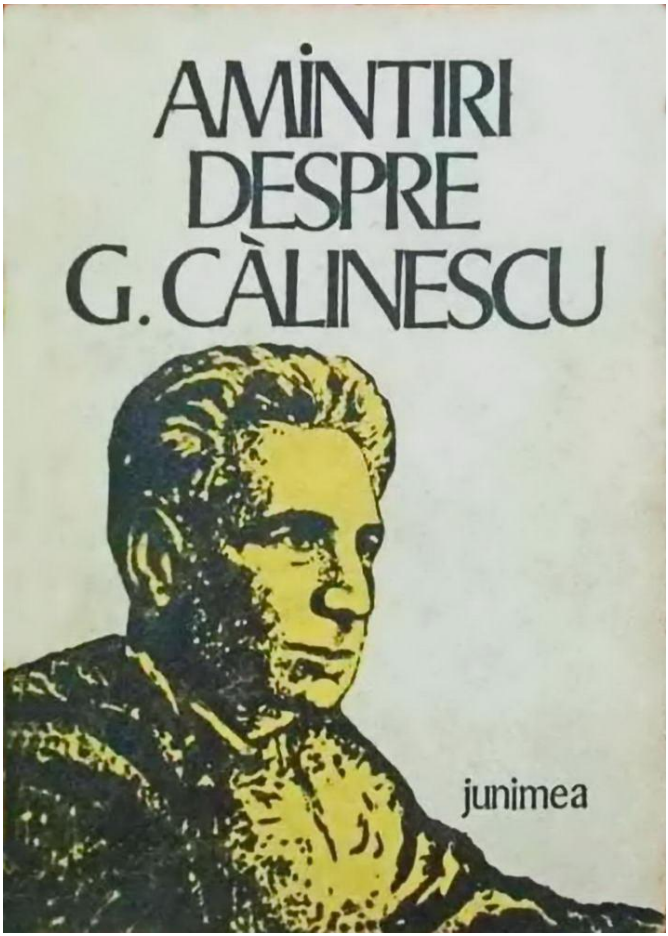

Amintiri despre
G. CĂLINESCU

EDIŢIE ÎNGRIJITĂ, PREFAŢA, INDICI ŞI BIBLIOGRAFIE DE ION NUŢĂ

EDITURA JUNIMEA
IAŞI 1979

„Dacă sunt unii care îşi închipuie că scriu pentru glorie, îi voi

(*dezamăgi. Aş vrea numai să fiu iubit*".

G. CĂLINESCU

Omul excepţional şi artistul de geniu

„Oamenii excepţionali sunt plini de surprize şi au totdeauna o necunoscută".

G. CĂLINESCU

Ne-a fost dat nouă românilor s-avem dintotdeauna pe piscurile ştiinţei, artei şi culturii titani, eroi care s-au jertfit şi şi-au însângerat mâna şi sufletul deasupra unor hârtii şlefuite sau dure, care s-au sacrificat pentru generaţii întregi spre a le face mintea mai ageră şi traiul mai curat şi mai bun. A trebuit să se nască un Eminescu, un Arghezi, un Blaga, un Bacovia sau un Sadoveanu, pentru ca noi, oamenii de aici, să simţim ce înseamnă cu adevărat viaţă şi moarte, iubire şi ură. Şi, inevitabil, trebuia să mai apară şi Cantemir, Haşdeu, Iorga sau Călinescu, pentru ca noi românii, şi nu mimai noi, să avem pilde ilustre de oameni totali, adevărate enciclopedii tipărite cu slove de aur luat din pământul ţării, pus în salbe strălucitoare şi dat spre a fi purtat celor de azi, de mâine, de aici şi de peste tot.

Generaţia noastră a avut suprema fericire de a cunoaşte câţiva dintre aceşti titani, de-a le citi truda mâinii, minţii şi inimii în pagini cu miros proaspăt de tuş tipografic, de a-i vedea, simţi şi asculta în ore de nelinişti sau bucurii.

Unul dintre aceştia a fost George Călinescu. 1

Personalitate plurivalentă, cu rădăcini adânci renascentiste, Călinescu a dat opere fundamentale în toate domeniile de activitate.

Istoria literară îi datorează o operă unică, acel inegalabil monument plăsmuit cu trudă, migală şi impresionantă exactitate, de care nimeni nu se poate dispensa şi care, mai ales astăzi, ar trebui să fie un „lux" necesar pentru toţi, Istoria literaturii române de la origini până în prezent.

Monografiile călinesciene, mai ales cele consacrate lui Mihai Eminescu şi Ion Creangă, sunt modele ale genului. Se citesc şi se recitesc cu interes şi plăcere la orice vârstă, ca un basm şlefuit de minţi aurite, şi de-abia după ce ai terminat lectura lor îţi dai seama că, *în fond, ai parcurs pagini de pură istorie literară. Este, aşa cum s-a subliniat în dese*

rânduri, un caz rar întâlnit la un istoric şi critic literar, pentru că „el avea deopotrivă pasiunea cunoaşterii şi pasiunea creaţiei literare, aşadar cultiva cu aceeaşi vigoare ideile şi imaginile”. Şi astăzi, cine vrea să facă istorie literară adevărată, să întocmească o monografie după toate rigorile genului, să găsească date noi şi interesante, trebuie să apeleze la Călinescu, la imensul său material bibliografic adunat în volume sau risipit încă în diverse, publicaţii. Va găsi aici o bogăţie incomensurabilă, un izvor nesecat pe tare criticul şi istoricul literar l-a conceput ca *pe o fântână aurită pentru însetaţii de cultură*.

Creaţia literară propriu-zisă începe cu romanele Cartea nunţii, Enigma Otiliei *şi ajunge la marile realizări*, Bietul Ioanide *şi* Scrinul negru, *nu înainte de a fi parcurs un drum pe care stă scris* Şun sau Calea netulburată... *şi volumele de impresii din Uniunea Sovietică* (Kiev, Moscova, Leningrad, *Bucureşti, 1949*) *şi China* (Am fost în China nouă, *Bucureşti, 1955*). *Acestora trebuie neapărat să li se alăture nenumăratele articole cu diverse profiluri* (*literatură, viaţă cotidiană etc*), *acele minunate pagini din* Cronica mizantropului *sau inegalabilele* Cronici ale optimistului *publicate în „Contemporanul”, care făceau ca ziua de vineri să devină pentru toţi românii, aşa cum ne reaminteşte Geo Bogza, „o zi de bucurie şi sărbătoare” 2. La toate acestea nu trebuie să uităm a adăuga poeziile călinesciene* (Poezii, *Bucureşti, 1937 şi* Lauda lucrurilor, *Bucureşti, 1963*), *acele „glume” 3 – dar ce glume frumoase şi interesante*! – *cum îi plăcea lui să cocheteze, marea sa pasiune pentru strălucirea versului, muncă cu care a început şi şi-a încheiat atât de frământatul său drum literar, preocuparea căreia i-a rămas credincios întreaga viaţă*.

Activitatea sa beletristică, materializată prin multitudinea speciilor şi genurilor literare abordate, cât şi activitatea prodigioasă pe planul ştiinţei literaturii, a scos în relief calitatea supremă a personalităţii sale, conturată prin „năzuinţa spre totalitate şi sinteză”, conferindu-ne posibilitatea de a vorbi astăzi de un George Călinescu „scriitor total”.

1 Al. Philippide*, încercare de portret*, în Manuscriptum, V, 2 (15), 1974, p. 10.

2 Geo Bogza, *Paznic de far*, Editura Minerva, Bucureşti, 1974, p.

3 I. Valerian, *G. Călinescu*, în *Chipuri din viaţa literară*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970, p.170

4 Al. Dima, *G. Călinescu „scriitor total”*, în „Revista de istorie şi teorie literară”, tom. 14, nr. 3 – 4, 1965, p. 483 – 492.

Critic şi istoric literar, cercetător pasionat al folclorului, biograf şi monografist, autorul unor cărţi de călătorie şi cronicar în sensul cel mai elevat al cuvântului, când pesimist, când optimist, exeget al literaturii universale, teoretician al romanului, prozator enciclopedic şi polivalent şi în primul rând romancier comparat cu Stendhal, Balzac, Tolstoi sau Zola, dramaturg subtil, poet rafinat şi intelectual de o ţinută exemplară, George Călinescu a dăruit culturii româneşti şi universale lucrări nemuritoare, pilde pentru contemporaneitate şi viitorime.

Despre profesorul Călinescu s-au scris pagini nenumărate pline de recunoştinţă din partea acelora care au avut norocul de a-l avea îndrumător şi părinte în dificila taină de descifrare a drumului către carte. Norocoşi au fost toţi aceia care s-au bucurat de sfaturile şi îndemnurile sale, de bunătatea şi spiritul de înţelegere a marelui cărturar! Prelegerile ţinute, adevărate incursiuni în istoria culturii şi civilizaţiei universale, erau prilejuri unice de mare destindere şi de severă contemplare, bucurii rar întâlnite, în care se îmbinau armonios plăcerea de a avea în faţă un om deosebit şi, în acelaşi timp, un cărturar dispus în orice moment să-ţi ofere cele mai complicate şi mai diverse formule de rezolvare ştiinţifică a unui fenomen literar. Cei care n-am avut norocul de a ajunge în amfiteatrul „Odobescu” al Universităţii bucureştene, s-au dacă l-am avut o dată în viaţă, din simplă întâmplare sau făcând pentru acest lucru sute de kilometri, ne mândrim, totuşi, că am fost contemporani cu el, că, de fapt, deci, şi noi l-am avut profesor, că l-am ascultat şi l-am înţeles din spusele oamenilor care i-au auzit glasul şi i-au simţit bătăile inimii.

În cadrul Institutului de istorie literară şi folclor, pe care l-a condus timp de peste 15 ani, G. Călinescu a creat o adevărată şcoală de specialişti, cercetători de prim rang. A imprimat aici un stil deosebit de muncă, de adevărată cercetare ştiinţifică, discutând şi propunând teme, contribuind la realizarea şi valorificarea lor. Munca aceasta, grea şi

istovitoare, a împletit-o magistral cu destinderea creatoare. La Institutul bucureştean se juca teatru (Călinescu însuşi era actor şi regizor), membrii lui făceau nenumărate excursii de studii în locuri evocatoare de istorie şi literatură şi totul în scopul unei îmbinări între util şi frumos. Iar rezultatele, deosebit de valoroase, nu au întârziat să apară.

5 Mihai Novicov, *Directorul nostru*, în „Revista de istorie şi teorie literară", tom. 14, nr. 3 – 4, 1965, p. 562.

Deviza sa, „că literatura patriei nu poate fi servită decât printr-o cercetare de viguroasă întemeiere ştiinţifică, realizată în spirit critic, prin confruntarea cu valorile cele mai de seamă ale culturii umane, în lumina ideilor călăuzitoare ale marxism-leninismului şi într-un stil elevat, demn de epoca noastră, epoca marilor înfăptuiri socialiste" 5, s-a realizat cu prisosinţă.

George Călinescu şi-a uimit contemporanii prin suprema calitate de a fi mereu altul, mereu altfel dar totdeauna el însuşi, rămânând în esenţă o personalitate tipic românească de o structură unică. Pildă supremă şi îndrumător ideal, pasionat de cultură, cetăţean model, profesor eminent şi artist de o fantastică originalitate, spirit universal şi enciclopedic, el a fost şi va rămâne întotdeauna un miracol, care a dominat o întreagă cultură românească într-o perioadă plină de frământări literare, de căutări şi nestatorniciri. A păşit mândru şi încrezător peste oprelişti voite sau întâmplătoare şi a triumfat ca un rege dac într-o bătălie pentru apărarea gliei străbune.

Ceea ce ne-a rămas de la el, o piramidă şlefuită în zile şi nopţi de nelinişti, clădită din mii şi mii de foi scrise cu sudoarea frunţii şi sufletului, un bulgăre de aur scos şi modelat din praful arhivelor tocite de vreme, reprezintă încă una din marile bogăţii spirituale cu care naţiunea română poate să-şi facă drum spre glorie universală.

Şi nu întâmplător, poate, George Călinescu a scris atât de frumos şi de exact despre cel mai mare poet român. Un titan a închinat imn de glorie unui geniu, şi amândoi s-au contopit într-o simfonie fantastică cântată într-un concert al nemuririi.

*

Sobru şi jovial, fulger şi lacrimă de lumină, nor de furtună şi curcubeu de dragoste şi de vise, Călinescu a fost şi n-a fost, a plâns şi a

râs din nimic şi pentru nimic, din tot şi pentru tot, a plutit pe covoare fermecate şi a sfărâmat ziduri sfinte sau păgâne pline de ceţi, de raze, de iluzii fantastice sau de trăiri înspăimântătoare.

Cei care l-au văzut, l-au auzit şi i-au simţit mâna, inima şi privirea prind şi acum din haos şi lumină ecoul dur, blând, celest şi pământean în acelaşi timp al unui sunet care începe cu „eram bărbatul care care a fost, este şi va fi cât timp oamenii vor iubi dreptatea şi adevărul, poezia şi frumosul, vor povesti din Creangă şi vor cânta cu glasul şi cu inima versuri din Eminescu.

Şi, poate, a fost de datoria laşului ca să adune aceste amintiri despre omul care aici a ieşit pentru prima dată din albia firească a cursului unei ape aparent liniştite, să i se aducă un pios omagiu aceluia care râzând şi plângând a închinat geniului poeziei româneşti temelii de piatră sub un tei plin de flori, cu ploi, cu senin şi cu vise.

Călinescu *a devenit un* simbol.

Iaşi, iunie 1978 Ion Nuţă

NOTA EDITORULUI

Apreciind *amintirea* ca pe o specie literară aparte, de sine stătătoare, prin care autorii, ca şi în cazul *evocărilor*, schiţează „cât mai fidel profilul fizic şi spiritual al omului", sugerează „adevărata dimensiune a existenţei sale" şi „deschide numeroase perspective şi în privinţa operei pe care acesta ne-a lăsat-o" \ cartea de faţă vrea să ofere cititorului o imagine exactă a personalităţii lui G. Călinescu, imaginea omului aşa cum a fost, cum a trăit şi s-a manifestat în viaţa de zi cu zi, la catedră, la Institutul de istorie literară şi folclor, la diverse acţiuni politice, sociale, ştiinţifice şi culturale, în lumea de muncă şi de vis a cărţilor.

Plecând de la ideea întocmirii unei ediţii utile şi interesante, am adunat în volum numai adevăratele *amintiri*, ce se caracterizează printr-o pregnantă individualitate, textele cele mai reprezentative şi mai complet realizate, datorate, în mare măsură, prietenilor, colaboratorilor apropiaţi sau foştilor elevi ai lui George Călinescu. Pe lângă acestea, mai publicăm un interviu luat soţiei scriitorului, Alice Vera Călinescu, şi amintirile participanţilor la întâlnirea revistelor „Cronica" şi „Manuscriptum", organizată la Iaşi în decembrie 1973,

deşi unele date prezentate aici apar, la aceiaşi autori, şi în alte articole. Textul acestor luări de cuvânt, publicat în *13 Rotonde ale Muzeului literaturii române*, a fost redat aproape integral, renunţându-se doar la unele formule proprii unor astfel de întâlniri (… dăm cuvântul mulţumim vorbitorului… etc.) şi la notaţiile privind intervenţiile şi reacţiile celor din sală (aplauze, râsete etc). Toate aceste lipsuri au fost notate cu puncte (…).

1 Vezi I. Oprişan, *Evocarea ca specie literară*, prefaţă la volumul *File de istorie literară*. *Evocări*, Editura Albatros, Bucureşti, 1972, p. XVII.

Nu figurează în cuprins simplele însemnări ocazionale, acestea fiind date numai la bibliografie.

Mărturisirile literare, medalioanele, articolele omagiale sau ocazionale (comemorări, necrologuri şi funeralii), tentaţi, la un moment dat, a le introduce în antologie, constrânşi de spaţiul limitat afectat acestei lucrări şi ţinând cont de faptul că, în fond, reprezintă specii literare aparte, înrudite numai cu amintirea, le-am lăsat deoparte, urmând ca ele să alcătuiască un volum separat, cel de al doilea, mult mai amplu, intitulat *in memoriam*.

Articolele au fost menţionate cronologic, în funcţie de data primei apariţii în periodice sau volume. Când ea este aceeaşi, a intervenit ordinea alfabetică a autorilor.

În cazul în care unul dintre articolele apărute în aceeaşi lună nu are menţionată ziua, el este trecut la sfârşitul lunii respective. Lucrările apărute în reviste trimestriale sau semestriale au fost date la sfârşitul ultimei luni a perioadei respective. Pentru că, în cazul volumelor de amintiri, de critică şi istorie literară nu s-a putut stabili exact ziua şi luna apariţiei, ele au fost ordonate alfabetic la sfârşitul anului calendaristic.

Uneori, când articolul nu este dat în întregime pentru că depăşeşte sfera amintirilor sau este un fragment dintr-un studiu consacrat şi altor probleme, notăm acest lucru printr-un rând de puncte O.

Titlurile încadrate în paranteze drepte ([...]) au fost luate din Ion Bălu, *G. Călinescu*, *1899 – 1965*. *Bibliografie*, Editura ştiinţifică şi

enciclopedică, Bucureşti, 1975 sau, într-o măsură mai mică, ne aparţin. În unele cazuri am folosit ca titlu un citat pus între ghilimele şi aşezat tot între paranteze drepte.

Fiecare lucrare din volumul de faţă poartă, la sfârşit, menţiunea referitoare la revista sau volumul după care se reproduce. Tot aici, unde a fost cazul, am consemnat dataşi locul primei apariţii. Titlurilor publicate la bibliografie li se adaugă şi indicarea apariţiilor succesive.

În carte, amintirile care au fost republicate şi în volume ulterioare, au fost date după acestea, comparându-se însă cu textul anterior, pentru a se evita unele eventuale greşeli datorate tiparului.

În general, au fost respectate sublinierile, referinţele bibliografice şi notele autorilor. Astfel, am păstrat chiar şi titlul incomplet dat unor reviste sau volume (*Istoria literaturii*, pentru *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*), dar am operat întotdeauna când acesta era prescurtat (*Adev*. *Lit*., pentru „Adevărul literar şi artistic") sau indicat greşit.

În text s-a mai intervenit, uneori destul de des, şi în cazul corectării greşelilor evidente de tipar, a stabilirii normelor ortografice şi de punctuaţie. De asemenea, am modificat grafia titlurilor volumelor şi periodicelor conform normelor în vigoare. În acest sens, titlul operelor a fost subliniat (scris cu cursive), iar cel al revistelor pus între ghilimele („…"). Numele proprii, străine, sau româneşti, au fost scrise corect, acolo unde a fost cazul.

Unele articole au fost revăzute şi parţial completate de către unii autori, iar cel semnat de acad. Iorgu Iordan, apărut cu foarte multe greşeli din vina redacţiei revistei „Jurnalul literar", a fost corectat şi îndreptat de către domnia-sa.

Formele gramaticale şi lexicale de tipul: epocei, *paginei*, *mănăstirei* ş.a., considerate ca particularităţi de limbă ale autorilor, au fost menţinute. Am păstrat, de asemenea, şi alternanţa *sânt/sunt*.

Citatele din opera lui George Călinescu au fost confruntate cu textele din ediţia *Opere*.

Bibliografia, ordonată şi ea cronologic, cuprinde două părţi. Prima adună la un loc *amintirile*, dintre care, cele mai multe (mai interesante şi mai complete, din punctul nostru de vedere), sunt

publicate în volumul de faţă. În partea a doua am selectat unele amintiri care depăşesc sfera acestora, au tangenţe cu alte specii şi categorii literare şi sunt la graniţa dintre *amintire*, *evocare*, *memorialistică* şi *studiu* de analiză pur ştiinţifică. Lor le-am adăugat, tot selectiv, articole, studii şi note care cuprind date despre viaţa, opera şi personalitatea lui Călinescu, cât şi unele însemnări ocazionale (comemorări, necrologuri) sau articole privind colaborarea scriitorului la unele ziare şi reviste, participarea sa la diverse manifestări sociale şi culturale. Acestea apar numai la bibliografie, au un caracter de informare şi, majoritatea dintre ele, urmează să fie reproduse în volumul *in memoriam*.

Notele de subsol aparţin numai autorilor. Am renunţat la unele eventuale note date de către noi, cât şi la o prezentare, fie ea chiar sumară, eventual o fişă biobibliografică a autorilor. În fond, aici, dat fiind profilul ediţiei, interesează mai puţin astfel de date. Importante rămân scrierile despre Călinescu.

Pentru a consulta mai uşor lucrarea, am dat la sfârşit un *indice de nume*. Aici, autorii care figurează în ediţie, cât şi paginile articolelor publicate, sunt marcate prin alte caractere.

Cu regretul că, poate, nu am reuşit să selectăm şi să prezentăm şi alte interesante lucruri, nutrim totuşi speranţa că această carte va fi utilă tuturor acelora care-şi mai amintesc de Călinescu sau care ar dori să-l cunoască în intimitate.

Ion Nuţă
1965

PERPESSICIUS

În locul florilor…

Unanimitatea părerilor de rău, care i-au însoţit prematura şi precipitata plecare dintre noi a lui George Călinescu, îngăduie, socotesc, în locul fiorilor protocolare, câteva amintiri, desprinse la voia întâmplării, dintr-un răboj mai vast. Căci dacă despre scriitor şi despre cărturar consensul e definitiv parafat, imaginea omului, pitoresc şi proteic, se alege abia la capătul a cât mai multe confruntări.

Întâiul meu contact cu scrisul lui Călinescu poate că a fost

lectura romanului *Un om sfârşit* de Giovanni Papini, apărut în 1932 la „Cultura naţională", al căreia unul dintre consilieri era Vasile Pârvan, directorul Şcolii române de la Roma, unde a urmat şi George Călinescu, „Tălmăcirea", spuneam în referinţa din *Buletinul cărţii* pe 1924, condus de Emanoil Bucuţa şi reprodusă şi-n *Repertoriu critic* din 1926… este pur şi simplu magistrală". Către sfârşitul lui decembrie 1926, primeam de la Călinescu, pe ce cale nu mai ţin minte, două poeme, intitulate *Nova mihi apparuit Beatrix*, un sonet şi un număr de stanţe, şi ele apărură în capul primei Ele, rezervată poeziei, în „Universul literar", al cărui redactor mă aflam, şi în contrapagină cu reproducerea de pe copertă, *Terasa de pe malul mării* de Claude Monet, procurată, ca toată ilustraţia revistei de altminteri, de cronicarul ei plastic, minunatul poet al culorilor şi incisivul scriitor, pictorul N.N. Tonitza. Însă poetul, eseistul şi romancierul Călinescu mergeau în pas cu omul de ştiinţă, cu cercetătorul arhivelor şi manuscriptelor, din ale căror tezaure începea să publice, în coloanele periodicelor, înainte de a le aduna în volume, atâtea revelatoare inedite eminesciene. Impulsul pe care George Călinescu l-a dat deshumărilor eminesciene marchează o dată istorică infinit mai conturată decât aceea din 1902, când încep tipăriturile de postume, după ce Titu Maiorescu donase Academiei manuscriptele poetului. Cu specificarea că toată această campanie de resurecţie era opera unui singur om. Mi-l amintesc şi astăzi, febril şi nerăbdător, alergând pe străzile capitalei, dornic să împărtăşească foiletonului unei gazete primiţiile descoperirilor sale. Dacă *Viaţa lui Eminescu* a rămas în planul biografiei, un model, până azi inaccesibil, totul se explică prin autenticitatea propriilor sale explorări la sursă. Din ele a extras şi substanţa celor cinci volume, consacrate operei poetului, în care analizele cele mai adânci alternează cu lungi 1 extrase, de atâtea ori inedite, în reproducerea cărora i-a plăcut, nu o dată, să vadă un început de ediţie. Şi poate că nu se înşela prea mult. Când, la capătiul celor trei decenii, de când îi luasem locul, la caietele eminesciene, m-am trezit, odată cu apariţia celui de al şaselea volum al ediţiei, în faţa unui zid academic impenetrabil, cu câtă ireversibilă melancolie, dar şi cu câtă recunoştinţă înduioşată mi-am adus aminte de avertismentul pe care într-una din vizitele lui de verificare, ce tot mai făcea prin glaciala veche sală a manuscriselor, mi l-a dat, privind la lupa din mâna mea,

George Călinescu şi care, în esenţă, ar putea fi rezumat în cuvintele: „Îţi prăpădeşti ochii şi timpul zadarnic”. De câte ori n-am ţinut să-i reamintesc că nu se înşelase!

Cine l-a văzut şi auzit pe George Călinescu, director al Institutului de istorie literară şi folclor, fie înaintea şedinţelor, fie în timpul lor, a acelor şedinţe pe care verva lui erudită le transforma în adevărate banchete platoniciene, năpustindu-se, ca un zmeu din poveste, asupra câte unuia, gata să-l sfâşie, va fi mirat, poate, să afle că tot acest taifun şi toată această inundaţie erau numai simulacre, şi că scontatele dezastre se transformau în zâmbete şi în delectări de estet. Sub blana de lup, în care-i plăcea, din când în când, să se mascheze, omul tăinuia o inimă de aur. În fond, era un sentimental refulat sau, cu expresia lui Jules Laforgue, „*un dur par timidité*”. Cum ar fi putut să nu iubească pe om cel ce s-a desfătat, la fel cu Francisc din Assisi, ani de-a rândul, în interminabile dialoguri cu fratele nostru, câinele?

A crede altfel ar însemna să-l întristăm tocmai acum, când sufletul lui se călătoreşte, împăcat, spre „ziua siderală”, la care a râvnit până în clipa din urmă.

Alte menţiuni de istoriografie literară şi *folclor*, (ÎN), 1963 – 1967, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 159 – 160J Apărut iniţial, fără titlu, în „Gazeta literară”, XII, nr. 12” 18 martie 1965, p. 2.

*

VASILE REBREANU

G. Călinescu

Ieşirile în public ale lui George Călinescu erau întotdeauna fascinante. Cunoscătorii şi admiratorii operei nu pot avea o imagine întreagă asupra personalităţii strălucitului cărturar renascentist dacă nu l-au *văzut* şi *auzit*. Trebuia să-l auzi şi să-l vezi pentru a înţelege efervescenţa scânteietoare, miracolul şi tensiunea intelectuală din cărţile sale. Vocea viguroasă, cântată, călcând punctuaţia obişnuită, conducându-se după legi originale, dar atât de logice, te urmărea la lectura cărţilor lui. Întotdeauna, parcurgându-i paginile, ori ascultându-i memorabilele conferinţe, tensiunea spiritului sau se transmitea atât de puternic, încât aveam senzaţia fizică a creşterii temperaturii. Fiinţa ascultătorilor săi căpăta deodată incandescenţă şi

capacitatea de mari zboruri. Urmărind edificiul demonstraţiei sale, zborurile îndrăzneţe de virtuos al gândirii, acest mare orator îşi lua admiratorii cu el. Conferinţele lui erau un spectacol visat. El însuşi, asemenea actorilor de geniu, părea a fi, în timpul conferinţelor, când Horaţiu, când Tasso, Eminescu, Cervantes, Tolstoi, Caragiale, Cehov, rămânând în acelaşi timp George Călinescu, arhitectul de gânduri, de ameţitoare edificii ale spiritului în care, odată construite, cânta la vioară ori, cu solemnitate, la marea orgă a sufletului său, cu o tinereţe care niciodată nu a dat semne de oboseală. „*Sunt tânăr* – spunea cu doi ani în urmă – *mă recunosc în cei tineri care îmi vorbesc de ziua de azi şi de mâine*”. Această tinereţe l-a făcut să exclame bucuros: „*Nasc şi la noi monumente* să vadă cu o înaltă.

pilduitoare conştiinţă patriotică: „*Trăim vremuri mari, să ne silim a fi pe măsura lor*”.

În fiinţa lui se păstrau miraculos toate vârstele: uimirea copilăriei, această zestre a marilor artişti care se miră în faţa universului, flacăra şi visul îndrăzneţ al adolescentului, vigoarea şi înţelepciunea marilor bărbaţi. Niciuna nu a exclus pe cealaltă. Cum poetul nu l-a exclus pe savant, romancierul şi dramaturgul pe criticul şi istoricul literar. Trăiau toate în fiinţa lui, într-o armonie de sfere celeste. Într-o armonie de sori. De sori care nu vor muri niciodată.

„*Tribuna*”, IX, nr. 11 (424), 18 martie 1965, p. 2.

*

ADRIAN MARINO

Lecţia lui Călinescu

Lucrurile, pentru mine, au început să se petreacă la Iaşi, în 1939. Eram elev în clasa 7-a şi urmăream cu un interes crescând, făcut din legitimă curiozitate, intuiţia ineditului şi presentimentul unui mare eveniment în viaţa mea intelectuală, apariţia „Jurnalului literar”, foaie de critică şi informaţie literară, de o formulă nouă, profund originală, scoasă de G. Călinescu, ajutat de G. Ivaşcu. O astfel de publicaţie – categoric – nu mai citisem încă în româneşte. Mă entuziasma tot mai mult caracterul său critic, intransigent, polemic, sfidarea aruncată belferismului şi studiului „universitar” al literaturii, apelul pe care revista îl făcea în mod sistematic la tineri. În această stare de tensiune,

poate mai mult morală decât intelectuală, am îndrăznit să trimit şi eu un articol redutabilului magistru, despre care circulau nu puţine presupuneri, chiar legende. Spre surprinderea mea – şi de ce n-aş spune-o? – spre imensa mea satisfacţie, am fost anunţat foarte repede, prin „poşta redacţiei", că articolul se va publica, ceea ce s-a şi întâmplat. Firește că am recidivat, cu acelaşi rezultat pozitiv, dar nu despre aceste lucruri vreau să scriu acum. Din timiditate şi din orgoliu, având mereu în faţă spectrul unui refuz, rugam de fiecare dată, să mi se răspundă numai sub iniţiale. La care cerere a mea, repetată, G. Călinescu, desigur, intrigat, poate şi amuzat, mi-a scris tot la „poşta redacţiei": „Lasă sfielile. Vino să stăm de vorbă". Aşa l-am cunoscut pe G. Călinescu şi aşa am primit cea dintâi mare lecţie literară a vieţii mele.

Erau acolo mai mulţi colaboratori, mai toţi tineri sau foarte tineri, şi G. Călinescu, între alte observaţii de natură redacţională, a dezvoltat o temă, reluată de atunci mereu, în faţa mea şi a altora, care mi-a rămas gravată în conştiinţă, aş zice cu litere de foc: aceea de a fi şi a rămâne în scris tu însuţi şi numai tu însuţi. Excepţională lecţie, nu pe deplin înţeleasă de mine chiar de la început. G. Călinescu desfiinţa atunci, aparent printr-un paradox, dar care însemna o profundă pedagogie, tendinţa de a crea discipoli în serie, „călinescieni" fără personalitate. Demonstra pe viu, în stilul său tăios, inimitabil, primejdia care pândeşte, chiar fără voia lor, pe tineri, de a relua – mimetic – atitudini, judecăţi, opinii, idei, expresii, atunci când, seduşi, ei cad în sfera de influenţă a unei mari personalităţi. I se părea o mutilare să torni, sau să înghesui, un suflet tânăr, crud, într-un tipar literar, impus *ne varietur*, de la înălţimea unei autorităţi indiscutabile şi ţinea să ne pună loial, pe toţi în gardă. Cred că-l determina să polemizeze cu noi şi tendinţa pe care o aveam, fără excepţie, de a rămâne sfioşi, paralizaţi, docili, muţi, aprobativi, în faţa puternicei sale prezenţe. Acum silit chiar convins că această atitudine îl irita de-a dreptul şi dovezi am avut de atunci încolo nenumărate. Dar este în afară de orice discuţie că problema se punea în mod acut, dramatic, în primul rând conştiinţei sale, scindată între recunoaşterea fenomenului inevitabil al polarizării, constituită în chip de „şcoală", şi riscurile uniformizării care decurg din aceeaşi „şcoală". Una din *cronicile*

mizantropului, scrisă în acea perioadă, dădea expresie tocmai acestei înalte responsabilităţi şi temeri, pe care G. Călinescu o rezolva în cele din urmă prin recunoaşterea primatului indiscutabil al personalităţii. Cam tot atunci am avut şi un schimb de scrisori şi, în ultima, foarte delicat, dar şi foarte ferm, fostul meu profesor încheia astfel (citez din memorie): „Îmi permit să-ţi ofer, ca o concluzie şi o tăietură". Era tocmai o tăietură din amintita *cronică a mizantropului*, unde denunţa lucid primejdiile lui „Fă ca mine".

Păstrez şi scrisoarea şi cupura care se puteau interpreta şi ca un gest de chemare şi de alungare. Şi am dat şi atunci şi dau mai ales azi dreptate lui G. Călinescu să fi procedat astfel, sincer, direct şi limpede, chiar de la început, căci adevărul, dincolo de orice sentimentalisme, era de partea sa.

Care este acesta? în critică, în literatură, peste tot în artă, nu se salvează decât personalităţile. Imitatorii, pastişorii, compilatorii, epigonii, cad la fund. Este o lege de aramă a vieţii literare, înţeleasă şi trăită de G. Călinescu, aşa cum n-am mai întâlnit la nimeni. Când se vedea „copiat", „imitat", „reluat" în idei, şi mai ales în expresii, era cuprins de o sfântă oroare. Nu fac nicio referinţă, nicio aluzie. Mă refer la propria mea experienţă din trecut, din prima tinereţe. Sublinia tot ce era nou, sau promitea să fie nou. şi ironiza ori avea numai sarcasme pentru cel sau cei care-l „copiau" cu inocenţă, căci este o lege psihologică şi aceea de a imita gesturile şi stilul de comportare al fiinţei iubite. Desigur că înţelegea şi acest lucru, însă era şi mai conştient de primejdiile şi efectele rele ale unei astfel de contagiuni în masă. În această ordine de idei am auzit o dată de la G. Călinescu o vorbă memorabilă: Să o *proprie de mine cei care jug de mine*. Voia să spună că iubea, admira numai pe cei ce dovedeau o personalitate proprie, necalchiată după a sa. G. Călinescu voia să crească, pe cât posibil, personalităţi distincte, nu „călinescieni" obscuri, în efigie multiplă.

Acum însă, prin moartea dureroasă a lui G. Călinescu, toate aceste reacţiuni care-i erau atât de specifice capătă o nouă semnificaţie, cu mult mai profundă, interesând vital întreaga generaţie de critici tineri care vin după el şi în umbra sa. Din lumea liniştii eterne

unde a trecut, G. Călinescu, prin exemplul originalei şi prodigioasei sale opere, ne îndeamnă să lucrăm cu pasiune în spiritul său, dar nu şi în litera sa. Adică în sens fecund, creator, superior, continuându-l în esenţă, în actul de a dezvălui pe cât e cu putinţă o personalitate proprie, originală, atunci când o ai virtual, dând opere fine, solide, durabile. Era marea satisfacţie a existenţei sale când descoperea valoarea, originalitatea, ineditul autentic, pe care le gusta cu o capacitate enormă de entuziasm. Şi nu cunosc un mai adânc omagiu, mai aproape de spiritul său, de felul său cei mai intim de a gândi, pe care i-l putem aduce, după puteri şi U infinită modestie, decât acela de a-i urma lecţia, atât de înalt şi profund creatoare. G. Călinescu a păşit toată viaţa, cum s-a exprimat odată, cu sandale de aur pe drumurile de cristal ale absolutului. Să-l urmăm pe acest drum, de la orizontul înaintat al epocii noastre. Îi vom face o bucurie imensă, în perpetuitate.

„Contemporanul", XX, nr. 12 (962), 19 martie 1965, p. 2

*

GEORGE MUNTEAN

„Învăţaţi, trebuie să trăim 10.000 de ani!"

Profesor, în sens catedratic, nu l-am apucat şi nici nu cred să fi fost vreodată. A fost însă Profesor. Profesor genial în toate împrejurările şi pentru toţi cei ce l-au citit şi-l vor citi sau l-au ascultat numai şi l-au văzut. Şi cred, de aceea, că dacă, printr-o întâmplare, George Călinescu n-ar fi scris un rând din ceea ce-i constituie astăzi monumentala sa operă şi ar fi fost numai profesorul, cetăţeanul înflăcărat, rolul său n-ar fi fost prin asta cu nimic mai puţin însemnat. Era în el atâta energie constructivă, atâta elan distructiv de inerţii, încât clocotul său lăuntric impresiona şi captiva ca un vulcan ce se revarsă blând peste univers, pentru a-i releva mai din adâncuri frumuseţea.

Am avut în ultimii cinci ani norocul ca aproape săptămână de săptămână, sâmbăta, să-l văd şi să-l aud vorbind la şedinţele pe care le conducea în cadrul Institutului de istorie literară şi folclor al Academiei. Dacă s-ar fi înregistrat cumva sau s-ar putea reconstitui cu fidelitate tot ce ne-a fost dat celor de acolo să auzim în aceste sâmbete pe durata celor mai bine de cincisprezece ani, cât a. condus Institutul,

operei călinesciene i s-ar mai suprapune un incomensurabil univers. Se întâlneau acolo toate spiritele ce s-au ivit vreodată pe faţa acestui darnic pământ. Rămânând în plan naţional, pot afirma, fără nicio umbră de metaforism, că l-am ascultat în aceste simbete pe Costin şi Neculce, pe Cantemir şi Heliade, pe Eminescu şi Haşdeu, pe Maiorescu şi Iorga, pe Creangă şi Caragiale, pe Sadoveanu şi pe Pârvan. Dar pe cine n-am ascultat?

Marele profesor nu-i evoca, îi trăia în chipul cel mai concret şi complex pe toţi, revelându-i şi revelându-se într-o nestingheritoare simultaneitate. Era bătrân şi tânăr, arhaic şi contemporan, candid şi mânios, apropiat şi depărtat ca o stea, melancolic şi exuberant, cumulând sintetic şi creator umbrele şi luminile, apolinicul şi dionisiacul, cu o vitalitate fără asemănare. Institutul – considerat de el în sensul cel mai adânc al cuvântului ca fiind familia sa, o orchestră al cărei dirijor era – devenise prin el o personalitate – institutul lui Călinescu. Şi bine ar fi să-i poarte numele. A făcut acolo an excelent muzeu şi o arhivă folclorică: organiza auziţii muzicale şi discuţii de o stringenţă tulburătoare; se repeta şi se juca (acolo sau acasă) teatru în mai fiecare an; se pleca în neuitate excursii ştiinţifice prin ţară. Dar pe deasupra oricărei asemenea activităţi – cărora profesorul li se dăruia ca nimeni altul – *se învăţa*. Institutul a fost o *Şcoală*. O şcoală perpetuă, cu un profesor nemaiîntâlnit. E acolo o bună parte din ce a fost chipul său pământean. Să intrăm cu pietate şi să-i ascultăm îndemnul*: „Învăţaţi 1*, noi trebuie să trăim zece mii de ani!"

„Contemporanul", XX, nr. 12 (962), 19 martie 1965, p. 2.

*

ALEXANDRU PIRU

Îl revăd…

Îl revăd, ca astăzi, la Iaşi, în toamna anului 1937, susţinându-şi în aula Universităţii strălucitul său examen de doctor în litere şi filosofie cu o teză despre un manuscris eminescian. Timp de trei ore candidatul a desfăşurat, cu o elocvenţă uimitoare, o analiză a fenomenului Eminescu care întrecea tot ceea ce se făcuse în materie până atunci, chiar cele şase volume de exegeză publicate de el însuşi, fiindcă la cărţi se adăuga fascinanta prezenţă a autorului,

extraordinara sa capacitate de a comunica într-o sinteză impecabilă, rapidă, rezultatele unei csrcetări uriaşe.

Revăd, ca astăzi, pe conferenţiarul G. Călinescu ţinându-şi la Facultatea de litere şi filosofie din Iaşi întâia prelegere, trasă la sorţi dintr-un număr de subiecte, „ca printr-un procedeu de loterie", după propriile-i cuvinte, despre poezia lui Tudor Arghezi. A fost, bineînţeles, cel mai interesant studiu întreprins până atunci, cu volumul în mâini, pe loc, despre autorul *Cuvintelor potrivite*.

Neuitate rămân, pentru cine le-a ascultat, cursul său de poezie publicat apoi în volumul *Principii de estetică* din 1939 r cursul de *Istoria literaturii române*, apărut parţial în 1939 înfoaia de critică şi informaţie literară, „Jurnalul literar", seminariile despre *Universul poeziei*, publicate în „Jurnalul literar", seria a II-a (mai înainte şi în „Vremea"), prelegerile sale de literatură universală (franceză, italiană, spaniolă etc).

G. Călinescu a izbutit să reînvie în anii dinaintea războiului, cu toate rezistenţele întâmpinate, vechea atmosferă culturală a laşului din perioada revistelor „Convorbiri literare" şi „Viaţa românească", dând prin toate manifestările sale, la catedră, ca şi prin intermediul revistei „Jurnalul literar", exemple de conduită ştiinţifică şi cetăţenească, opunând duşmanilor libertăţii şi culturii, practica unui admirabil umanism. A fi din şcoala lui G. Călinescu însemna, în întunecata epocă a asasinării lui Nicolae Iorga, a fi din categoria celor hotărâţi să nu confunde şi să apere valorile ameninţate, cum o făcuse profesorul însuşi într-o fulminantă prelegere ţinută în faţa unui amfiteatru parte ostil, parte descurajat, fără nicio teamă.

Revăd pe G. Călinescu, în anii de după război, profesor la Facultatea de filosofie şi litere din Bucureşti, reluându-şi de data aceasta, în cu totul alte condiţii, prelegerile sale despre aceleaşi valori pentru supravieţuirea cărora luptase, în spiritul noului umanism.

Revăd pe G. Călinescu vorbind la curs despre *Sensul clasicismului*, despre necesitatea unei literaturi cu observaţii adânci asupra sufletului omenesc, formulate în maxime, ca la vechii elini. Îl revăd, ieşind în for şi retrăgându-se apoi în turnul de ivoriu, în acel fantastic atelier care e locuinţa lui din strada Vlădescu 53, pentru a

aşterne pe hârtie, în 1951, capodopera *Bietul Ioanide*, roman al sorţii omului de geniu, *pendant* la marele poem eminescian *Luceafărul*. Desigur, Călinescu se amuza povestind cum trăise spiritele academice vremurile furtunoase, dar sub masca arhitectului său izolat, cu opera întreruptă, nu obosea să denunţe o societate obscurantistă, meschină şi obtuză, aşezând între el şi ea o enormă distanţă.

11 revăd pe patul său de suferinţă preocupat până în ultima clipă să nu absenteze de la îndatoririle de profesor, scriitor şi cetăţean, vegheat de soţia sa devotată. Rămaşi o clipă singuri, G. Căiinescu mi-a arătat dedicaţia de pe întâiul volum apărut din seria operelor sale *Cartea nunţii*, şi mi-a spus:

— Să explici că „incomparabila Vera" e soţia mea. Te rog să nu uiţi.

O mărturie, între altele, pentru omul de mare gingăşie a sufletului care a fost G. Căiinescu.

„Contemporanul", XX, nr. 12 (962), 19 martie 1965, p. 3.

*

I.C. CHIJIMIA

Profesorul

Intre ipostazele în care a fost văzut G. Căiinescu, de o deosebită semnificaţie pentru fiinţa lui, a fost aceea-a profesorului. Magistrul a acumulat ştiinţă încontinuu, până la sfârşitul vieţii, şi îi plăcea să mărturisească lucrul acesta. A mers în ritm cu timpul. Dar tot aşa de mult îi era drag s-o difuzeze în forme noi, restructurate şi înnobilate de gândirea şi stilul său. La catedra universitară, la tribuna publică, în şedinţele de lucru ale Institutului de istorie literară şi folclor, în convorbirile cu sătenii din circumscripţia sa electorală, în discuţiile particulare, a apărut drept un educator.

Creatorul G. Căiinescu şi modul lui de creaţie n-au stat la vedere sub ochii oricui, dar dascălul, prin forţa lucrurilor, s-a relevat tuturor, pe arie întinsă. În primul rând de la catedră – şi catedra universitară a avut maeştri iluştri, cu care poate fi comparat şi apreciat.

Ovid Densuşianu, în sala „Haşdeu", avea un număr constant de ascultători, care luau loc în bănci şi-l ascultau ca nişte cucernici, în tăcere mormântală, el vorbind despre evoluţia estetică a limbii române

sau despre arta literară la un Franciş Jammes, Paul Valéry etc., într-o intonaţie specifică rexpresiei nesilite, clasice, clare.

În aceeaşi sală, N. Cartojan documenta riguros ştiinţific faptele de cultură şi literatură românească veche şi vorbele-i se încălzeau, căpătând o anumită incantaţie, când îi cădeau în cale momente de suferinţă şi glorie strămoşească.

În sala „Odobescu", N. Iorga era un mag, oare, cu un verb vibrant, ducea cu el în lume întreaga asistenţă. Descoperind nu ştiu ce carte veche la un anticariat în Spania, la Madrid, Iorga reconstituía pe loc o întreagă epocă, fiindcă pentru el cartea descoperită nu era, în „arheologia" culturii, decât un ciob, pe baza căruia refăcea cu o uşurinţă extraordinară amfora din care se desprinsese „ciobul" şi civilizaţia vremii.

În aceeaşi sală „Odobescu", asaltată de mulţimea studenţilor, a – apărut mai târziu G. Căiinescu, cu un stil personal şi cu un interior intelectual ca o magmă permanent incandescentă, care da ideilor şi cuvintelor legături dintre cele mai neaşteptate şi noi, în analiza unor probleme cunoscute sau în dezbaterea unor teme neobişnuite pentru ascultătorul român. El crea lumi şi viziuni literare, uneori pe teme inedite, care nu meritau să fie total neglijate. De exemplu, cu ideea de marinism şi gongorism din creaţia lui Giambattista Marino şi Luizde Gongora, G. Căiinescu colinda literatura universală şi revela momente şi valori literare neluate în seamă şi necunoscute la noi. Romanticul german Ernst Th. A. Hoffmann şi fantasticul terifiant al nuvelelor sale poposeau, pentru prima dată, într-o sală de seminar, ticsită de studenţi. Mulţi plecau după aceea să-l caute şi să-l citească pe Hoffmann. Clasicii români atât de studiaţi ca Eminescu şi Creangă, Caragiale, ideea însăşi de istorie literară, apăreau în lumini noi, sub forţa de interpretare şi elevaţie a lui G. Căiinescu.

Chiar dacă relua temele, el nu se repeta niciodată.

De unde venea această putere de înnoire, mereu proaspătă? Mulţi au înţeles că era un om de mare cultură şi un maestru al cuvântului. Dar, probabil, puţini au băgat de seamă că G. Călinescu nu era preocupat în mod expres de eleganţa formei şi stilului, ci de frumuseţea şi logica ideilor. Pentru el, ca pentru orice mare creator de

artă şi ştiinţă, primatul intelectual l-au avut gândirea, conceperea lucrurilor, creaţia de idei, iar frumuseţea ideii găsea formularea adecvată: expresia ţâşnea natural, artezian. Ideile însă nu s-au născut la Călinescu din senin. Citea şi medita. Pentru cursul de la Universitate sau pentru conferinţa publică, G. Călinescu se documenta asiduu, citea din nou opera scriitorului, chiar dacă o citise cândva, afirmând adesea că o lectură nouă, într-un nou complex intelectual personal, poate duce la o interpretare şi la descoperiri noi (ceea ce la el se întâmpla foarte des). În urma „construcţiilor" lui Călinescu au rămas reziduuri enorme. El considera, fără infatuare, că geniile se nasc, dar se şi pot stinge repede, dacă nu se păstrează incandescent prin ardere de materie primă, prin absorbţie neîncetată de energie intelectuală, prin multiple leduri.

La Universitate, în aula Academiei sau la Institutul de istorie literară şi folclor, având în faţă studenţi, oameni de ştiinţă sau public mare, Călinescu vorbea la fel, cu pedagogia şi măiestria profesorului, care se vrea înţeles de toţi, potrivindu-şi doar glasul pentru volumul şi acustica sălii. La Institut venea încărcat de idei, în urma unei zile sau nopţi de lectură. Cu gestul lui caracteristic, întinderea mâinilor în lături cu palmele în sus, începea expunerea, care era în fond o lecţie universitară. Analiza, de exemplu, a creaţiei lui Alfred de Vigny, mai ales a poeziei acestuia la *mort du loup*, consideraţiile altă dată despre arta şi Witz-ul lui No-valis, examinarea romancierului folcloric francez, pe care-l descifra melodic, după note, cu o exactitate şi uşurinţă uimitoare, lectura în stil propriu din Caragiale şi judecăţile emise despre opera acestuia, precum şi multe alte teme dezbătute, vor rămâne probabil vreme îndelungată, neşterse în memoria membrilor Institutului.

În excursiile de studiu (efectuate în numeroase puncte cu urme de istoric şi veche cultură românească: Tismana, Hurez, Alba Iulia; Bistriţa, Secul, Mănăstirea Neamţului; Putna, Şiret, Voroneţ, Moldoviţa, Sucevita, Dragomirna, Iaşi ete, etc), G. Călinescu nu s-a dezminţit ca profesor. Excursiile erau concepute ca momente de serioasă învăţătură, pentru el şi pentru membrii Institutului. Aproape cu regularitate, Călinescu ţinea lecţii la fiecare monument istoric. Ghidul specialist al monumentului, începea explicaţiile, apoi se vedea pe

nesimţite înlocuit de Călinescu, asculta şi el în continuare, împreună cu ceilalţi, date istorice precise, consideraţii de artă comparată, poezia valorilor arhitecturale şi picturale. Se dovedea că G. Călinescu se pregătise în prealabil pentru cunoaşterea istorică a fiecărui monument de cultură, la faţa locului făcând în plus corelaţiile pe care i le permitea cultura sa vastă. Născut la Bucureşti, apoi cu un număr de ani ai copilăriei petrecuţi la Botoşani, inima lui bătea pentru întreaga ţară şi voia să cunoască desăvârşit toate colţurile ei.

Dacă la vechile centre de cultură românească ţinea lecţii, pe urmele creatorilor de literatură română modernă, profesorul aduna date în vederea unor monografii literare şi a întregirii istoriei literaturii române. Aşa s-au vizitat locurile unde au trăit sau pe unde au trecut Gr. Alexandrescu, Eminescu, Creangă, Slavici, Coşbuc, L. Rebreanu, Calistrat Hogaş, Ştefan Petică, Panait Istrati etc. În fond, făcea o şcoală practică de lucru şi documentare pentru cei tineri. A detestat vorbele goale.

G. Călinescu n-a fost un om de poză rigidă: poanta sau anecdota, buna dispoziţie, se manifestau la cursurile universitare, în conferinţele publice, în şedinţele de lucru ale Institutului. A fost un om cu inima caldă şi n-a purtat ură nimănui. A uitat orice necaz pricinuit de cineva. A tunat şi fulgerat uneori ca Zeus, dar n-a trăsnit pe nimeni, chiar dacă unii s-au speriat. S-a dovedit un adevărat şi mărinimos dascăl.

Pe pat de spital, înfrângând suferinţa fizică, a rămas mereu profesorul senin, care s-a interesat de lucrările Institutului, de lucrările chiar ale ultimului număr din revistă" aflat sub tipar, iar în prezenţa celor care-l vizitau, aborda de fiecare dată probleme de literatură şi artă, ca şi cum nu suferea, ci se găsea undeva pentru odihnă. Pentru cei oare l-au cunoscut mai de aproape, a fost şi a rămas, în primul rând, sub denumirea afectivă de „profesorul".

Luceafărul", VIII, nr. 13 (172), 19 iunie 1965, p. 4

CONSTANTIN CRIŞAN

George Càlânescu. Profesor

N-am să uit niciodată. Intra în sală dezlănţuit, cu părul vâlvoi, cu ochii aprinşi de scântei nevăzute, şi de la prag până la catedră rostea o

frază care electriza auditoriul. Nu, cine nu l-a ascultat pe profesorul Călinescu, nu şi-l poate închipui nici chiar cu ajutorul unei benzi de magnetofon. Pentru că la el, gestul, o uşoară mişcare a feţii, ori o crispare, suplineau adesea un adagiu întreg, veştejea o eroare sau desfiinţa un duşman al informaţiei tefere. Vorbea despre Eminescu parcă ar fi vorbit despre pământ şi apă, despre soare şi stele. „Căci Eminescu avea sentimentul spaţiilor macrocosmice…”

Sunt numai doi ani de când i-am audiat două cursuri, numai două. O dată am venit de la 300 kilometri şi altă dată de la 70. George Călinescu mă făcea să străbat aceste distanţe pe cai sirepi, pe cozi de comete, pe meteori sau pe simple cetini de brad. Vreau să spun nu numai că-mi răsplătea efortul, dar mă făcea să gândesc amar că nu-mi construiesc o gheată în amfiteatrul Odobescu, unde să-l aştept de la o sâmbătă la alta. Căci, în adevăr, mi-ar putea spune cineva, cum poţi vorbi despre cursurile lui, dacă l-ai audiat numai de două ori?! Eu i-aş răspunde că: ar fi fost de ajuns să-l ascult numai o dată, sau să-i prind, văzându-l, o singură frază, o propoziţie, un cuvânt. De ajuns, ca să nu uit niciodată pe cel care va aduna, în cuvinte straniu de geniale, luminile lirice ale Luceafărului nostru. De fapt, însemnările de faţă le fac eu însumi, după ele, să-l pot reconstitui mai târziu.

Dacă nu le-am scris îndată după cursuri, este că simţeam o neputinţă organică de a mai pune mâna pe condeiul meu aşa de firav, după ce atâtea magnifice cuvinte mă orbiseră cu sclipirea lor. (E un sentiment pe care îl încearcă, de pildă, diletanţii viorii, după ce au audiat un mare virtuos; zile întregi nu mai îndrăznesc să pună mâna pe arcuş, să zgârie, cu palide sunete, amintirea maestrului). Le scriu acum şi nu sunt sigur că printre rânduri va răsări chipul celui mai mare profesor al Universităţii Româneşti.

Erau momente când în sală nu se auzea decât vocea lui, aparent monotonă ca acordurile unei partite de Bach. Erau momente când un singur cuvânt îţi uda fruntea de sudoare sau îţi înfiora rădăcinile părului, întocmai ca atunci când asculţi o poveste cu totul şi cu totul necunoscută. Erau momente când râsul homeric al profesorului magnetiza întreaga sală, ea apoi. Într-o fracţiune de secundă, oamenii, înghesuiţi peste măsură, i>a încremenească iarăşi în ascultare. Poate

tocmai această memaipomenită aglomerare de oameni dădea sălii aspectul intim al cursurilor antice, ţinute în natură de corifei vestiţi. Pentru ascultători, spaţiul şi timpul încetau să mai fie noţiuni; mă întreb chiar dacă mi-am dat vreodată seama că mei aflu în amfiteatru. Simţeam, la câţiva centimetri de vorbitor, o atât de mare înflăcărare, încât ajungeam să realizez fulgerător paradoxuri; mă întrebam dacă trăiesc realmente sau visez şi îmi venea să întind o mână spre şuviţele de păr răsculate, spre fruntea lui, spre ochii aceia… Ochii aceia atât de vii, cum nu am mai văzut, cum nu cred să mai văd vreodată. Cu ochii lui, vorbind despre poezia de dragoste a lui Eminescu, ne făcea să vedem, odată cu el, spaţiile siderale şi subacvatice, grădinile Semiramidei, lianele de la tropice sau galbenul lui Van Gogh.

Nu-mi pot închipui că ar fi putut sta o clipă în nemişcare, deşi dacă nu mă înşel, stătea în acelaşi loc, în picioare, de la început şi până la sfârşitul cursului, fremătător, alunecând printre galaxii, călare pe un infernal perpetuum mobile. Zâmbetul îi era cald ca o protuberantă solară, iar surâsul ironic, însoţit de o zvâcnire a bărbiei proeminente, ucigător sau plin de compasiune universală. Era atâta viaţă în gestul munii, în fulgerătoarele mişcări ale feţii, încât era imposibil mai profund evocator, ieşeau de pe buzele lui ca susurul unui de mică suferinţă biologică.

Epitetul, metafora cea mai surprinzătoare, cuvântul cel mai profund evocator, ieşeau de pe buzele lui ca susurul unui şipot aşezat între stânci, ca zgomotul ascuţit de iceberguri izbite, ca valurile nestăpânite ale unui ocean luminat în noapte de fulgere imense. Era ingenuu şi apocaliptic, ea o întindere nesfârşită de stepe în care ochii se împăienjenesc de havuzuri multicolore.

Ultima frază era asemenea celorlalte, tumultuoasă, şi mă făcea să cred că profesorul este abia la primele cuvinte.

Mă făcea doar să cred, deoarece în aceeaşi clipă, parcă nevăzut, aerian, dispărea prin culoarul mulţimii cu un pas de flăcău fantastic, cu părul învolburat, în şuviţe de bronz şi de marmură, cu buzele întredeschise.

Nu, cine nu l-a cunoscut niciodată pe profesorul George Călinescu nu poate să strângă din aceste biete rânduri decât numai

dragostea celui care le-a scris.

Şi dorinţa de a-şi aminti lui însuşi, peste ani, copiilor, şi copiii copiilor lor, o fărâmă din chipul marelui, neasemuitului George Călinescu.

„Ateneu", II, nr. 6, iunie 1965, p. 7.

*

MIHAI NOVICOV

Directorul nostru

Dintre variatele activităţi cărora George Călinescu li s-a dedicat cu inepuizabilă generozitate, aceea de director al unui institut de cercetare ştiinţifică e, poate, mai puţin cunoscută. Pentru că n-a fost publică, în sensul strict al cuvântului şi, indiscutabil, de loc spectaculoasă. Dar a fost una căreia îi rezerva destul de mult timp, în orice caz nu mai puţin decât altor îndatoriri obşteşti. Aceia care l-au cunoscut pe Călinescu numai prin ceea ce publica vor fi tentaţi, poate, să creadă că, împărţindu-se între atâtea preocupări, ilustrul erudit se mărginea doar să asigure îndrumarea generală a activităţii ştiinţifice, lăsând problemele organizatorice şi administrative în seama colaboratorilor, în care avea o încredere totală. Dar nu este aşa. Adeseori repeta că activitatea unui institut de cercetare ştiinţifică e un tot indisolubil, din care cauză el ca director trebuie să rezolve personal toate problemele ce intră în competenţa sa. Noi, aceştia mai mici, câteodată încercam să-l înşelăm. Generoşi, voiam să-i economisim energiile, timpul, îl protejam de avalanşa treburilor birocratice. Nu se supăra, în cele mai dese cazuri se făcea chiar că nu observă, însă din când în când ne prevenea, străpungându-ne cu privirea lui pătrunzătoare, dar şi mângâindu-ne cu zâmbetul lui cuceritor: „ce credeţi că nu ştiu ce faceţi voi şi cum aranjaţi cu cei din secţie să aplicaţi ştampila rotunda de acolo? Ştiu tot, dar vă las, să nu vă apucaţi însă…" De ce anume ne era interzis să ne apucăm nu preciza, trebuia s-o înţelegem singuri…

Iată deci cum pe nesimţite am alunecat pe panta amintirilor. Şi nici nu se putea altfel. Să scrii un articol „ştiinţific" despre o latură a activităţii lui George Călinescu, atât de impregnată de personalitatea sa şi să nu evoci tocmai această personalitate, cu zvâcnirile şi întoarcerile

ei capricioase, imprevizibile?… Să nu-l aşezi pe director în capul mesei celei lungi din sala de şedinţe, să nu evoci în primul rând tocmai aceste şedinţe pe care le-a prezidat cu intangibilă regularitate timp de peste cincisprezece ani, să nu vezi capul său leonin, privirea neastâmpărată ce se opreşte iscoditoare ba asupra unuia, ba asupra altuia dintre colaboratori, mişcările largi ale mâinilor, să nu-i auzi vocea, cu atâtea modulaţii, prin care parcă seconda şi sublinia întorsăturile cutezătoare ale gândirii?…

Spuneam că directorul Institutului de istorie literară şi folclor se ocupa de aşezământul ştiinţific ce a fost încredinţat conducerii sale, rezolvând personal toate problemele, de la cele de concepţie până la cele mai mărunte treburi administrative. Şi, de bună seamă, stărui în această afirmaţie pentru că de ea mi se leagă şi o amintire, una tragică, poate cea mai tragică… a zilei când l-am vizitat pentru ultima dată. Auzisem că-i e rău, că a început să-l părăsească şi proverbiala sa forţă de muncă, mai mult chiar, că se exprimă greu… L-am găsit totuşi înviorat în urma unui nou medicament ce-i fusese administrat… Dar, într-adevăr, vorbea puţin… Pentru prima dată, întâlnindu-ne, vorbeam mai mult eu, iar el asculta. Eu căutam să fac în aşa fel ca el să nu observe, îi povesteam noutăţile din lumea literară, le comentam, pe cât se poate, aşa cum le-ar fi comentat el, şi Călinescu aproba, plasând din când în când câte o precizare plină de spirit. S-a sculat chiar, s-a aşezat la masă. Văzându-l atât de bine dispus, doamna Călinescu, care era şi ea de faţă, i-a amintit de hârtiile de la Institut, aduse pentru a fi semnate. Dă-4 e-ncoace, a spus, şi a început să semneze. Călinescu întotdeauna semna caligrafic, şi nu o făcea doar din obişnuinţă, dar şi din convingere. Mi-am putut da seama de acest lucru. Observându-mă odată că am semnat indescifrabil nu ştiu ce hârtie, m-a apucat prieteneşte de braţ şi mi-a zis: – „Ascultă, Novicov, nu ştiam că eşti şi îngâmfat…” Şi m-a lecuit pentru toată viaţa… Iar în ziua aceea de iarnă, într-o cameră de spital, semna tot aşa, aşezând temeinic literă lângă literă. Se vedea căii era greu, că făcea eforturi, dar nu cred că vreun grafolog ar putea găsi ceva deosebit în această ultimă semnătură a lui… Când a terminat, am avut curiozitatea să mă uit ce fel de hârtii i s-au trimis… Şi m-am îngrozit – era o propunere de clasare a unui număr de trei prosoape… Călinescu se vede că m-a ghicit, mi-a zâmbit complice

şi a observat ironic: – Uită-te cu ce trebuie să mă ocup, cu clasarea unor prosoape…” Şi totuşi mi-am dat seama perfect că iscălitura i-a făcut bine: s-a simţit din nou la Institutul pe care-l considera, întotdeauna, ca o prelungire a casei sale şi ca atare se ocupa de el ca de-o a doua casă a sa, cea ştiinţifică, iar dacă era aşa, era firesc să-i poarte de grijă din toate punctele de vedere, inclusiv asigurarea cu prosoape noi…

Se va putea spune, probabil, că m-am abătut de la subiect. Nu cred. Pentru că, dacă e vorba de a se comunica unor neiniţiaţi cum concepea Călinescu conducerea unui Institut de istorie literară şi folclor, cu aceasta trebuie început – cu constituirea aici a unei familii intelectuale, directorul fiind nu numai director, nu numai profesor, cum i ne adresam noi toţi, dar şi părintele ei spiritual. Ca să ai dreptul să aparţii acestei familii trebuia să îndeplineşti anumite condiţii, să-ţi iei – cum s-ar zice – anumite angajamente. Iată de ce. Începând cu ceea ce cerea Călinescu colaboratorilor săi, abordăm implicit şi tema, întrucât opera de formare şi de educare a unor noi contingente de cercetători literari a constituit una din componentele principale ale activităţii directoriale a lui G. Călinescu.

Profesorul ne cerea în primul rând onestitate ştiinţifică „Se opunea întotdeauna cu fermitate oricărei documentări indirecte. În domeniul cercetării literare, „obiectul” trebuie întotdeauna consultat personal de cercetător. Cineva care se încrede în receptivitatea altora nu poate da o lucrare serioasă. De aceea, tinerilor care veneau la Institut le recomanda în primul rând să se iniţieze în ceea ce am putea numi tehnica despuierii izvoarelor, li trimitea la arhive şi biblioteci, le dădea să facă bibliografii şi să descrie manuscrise. Pe fiecare îl întreba: – Ştii să descifrezi un manuscris chirilic? Dacă nu ştia, îl îndemna să înveţe: un cercetător al literelor române trebuie să ştie să ei tească orice document al istoriei culturale a poporului, şi cum românii secole de-a rândul au scris cu litere chirilice, cunoaşterea acestei slove e indispensabilă oricui. Pe de altă parte, se opunea cu delicateţe, dar ferm, tendinţei fireşti a unor tineri de a se angaja dintr-odată în comentarea capodoperelor literare, în acest domeniu circulând numeroase comentarii de autoritate, există întotdeauna pericolul compilaţiei corecte, care, necombătut la timp, putea să devie fatal

pentru formarea viitorului om de ştiinţă. Pentru că onestitatea ştiinţifică presupune în primul rând independenţă; e preferabil ca un tânăr să spună ceva modest despre un scriitor modest, decât să se aventureze în domenii prea umblate de alţii. Din acelaşi motiv nu încuraja tendinţa unora de a cerceta exhaustiv literatura critică înainte de a se apuca de redactarea unei teme. Întotdeauna, cu umor, îl prevenea pe ceti în cauză: – Doar nu mă interesează să aflu de la dumneata ce a spus cutare sau cutare, ci să-mi dau seama cât şi cum receptezi personal.

Obiceiul unora de a camufla lipsa de idei personale cu aranjarea unui amplu şi umflat aparat critic îl enerva. A fost un duşman neîmpăcat al oricărei imposturi, al artificiilor de orice fel. Nu nega importanţa consultării literaturii critice, dar le punea în vedere celor tineri: trebuie să citeşti ce au scris alţii despre un scriitor numai după ce ţi-ai format o părere proprie întemeiată. Iar ca să ne obişnuiască pe noi toţi să cultivăm acest stil de muncă, iniţia adesea, în cadrul Institutului, exerciţii de acest fel: pentru o anume şedinţă (evident de sâmbătă) fiecare colaborator – de la cel mai proaspăt cercetător stagiar până la director – trebuia să citească acelaşi text (poeziile lui Panait Cerna, de pildă, sau câte o nuvelă din *Decameron*), şi pe baza lecturii să scrie o pagină de impresii, dar fără să consulte vreun material critic. În şedinţă, directorul alegea: – Citeşte tu, sau tu… După câteva lecturi, în timpul cărora făcea note pe o hârtie albă ce o avea în faţă, Călinescu, considerând probabil că intrarea în temă s-a făcut, începea explicaţiile sale. (Pe mine mă intriga întotdeauna cum făcea aceste notiţe – niciodată nu scria fraze întregi una sub alta, ci începea prin a însemna cuvinte izolate într-un colţ al foii, pe urmă apăreau altele într-un alt colţ, apoi la mijloc, între grupuri de cuvinte trăgea linii de legătură, unele cuvinte le sublinia, altele le încadra în câte un dreptunghi…). Mi s-a părut, până la un moment dat, că însemnările acestea sunt un fel de joc menit doar să uşureze ascultarea, dar mi-am dat seama că mă înşel. Vorbind, Călinescu arunca mereu câte o privire asupra hârtiei şi parcă maroa mintal cuvintele, să nu uite ceva; după şedinţă, cercetând atent foaia, putem reconstitui arhitectura celor comunicate. Cu foarte puţine excepţii, şedinţele de sâmbătă se terminau cu câte o expunere a directorului – aşteptată de noi cu

explicabilă nerăbdare. Din aceste expuneri, mai ales, învăţam. E imposibil, evident, să fac aici un inventar al prelegerilor, unele, de bună seamă, erau improvizate, determinate de câte o întorsătură neprevăzută a discuţiei, însă cele mai multe directorul le pregătea, dându-ne astfel lecţii superbe de conştiinciozitate. Oricât de familiară să-i fi fost problema a cărei discutare se anunţa pentru şedinţa următoare, Călinescu se pregătea, consulta din nou izvoarele, recitea ce scrisese înainte în materie, făcea însemnări noi. De aceea, chiar dacă, în fond, adică din punctul de vedere al ideilor principale, repeta ce a mai scris, expunerea întotdeauna suna inedit, ne cucerea prin noutatea ei structurală. Aceeaşi aplicaţie o cerea şi colaboratorilor. Dacă, ascultându-l pe cineva, îşi dădea seama că acesta vorbeşte cunoscând obiectul din surse indirecte sau – şi mai rău – din auzite, îl întrerupea. Cu perseverenţă căuta să ne convingă pe fiecare că atunci când e vorba de literatură, de artă în general, orice comentariu, orice apreciere sau cercetare trebuie să se bazeze pe cunoaşterea globală a obiectului. Ascultându-l, îţi dădeai seama de ce în materia asta, a artei, cunoaşterea trebuie să fie întotdeauna tot atât de multilaterală ca şi cunoaşterea vieţii. Explicându-mi o dată de ce consideră că un anume scriitor n-are talent, oprindu-se brusc şi dând din umeri, parcă pentru a sublinia că în acest caz argumentarea e superfluă, adaugă scurt: – Nu vede, înţelegi? – nu vede… într-un fel, acelaşi lucru îl cerea şi cercetătorilor: să nu înţeleagă doar, dar să şi vadă, să audă, să simtă, să intuiască… Ţin minte, într-o sâmbătă, pe când lucra la *Estetica basmului*, ne-a făcut o demonstraţie pilduitoare: pornind numai de la text, ne-a reconstituit pe o tablă interiorul unei camere din palatul nu ştiu cărui împărat. Fiind înscrise în plan o serie de lucrări despre opera lui Balzac, a venit o dată la Institut încărcat cu tomuri de literatură istorică şi economică, tomuri a căror consultare o considera necesară pentru înţelegerea mai completă a unor relaţii sociale evocate în *Comedia umană*. Îl indispuneau mai ales lucrările în care recunoştea tendinţa autorului de a scăpa prin fraze banale, neangajante, corecte în generalitatea lor, dar care trădau refuzul celui în cauză de a-şi lua răspunderea pentru afirmarea unui punct de vedere personal. Câteodată chiar îl întrerupea pe cititor, exclamând cu umor: – Nu înţeleg, iar-tă-mă, nu înţeleg, nu poţi să explici cu cuvintele tale? Iar

dacă cel întrerupt nu se intimida şi explica, de îndată era încurajat:

De ce nu scrii aşa? E mult mai interesant. Orice cercetare literară era pentru Călinescu o deschidere către viaţă, ceea ce însemna că, teoretic cel puţin, putea fi continuată la infinit. Din această cauză, nu considera ca fiind definitive nici cele susţinute de dânsul într-o problemă sau alta. Nu o dată am asistat la incidente într-un fel hazlii, dar şi instructive. Combătut *cu* severitate pentru un anume mod de a pune o problemă, se întâmpla ca vreunul din colaboratori să se apere cu disperare: – Dar ideea aceasta am împrumutat-o din cutare studiu al Dvs…

— Foarte rău ai făcut, – îi răspundea imperturbabil Călinescu

— Ţi-am spus eu vreodată să transcrii ce am scris eu? Scrie ce crezi dumneata. Şi apoi: – De unde ştii că azi n-aş scrie altfel? Ca oricare creator de geniu, Călinescu avea ambiţia să formeze o şcoală. Dar nu tolera mimetismul. Cu generozitate, căuta să ne transmită metoda lui de lucru, dar ne sfătuia în acelaşi timp să nu-l copiem.

Iar metoda aceasta consta, repetăm, în primul rând în efortul susţinut de cunoaştere din toate punctele de vedere a obiectului cercetat. În lumina acestui principiu esenţial, pot fi mai bine /înţelese variatele iniţiative pe care le-a luat Călinescu în calitate de director al Institutului. Aproape de la început el a subordonat activitatea acestui for ştiinţific unui ţel final: elaborarea unei noi istorii a literaturii române în spiritul ideilor călăuzitoare ale marxism-leninismului. Dar, în concepţia lui Călinescu, abordarea unui obiectiv ştiinţific de asemenea răspundere trebuia să fie foarte bine pregătită. O primă măsură ce se impunea era verificarea pe cât se poate de exhaustivă a datelor istorico-biografice în acest scop, a fost desfăşurată o acţiune amplă: au fost despuiate arhivele, s-au făcut anchete literare la descendenţii scriitorilor, deplasări la locuri de baştină ale scriitorilor şi în oraşele în care ei au petrecut cel puţin o parte a vieţii lor. Aceste „călătorii ştiinţifice" au fost evocate şi de Călinescu însuşi şi de mulţi colaboratori. Aici aş vrea să adaug doar că ele au constituit şi o parte integrantă a pregătirii noastre ştiinţifice. Călinescu nu concepea cum poţi să cunoşti opera unui scriitor fără să-i cunoşti şi izvoarele primare; nu o dată ne repeta: – Nu poţi să-l înţelegi pe Alecsandri fără

să fi vizitat lunca de la Mir-ceşti, pe Eminescu fără să fi contemplat „natală mea vâlcioară, / scăldată în cristalul pârâului de-argint", pe Creangă fără să te fi preumblat prin Humuleşti şi fără să fi intrat, încovoindu-te, în bojdeuca de pe Ţicău, pe Caragiale fără să fi cutreierat acele cartiere ale Ploieştiului pe care se mai păstrează patina vremii.

O a doua condiţie pe care Călinescu o considera indispensabilă cercetării ştiinţifice în domeniul literaturii e *spiritul critic*. Pe această temă l-am auzit vorbind de câteva ori, iar la diverse aspecte ale ei revenea mereu. De bună seamă, ar fi o cutezanţă prea mare din partea mea să încerc a rezuma această latură a concepţiei fostului nostru director cu privire la modul în care trebuie condusă activitatea unui Institut academic, dar cred că suntem datori a sublinia măcar câte ceva din ceea ce am învăţat în acei ani când am avut şansa rară de a ne afla în preajma ilustrului dispărut. I s-a imputat uneori lui Călinescu că ar fi depreciat, într-un spirit estetizant, unele laturi ale literaturii noastre. Afirmaţia nu este exactă. L-am auzit, în repetate rânduri, afirmând că nu exclude din istoria literaturii şi fenomene având o însemnătate mai mult culturală, întrucât se poate întâmpla – şi ar putea fi citate exemple – ca o operă de valoare foarte modestă din punct de vedere artistic, prin ecourile ei să fi influenţat dezvoltarea ulterioară a literaturii. Nu l-am auzit niciodată vorbind cu dispreţ despre activitatea modestă de pionierat în orice domeniu. Ori de câte ori i se întâmpla să audă pe câte cineva perorând maliţios despre „greşelile" lui Alecsandri în „transcrierea" textelor folclorice sau ale lui Kogălniceanu în publicarea cronicelor, se enerva şi repeta „din nou şi din nou" că însemnătatea operei celor doi înaintaşi e mai ales patriotică, constând în aceea că ei au înzestrat cultura noastră cu instrumente de lucru fără de care progresul ei ulterior ar fi fost precar, dacă nu imposibil. Nu admitea ca un fenomen să fie apreciat cu o măsură care nu-i este inerentă. Dar cerea aplicarea aceloraşi principii şi în cercetarea literaturii ca artă. A semnala în istoria literaturii însemnătatea culturală al cărei fenomen îi părea firesc (pentru că în ultimă instanţă şi literatura unui popor aparţine culturii lui), dar nu admitea ca, pornindu-se de la însemnătatea culturală recunoscută, aceluiaşi fenomen să i se atribuie şi însuşiri artistice pe care nu le are.

Cu alte cuvinte cerea cercetătorilor luciditate şi spirit de discernământ, capacitatea de a simţi, pe cât se poate infailibil, semnele adevăratei arte. Asupra acestei idei revenea adesea. Spunea: – „Ca să poţi aprecia valoarea unui filon aurifer trebuie să fi dovedit în prealabil că ştii să deosebeşti aurul de falsele străluciri". Şi pentru a-i înzestra pe colaboratorii săi cu această capacitate indispensabilă, desfăşura o activitate educativă neobosită. O premisă necesară era, în acest sens, – după Călinescu – cunoaşterea şi frecventarea asiduă a culmilor creaţiei literare. Îl indispunea graba unor tineri de a se angaja în formularea de judecăţi de valoare în domeniul literaturii contemporane. O literatură curentă este în mod inevitabil un conglomerat de valori foarte deosebite; în dezvoltarea ei, supusă atâtor influenţe imprevizibile, adesea ţâşnesc la suprafaţă valori false, efemere. Spiritul critic presupune şi independenţă faţă de fluctuaţiile modei şi faţă de criteriile de conjunctură, iscusinţa de a nu te înşela când ai de răspuns la întrebarea capitală: „cât aur autentic se află concentrat în cutare operă?". Ceea ce însă presupunea exerciţiu, conceput de către Călinescu mai ales prin frecventarea clasicilor. Ne spunea adesea că poate fi un bun cercetător al literaturii naţionale numai acela care cunoaşte bine, aproape exhaustiv, măcar una din marile literaturi ale lumii: franceză, engleză, rusă, germană, italiană sau spaniolă. *Măcar una*. Despre necesitatea lărgirii orizontului cultural şi literar ne vorbea mereu. Nu cerea imposibil, cum s-ar zice – universalitatea exhaustivă, dar cerea oricărui cercetător literar stăpânirea criteriilor de comparaţie „de cel mai înalt nivel". Şi în această privinţă era implacabil. Cred că nu există în cadrul Institutului de istorie şi teorie literară niciun colaborator care să nu fi primit din partea lui Călinescu şi sarcina de a elabora o lucrare în domeniul uneia din marile literaturi ale lumii. Când credea că pe baza temelor elaborate, stagiul de „ucenicie" al vreunui tânăr la maturizat suficient, îi propunea şi câte o lucrare privind opera vreunuia din clasicii literaturii române. Dar îl şi enervau obiecţiile acelora care susţineau că în cutare domeniu s-a scris până acum atât, încât e greu de adăugat ceva nou. Deşi personal era un asiduu cercetător al izvoarelor şi arhivelor, deşi pentru fiecare lucrare „se documenta" minuţios, nu aprecia pe acei care reduceau cercetarea literară la studiul hârţoagelor, şi socoteau drept „descoperire" în

materie doar precizarea unui amănunt biografic. Amator cunoscut al formulărilor paradoxale, Călin eseu mereu ne repeta că, dimpotrivă: „cu cât mai mult s-a scris într-un domeniu, cu atât mai multe şanse are un cercetător adevărat (cu alte cuvinte un creator) să adauge ceva nou, pentru că existenţa unei literaturi ample e un indiciu al lărgirii ariei cercetătorilor, iar cu cât mai largă e aria cu atât se nasc mai multe posibilităţi de a împinge cercetarea în direcţii mereu noi. Dar ca s-o poţi face trebuie să fii înzestrat cu spirit critic". Ca o consecinţă, îi îndemna pe colaboratorii săi să nu se limiteze la lecturi literare, ci, sistematic, să-şi lărgească şi pregătirea umanistică, să se familiarizeze, cu alte cuvinte, cu operele marilor gânditori ai tuturor timpurilor, de la Platon şi Aristotel până la Marx, Engels şi Lenin. În mod deosebit cred că ar trebui să fie subliniată constanţa cu care George Călinescu ne repeta că în zilele noastre un cercetător bun, în orice domeniu, trebuie să fie în primul rând un bun marxist-leninist. Şi era întotdeauna gata să ne ofere, primul, exemplu. Studia operativ, cu stiloul în mină, toate documentele partidului, se străduia să fie la curent cu dezvoltarea gândirii sociale marxist-leniniste. În arhiva mea personală se află o scrisoare prin care G. Călinescu mă anunţa la 8 ianuarie 1951 că a început să traducă din *Teoria literaturii* a lui Timofeev „şi am pregătit o comunicare despre primele capitole. Nu mă pot sluji de traducerea altcuiva pentru că vreau să disting personal, în original rusesc, nuanţa definiţiilor". De altfel, despre vastitatea informaţiei pe care se întemeia în tot ce făcea vorbesc şi lucrările sale elaborate „în cadrul Institutului", cum ar fi *Estetica basmului*, de pildă. Pe acestea, totdeauna le citea în faţa întregului colectiv – tot în şedinţele de sâmbătă – aşteptând cu bunăvoinţă observaţiile critice. Discuţia de înalt nivel intelectual era, în concepţia lui G. Călinescu, principalul mijloc de a obţine creşterea continuă a nivelului ştiinţific, teoretic şi ideologic al muncii noastre. Dintr-o altă scrisoare, referitoare la un proiect de plan anual de cercetare, spicuiesc această frază ce-mi pare semnificativă: „fiecare trebuie să facă ceva publicabil şi în acelaşi timp să înveţe ceva". În concepţia lui Călinescu, latura propriu-zis ştiinţifică în activitatea Institutului şi latura educativă trebuiau să fie împletite indisolubil, să se completeze reciproc.

Discuţia în colectiv, încheiată de regulă cu lămuririle şi

îndrumările directorului, oferea din acest punct de vedere cadrul cel mai prielnic. Călinescu ţinea enorm la asigurarea atmosferei necesare unui schimb de idei elevat. Până şi interiorul Institutului, cu pereţii acoperiţi cu portretele inedite ale clasicilor, cu mobilă de stil şi vitrinele ce adăposteau documentele literare, parcă predispuneau către o conversaţie nu academică, ci realmente creatoare. Tot din acest motiv ţinea foarte mult la ţinuta stilistică şi a discuţiilor şi a lucrărilor noastre. De obicei, în ceea ce priveşte aprecierea materialului literar din punct de vedere estetic, G. Călinescu nu se amesteca în laboratorul colaboratorilor. Exprima punctul său de vedere dar nu-l impunea. Intransigent era numai atunci când i se părea că sunt încălcate principiile ideologice fundamentale ale politicii partidului, dar şi… în problemele de stil. Mai ales ne prevenea împotriva stilului umflat, fals patetic, abundând de locuri comune, de simple parafrazări ale unor adevăruri fundamentale. Aprecia, în schimb, eleganţa, capacitatea de nuanţare, intelectualitatea stilului, respingând însă cu aceeaşi fermitate preţiozitatea, complicaţiile inutile, inconsecvenţa. Îi îndemna pe colaboratori să nu imite pe nimeni, să scrie clar, să caute expresia cea mai precisă pentru idee, să o coloreze ponderat cu metafore şi epitete menite să-i sporească expresivitatea. Abuzul de metafore nu-l agrea, mai ales când bănuia pe câte cineva că-l pastişează, dar socotea inadecvat ştiinţei literare şi stilul prea sec, uscat, lipsit de incandescenţa apropierilor imprevizibile.

G. Călinescu a condus timp de peste 15 ani Institutul de istorie literară şi foclor (azi de istorie şi teorie literară), distribuind teme pentru lucrări colaboratorilor, conducând discutarea lor în colectiv în diferite faze de elaborare, publicându-le apoi în buletinul Institutului. Roade ale acestei activităţi sunt şi colecţia revistei şi colecţia de documente ale Institutului, precum şi o seamă de lucrări care încă n-au fost publicate. Tot sub conducerea lui G. Călinescu a început şi publicarea tratatului în 5 volume al *Istoriei literaturii române*. Toate aceste rezultate sunt palpabile, pot fi prezentate la nevoie şi statistic. Rezultatul principal însă nu se supune unei asemenea evaluări. Este ceea ce a lăsat marele nostru dascăl în sufletul fiecăruia dintre noi – convingerea că literatura patriei nu poate fi servită decât printr-o cercetare de viguroasă întemeiere ştiinţifică, realizată în spirit critic,

prin confruntarea cu valorile cele mai de seamă ale culturii umane, în lumina ideilor călăuzitoare ale marxism-leninismului şi într-un stil elevat, demn de epoca noastră, epoca marilor înfăptuiri socialiste. Abordând teme noi din ce în ce mai îndrăzneţe, discipolii maestrului se vor strădui nedezminţit să le trateze şi să le rezolve în spiritul tradiţiei care s-a format la Institut în decursul anilor în care el a fost condus de George Călinescu.

„Revista de istorie şi teorie literară", tom 14, n) r. 3 – 4, 1965… p. 555 – 563.

1966

OVIDIU PAPADIMA

Amintiri

Aş vrea să scriu simplu, cât mai simplu, închegând un „documentar" despre G. Călinescu, omul şi artistul, din amintirile adunate în două decenii de muncă în imediata lui apropiere.

L-am cunoscut personal în 1945, în împrejurări care dezvăluie imensa gingăşie sufletească, ce se ascundea adânc sub aparenţe – pe care şi le regiza voit astfel – de neîndurător *Jupiter tonans*.

Avusesem, cu mai bine de un deceniu înainte, o polemică – ca să zicem aşa – cu G. Călinescu. Student fiind încă, mă încumetasem să discut doctoral – aşa cum fac de obicei tinerii când îşi închipuie că ei au descoperit cei dintâi „marile adevăruri" – partea documentară din *Viaţa lui Eminescu*, ce tocmai apăruse. Mi-a răspuns paternei dar totodată şi foarte incisiv, mânuind bisturiul ironiei în stilul său caracteristic. Am bravat – ca orice tânăr care se respectă – scriind un nou articol, dar G. Călinescu n-a mai răspuns. Îşi spusese cuvântul tranşant, – şi evident că era destul. Ştiind că va veni la toamnă la catedra de Istoria literaturii române moderne de la Facultatea de filologie şi litere din Bucureşti – unde eram şi eu asistent – a venit în vara lui 1945 să mă caute, deşi nu mă cunoştea personal, la „Revista fundaţiilor" – în a cărei redacţie eram încă. Amintindu-şi după atâţia ani, de aventura mea critică din adolescenţă, cu antenele lui sufleteşti atât de sensibile, desigur avea bănuiala că aş fi primit cu oarecare temere vestea transferării lui la catedra unde mă aflam şi eu, ca modest lucrător. Cu o mare gingăşie, a evitat orice aluzie la acest fapt,

ţinând doar să mă asigure – cu o căldură amicală, surprinzătoare la un om care mă vedea prima oară – că doreşte ferm ca să rămân în continuare la catedra de Istoria literaturii române moderne şi după venirea lui în fruntea acestei catedre, şi că se bucură că va avea asemenea colaboratori ştiinţifici.

Era în omul acesta care trăia atât de izolat o infinită sete de prietenie, de afecţiune pură, neîntinată de senzualitate, – care se îndrepta mai ales spre oameni mai tineri decât el, într-un amestec ciudat de sentimente paternele şi amicale. Teatrul său îşi are nu numai originea în deosebita atmosferă de familie spirituală pe care visa să o creeze în Institutul de istorie literară şi folclor, în raporturile lui cu membrii Institutului, pe care le voia paternele şi amicale totodată, – bineînţeles. În funcţiune de bine cunoscuta instabilitate a umoarei sale. În teatrul său predomina tema monarhului – rege francez sau împărat oriental – şi tema lui Voltaire şi a secolului său. Era convins că nu numai creaţia literară, dar şi cea ştiinţifică – în domeniul teoriei şi istoriei literare – se pot dezvolta mai firesc într-o atmosferă prielnică, de „salon literar" în sensul înalt al cuvântului. Adică, în mijlocul unei familii spirituale compusă din oameni care nu numai că se cunosc bine, în fiinţa şi opiniile lor diferite – îndrumate întotdeauna de un înalt spiritus rector – dar se şi respectă unul pe altul şi se comportă în cadrul unei perfecte şi elegante politeţi. G. Călinescu îşi imagina aceasta – desigur, o ficţiune în planul ideal – ca un salon versaillez în care exista totodată un monarh spiritual ca Regele Soare şi un geniu sarcastic, o inteligenţă critică necruţătoare ca a lui Voltaire. Şi monarhul francez şi autorul lui *Candide* erau reuniţi în una şi aceeaşi persoană, care era aceea a lui G. Călinescu. Aceste personaje ale teatrului său erau el însuşi, în două ipostaze – mi-a mărturisitHO nu o dată. Nu era aici nicio tendinţă de evadare în alt timp, de fugă din epoca noastră. Dovada cea mai bună o produce ultima şi cea mai complexă dintre piesele sale: *Ludovic al XIX-lea*, în care acţiunea ce se desfăşoară la Versailles este încadrată ca o dublă ficţiune – un teatru în teatru – în desfăşurarea unor gesturi dintre cele mai tipice pentru vremea noastră: eroismul în faptă şi dorinţa de frumos a constructorilor socialismului. Imaginea monarhului autoritar şi violent, afectuos şi paternei totodată, era pentru G. Călinescu simbolul

îndrumătorului stând pe înălţimi totdeauna luminate de soarele raţiunii şi al erudiţiei – ceea ce a reprezentat când via Titu Maiorescu în cultura noastră, bineînţeles totul încălzit de flăcările vulcanice ale unui alt temperament ridicat la proporţiile gigantice ale unui personaj din Renaştere – iar cei din jurul său, „curtea”, reprezentau pentru el principiul muncii comune în optime condiţii, sub o conducere fermă şi entuziastă totodată.

Alte laturi ale personalităţii şi muncii lui, dezvoltate mai puţin spectaculos, nu erau numai împliniri necesare ale fosforescenţelor unei energii creatoare polivalente, – dar şi activităţi alese deliberat, ca să contureze pe toate laturile posibile imaginea ideală a îndrumătorului model pentru cei din imediata lui apropiere. Pe ei voia să-i crească multiplu şi monumental, cum se făurise pe el însuşi. De aceea cânta în faţa intimilor din vioară şi le oferea auziţii de discuri cu capodopere ale muzicii universale, de la cea preclasică până la cea dodecafonică. De aceea comunica tinerelor cercetătoare ale Institutului informaţii şi opinii despre moda vestimentară. De aceea îşi declama versurilor cu solemnitatea unui vates ani ieşi le înregistra astfel pe banda de magnetofon. De aceea, dansa în faţa membrilor Institutului, cu aceeaşi solemnitate hieratică a figurii. În contrast straniu cu vioiciunea şi cadenţa perfectă a mişcării picioarelor, – îndemnându-i şi pe ei să practice dansul în stilul baletului clasic, pentru împlinirea personalităţii lor artistice.

De altfel primele piesete – care nici, nu au apărut în volum – îşi au punctul direct de pornire în felul cum îşi concepea G. Călinescu misiunea lui de îndrumător, ca director al Institutului. Mi-aduc aminte de prima lui schiţă teatrală, de împrejurările în care a scris-o şi a fost jucată. În atmosfera de entuziasm pentru lucru pe care o crea exemplul lui fascinant, – erau totuşi unii, rari, care manifestau o oarecare indolenţă în terminarea lucrărilor din plan. Pentru unul dintre aceştia şi despre el a scris G. Călinescu o mică glumă didactică, o scenetă care s-a jucat fără nicio costumaţie: actori improvizaţi dintre membrii Institutului aveau pe piept cartoane – scrise de mâna grijulie a directorului – indicând personajul pe care îl jucau. Jocul acesta l-<a prins. Au urmat scenetele bufe pe motive folclorice – dând o nouă viziune a teatrului popular din sărbătorile de iarnă – şi în cele din

urmă, piesetele cu accente grave, în jurul geloziilor lui Voltaire.

În articolul intitulat *Profesorul* – din acelaşi număr comemorativ al „Revistei de istorie şi teorie literară" – Dinu Pillat a evocat sugestiv toată această atmosferă de familie spirituală pe care G. Călinescu voia să o creeze pentru membrii Institutului. Amintirile lui sunt dintr-o epocă mai târzie, – când dezvoltarea Institutului, înmulţirea numărului membrilor săi, îl obligau pe G. Călinescu la o anumită reţinere în tendinţa lui inerentă de a-şi risipi generos prietenia şi dragostea pater-nelă. Erau împrejurări în care credea că e mai bine să apară mai des, în ipostaza de *Jupiter tonans*. Gingăşia lui înnăscută îl îndemna adesea să pună surdină gesturilor de afabilitate părintească mai ales faţă de personalul masculin al Institutului, – din teama de a nu crea aparenţa unor preferinţe personale, de a nu stârni gelozii, care ar putea tulbura seninătatea atmosferei de lucru. Îmi amintesc însă de zilele eroice ale Institutului, când acesta îşi avea sediul la Universitate şi personalul lui era compus numai din doi cercetători ştiinţifici. De nenumărate ori, G. Călinescu, pornea din strada Edgar Quinet, pe jos, până la casa din str. G. Vlădescu – care ar trebui astăzi să-i poarte numele – împreună cu Valeriu Ciobanu şi cu mine. Erau ceasuri magice de conversaţie în mijlocul tumultului bulevardelor şi străzilor – în care, firește, mai mult ascultam, fascinaţi de verva aproape fără pauze a lui G. Călinescu – ca adesea ele să fie strămutate în alt decor: în faţa unor halbe cu bere, la masa modestă a unui local ce ne îmbia pe neaşteptate la popas.

Aş vrea să mai spun câteva cuvinte despre cultul muncii la G. Călinescu. Omul acesta care părea atât de sclipitor, de spontan, nu făcea nimic improvizat, nepregătit. O simplă recomandare, pe o carte de vizită, nu o dădea imediat. Pentru a exprima plastic obligativitatea severă a muncii încordate, spunea adesea că literatul, ca şi omul de ştiinţă, sunt în acelaşi timp şi muncitori manuali: ei trebuie să-şi care singuri, cu braţele vrafuri de cărţi din rafturile bibliotecii, să se îmbibe de praful depozitat pe volume ca tâmplării, să-şi şteargă sudoarea de pe frunte ca zidarii. Povestea – şi nu era deloc o exagerare – că, tânăr bibliotecar la Facultatea de litere de atunci, citise aproape toate cărţile de acolo. Înainte de a-l cunoaşte personal, am trăit – în sala vechii Biblioteci a Academiei – spectacolul magnific al muncii lui în

pregătirea monumentalei *Istorii a literaturii române de la origini până în prezent*. Mânuitorii de cărţi osteneau cărând, mai mulţi deodată, teancuri de cărţi pe masa lui de lucru. G. Călinescu nu ostenea niciodată.

„Gazeta literară", XIII, mr. 11 (697), 17 mar-tde 1966. p. 5.

*

CORNELIA ŞTEFĂNESCU

Pe o scenă improvizată

Ideea ca piesa lui Costache Făcea *Franţuzitele* să fie jucată de un grup de cercetători ai Institutului de istorie literară şi folclor al Academiei s-a născut cu totul întâmplător, într-o şedinţă de lucru de sâmbătă dimineaţa. La începutul anului 1956, în timp ce se repartizau temele din planul de activitate pe anul în curs, un foarte tânăr cercetător pe atunci, căruia i se încredinţase studierea teatrului lui Făcea, dintr-o prejudecată juvenilă faţă, de începuturile dramaturgiei originale din Principate, s-a declarat nedreptăţit, comparându-şi subiectul cu acelea ale colegilor din aceeaşi generaţie. Con, trariat de neprevăzuta opoziţie, G. Călinescu a tras din raft volumul lui Făcea, editat şi prefaţat în 1860 de I. Eliade Rădulescu, l-a răsfoit oprindu-şi atent privirea când pe o pagină, când pe alta, apoi a început să citească textul cu voce tare, interpretând pe rând toate rolurile cu o mimică plină de înţelesuri şi o gesticulaţie expresivă a mâinilor.

Era pentru prima oară când cei prezenţi asistau la o demonstraţie de acest gen din partea directorului Institutului, multă vreme socotit inaccesibil şi protocolar distant, deşi la prima vedere foarte comunicativ. Într-o stare de tensiune extremă, toţi îl priveau şi îl ascultau uimiţi. Câtă vreme a durat lectura, atenţia încordată i-a adâncit încruntarea frunţii, i-a făcut mai profundă sclipirea inteligentă a ochilor. Apoi a trecut la comentarii. Cuvintele lui G. Călinescu traduceau cu înţelesuri realităţile percepute din textul lui Făcea.

O recitire serioasă, a spus G. Călinescu, după ce a întors ultima filă a cărţii lui Făcea, şterge impresia superficială din amintire şi te ajută să găseşti adâncimile piesei *Franţuzitele*, întocmai ca orice operă, are un proces de gestaţie şi de maturizare în sufletul cititorului de azi, care trebuie să se apropie din nou de ea, îmbogăţit cu toate

experienţele lui de viaţă şi din cărţi.

După un timp de gândire, cuprinzând cu o privire circulară, uşor maliţioasă, pe toţi care asistaseră, într-o respectuoasă încremenire la această şedinţă ieşită din comun, G Călinescu a sugerat câtorva să înveţe o scenă oarecare şi să o joace de faţă cu toţi pentru a vedea câtă viaţă are în zilele de azi o piesă românească scrisă în jurul anului 1833.

Invitaţia la această neobişnuită experienţă literară n-a rămas fără ecou. N-a fost cercetător, fie foarte tânăr, abia venit în Institut, fie grav profesor universitar, care să fi primit cu oarecare ezitare rolul său. În mare taină s-a hotărât ca piesa să fie învăţată în întregime şi completată cu sceneta intitulată *Conversaţii*. Cu aceleaşi precauţii s-au obţinut costume de la teatru, s-a improvizat scena în sera din sala de şedinţe, o ieşitură semicirculară a peretelui din curte, luminat de jos până sus de geamuri. În şanţurile pentru flori au fost aşezate unele peste altele cele mai groase tomuri care au fost găsite în Institut, pentru a nivela podeaua şi a câştiga astfel spaţiul în care să poată fi pusă mobila stil, foarte importantă pentru a crea atmosferă. Cortina se plimba pe inele, trasă cu sfoară între două rafturi de cărţi, aduse anume ca să pună distanţă între scenă şi restul încăperii. Scaunele pentru invitaţi erau rânduite în spaţiul rămas liber din sala de şedinţe şi în holul Institutului, cu pereţii tapetaţi cu portretele mărite ale scriitorilor. Au luat loc în primele rânduri Acad. G. Călinescu şi doamna, Acad. Al. Rosetti, profesorul Mihail Novicov, invitaţi de la „Contemporanul”, puţinii cercetători cărora nu li se distribuiseră roluri şi personalul administrativ.

Cortina o dată trasă a dezvăluit nevinovatul complot al cercetătorilor care au venit, spre surprinderea directorului lor, deghizaţi şi costumaţi, declamând mai bine de o oră textul lui Făcea în întregime. Pe scenă a apărut masiv şi încruntat, boierul Ianache, cu antereu, fermenea, giubea., potcap, metanii, ciubuc cu momeaua de chilimbar – împreună cu nevastă-sa Smaranda, în scurteică îmblănită, punând la cale viitorul fetelor. Smaranda visează pentru ele „măritiş evropenesc”, în schimb Ianache se vaită că fetele îi „scot sufletul fără milă”. Ianache nu se agită din plăcerea gratuită de a fugi de prezent, ci cu conştiinţa răspunderii faţă de noua generaţie pe care n-o înţelege

însă deloc. Printr-un proces de sclerozare a vieţii lui morale, ca orice om în vârstă, trăieşte mai mult din amintiri. El se fixează într – atâta într-un moment retrospectiv, încât îi este teamă să introducă orice element nou care ar strica vechea stabilitate.

În schimb fetele, răstoarnă orice ordine şi nu ţin cont de nime. Elenca şi Luxandra apar îmbrăcate după moda complicată şi pompoasă a timpului, cu zulufi lăsaţi pe spate, încinşi cu o cordea de catifea, purtând pe cap pălăriuţe, pe umeri mantei cu „danteluri" şi „boauă de amur", rochii cu paner de tul, mult ridicat în sus, cu volanuri de la talie până la pământ. Ele visează numai lux:

„*Ascultă, ma ser Luxandră, aş vrea să mă plimb pe pod şi-apoi să stau în caleaşca la madam marşand de mod*". Disputa între generaţii este evidentă. Smaranda, mama, pune la îndoială cinstea tinerilor ofiţeri, viitorii lor oaspeţi, şi pledează pentru oamenii aşezaţi, din breasla lor, pe care fetele îi detestă fiindcă nu au „santiman", preferându-i pe uşuraticii ofiţeri cu galoane şi fireturi.

„*Ei \cunosc educaţionul şi ne ştie ce plătim Santiman nu mi* l-ai *noştri*: *cu ei nu ne potrivim*". Smaranda e mândră că fetele ei au „educaţionul" „leit cu cel franţuzesc";

„*Şi-apoi le-am scos la clupuri, la maské, la nobil bal, şi-acum vor să mai înveţe cum se-ncalece pe cal*". Emancipate, fetele primesc în vizită, contrar voinţei tatălui, pe Dumitrache, îmbrăcat în impecabilă redingotă europenească şi pe tinerii ofiţeri cu feţe scrobite, ridicoli prin afectare. Ei schimbă cu fetele „des douceurs", ca nişte veritabili oameni de lume, dar prudenţi, fără să se angajeze serios, căci înainte de vizită, sluga lui Dumitrache îi deschisese acestuia ochii asupra căsătoriei şi a pretenţiilor femeilor. Când petrecerea era în toi, năvăleşte în încăpere bătrânul furios, îi dă pe toţi afară, contrariindu-şi odraslele prin cruditatea limbajului.

Impertinentă, sluga Măriuţa, întocmai ca subretele lui Molière, îşi moralizează stăpânele dar, înţeleaptă, judecă drept, cu mult bun simţ natural, toată întâmplarea.

Influenţa *Preţioaselor ridicole* e evidentă, totul raportat însă la realităţile valahe. G. Călinescu a atras atenţia că valoarea piesei stă în „caricatura limbajului", însoţită pe scenă de mişcări adecvate

„manierate la tineri, scorţoase la bătrâni”. Piesa, spunea el, trebuie jucată cu mişcări stinse, subtil afectate.

Actorii improvizaţi, neobişnuiţi cu scena, emoţionaţi până la alterarea glasului, păreau că nu zăresc pe nimeni şi făceau ca nişte mari păpuşi de ceară trasede măiestre sfori invizibile, mişcări simple, înclinându-se după modă, fără excese de gesticulaţie, mişcarea devenind expresivă prin simpla dozare a gesturilor. Respectând întocmai indicaţiile de regie ale lui G. Călinescu de la prima lectură, ei îşi ocupau locul în scenă cu o anume ceremonie, declamau cu ingenuitate, fără cabotinism şi infatuări colosale, conştienţi că un gest mai mult sau mai puţin putea fi decisiv. *Franţuzitele* lui Făcea erau reînviate astfel printr-un joc vibrant, linear şi calm cu toată dezordinea aparentă care se desprinde din text.

În sală lumea râdea din toată inima. Profesorul, cu o febrilitate în ochi şi cu un neastâmpăr care trăda şi la el o mare emoţie, era voios şi plin de însufleţire. Experienţa îi reuşise. Făcea se dovedise a fi un creator care a văzut limpede realitatea vremii sale şi ia conceput cu fantezie. Cercetătorul refractar primise astfel lecţia şi s-a declarat convins.

Franţuzitele au deschis şirul spectacolelor \artistice organizate de G. Călinescu. Începând din iarna anului 1956 până în 1959, el a scris mici scenete pe care colaboratorii le interpretau în casa lui din str. Vlădescu 53. De astă dată, autorul era şi regizor, atent la cel mai mic amănunt de dicţiune, mişcare şi costum, el însuşi probând amuzat redingota lui Werther, tricornul lui Napoleon, peruca lui Voltaire, luând în faţa oglinzii atitudini care puteau aminti pe unul sau pe altul dintre eroii săi. În 1960 piesa pentru păpuşi *Tragedia regelui Otakar* a fost interpretată toată, ca la prima lectură a *Franţuzitelor*, de G. Călinescu şi imprimată pe bandă de magnetofon. Începând din acest an el a meditat şi s-a pregătit intens pentru *Ludovic al XIX-lea*. Întreg textul piesei a fost citit de autor pentru prima dată în faţa întregului colectiv al Institutului, jucând şi de data aceasta, pe rând, toate rolurile. Era în primăvara anului 1964. Profesorul era foarte bolnav. Cu ochii arzând de febră, dar cu voinţă de neclintit, a stat trei ore în picioare, cu mici pauze între acte, făcând să reînvie, de astă dată, oamenii secolului

nostru, cu aceeaşi discreţie şi decenţă, cu aceeaşi lipsă de conformism facil cu care-i obişnuise pe cei din jur. Tragicul expresiei, slăbiciunea facilă şi uneori rostirea gâfâită a replicilor, mărea gravitatea momentului.

Exact peste un an, în aceeaşi zi de primăvară care însemna ziua numelui Profesorului nostru, *Tragedia regelui Otakar* a fost din nou auzită pe bandă de magnetofon, la el acasă, de cei care i-au fost mereu în preajmă. G. Călinescu nu mai era acolo să o asculte emoţionat, i

„Ateneu", III, nr. 6 (23), iunie 1966, p. 7, 18.

1967

I.D. LĂUDAT

G. Călinescu la Iaşi

George Călinescu a fost un intelectual cu o personalitate distinctă în toate aspectele activităţii sale: ca profesor, romancier, istoric literar, cronicar literar, conducător al Institutului de istorie literară şi folclor.

Stabilindu-se la Iaşi, şiales o locuinţă retrasă, în stradela Ionescu nr. 4, cu ieşire în strada Toma Cozma. Peste drum era o grădină mare, care adăpostea o bisericuţă modestă de cartier, iar în depărtare se zăreau dealurile Miroslavei. Pe ele se vede un vechi castel în care au învăţat în primii ani de şcoală Mihail Kogălniceanu şi Vasile Afec-sandri; iar mai către răsărit se înialţă zveltă Galata lui Petru Şchiopul şi Cetăţuia lui Ducă-Vodă, ambele o podoabă a vechii noastre arhitecturi. Acest mediu liniştit, cu orizont către trecut, era îmbietor studiilor de istorie literară. Aici, profesorul Călinescu îşi petrecea vremea înviind trecutul literar în pagini dare-i poartă amprenta personală. Când îl cuprindea oboseala, schimba genul muncii, cultivând muzica, transpunând pe coardele viorii simţirea profundă a clasicilor muzicii universale. Adesea, în anumite zile, aici primea vizitele unor tineri descoperiţi în seminarii, cu vocaţie literară.

În zilele când îşi ţinea cursul de Istoria literaturii, la Universitate, pleca înainte de ora 5 seara de acasă. Intrând pe coridorul care-i ducea la cancelaria profesorilor, mergea cu paşi repezi răspunzând cu afabilitate salutului studenţilor oare – aşteptau cu nerăbdare. Curând după aceasta coridorul se golea şi studenţii

năvăleau în amfiteatrul unde se ţinea lecţia, ocupând partea de sus a sălii sau aşezându-se în picioare pe lângă perete. Intrarea profesorului în sala de curs şi apariţia la catedră se făcea fără protocolul unora dintre profesorii în vârstă, moştenitorii unei tradiţii mai rigide. Bărbatul în floarea vârstei, cu un profil foarte expresiv, cu un zâmbet ironic, afişând buna dispoziţie, aducea un aer de impetuozitate ca un vânt de primăvară care desface mugurii copacilor gata să înflorească. Nu era protocolar cu sala. Adesea îşi întrerupea expunerea atrăgând atenţia să nu ia nimeni note, ci să-i urmărească analiza şi observaţiile asupra scriitorilor şi operelor studiate. Căuta să-şi deprindă ucenicii să gândească despre literatură altfel decât îi învăţaseră unii autori de manuale la nivel mijlociu. Îndemnul stăruitor era să se meargă direct la izvoare, căci literatura nu se învaţă din tratatele respective, ci direct din scrierile autorilor studiaţi. Cultiva paradoxul şi erudiţia. Adesea se pierdea în speculaţii care-l îndepărtau de subiect şi de auditoriu. Observând că – nu mai era urmărit ne apostrofa: „Îmi dau seama că nu mai comunicăm, dar nu mă cobor, ridicaţi-vă dumneavoastră la mine”. Îi era proprie îndrăzneala, impresionismul excesiv, subiectivismul, note care-l duceau spre pamflet sau carica-caturizare a unor scriitori morţi sau vii, în funcţie de afinităţi temperamentale. Despre scriitorii vechi şi noi aflam alte caracterizări decât acelea cu care fusesem obişnuiţi. Anton Pann nu era văzut ca un folclorist. Ar fi fost prea puţin. „Erudiţia lui în materie de tradiţie orală şi populară este enormă. Ochiul distinge pe loc elementul ţărănesc şi cel universal. Pann n-are noţiunea de folclor, nu respectă autenticul ţărănesc, ci, împestriţează graiul popular cu cel cult, uneori grotesc, foarte adeseori însă cu un efect cromatic uluitor”. *Mara* lui Slavici era „cel dintâi mare roman românesc. Pentru epoca în care a apărut el trebuia să însemneze un eveniment. Cu mult înaintea lui Rebreanu, Slavici zugrăvise puternic sufletul ţărănesc de peste munţi şi cu atâta dramatism încât romanul este aproape o capodoperă”. Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Gib Mihăiescu sunt „analiştii” noştri pe linia marilor valori universale descinzând din Dostoievski şi Proust. Macedonski e o culme înaltă a poeziei noastre, de la care – urci un drum scurt către piscul ameţitor al simţirii româneşti reprezentat de Eminescu. Goga e poet naţional, „după Eminescu şi Macedonski, întâiul

poet mare din epoca modernă, sortit prin simplitatea aparentă; i liricii lui să pătrundă tot mai adânc în sufletul mulţimii". Alte culmi iale artei noastre strălucesc în paginile scrise de Arghezi şi Blaga, poeţi reprezentativi în concertul literaturii universale.

Îmi amintesc seara în care şi-a început seria lecţiilor despre Arghezi. Intrând precipitat în amfiteatru şi urcându-se la catedră vede m) ai mult de jumătate din sală populată cu lume străină. Se auzise că profesorul va vorbi despre autorul *Cuvintelor potrivite* şi năvăliseră studenţi de la alte facultăţi, public din oraş format din profesori şi alţi amatori de literatură. Deodată rămâne contrariat, ezitând în începerea lecţiei, crezându-se, poate, într-o sală străină. Vede însă pe lângă pereţi şi în fundul sălii figuri cunoscute cu feţe zâmbitoare, pe entuziaştii săi ascultători din lecţiile anterioare. Momentul penibil de tăcere şi nedumerire trece şi profesorul ia contact cu sala. Face o scurtă introducere punctată cu consideraţii generale de felul acesta:". Un scriitor este mare prin dimensiunea operei, ca V. Hugo; alteori prin adâncimea ei ca Dostoiewski şi Proust; uneori, scriitorul cucereşte publicul la o vârstă tânără ca Puşkin; alte ori el e primit în rândul marilor scriitori la o vârstă înaintată. Scriitorul de care urmează să ne ocupăm şi-a adunat în volum o parte din operă abia la 47 de ani, fiind până la această dată nu numai neacceptat în rândul marilor noştri scriitori, dar chiar hulit şi contestat. Universul său poetic e însă vast şi original. Profunditatea poeziei sale stă în aceea că odată deschisă o uşă, zece porţi se dau la o parte zgomotos şi simultan peste ameţitoare perspective". Demonstraţia pe text era clară, aluziile la alţi scriitori români şi străini pe care scriitorul îi întunecă prin arta sa, sau pe care îi ajunge şi-i depăşeşte cucereşte şi lecţia se termină prin rotunjirea unei idei legată de un aspect al operei poetului, formulată aproape aforistic: „Ca să înţelegi poezia lui Arghezi, trebuie să ai vocaţia miturilor grozave, a viziunilor cosmice". Lecţia s-a terminat. Trecerea în viaţa obişnuită era primită cu regret. Semnul mulţumirii pentru „maestru" se exprima prin ropotul de aplauze care-l urmăreau pe scări până la cancelaria de unde ne venise în sală cu o lumină care ne vrăjise cu coloritul ei mai mult de un ceas şi jumătate.

„Ateneu", IV, nr. 3 (32), 20 martie 1967, p. 2

CORNELIU BABA

Amintiri şi pagini de jurnal

Miercuri, *25 noiembrie 1953*

Azi dimineaţă am fost la profesorul Călinescu. I-am dus primele ilustraţii la *Bietul Ioanide*. În casa cu icoane pe faţadă, profesorul, cu privirea fixă, urmărindu-şi pur şi simplu gândurile, s-a agitat, a vorbit ţinând o prelegere fără pauze, timp de vreo oră. A sărit de pe scaunul său din dosul biroului, a scos o carte din bibliotecă, mi-a arătat o ilustraţie, apoi altă carte…

Erudiţie, spontaneitate, putere de sintetizare, de definire rapidă, enunţată clar şi precis. Mi-a vorbit despre felul în care crede că ar trebui prezentat ca mască Ioanide – personajul principal. Motiv pentru a face incursiuni în istoria artei, din antichitate până în prezent. Între timp, «im aflat lucruri interesante în legătură cu recenta sa călătorie în China. Portretul, prezentat retoric, psihologiceşte atât de complex, plastic, mi s-a părut irealizabil. I-am spus profesorului acest lucru. Concluzia: mi-a lăsat libertatea de a-l realiza cum îl văd eu, sau… mai bine să nu-l mai realizez de loc.

— „În definitiv, de ce să nu-i lăsăm pe cititori să şi-l imagineze singuri!”…

„Ramuri”, JV, nr. 6 (36), 15 iunie 1967, p. 13.

AL. ROSETTI

G. Călinescu în primăvara anului 1932, Mihail Ralea îmi recomanda în scris *Viaţa lui Mihai Eminescu*, de G. Călinescu, pentru a fi publicată în editura „Cultura Naţională”.

Preţuiam încă de la primele sale manifestări publice scrisul lui G. Călinescu, dar nu bănuiam pe scriitorul prestigios, care a izbucnit brusc în arenă, cu făceastă carte, armat din cap până în picioare, spre uimirea tuturor.

A fost o revelaţie încântătoare.

Cartea a intrat numaidecât la tipar şi a repurtat un succes fulgerător de librărie, ediţia a doua urmând imediat după cea dintâi.

Atunci l-am cunoscut pe G. Călinescu şi am legat cu dânsul o

prietenie perpetuată de-a lungul anilor, dar supusă unor permanente fluctuaţii, cauzate de temperamentul său vulcanic, cu treceri bruşte de la încredere la bănuială, urmată de lungi epoci de tăcere.

Cunoscându-i firea, aşteptam cu încredere semnalul de reluare a relaţiilor.

Atunci luam drumul locuinţei sale din strada Vlădescu (Cartierul Florească), în care se mutase de curând.

Îl găseam în minusculul său apartament în care îşi amenajase două odăi şi un mic antreu, separat de celălalt corp de casă.

Lucra în odaia din dreapta, la o masă mică, din lemn de mă-hon înconjurat de cărţi şi de câteva mobile în stil Biedermeier.

Conversaţiile noastre ocoleau însă cu grijă ocupaţiile sale proprii. Căci se ferea de la-si anunţa vreo lucrare şi nu dădea nici cel mai mic amănunt asupra celor în curs.

O singură dată, aflându-mă în vizită la el cu Camil Petrescu, la o întrebare a acestuia, a făcut un gest spre bibliotecă unde, în raftul de jos, se aflau dosare voluminoase cu eseuri inedite.

Sumbru, bănuitor uneori, dar alteori de o veselie exuberantă, şi făcând mare haz de vreo întâmplare recentă.

*

În timpul cânid se afla încă la Iaşi, situaţia sa universitară îi cauza o reală mâhnire, din cauza întârzierii chemării sale la catedră şi intrigilor din culise.

La şedinţa consiliului profesoral al Facultăţii de filosofie şi litere din Iaşi, la care trebuia să se decidă chemarea sa, şi care s-a soldat cu un vot negativ, un coleg cu care avea legături de prietenie se abţinuse de la vot.

A doua zi, colegul amintit se îndrepta spre locuinţa lui Călinescu, pentru a se disculpa.

Dar acesta veghea la fereastră.

Când imprudentul coleg a intrat pe uşă, Călinescu s-a repezit asupra paltonului şi pălăriei noului-venit şi le-a aruncat pe geam în Râpa Galbenă.

Când mi-a adus la Fundaţia pentru literatură şi artă colosul de

hârtie reprezentând *Istoria literaturii române*, nu-mi venea să-mi cred ochilor: o lucrare uriaşă, scrisă de la început până la sfârşit caligrafic, de aceeaşi mină neobosită.

Tipărită în format folio, pe două coloane, cu literă mică, lucrarea cuprinde 948 de pagini.

Cartea s-a tipărit în cea mai mare grabă. Dar în momentul difuzării ei am fost îndepărtat de la conducerea Fundaţiei pentru Literatură şi Artă de guvernul Antonescu.

În locul meu a fost numit colegul meu de facultate D. Oaracostea, profesor de literatură română.

Caracostea s-a prezentat imediat la post: un bărbat de talie mijlocie, puţin obez şi smolit la faţă, cu o privire nesigură şi înlăcrimată, ceva între profesorul de provincie şi funcţionarul din arhiva prăfuită a vreunui minister.

Noul director mi-a declarat că râvnea de mult un post de conducere la o mare editură, căci intenţia lui era de a îndruma spre noi ţeluri literatura română (de fapt, directoratul său s-a soldat cu publicarea câtorva volume proprii).

I-am urat deplină reuşită şi m-am retras fără întârziere.

Peste câteva zile, noul director denunţa organelor de resort cartea lui Călinescu şi pe fostul director al editurii, responsabil de publicarea ei, şi cerea autorităţilor confiscarea cărţii şi urmărirea în justiţie a autorului şi editorului ei.

Dedicaţia scrisă de Călinescu pe exemplarul meu al *Istoriei* sale se referă la aceste evenimente: „Domnului Al. Rosetti, iubit complice la această carte, G. Călinescu".

II

Apariţia *Istoriei literaturii române* a lui G. Călinescu, carte de proporţii monumentale, cu ilustraţii alese cu grijă de autor şi în mare parte inedite, a provocat senzaţie. (Printre fotografiile reproduse în volum, menţionez pe cele 2 înfăţişându-l pe Arghezi îmbrăcat în rasă călugărească sau stând alături de primul său copil, Eliazar. Această din urmă fotografie fusese trimisă Pr. Gala Galaction; ea poartă o inscripţie scrisă de mâna lui Arghezi: „le pere, le fils et l'évolution de la matière";

crezând că sfârşitul îi e aproape, fiind condamnat de somităţile noastre medicale (reumatismul articular vindecat de dr. Grigoriu-Argeş), Arghezi îmi dăruise personal fotografiile, în semn de amintire).

În afară de condamnarea publică a cărţii, de către D. Caracostea, noul director al Fundaţiei pentru Literatură şi Artă, urmată de ordinul de confiscare a ei, emis de autorităţi – venit însă prea târziu, căciediţia s-a epuizat imediat în librării – s-au ivit şi câteva elogii, dintre care cel mai remarcabil este al lui Mihai Ralea, care a definit *Istoria* lui Călinescu ca fiind de un gen „sui generis".

Călinescu urmărea de aproape evenimentele şi mă ţinea la curent, prin scrisori, asupra intenţiilor sale.

Astfel, în următorul pasaj dintr-o scrisoare din 18 decembrie 1941:

„... După vacanţă, când s-o alege la un fel cu cursurile (universitare, A.R.), încep treptat campania împotriva lui KK (= Caracostea, A.R.), luând-o pe departe, prin Lovinescu. Pe KK am să-l dau în judecată (din cauza confiscării cărţii, A.R.), intimaţie prin portărei, cerere de declarare a Fundaţiei în stare de încetare de plăţi. Va fi scandal, penibil şi el. Vei fi cândva, sunt sigur, directorul Fundaţiei dumitale (profeţie împlinită după 23 August 1944, A.R.).

Să trăieşti, îţi urez toate fericirile, om rar. Cu drag, G. Călinescu".

*

Mai târziu, Călinescu se documenta (în secret) în vederea redactării romanului său *Bietul Ioanide*. Atunci mita făcut o vizită acasă – singura, de altfel – ochiul său ager înregistrând toate detaliile curţii şi interiorului meu.

După vizită, mi-a adresat următoarea scrisoare: „Marţi, 16. IX. 1941. Iubite Domnule Rosetti. Azi am găsit cele două prieteneşti scrisori ale dumitale. Oglinda de Veneţia, litografiile Daumier, sufrageria cu japonezeriile, biblioteca de clerc, savant luminată în tonuri autumnale, la care contribuie fotoliile galbene, dormitorul cu rips, loc de odihnă între două călătorii livreşti, mi-au lăsat o impresie neştearsă. E interiorul potrivit personalităţii dumitale: discret, de un bun gust desăvârşit, cu nimic şocant de om nou („regardez ma pendule... ça în a coûte...

ça c'est du véritable Sèvres… devinez combien ça coûte", 1 etc.). Fundaţia a fost mobilată cam ţipător (stambă roşie, luminări de seu, loji de scândură). Pentru Caracostea e un interior de Halima: vine de la nouă şi stă vrăjit pe fotoliu, ca într-un feredeu… şi pute a ceapă… G. Călinescu".

— După succesul repurtat cu *Viaţa lui Mihai Eminescu*, Călinescu a predat editurii „Cultura Naţională" lucrarea asupra *Operei* lui Eminescu (care s-a tipărit în 5 volume).

Volumul I se afla sub tipar, când am fost înştiinţat despre brusca sa îmbolnăvire: o boală de nervi, care a durat câteva luni şi a fost necesară internarea sa în sanatoriu.

Acum se afla la Spitalul de boli nervoase, în căutarea drului Paulian. Mă informam la 2 – 3 zile despre starea sănătăţii sale. Într-o zi mi s-a îngăduit să-i fac o vizită la spital.

L-am găsit stând în pat, într-o rezervă. Era în aparenţă perfect sănătos şi avea o mină excelentă.

După o lungă conversaţie, pe care a alimentat-o cu o serie de înţepături la adresa doctorului său curant, i-am spus că îl găsesc perfect sănătos şi că ar fi cazul să părăsească sanatoriul.

Atunci figura lui şi-a schimbat expresia râzătoare, pentru a deveni gravă, şi mi-a declarat că e bolnav de tuberculoză.

— Bine, i-am răspuns eu, ferindu-mă de a-l contrazice, dar dacă e aşa, cum se manifestă boala?

— Scuip sânge, mi-a replicat Călinescu şi, pentru a mă convinge, şi-a desfăcut batista şi mi-a întins-o în faţa ochilor: dar batista era de un alb imaculat…

La plecare, m-a rechemat de la uşă, spre a-mi încredinţa o hârtie scrisă de mâna lui, recomandându-mi să o citesc neapărat.

Pe o foaie de hârtie format ministerial, scrisă pe o singură faţă, cu slova lui atât de citeaţă şi de regulată, se dădea o descriere medicală a tuberculozei, copiată dintr-un tratat de medicină…

III

1 Priveşte-mi pendula… mă costă… e un Sèvres veritabil… ghiceşte cât mă costă (fr.).

Cu firea lui de artist, G. Călinescu ştia să creeze atmosfera de sărbătoare şi de chietitudine care te cuprindea încă înainte de a pătrunde în căsuţele luminate feeric din fundul grădinii sale. Acolo, de sărbătorile Crăciunului, reunea câţiva prieteni şi cunoscuţi care se lăsau răpiţi, pentru câteva clipe, din cenuşiul cotidian, şi se afundau într-o angelică beatitudine (ceva din atmosfera baletului *Casse-noisette*, de Ceaikovski).

(în luna decembrie a aceluiaşi an, la Geneva, străbăteam străzile principale ale oraşului sub bolţi aurite, cu sute de luminări aprinse, pietre scumpe felurit colorate, şi zeci de curcu-beie strălucitoare, cu vitrine luminoase, înţesate de mărfuri şi de ghirlande multicolore).

În biroul minuscul, invitaţii îşi găseau loc în fotoliile a-funde, în aşteptarea reprezentaţiei de gală, organizată de amfitrion, autor şi în acelaşi timp regizor al spectacolului, care cuprindea şi o parte muzicală, compusă tot de Călinescu.

Domnea o atmosferă înfrigurată de culise, în celeilalte două odăi, în care actorii, recrutaţi din cercetătorii de la Institutul de teorie literară al Academiei, condus de Călinescu, pregăteau spectacolul.

Piesele care se reprezentau, două sau trei la număr – scrise ad-hoc de Călinescu – erau perfect adecvate momentului şi jucate cu pasiune şi inteligenţă de aceşti artişti-amatori.

(Textele pieselor scrise de Călinescu cu acest prilej s-au publicat postum; despărţite de ambianţa lor naturală, pot părea puerile).

*

Genus irritabile vatum! O încercare care a eşuat: de a reuni câţiva scriitori şi artişti, la un prânz colegial.

Erau prezenţi la masă G. Călinescu şi alţi câţiva scriitori. Mai târziu a venit şi Ion Barbu. Curând, însă, Barbu s-a ridicat de la masă, vociferând tumultuos şi dând semnele unei mari tulburări. Cauza era o poezie de circumstanţă, scrisă de unul dintre comeseni, în care Barbu recunoscuse o aluzie la o cunoştinţă a sa.

Călinescu, cu un tact remarcabil, a contribuit la potolirea iritabilului poet, astfel încât masa s-a desfăşurat fără vreun alt incident.

*

G. Călinescu avea oputere de muncă uimitoare. Era în stare să lucreze zile în şir, de dimineaţa până seara, fără nicio întrerupere.

Din când în când ieşea în tovărăşia câinelui său griffon şi se îndrepta spre terenurile vagi din dosul casei sale, care se întindeau înspre marginile oraşului.

*

Pentru informarea tinerilor cercetători de la Institutul de teorie a literaturii, Călinescu organiza excursii pe teren, în diverse regiuni ale ţării.

Am participat la o astfel de excursie la Curtea de Argeş.

Piteşti şi Goleşti.

Maestrul era de o veselie comunicativă, în timpul acestor călătorii. Şezând în preajma lui, în autobuzul care ne transporta, puteam participa la conversaţie şi să mă împărtăşesc de buna dispoziţie generală.

Conferinţele publice ale lui G. Călinescu erau urmărite cu pasiune de tineret. Sălile erau întotdeauna arhipline, şi, uneori, sub presiunea mulţimii, geamurile uşilor de acces erau pulverizate.

Maestrul se simţea bine în mijlocul acestui tineret entuziast, care îi sorbea cuvintele şi reacţiona gălăgios la orice vorbă de spirit sau la cea mai mică aluzie ironică a conferenţiarului.

Conferinţa era rostită, în anumite momente, pe un ton solemn, iar glasul oratorului era orchestrat uneori pe mai multe registre, ceea ce contribuia la caracterul neobişnuit al manifestaţiei.

Din vârful amfiteatrului de la ultimul etaj al clădirii Universităţii, în localul din faţa statuii lui Eliade, priveam în jos, la spaţiul dintre catedră şi primele bănci; micşorat de distanţă, Călinescu apărea înconjurat de o masă de auditori: un viezure împresurat, căutând cu privirea speriată o portiţă de scăpare…

Călătorii şi poaltrete, *Editura Sport-turism*, *Bucureşti*, *1977*, *p*. *238 – 244*. *Publicat iniţial cu titlul* Călitoes-cdanla (I – III) *în „Luceafărul*, *X*, *nr*. *41* (*285*), *14 octombrie 1967*, *p*. *3*; *nr*. *42* (*286*), *21 octombrie 1967*, *p*. *3*; *nr*. *49* (*293*), *9 decembrie 1967*. *p*. *3*. *Vezi şi* Cartea albă, *Editura pentru literatură*, *Bucureşti*, *1968*, *p*. *62 – 72*; Note din Grecdia. Diverse. Cartea albă, *Cuvânt înainte de Liviu Călin*, *Editura*

Minerva (Bpt), Bucureşti, 1970, p. 257 – 265.

MIRCEA BANDU

Amintiri despre G. Călinescu

Treizeci şi opt de ani s-au scurs de atunci.

Printre profesorii mai vârstnici de la liceul de băieţi din Timişoara, apăruse un magistru tânăr, înzestrat cu vioiciune contagioasă, exaltând un optimism şocant, niciodată adumbrit de încruntare. Din ochii lui scânteietori răzbătea o căldură care ne cucerea, ne umplea de o nestăpânită nerăbdare, în aşteptarea orelor când trebuia să pătrundă în clasă.

Venise de undeva din străinătate, din îndepărtatul Paris, sau de pe meleagurile însorite ale Italiei şi hotărâse să poposească în provinciala Timişoara, de pe atunci, în ţinuta modestă a unui profesor „suplinitor, eclipsându-şi pe unii colegi ai săi din corpul didactic al şcolii cu ceea ce era el însuşi, cu ceea ce purta sub fruntea înaltă. Locuia anonim într-o casă de margine şi nimeni nu-şi amintea să-l fi văzut altundeva decât trecând grăbit pe stradă, sau venind la orele de curs, îmbrăcat în acelaşi costum bleu-marin de un croi ales dar fără ostentaţie şi purtând o bască de modă franţuzească, augment vestimentar care pe atunci nu era încă un lucru banal. Omul era George Călinescu…

Ne preda limba română, sau pentru cei câţiva care ne înscrisesem facultativ, şi limba italiană. Când profesorul de istorie, uneori suferind, lipsea, nu pregeta să-l înlocuiască şi atunci iarăşi venea în clasă spre bucuria noastră, cu câteva notiţe în mână şi cu o întreagă enciclopedie în memorie, oferindu-ne-o darnic, cu verbul său rar şi cald.

Eram patruzeci de elevi în clasa şasea a liceului şi sunt încă astăzi destui în viaţă ca să-şi mai aducă aminte de figura lui.

Programul analitic şi metodele pedagogice practicate de cei mai mulţi dintre dascălii noştri i se păreau un slogan un tipar şi nimic mai mult, din care se putea evada, pentru a face lecţii mai atractive, mai cu folos, fără a jigni un anumit conformism al epocii. Îşi desfăşura încă de pe atunci preocuparea de a-şi apropia talentele în devenire, a anima

sârguinţa şi setea de a cunoaşte a unor adolescenţi care îi dădeau ascultare cu răsuflarea întretăiată. Firește că n-a lipsit nici neastâmpărul, uneori pueril, al acelui conglomerat de individualităţi atât de deosebite una de alta, aşa cum se întâmplă în orice clasă de şcoală. Dar acestui compartiment adesea stânjenitor, el găsea totdeauna un corectiv, nu în dojeni aspre sau în sancţiuni scolastice, ci printr-un anumit fel de a fi, ironic, glumeţ, persuasiv: – Ci mai astâmpăraţi-vă papuaşilor… sau: – Şi între papuaşi sunt oameni deosebiţi, aşa cum mi-ar plăcea să fiţi voi… La asemenea observaţii, după un râs general urma cuminţenia…

Aplecat cu hărnicie şi minuţie asupra spiritelor cărora le atribuia posibilitatea de a percepe mai direct, mai uşor, valorile culturii umane din toate evurile, găsea timp pentru minunate prelegeri şi după amiază, în afara orelor programului obişnuit, folosind proiecţii, deapozitive, şi facsimile de pe documente prestigioase, ilustrându-şi cu ele expunerea. Ni se înfăţişau astfel aproape „pe viu" minunile civilizaţiei nemurite în operele maeştrilor unor epoci de strălucire ale Italiei, Franţei, Germaniei şi ale altor meleaguri şi popoare. Într-o zi de primăvară, când sălciile plângătoare şi plopii de pe malul Begei vesteau victoria vieţii asupra unei ierni care s-a întâmplat în oraşul nacela lungă şi foarte aspră, profesorul ne-a adunat într-o clasă înzestrată cu un aparat de proiecţie. Adusese cu el o reproducere în miniatură a unei sculpturi înfăţişând o Venera şi o gravură reprezentând un amănunt al unei faţade gotice din cea mai îndepărtată perioadă a evului mediu.

— Şi acum, după ce v-am Vorbit zilele trecute despre Renaşterea italiană şi despre ceea ce a precedat-o, să vedem dacă aţi rămas cu ceva. Ia să-mi luaţi câte o coală de hârtie şi un creion. Veţi scrie un extemporal. Iată aici o sculptură din Renaştere ce aminteşte pe anticul Praxiteles, dincoace un segment din faţada unei catedrale medievale, cu figuri prelungi, hieratice, încrustate în zid. Aveţi douăzeci de minute timp să scrieţi despre ele aşa cum le vedeţi voi, şi căutând să exprimaţi ce vă reţine atenţia, să arătaţi ce le apropie şi ce anume le distanţează una de alta.

Unii au scris mai mult, alţii mai puţin, dar au fost şi din aceia

care n-au scris nimic.

— Şi acum, să vă văd operele. A adunat foile de hârtie şi ne-a spus ziua bună.

După câtva timp, în aceeaşi clasă, a intrat cu teancul de extemporale în mână. A ales tacticos câteva şi le-a pus deoparte, iar pe altele, mai puţine, le-a agitat în mână, spunând zâmbind:

— Nu toţi au binevoit să scrie… Ca d-alde Pipin le bref sau Louis le Gros; apoi a luat unul dintre ele.

— Să vină la catedră papuaşul B… Ia poftim încoace şi ascultaţi cu toţii-A început să citească rar, aproape tărăgănat, frazele scrise de cel al cărui extemporal era împodobit cu un 9 scris cu creionul roşu. Sublinia pasagiile ce i se păreau mai semnificative, gesticulând nervos cu mâna dreaptă, şi comentând vioi. A luat apoi pe al doilea, pe al treilea, aducând lângă el şi pe „autorii" care luaseră nota opt.

— Nu s-ar părea că sunteţi lipsiţi de talent. Iată că dintre atâţia „papuaşi" au fost şi câţiva pentru care sobrietatea ascetică a unor ogive medievale şi minunea plină de viaţă a unor forme din Cinquecento nu mai sunt taine, şi că dincolo de ele aţi văzut viaţa. Pentru aceasta vă felicit cu îndemnul să adânciţi paralela…

George Călinescu a stat puţin la Timişoara. A părăsit-o plecând spre un destin prodigios de muncă, de creaţie, de profesorat. Nu l-am mai revăzut dar mi-a fost dat, ca şi celorlalţi „papuaşi", să-i urmăresc evoluţia până în clipa când moartea l-a răpit culturii progresiste româneşti. Cu puţin timp înainte de a se stinge, zeci de mii de oameni l-au revăzut, prin mijlocirea unei emisiuni televizate, când, în locuinţa lui din Bucureşti, asaltat de o maladie grea, mai găsea destulă energie să arate unui grup de actori care-l vizitau cum se execută paşii de menuet şi cum se citeşte o operă de dramaturgie modernă. Micul ecran ne înfăţişa tragic o figură devastată de boală, cu părul vâlvoi, aşa cum îl purta şi pe atuncea, dar de astă dată albit; cu nişte ochi însă şi cu un verb din care atotputernicia vieţii şi a unei tinereţi neînvinse ţâşnea impetuos, icoană a dimensiunilor unei personalităţi pline de vitalitate şi încredere, cuceritoare şi debordantă, în faţa căreia moartea nu însemna nimic.

Aşa mi-a rămas în amintire George Călinescu: o figură rară a

unei eterne tinereţi, capabilă să se transmită prin ea însăşi şi altora.

„*Orizont*, *XVIII*, *nr*. *10*, *octombrie 1967*, *p*. *38 – 40*.

1968

ALEXANDRU RAICU

George Călinescugazetarul

Pe autorul *Scrinului negru* l-am cunoscut pe vremuri într-un birou al ziarului „Dimineaţa”. Mi l-a prezentat Alexandru Sahia, cu oare locuiam la Căminul studenţesc ilfovean şi pe care-l ajutam uneori să desfacă bogata corespondenţă sosită de la cititorii rubricii muncitoreşti pe care o redacta.

Peste mulţi ani, în 1946, am avut norocul să-l reîntâlnesc pe G. Călinescu, în redacţia ziarului „Naţiunea”, al cărui director era. Venea la ore neaşteptate, uneori în vremea prânzului alteori tocmai seara târziu, când nu se mai aflau în birouri decât câţiva redactori. Dar întotdeauna dovedea un admirabil ataşament faţă de nevoile ziarului, mereu preocupat de forme publicistice care să cucerească cititorii.

Păstrez de la acest mare scriitor, care a fost şi un neîntrecut ziarist, câteva scrisori care demonstrează extraordinara lui sudură cu redacţia (dacă pleca de pildă din Bucureşti nu neglija niciodată să ne înştiinţeze, unde se deplasează şi ce anunie articole ne va trimite), grija lui continuă pentru deschiderea unor rubrici interesante şi chiar preocuparea stăruitoare pentru grafica paginelor.

Într-o seară, după o şedinţă de lucru, ne-a făgăduit că va aşterne pe hârtie unele dintre ideile pe care tocmai le dezvoltase în faţa noastră în strânsă legătură cu îmbunătăţirea activităţii redacţionale. Ceva mai mult, s-a angajat să ne sugereze şi unele caractere mai atractive de literă pentru titluri.

Şi s-a executat.

A doua zi mi-a adus (eram secretarul general de redacţie al ziarului), un material (*Observaţii generale*) însoţit de o schiţă a paginei a doua, în care preciza cu ce corp să fie culese articolele, cum să fie subtitlurile, în ce fel să fie despărţite eventualele fragmente, cu ce clişeu să se deschidă *Caleidoscopul* etc, adăugând – cum fusese vorba – şi o mulţime de litere tăiate din diferite publicaţii, ori chiar desenate de el însuşi.

Pentru *Caleidoscop* a întocmit chiar o schiţă amănunţită, numită de el „schemă provizorie", cu menţiunea că programul „se va fixa definitiv" prin experimentare.

„Luceafărul", XI. nr. 6 (302), 10 februarie 1968, p. 2.

*

NICOLAE MANOLESCU

Oameni care sunt

Mult mai aproape de ceea ce credeam că trebuie să fie un vorbitor modern era Călinescu. El nu venea însoţit, decât întâmplător, şi atunci numai de o persoană sau două, descinzând direct din maşină şi intrând în amfiteatrul Odobescu uneori fără a trece pe la catedră. Când l-am ascultat noi, nici nu era decât profesor onorfic, după ce, în 1952, fusese pur şi simplu dat afară de la Universitate. Dacă această primă impresie de firesc – vorbitorul era om ca toţi oamenii, cursul, un colocviu ce ar fi putut continua şi în altă parte – se dovedea, mai târziu, înşelătoare, – fiindcă nici vorbitorul nu era om ca toţi oamenii, nici cursul un adevărat dialog, – nu rămâne mai puţin reală contrazicerea de către Călinescu a tuturor canoanelor tradiţionale în materie de oratorie didactică. El începea cursul totdeauna altfel, totdeauna într-un chip neprevăzut. Zâmbetul unui student, un incident la intrare, prezenţa cuiva alături, o amintire a profesorului, subit redeşteaptă, un fapt care plutea în aer erau pretexte la fel de nimerite. Vocea însăşi – nepotrivită cu aceea a unui orator clasic, cântată sau ascuţită – se rupea brusc, primele cuvinte ţâşneau literalmente deasupra capetelor ascultătorilor, ajunşi până la doi paşi de catedră, se loveau de ferestre, de pereţi, de tavan, înainte de a-şi stinge ecoul. Şi era mereu ceva atât de neaşteptat, de insolit în acest început, încât sala fremăta. Nici urmă de atmosfera destinsă şi academică de la lecţiile lui Vianu, unde nu s-ar fi imaginat să stea cineva în picioare, în intervalul dintre bănci şi catedră, sau în lungul pereţilor laterali, în acest spaţiu ce separa pe profesor de clasă, lumea dinafară de lumea dinăuntru, ca rama unui tablou. Vorbitorul Călinescu era, înainte de orice, un» actor sau, mai bine, un iluzionist. Punea stăpânire pe ascultători prin mijloace doar de el cunoscute, şi-şi încerca, apoi, necontenit, puterea, până ce ieşea, în ropotul de aplauze. Nu mai ţin minte dacă la Vianu se aplauda;

glacialitatea profesorului interzicea asemenea manifestări, chiar dacă, izolat, ele se vor fi produs. Pe Călinescu simţeai nevoia să-l aplauzi: eram ca nişte copii, izbucneam în râs sau băteam din palme fără să ne dăm seama. Spontaneitatea vorbitorului se transmitea numaidecât ascultătorilor. Călinescu nu părea a fi pregătit lecţia, deşi consulta din când în când nişte foi. El inventa totul sub ochii noştri: textul, ca şi spectacolul, scenariul, ca şi regia. Cursul nu era curs: cuvintele se prindeau de orice întâmplare, de orice reacţie a unui ascultător, asociaţiile răsăreau pe neaşteptate în mintea lui Călinescu nimeni nu se simţea în siguranţă cu el. Cineva din conducerea Institutului de istorie literară, invitat probabil ironic de Călinescu să se aşeze lângă el la catedră ca să-l împiedice „a o lua razna", nepricepând ironia, nu se mai despărţea de scaunul acela. Călinescu se răzbuna, luându-l mereu de interlocutor, atribuindu-i idei (nu rareori ducea maliţia până la a folosi ideile reale ale aceluia), combătându-l, umplându-l de sarcasme, mototolindu-l ca pe o cârpă nefolositoare, redându-i, în fine, printr-o generozitate nesperată, demnitatea. În astfel de clipe Călinescu părea a fi uitat de sală, dar nu, el ne ţinea necontenit, cu coada ochiului, la curent cu ce se petrecea acolo, între ei doi: căci totul ne privea mai direct decât s-ar fi bănuit, totul era o demonstraţie, un teatru în teatru plin de mari învăţăminte.

Citindu-l astăzi pe Călinescu, nu mă pot dezbăra de obiceiul de a mi-l imagina în carne şi oase, tăind aerul cu gesturi repezi ale mâinii sau vârându-şi câte un deget sub reverul hainei şi împingând pieptul înainte, ca şi cum ar fi vrut să caricaturizeze poziţia tipică a oratorului clasic. Atitudine caragialescă, în definitiv! Există o schiţă – a lui Jiquide, mi se pare – care înfăţişează pe unul din eroii *Scrisorii pierdute* ţinând un discurs: Călinescu împrumuta, desigur conştient, poziţia aceluia! Vocea urca, foarte cântată, când ideea trebuia să se înfigă în minte ca un semn de exclamare sau de întrebare, apoi cobora, la fel de cântată prelungindu-se, ca un ecou, dincolo de punctul final, vibrând încă, o secundă sau două, ca şi cum ar fi căutat o stabilitate în această suspensie gravă. Fiecare frază, fiecare sintagmă aveau aceeaşi inexplicabilă (şi iritantă, până te deprindeai) simetrie: un urcuş lin, muzical, împungând la vârf ca un arătător, urmat de o pauză scurtă şi adeseori survenind între cuvinte greu de despărţit, ceea ce mărea

senzaţia de nefiresc, dar scotea în relief cine ştie ce parte de vorbire, atrăgea atenţia asupra ei, după care venea o pantă coborâtoare, tot aşa de lină până la ciudata vibraţie de la sfârşit.

Nu lipseau gesturile de cochetărie cu publicul, alintările, tot mai vizibile când succesul era mai mare. Dar Călinescu putea să fie şi foarte serios. L-am ascultat la ultima lui lecţie, nu cu multă vreme înainte de moarte. Obrazul îi era neclintit ca o mască, ochii, adânciţi în orbite, străluceau de febră, dând pielii, prin contrast, un timbru mat, o paloare de cenuşă. Mă aflam cu spatele la uşa de intrare în amfiteatru şi vedeam mai des profilul vorbitorului, acum foarte conturat, cu pielea întinsă pe oase; un profil mai acut decât acela din tinereţe schiţat de Ştefan Dimitrescu, mai ascetic, mai puţin burghez. În colţul gurii se zăreau urmele unei uşoare hemoragii. Este ultima imagine a lui Călinescu care mi-a rămas în minte, şi capul acesta, de pe care totul în afara ochilor s-a mistuit de boală, mă obsedează şi astăzi, ca expresia cea mai pură a spiritualităţii înseşi.

Contradicţia lui Majoresou, *Editura Cartea românească*, *Bucureşti*, *1970*, *p*. 95 – 97. *Publicat* întrtol, *cu unele modificări*, *cu titlul* Oameni care sunt, *în „Luceafărul”*, *XI*, *nr*. *26* (*322*), *29 iunie 1968*, *p*. *8*.

1969

ŞERBAN CIOCULESCU

Tinereţe fără vârstă

Despre spiritualul principe belgian Charles-Joseph de Ligne, mareşalul austriac, care a lăsat şi picante impresii ieşene, către sfârşitul sec. XVIII s-a spus: „... Inima i se oprise la douăzeci de ani, spiritul la treizeci; toată viaţa lui n-a fost decât o lungă tinereţe”. Şi autorul acestei aprecieri din nota la operele complete ale contelui de Ségur adăuga: „Există aşadar câţiva oameni privilegiaţi, ca anumite clime în dare domneşte o eternă primăvară; iar fericita lor bătrâneţe seamănă cu insulele norocoase unde pomii, mereu verzi, poartă în orice vreme totodată frunze, flori şi fructe. Mareşalul de Richelieu părăsise oare rolul de Alcibiade la optzeci de ani? La aceeaşi vârstă, principele de Ligne nu amintea oare blândeie nebunii ale cavalerului de Grammont?”

L-am cunoscut pe G. Călinescu, ce e drept, de departe, cum se

spunea pe atunci, din vedere, către sfârşitul anilor săi universitari. Era studios, se închidea în bibliotecă, tăcut, retras şi nu ţinea să participe activ la dezbaterile seminariale. Pe atunci nu-şi anunţa nicidecum exuberanţa triumfală de mai târziu, părând mai curând un tânăr bătrânicios, ca atâţia alţii din acei ani postbelici. Succesul l-a deschis ca pe o floare, iar permanenţa acestuia i-a asigurat tinereţea fără bătrâneţe la care părea predestinat. El însuşi, ca şi Eminescu în *Glossa*, se arăta adeptul concepţiei scenice a existenţei noastre. Apropierea dintre viaţă şi teatru, cu metafora teatrul vieţii, este o temă veche în istoria mondială a literaturii. Fără a fi câtuşi de puţin cabotin, – trist apanaj al celor lipsiţi de har, – George Călinescu era bucuros să se simtă privit şi consimţea să dea spectacolul unei personalităţi multiple, în plină desfăşurare. N-am să uit niciodată preludiul seriei de conferinţe şi festivităţi închinate centenarului naşterii lui Eminescu. Era către, sfârşitul anului 1949. Din toamnă, George Călinescu a fost într-un fel sau altul ţinut departe de catedră, pentru că nu se conformase prea strâns literei programei. Ca mare eminescolog însă, rămăsese inclus în lista vorbitorilor, la şedinţa publică inaugurală din sala Dalles. Ilustre personalităţi academice din prezidiu şi-au făcut, rând pe rând intrarea, înâtâmpinaţi cu aplauze discrete. Când a apărut George Călinescu, s-a dezlănţuit o furtună de aplauze care cutremura cupola, ca ropotul unei vijelii. Tineretul din staluri şi de la balcon primea cu entuziasm pe acela care nu mai putea să le vorbească*ex cathedra*.

A fost într-un târziu invitat, ca profesor onorific, să ţină iarăşi, în faţa studenţilor, un număr de prelegeri. Atunci am asistat la o lecţie, singura, despre Vasile Alecsandri. Se simţea, vai, oboseala celui ce nu mai avea să se vindece! A avut totuşi o zvâcnire care a făcut să freamăte sala. Vorbind despre clasicii secolelor trecute, în opoziţie cu romanticii care aveau să le ia locul, Călinescu a explicat în felul său de ce le lipsea simţul profund al naturii. Cum erau să simtă natura cei care o străbăteau cu peruci pudrate, în pantaloni scurţi, cu ciorapi de mătase şi în pantofi de lac? Ca să o simţi prin toţi porii, trebuie să înfrunţi ploaia şi vijelia cu capul gol, cu pletele-n libertate, cu pieptul dezvelit. Aşa erau romanticii, spre deosebire de spilcuiţii lor înaintaşi. Cu un asemenea exemplu, George Călinescu s-a regăsit pe sine,

profesorul din zilele sale mari, când ţinea în suspensie sălile umplute până la refuz, când studenţii care voiau să-l asculte asistau la lecţia precedentă, asigurându-şi astfel un loc confortabil în bancă, ceilalţi urmând a se înghesui ca sardelele în cutie-Agonia i-a fost lentă şi i-a putut lăsa multă vreme iluzia însănătoşirii. Inima îi rămăsese tânără, pasională, vehementă. Se ţinea în curent cu tot ce se petrecea. Ales ultima oară deputat cu puţine săptămâni înainte de a se săvârşi din viaţă, pusese la cale cu câţiva discipoli de la Institutul de literatură şi de folclor pe care-l conducea, o evadare de la spital care să-i îngăduie participarea la deschiderea Marii Adunări, unde glasul său culesese aplauzele în fiecare sesiune. Cu câţiva ani înainte, sănătos fiind şi făcându-şi vilegiatura la mare, îşi pierduse cunoştinţa în larg, se scufundase, şi numai datorită unei norocoase întâmplări fusese pescuit, supus respiraţiei artificiale şi salvat de la o moarte sigură. Cei ce credeau în vitalitatea lui excepţională, manifestată chiar în timpul anilor ultimi de boală, îl asemuiau cu eroul său din *Bietul Ioanide*, cu acel surprinzător profesor universitar Conţescu bântuit succesiv de toate bolile, de mai multe ori agonizant, dar mereu sustras morţii care n-avea să-l aleagă pe el ca victimă, ci prin lovitură de teatru pe nerăbdătorul postulant la catedra sa, pe veşnicul trepăduş Gonzalv Ionescu. Ca şi Conţescu, George Călinescu părea să iasă biruitor din – fiecare grea încercare a bolii. De aceea vizitatorii lui se arătau optimişti, văzându-l încă plin de vervă, de pasiune, de interes pentru tot ce se petrecea în ţară şi în lume.

De la impresionantul portret pe care l-a creionat recent Dinu Pillat în *Mozaic istorico-literar*, *Secolul XX*, reţinem paragraful final: „Inventivitatea de spirit, cu care juca teatru într-un sens cu adevărat genial, în atâtea împrejurări din viaţă, acoperea la G. Călinescu şi un fond de om slab, plin de complexe nebănuite de cei mai mulţi. A încercat să braveze mereu, chiar şi în impasul bolii, din care i s-a tras moartea. În ultimele zile însă, vizitat la sanatoriul de la Otopeni de cineva care a şovăit la uşă, înainte să intre la el, a fost surprins spunându-şi singur, cu voce tare: «Nu mai este nimic de făcut». Mi se pare amănuntul cel mai tragic din istoria sfârşitului lui G. Călinescu”.

Ar fi putut spune şi el: „E finita la commedia”. Pe scena culturii noastre, în ultimul sfert de veac, deţinuse un rol principal. Ca marii

actori, umplea scena. Şi, ca şi dânşii, îşi putea îngădui orice, pentru că era inimitabil şi de neînlocuit. Până şi finalele câte unor cuvinte, cântate în falset, când vorbea, erau la el de un efect irezistibil. Îi văd fotografia pe prim plan, între studenţii săi, pe fundal, încremeniţi şi cu suflarea tăiată. Vrăjea cu privirea, cu jocul mâinilor, cu timbrul său cantabil, de şcoală italiană, ca şi spiritul său fecund şi, paradoxal. Şi nu încetează a vrăji cu prezenţa sa încă vie şi tinerească, printre generaţiile care se perindă şi se ofilesc una câte una

„*România literară*", II, *nr. 25* (*37*), *19* *unie 1969*,.*p*. *3, 12*.

ELENA PIRU

Cu G. Călinescu în călătorie de studii în acest iunie al aniversării Profesorului, amintirile răsar puternice, răscolitoare. La ce să te opreşti mai întâi? Poate la acele drumuri, unice, pe care ne-a călăuzit, în cele câteva excursii ştiinţifice, pe urmele scriitorilor?…

Am fost cu Profesorul de la Ipoteştii lui Eminescu – vă mai amintiţi reflecţiile sale asupra destinului care urmăreşte pe omul de geniu şi după moarte? – la Mirceştii lui Alecsan-dri, la Siria lui Slavici şi la Humuleştii lui Creangă, de la Hor-dou la Năsăud, de la Prislop şi Răşinari, la Botoşani, Fălticeni şi P. Neamţ.

Ne-a însoţit prin Braşov, Sibiu şi Sighişoara, am poposit cu el în bisericile – fortăreţe ale Transilvaniei… Puteţi uita surprinderea Profesorului, în acea superbă toamnă a anului 1956, când în biserica de la Mediaş, cu „plafon ogival, cu frumoase nervuri, un Fliigelaltar, cu picturi excelente de Renaştere", au răsunat, pe neaşteptate, într-o magistrală interpretare la orgă, *Toccata* şi *Fuga in re minor* de Bach?

Am putea uita, acei care am avut prilejul de a-i fi în acele momente în preajmă, acei care ne-am bucurat, deopotrivă, de căldura sufletului său ca şi de „trăsnetele" sale, am putea uita acele excursii în care ne conducea spre „cultivarea emoţiilor noastre artistice" şi în timpul cărora am fost spectatorii acelui tulburător monolog continuu, în care Profesorul ni se releva ca arhitect şi critic de artă?

Mai ţineţi minte cum am „păşit" în Iaşi, de ziua lui, 19 iunie 1958, „ca alaiul domnesc, pe la Sf. Nicolae", cum avea să noteze mai târziu? în acel Iaşi spre care îl purtau amintirile unor ani din copilărie şi ale primei epoci din cariera sa de profesor universitar, în acel Iaşi,

din care avea să reţină „ca tipice” doar trei monumente: bisericile Sf. Sava şi Golia şi „sala gotică, ca două nave, de la Cetăţuia, formal semănând cu sala cavalerilor de la Hunedoara, însă pictată bisericeşte, sugerând scene de nuvelă negruzziană, exuberanţe de culori şi sânge pe podele”.

Am fost cu Profesorul… dar unde n-am fost, cu Profesorul? Ne-a luat cu sine întotdeauna, pretutindeni, considerându-ne „familia” sa.

„Ateneu”, VI, nr. 6 (59), iunie 1969, p. 16.

*

CORNELIA ŞTEFANESCU

La ultimul prag

„Nu mai e nimic de făcut…”

7 februarie 1965, Sanatoriul Otopeni.

Ninsese cu o noapte înainte. Cerul era foarte jos. Drumul se târa înaintea noastră. Eri, sora de serviciu ne-a mărturisit conspirativ că e vorba doar de zile, cel mult o săptămână. Boala luase o întorsătură gravă. Moartea era iminentă. Respingeam totuşi ideea morţii, dar fără voie, ne era teamă instinctiv. Aleea cu pomi desfrunziţi se înfunda undeva, departe. Coridorul alb se lungea, subţiindu-se. În faţa uşii care părea a fi crescut diform, ne-a cuprins panica.

De o lună, zi de zi, la ora amiezii, aşteptam acolo răbdător, scurgerea timpului cuvenit, apoi intram cu grijă. Ne primea Doamna Călinescu zâmbind trist, dar cu priviri de îmbărbătare. Ca niciodată, azi trebuia să vină mai târziu.

O linişte nefirească. Parcă nu era nimeni, nicăieri. Am pătruns încet în odaia albă şi am rămas pe loc într-o tulburată dezorientare. În colţul din stânga, dinspre uşa cu geam ce da spre terasă, la o masă simplă, fără să fi atins mâncarea pusă dinainte, şedea pe marginea unui scaun, cu fruntea rezemată în palmă. Se vedea că era pradă unei concentraţii morale intense. Monologa şoptit, clătinându-şi capul: „Nu mai e nimic de făcut…”

La zgomotul imperceptibil al uşii deschise cu sfială, s-a întors puţin spre intrare, dar privirea a trecut pe lângă noi şi ne-a lăsat undeva, foarte departe. Faţa îi era alterată, pentru prima oară îmbătrânită. Umerii căzuţi nu mai erau ai omului atent la ţinuta

desăvârşită, care nu admitea să fie văzut într-o postură ce ar fi contravenit decenţei. S-a ridicat precipitat, s-a urnit greoi şi istovit s-a aşezat pe pat, trăgând pledul până la subţiori-Continua să ne privească, pătrunzător de astă dată, judecând după încruntarea ochilor. Compoziţia amabilă a fizionomiei cu care ne-a obişnuit în ultima vreme, fusese sfărâmată O irita-ţie interioară dădea mişcări convulsive muşchilor faciali. O batistă albastră-cenuşie, sfâşiată într-un moment de criză, a rămas agăţată de un nasture al cămăşii după ce şi-a şters năduşeala.

Ezitam să înaintăm. Ideea destrămării fizice ne rămăsese străină până atunci. Boala îl stânjenea, dar nu îl descuraja, sau avea decenţa să nu o mărturisească. Acum a înregistrat întunecat îngrijorarea amestecată cu milă, care fără voie, nu o mai puteam ascunde. Ne-a suspectat că l-am surprins. A poruncit să ieşim şi să nu mai venim vreodată. Am priceput pe loc sensul secret al iritării sale. Ne-am retras fără un cuvânt.

A doua zi, ca de obicei, am venit la sanatoriu, la aceeaşi oră. De la intrare ne-a întâmpinat medicul de gardă, să ne mustre că am fugit. Profesorul ne chemase, a ieşit neliniştit să ne caute, trimisese până la poartă pe cineva să vadă de noi.

Nu ne-au surprins spusele doctorului. G. Călinescu era de o gingăşie extremă. Încerca o amărăciune adâncă ori de câte ori umoarea, de care era conştient ca de o infirmitate, lua o întorsătură cu efecte neaşteptate, echivalând cu o catastrofă. La Institut ne executa demonstrativ pentru cine ştie ce naivă neconformare faţă de dispoziţiile directoriale. Nu motivul în sine, de multe ori neglijabil, îl supăra, ci semnificaţia pe care i-o atribuia. Dar, după un moment de sinceră panică a incori-jibililor infractori, fixându-i teribil, le împărţea şocolată, cu o simpatie paternă, greu disimulată.

În ultima vreme slăbise, devenise pământiu la faţă şi ochii îi luceau în chip straniu. Durerile i se calmau prin efectul injecţiilor, dar el lăsa impresia că nu le pricepe sensul. Socotea o cruzime să fie amăgit cu vorbe, dar nici nu putea suferi melancolia de circumstanţă a unora. De aceea îi primea stând liniştit în pat, încercând să înveselească atmosfera cu anecdote sau se prefăcea a mărturisi nemulţumiri de

ordin pur administrativ, pentru a distrage, cu un efort regizoral, atenţia de la esenţă şi a imprima un sentiment fals de vigoare şi bună dispoziţie. Despre boală părea a nu şti decât lucruri vagi şi evita pe cât cu putinţă discuţiile pe această temă. Dar acasă s-au găsit cărţi de medicină subliniate cu creionul roşu şi albastru. Singur se supunea unui control riguros. Simptom de simptom, explicat ştiinţific de tratatele de specialitate, îi confirmau pe etape, starea în care se afla.

Cei din jurul său ştiau că suferă, dar cât anume, nimeni nu-şi dădea bine seama. Încă în 1962, la o oră de curs la Facultate, vorbind despre Ion Creangă, într-o sală arhiplină, culegând aplauze, o dâră de sânge i-a însemnat brutal buza inferioară. Dar el nepăsător, continua să râdă cordial, dialogând cu tineretul care-i urmărea entuziasmat absorbitoarea evocare a humuleşteanului.

În primăvara anului 1964 a definitivat piesa *Ludovic al XIX-lea*. De Sfântu Gheorghe, în faţa întregului Institut, în salonul-bibliotecă din str. Vlădescu 53, într-un decor de cărţi, icoane pe sticlă, mobilă fină, covoare grele orientale, tablouri de preţ şi păpuşi, a citit pentru prima oară textul în întregime.

Eram spectatori unici ai unei reprezentaţii excepţionale. G. Călinescu, în picioare, abia stăpânindu-şi emoţia, a recitat timp de trei ceasuri întruna, versurile piesei, interpretând pe rând toate rolurile, cu mimica şi gesturile sumare, dar semnificativ expresive, din când în când întrerupt de vocea cuiva din asistenţă, anume desemnat pentru a semnala particularităţile de regie.

Ochii arzând violent, glasul /alterat uneori şi respiraţia precipitată nu contrastau cu încordarea actorului care-şi juca serios rolurile, fascinat de ele. Măsurau însă efectul înfruntării între boala decisă a nu renunţa şi omul care se revoltă, rezistându-i cu ultimele puteri, dar păstrându-şi încă masca surâzătoare.

În panică intra numai la gândul că altcineva din preaj-mă-i ar putea fi bolnav. Într-una din zilele de iarnă crâncenă de la începutul anului 1965, când zăpada se adunase în troiene şi drumurile de acces spre punctele mai importante ale oraşului erau tăiate cu tancurile, înaintam anevoie spre sanatoriu nu numai pentru că ne aventurasem într-o călătorie ieşită din comun printre fantastice cortine spulberate

fumegos, ci pentru că duceam cu noi vestea îmbolnăvirii Doamnei Călinescu.

Văzându-ne intrând numai pe noi pe uşa care – ştiam bine – de mult o fixa nerăbdător să se deschidă, a tresărit interogativ: „Unde este Ea?". Aşa îi spunea soţiei sale când voia să-i dea o preţuire gravă, pecetluindu-i persoana cu majuscule. Alteori, glumind, trăgând ştrengar cu coada ochiului la cei de faţă, prefăcându-se ia-i înmâna o floare, o chema cu un nume evocator de vechi stampe japoneze, „Floare de lotus".

Doamna Călinescu reprezenta soliditatea căminului şi a vieţii sale însăşi. Absenţa ei l-a contrariat şi întristat ca un semn rău.

Mi-a cerut să telefonez îndată acasă ca să aflu cum se simte. Abia am ajuns la telefonul instalat la intrarea în sanatoriu, abia am format numărul şi am primit legătura, când m-am auzit chemată. De la capătul lungului coridor susţinut de colega mea Eugenia Oprescu, Profesorul păşea încet, cu braţele amândouă întinse ca şi cum ar mai fi căutat un sprijin. Cu un efort supraomenesc a părăsit patul şi odaia ca să se convingă singur de starea sănătăţii soţiei sale. Iar la telefon, după ce ne-am dat câţiva paşi îndărăt din respectuoasă discreţie, l-am văzut gesticulând convingător şi rugător în acelaşi timp. După aceea era preocupat să găsească o modalitate de a trimite de urgenţă un medic să o consulte.

Când vorbea de familia lui, Profesorul includea în modul cel mai firesc şi pe colaboratorii de la Institut. Îi iubea şi nu putea să stea mult timp fără ei. În grupuri mai mari, sau câte doi, erau chemaţi să-i vadă, să le vorbească. În anii din urmă, ca director, G. Călinescu venea tot mai rar în clădirea destinată locului de muncă, dar Institutul era pretutindeni, la el acasă, la spital. Nu a existat lucrare înscrisă în plan să nu fi fost citită de el. Rapoartele de activitate săptămânală se dădeau cu regularitate. N-a existat ca vreo hârtie a administraţiei să plece mai departe fără controlul şi semnătura sa. Viaţa Institutului era organizată de un cap lucid în ciuda aparenţelor fanteziste. O dispoziţie dată din pat, la telefon, era primită la celălalt capăt al firului, în picioare, cu o spontană atitudine de respect. Dacă se întâmpla să se adreseze unui bărbat, acesta îşi verifica ţinuta, încheindu-şi haina

netăgăduit. Când un cercetător avea o nemulţumire provocată de cineva din afara Institutului, G. Călinescu se indigna, socotind a fi o manevră malignă care ne viza pe toţi. Dar nimeni nu se iluziona că poate să profite de anume conjunctură favorabilă. Nimeni nu era scutit, când îi venea sorocul, să suporte consecinţele savuroase ale unei neînţelegeri de moment, consecinţe ce au intrat – am putea spune – în istoria Institutului.

Nu ştiu să fi existat cineva care să fi făcut parte moralmente din marea lui familie, să fi voit a-l supăra. Când se producea totuşi inevitabilul, acel care suferea crâncen era făptaşul cu atât mai mult cu cât în locul tunetelor era primit într-o vizită oficioasă. În astfel de cazuri stăpânirea de sine a Profesorului Călinescu echivala cu o mâhnire grea, de nesuportat. Altul era efectul moral al furtunii, căci după trăsnet – el singur a recunoscut-o, ştia să râdă şi să ierte.

Mai târziu am fi dat orice să fim certaţi ca în vremurile bune. Reproşurile sale zâmbitoare, din epoca în care vegeta într-un fel de calm aparent, provocau un sentiment tulbure de neliniște.

Neliniște am citit şi în ochii săi când, la începutul lui martie 1965, l-a vizitat un medic, altă dată apropiat al familiei, dar care nu-l mai văzuse de mult în ultima vreme. De obicei, când i se vorbea Profesorului Călinescu de însănătoşire şi grabnică părăsire a sanatoriului, privea insensibil distrat, cu o uşoară ironie în zâmbet. Acum scruta expresia medicului, atent să-i surprindă pe faţă cea mai imperceptibilă tresărire-Amândoi erau încordaţi. Era o pândă dramatică. Vizitatorul se controla sever să nu se trădeze. Vorbea mult şi despre orice cu un prefăcut optimism. Profesorul cu ochii fixaţi asupra lui îi tatona sentinţa în reacţia facială, evitând vorbele ca să scutească pe celălalt de umilinţa unui neadevăr de circumstanţă.

Am înţeles ce însemna pentru G. Călinescu orice tresărire a doctorului, orice cută pe faţa acestuia, judecând după strălucirea întrebătoare a ochilor şi după zâmbetul său uşor stânjenit.

O singură dată l-am mai văzut zâmbind aşa, noaptea la Ateneu când l-am privegheat după obicei, bătrâneşte. Se făceau pregătirile ca să i se ia mulajul pentru mască şi umbrele mişcate prelung de pâlpâirea lumânărilor aprinse îi dădeau un aer vag de stânjenire

mirată.

Ştiam de la amenajarea micului muzeu de istorie literară din Institut, ce gândea Profesorul despre măştile scriitorilor şi mi se întipărise în minte scena penibilă din *Scrinul negru*, când Caty, înainte de moarte, descoperă într-un fund de comodă înfăşurat în velur, ipsosul grotesc care, din chipul soţului ei, nu mai păstra fidel decât câteva fire de păr smuls de pe tâmple, din nas şi din barbă.

Ciudat, masca lui Călinescu, total inexpresivă, a păstrat aidoma celei descrisă în roman, câţiva peri care te cutremură.

Ziua următoare a avut însă o expresie ghiduşă. Parcă stătea să ne facă o farsă. O fotografie de la aniversarea vârstei de 60 de ani reaminteşte această expresie. Profesorul şi doamna Călinescu ieşind de la Academie, el – rămas în urmă, cu trupul puţin adus înainte şi capul înclinat, privind într-o parte ca şi cum ar fi insinuat că e conştient de neseriozitatea demonstraţiilor cu caracter prea protocolar şi că e în căutarea unui pretext ca să pună un epilog fantezist ceremoniei excesive la care, solemn şi politicos, luase parte.

Ca să sfârşească ziua după gustul său, G. Călinescu, invitat cu gravitate în saloanele Academiei la o recepţie în cinstea sa, a deschis geamurile încăperii de la etaj şi, cu un gest larg, s-a adresat membrilor Institutului care se aflau în curte, îmbiindu-i ca pe prieteni, să ciocnească un pahar de şampanie pentru el.

G. Călinescu visa utopic să nu se despartă vreodată de familia lui şi când i se sugera să o părăsească trecea peste convenţii şi reprima vehement orice solicitări dubioase. Extraordinar, îl caracterizează întâmplarea de la mănăstirea Horezu, din 1956Pornisem într-una din călătoriile de studii. Unul din obiective era şi aşezământul brâncovenesc şi dacă a fost trecut în plan să-l vizităm, planul trebuia îndeplinit, orice neprevăzut s-ar fi ivit între timp. Dar lăcaşul mănăstirii găzduia o întrunire a reprezentanţilor tuturor bisericilor ortodoxe, ceea ce însemna că pentru noi era inaccesibil, mai ales că vizitarea presupunea şi găzduirea pentru noapte.

I s-a părut de neconceput Directorului nostru că s-ar putea găsi un motiv care să-l împiedice a-şi urma traseul ştiinţific dinainte gândit. După multe dusuri şi venituri între cancelaria mănăstirii şi autobuzul

cu încăpăţânare staţionat în poartă, stareţa derutată de neobişnuitul situaţiei a primit drumeţii în curtea exterioară, în chiliile destinate atelierelor de ţesut.

Seara, Profesorul – ca personalitate marcantă – a fost invitat la banchet.

Merită să nu uite nimeni din cei care au fost martori ai întâmplării, refuzul ceremonios brutal când i s-a comunicat, după mesajul său ferm de a onora masa din trapeză numai însoţit de colaboratori, că nu poate fi primit ca oaspete decât el. Tot aşa ca şi expresia ochilor, trădând un fior moral pe care căuta să-l anuleze învârtind mămăliga în ceaunul de tuci sprijinit pe pirostrii deasupra focului de crengi, aprins în curte. Venit cu Institutul şi solidar cu el, nu concepea să-şi trădeze principiile de încredere şi datorie, menţinându-se rezervat şi demn, dar în acelaşi timp copilăreşte complice cu ai săi.

Acelaşi aer de complicitate i l-am găsit împietrit pe chip când toţi lângă el, în ordinea plasării în jurul mesei din sala de şedinţe de la Institut, făceam ultima gardă, lângă catafalc. Fiecare, de ani de zale, la locul său, ca într-o orchestră. G. Călinescu înlătura ideea de dezordine şi socotea o nedelicateţe a-l obliga să ne caute altundeva decât ne ştia de totdeauna, întocmai ca un dirijor care are în minte schema exactă a amplasării instrumentelor.

În sanatoriu se obişnuise să venim zi de zi, doamna dimineaţa, noi după amiaza, mereu în aceeaşi formaţie. Ceea ce, bine înţeles, nu excludea vizitele. Ţinea însă, în mod deosebit, la punctualitate şi nu rămânea nepăsător când era contrariat de cineva care nu-şi respecta cuvântul. Sensibilitatea lui a devenit şi mai acută când a început să i se facă perfuzii. Supus unor încercări atroce, răbda cu o voinţă de nedescris orele de canon când, picătură cu picătură, i se administra vigoare, artificial. Stătea cu ochii închişi. Trăsăturile erau energic săpate. Nici urmă de neorânduială în această suferinţă. Deşi ştia că suntem undeva, respectându-i cu tact retragerea în sine, se prefăcea a nu ne observa după un timp se bucura când dădea cu ochii de noi, ca şi cum abia atunci ne-ar fi zărit. Câteodată făcea aluzii maliţioase la mizeria fizică la care îl supunea tehnica medicală, schiţând un semn cu

capul spre braţul agăţat de incomodul aparat. Ca să ne distragă atenţia, denunţa hazliu pe doctori şi nu-şi făcea scrupule să le pregătească, în gând, cele mai teribile farse. Nu-şi putea însă frâna iritarea pentru că i s-a tăiat prea scurt părul, altă dată tumultuos, de care se mândrea ca de o coamă leonină. Peste perii ţepoşi şi deşi îşi trecea degetele nervoase, informându-se cu obstinaţie în cil timp îi va creşte la loc ca să nu aibă o figură bizar indecentă când îşi va face apariţia la şedinţa Marii Adunări Naţionale. Căci plictisit de regimul static de sanatoriu, G. Călinescu studia foarte serios modul de a evada, având năzuinţa secretă de a participa în calitatea sa de deputat, care îl infatua pueril, la apropiata întrunire, proiectată către sfârşitul lunii martie.

Obişnuit toată viaţa cu un program de lucru riguros exact, i se părea acum insuportabil să stea fără să facă nimic, când „se petrec atâtea în univers". Au fost zile când l-am găsit declamând prin odaie, sau făcând corecturi pe şpalturi. Când o apărut, într-un tiraj restrâns, ca un omagiu pentru el, *Cartea nunţii*, a recitit cu ochi critic tot volumul, rugându-ne să ne uităm şi noi prin el ca să-i semnalăm eventualele scăpări de tipar.

Tenacitatea sa căuta să ne-o transmită tuturor. Dacă recomanda o temă anume pentru a fi dezvoltată la Institut, se pregătea serios acasă, consultând cărţi, aducând albume speciale de la Academie, făcându-şi notiţe. Dar în şedinţă, când ne purta ore în şir prin cele mai diverse literaturi, făcând imprevizibile asociaţii prinse parcă din zbor, efectul era că improvizează savant.

Bolnav fiind, G. Călinescu se înviora sub imperiul voinţei de activitate. La comemorarea lui Mihail Eminescu ampla sa conferinţă a fost primită cu ovaţii. Puţini ştiau ce sacrificii a făcut pregătind-o şi cât a riscat, părăsind patul, ca să nu lipsească de la deosebitul eveniment.

El, care a publicat tomuri despre Eminescu l-a recitit în întregime anume pentru acest moment. Nimic nu l-ar fi împiedicat să apeleze la textele mai vechi. Dar cuprins de frenezie, a scris acum un poem echivalent cu o redescoperire a poetului, cu o voluptate intelectuală în accepţia ei cea mai înaltă.

Două luni, stând în pat, acasă, a citit şi a scris. De jur-împrejur, cărţile stăteau în mormane. În fiecare zi cerea să i se aducă altele. Nu

mai primea persoane străine. Se izolase ca să-şi urmărească liniştit gândurile. Din grădină, pe ferestrele deschise, străbăteau uneori sunete ciudate pe care le-am identificat a fi vocea lui înregistrată pe bandă de magnetofon derulată. Profesorul Călinescu se verifica şi când nu era mulţumit, ştergea banda şi relua totul de la început.

În sala mică a Palatului, vocea lui a răsunat clară şi sigură, tunând peste ropotul de aplauze, valoarea universală şi caracterul naţional al poeziei eminesciene. În maşină, întorcându-se acasă, Profesorul avea febră mare.

Ca să fie ferit de alte solicitări, în lunile aprilie şi mai ale anului 1964 s-a retras într-o vilă, pe un dâmb înflorit, ia Sinaia. Era văzut numai de persoane foarte apropiate şi cu regularitate de către cineva din Institut, anume chemat să aducă actele şi alte hârtii oficiale, la verificat. Necunoscuţi, care aflaseră că e acolo, suferind, treceau prin faţa portiţei de lemn şi înfigeau în stâlpii înnegriţi de ploi sau aruncau peste gard, în grădină, buchete de flori de câmp.

După o scurtă vizită trimiţându-ne cu maşina la Bucureşti (o Volga verde închis, de curând cumpărată, de care se bucura ca de o jucărie), a coborât anevoie treptele, sprijinit de doamna Călinescu, să ne petreacă, patern, cu privirea. Îi părea rău că nu a găsit un trifoi cu patru foi să ni-l dea la drum. Altă dată organiza adevărate expediţii pentru descoperirea semnului aducător de noroc. S-a iluminat însă, când a văzut urcând panta o fetiţă cu o cofă de copac, plină de zmeură. Ne-a cumpărat-o ca să plecăm cu plin mai departe.

Toată viaţa G... Călinescu a fost superstiţios deşi se prefăcea a râde din toată inima când surprindea la altcineva aceeaşi slăbiciune. Boala i-a accentuat sensibilitatea, făcându-l şi mai suspicios atent faţă de orice ar fi putut fi luat drept un semn, o prevestire-ştiam că îl bucură darurile mici, o floare, un carneţel-agendă, cărţi de joc de mărimea unei cutii de chibrituri. Când doamna Călinescu se întorcea din oraş, era nerăbdător să vadă ce i-a adus-Cum în 1965 primăvara s-a arătat mai timpurie, în primele zile ale lui martie am găsit o crenguţă de liliac înmugurit şi i-am pus-o într-un pahar cu apă, la căpătâi. A primit-o ca pe o veste bună. Credea că dacă se vor deschide mugurii şi vor da în floare, se va mântui. El îi schimba apa de două ori

pe zi. Verdele plantei se înviorase. Mugurii începuseră să capete pronunţate pete violet-roşcate, ca de vin, prevestind un început de înflorire. Odată, crenguţa nu a mai fost la locul ei. Dispăruse. A explicat stânjenit că i-o luase îngrijitoarea fără să fi băgat de seamă. Am aflat mai târziu că a aruncat-o, descoperind într-o dimineaţă că s-a uscat; de unde a tras concluzii amare.

Ca să nu trăiască totuşi sub obsesii sumbre într-o odaie de sanatoriu, cerea fructe exotice decorative şi parfumuri tari pentru a realiza un efect contrariu. Îi plăceau portocalele pentru coloritul lor viu. Când le cojea în felii, se desfăceau ca

nişte flăcări, despre care putea vorbi, evocând tulburătoare amintiri orientale.

11 martie 1965.

La ora două după amiază l-am găsit răsfoind, împreună cu doamna Călinescu, reviste de modă franţuzeşti, colorate în tonuri aprinse. Ne-a făcut un semn prietenos de apropiere. Era culcat pe o parte, cu faţa spre fereastra mare a uşii ce da spre terasă. Soarele bătea puternic în geam, înfierbântându-l. O albină se zbătea ameţită, izbindu-se de sticlă, apoi se lăsa pe portocalele încinse de pe pervaz. Ne-a arătat-o cu degetul şi a zâmbit preocupat. Doamna Călinescu s-a entuziasmat sonor, dându-şi osteneala să combată orice veleitate de revenire tristă. Discret, îi încălzea însă picioarele, suflând asupra lor, sau acoperindu de protector cu palmele. În secret, ne-a privit cu ochii rotunjiţi de nesiguranţă şi teamă, făcând un gest de neînţelegere din umeri, în direcţia membrelor lui răcite.

Am plecat neobişnuit de repede, fiindcă mai erau anunţate vizite de la Institut şi de la „Contemporanul”.

Parcul de la Otopeni se împrimăvăra. Ici şi colo, de sub zăpadă, se vedeau pete negre de pământ reavăn şi iarbă încolţită, în ochiurile de apă, cerul se unduia siniliu. Undeva ascunse, fluierau mierle.

Păşeam, gândind la călătoria proiectată de Profesor. Tot timpul cât am stat cu el, a făcut planuri să plece cu soţia sa la Paris şi să-şi facă, pentru acest eveniment un costum de stofă albastră, de curând cumpărată de Doamna. Tot aşa plănuia şi înainte de lungile noastre

peregrinări prin ţară când, îmbarca pe toţi membrii Institutului în autobuzul anume închiriat, ca să ne arate monumente şi să batem drumurile, altă dată călcate de scriitori.

Parcă ni se luase o piatră de pe inimă. Aveam încredere deplină în Profesor. Dacă ploua în ziua când a hotărât o excursie ne convingea că dacă el porunceşte soarelui să apară, va apărea. Şi s-a întâmplat să apară.

Aşa ne-a convins şi în după amiaza zilei de joi, premergătoare dimineţii de 12 martie 1965. Atunci credeam profund că va face călătoria…

„Secolul 20”, *1969*, *nr. 6* (*102*), p. *74 – 79*.

*

VASILE ION CATARAMĂ

George Călinescu şi „Noua Junime”.

Încă de la primele seminarii de la Iaşi, preocuparea de căpetenie a lui G. Călinescu a fost constituirea unei asociaţii literare care, în memoria bătrânei *Junimi*, urma să se cheme *Noua Junime*.

Desigur că intenţia profesorului nostru depăşea spiritul de invenţie al unor intelectuali ieşeni, claustraţi în bună pané în citadelele unor publicaţii de specialitate sau de cultură generală ca „Buletinul AIPhilippide”, „Arhiva” sau „Revista critică”. „Însemnări ieşene” (de sub conducerea lui M. Sado-veanu, G. Topârceanu şi Gr. T. Popa) întreţinea efortul de a suplini „Viaţa românească” nu numai pe albia unei tradiţii moldoveneşti, dar şi al unui cerc literar care alimenta seva revistei în cadrul unei săli de la Institutul de anatomie.

Fantezia noastră juvenilă, încă nu putea concura pe atunci cu „chimerele călinesciene”, care, spre satisfacţia tuturor a, se află astăzi pe calea realizărilor majore. De pildă, G. Călinescu ne vorbea despre necesitatea unui *salon literar* pentru lectura şi discuţia producţiilor originale, în afară de orice principii dogmatice; încercările dramatice de valoare aveau să fie experimentate, ca pe vremea lui Asachi, în Aula Universităţii sau a Teatrului Naţional. Creatorii plastici trebuiau încurajaţi pe toate căile în vederea organizării de expoziţii, vocile trebuiau cultivate pentru operetă şi operă, iar viitoarele vedeta îndrumate spre studiourile cinematografice…

Dar aspiraţiile acestea de pură beatitudine, ca să capete viaţă, erau implicit legate de un plămân de respiraţie, care nu putea fi întrevăzut la acea vreme decât în revista „Însemnări ieşene". E drept că ea, în calitate de organ al societăţii „Prietenii Universităţii", întrunea în general asentimentul opiniei ieşene, dar nu-i mai puţin adevărat că îi lipsea un spirit critic de prestigiul lui Ibrăileanu. Slăbiciunile întregii osaturi nu au fost surprinse atât de presa locală („Lumea"), cât de cea bucureşteană în frunte cu „Viaţa românească", care îi obiecta lipsa de fermă orientare ideologică. Îi revenea lui G. Călinescu întâiul merit de a întreprinde un dialog deschis cu redacţia revistei, în speranţa certă că propunerile sale sincere vor fi acceptate fără rezerve.

Într-adevăr, apariţia sa cu capul de efigie romanică nu întârzie să se arate cu punctualitatea sa academică, în compania lui G. Ivaşcu, la şedinţa săptămânală de la Institutul de anatomie. Avea aceiaşi ochi fosforescenţi şi cu irizări circulare invadate de anticipaţia triumfului, pe când subsuoară purta cu graţie pe Ion Barbu… din Joc *secund*. I se făcu de îndată cunoştinţă cu prof. Gr. T. Popa, care se pare că prin zâmbetul său egal cu el însuşi, umbri pe Călinescu până la iritare. Apoi degetele sale colorate de cerneală, ascunse cu discreţie în mânecă, atinseră şi alte mâini, printre care ale profesorilor Dan A. Bădărău, N.I. Popa, dar mai ales ale poetului George Lesnea, care intim presimţi o furtună de veac tânăr.

Invitat să ia loc alături de Gr. T. Popa, eruptiv şi fără putinţă de astâmpăr, ascultă câteva poezii, subliniate tacit de celebrul său tic, al mişcării ritmice dar foarte plastice din nas. Apoi scotoci coşul cu materiale nepublicate, de unde scoase tocmai… câteva poeme de amprentă arghezian sau barbilian…

— Dar acestea, izbucni maestrul, de ce le-aţi destinat pieirii?

— Hm! păi să vedeţi, ripostă pe o coardă domoală Gr. T. Popa, ele nu întrunesc vederile revistei noastre…

— Atunci, ce lirică publicaţi în… „revista" dvs?

— Da, publicăm versuri de Lesnea…

— Ei, lasă că pe Lesnea îl cunoaştem noi!

George Lesnea încercă să intervină în altercaţia fulgerătoare dintre cei doi interlocutori (cu scopul de a da unels explicaţii asupra

liricii cultivate la „Însemnări ieşene") dacă G. Călinescu n-ar fi destins arcul său de Ahile necruţător.

— Dumneata să taci, că eşti poet şi nu critic…

Apoi criticul se întoarse incitat spre Gr. T. Popa, calificat drept duşman al poeziei moderne, pentru a-l ancheta asupra unei probleme capitale: ce ar face revista dacă s-ar afla în faţa unor materiale de Arghezi, de Barbu, de Blaga sau de Ion Vinea, pentru publicare?

Prof. Gr. T. Popa îi răspunse cu acelaşi zâmbet, risipit pe faţa lui rotundă şi bălaie;

— Desigur că le-am citi, le-am analiza, iar dacă vor întruni condiţiile, le vom încredinţa tipografiei noastre Brawo… în această privinţă, noi, maestrul Să…

Nu avu timp să continue, deoarece Călinescu, într-o explozie ironică de râs, luă pe Barbu de sub braţ, şi deschise la minunata poemă Joc *secund*, pe care începu s-o cânte cu vocea sa ascuţită, dar parcă nuanţată pe gama solemnă şi solitară a unui pinguin ancestral.

Sugerarea gnomică a inefabilului artistic în formule de mare capacitate plastică, suficient de inteligibilă la o lectură atentă cred că mai mult dintr-o maliţie, decât dintr-o doză de percepţie, nu fu pe plac D-rului Gr. T. Popa, care la interogaţia lui G. Călinescu:

— Ei, aţi înţeles ceva? acesta răspunse printr-o disimulare răutăcioasă;

— Poezia dumitale *Joc secund* mi se pare asemănătoare cam cu scaunul acesta. Dacă îl aplec pe jumătate în lucrul parchetului care îi reţine imaginea, scaunul meu pare a fi o vacă proptită sigur pe cele două picioare pentru a bea apa din duşumea, spătarul un gât gigantic şi păros, iar aceste două corniţe laterale, nişte coarne de vită în toată puterea cuvântului…

În stupoarea produsă, izbit de această minimalizare a liricii lui Barbu, G. Călinescu a dat semnalul de plecare pentru a ne documenta că nu se poate ajunge la o înţelegere cu o astfel de personalitate şi că va trebui găsită o altă cale, unică şi proprie atât pentru asociaţie, cât şi pentru organul ei de publicitate.

E învederat ca în noaptea aceea de primăvară timpurie, pe uliţele spre casă, s-a născut ideea imperioasă a întemeierii Noii *Junimi*,

care să reda, în condiţii moderne, magistratura critică a lui Titu Maiorescu. Astfel că după chemările sonore de gong, prima şedinţă a *Noii Junimi* se ţinu marţi, 10 mai, după-amiază (1938) într-o sală festivă a redacţiei „laşul", de sub direcţia profesorului şi compozitorului Mircea Bârsan. „Au luat parte, ne informează ziarul (din 13 mai 1938) domnii: prof. univ. I.M. Marinescu, Octav Botez, Iorgu Iordan, Andrei Oţetea; dl. G. Călinescu; d-na Magda Isanos; domnii C. Andreescu, Traian Gheorghiu, C. L Botez, Mircea Mancaş, Mircea Pavelescu, Nic. Ţaţomir, Al. Voiţin, Eusebiu Camilar, Boris Baidan, D. Florea – Rarişte, V.I. Cataramă, V. Alecu, Vladimir Gr. Plămădeală, şi domnii Mircea Bârsan şi G. Ivaşcu". (Vezi şi „Semnalul", anul I, nr. 87, duminică 15 mai 1938).

În cadrul acestei şedinţe, inundată de un entuziasm proteic, marele nostru critic a dat citire principiilor conducătoare ale Noii *Junimi*, care fundamentau promovarea literaturii, artelor şi a ideilor, în afara preocupărilor de meschinărie şi politică. Membrii se propuneau singuri, iar asociaţia nu va avea statute şi regulamente, pentru raţiunile cunoscute de la vechea *Junime*. Va funcţiona totuşi un registru cu procese verbale şi un dosar cu bibliografia membrilor asociaţiei.

Emoţionantă însă ni se păru afirmaţia categorică şi foarte plauzibilă că laşul este centrul asociaţiei, deoarece laşul este un centru efectiv al culturii şi al ţării, nu al unei provincii. Indiferenţa intelectuală trebuia combătută printr-o solidă informare. Se garanta libertatea opiniei, care, după ce a fost acceptată, trebuia propagată cu interes şi pasiune. Membrii erau obligaţi să-şi însuşească starea de spirit a asociaţiei.

În fiecare săptămână se programase câte o şedinţă de lecturi şi discuţii, „încercându-se stabilirea de judecăţi drepte şi neînrâurite de nicio consideraţie străină de obiect".

Dramaturgia bună urma să fie îndrumată şi experimentată la Teatrul Naţional, iar artele plastice îşi puteau găsi popularitatea în una din sălile asociaţiei.

Fără îndoială că principiile de orientare, după ce condiţionau judecăţile estetice de „unanimitate în informaţie şi în voinţa de adevăr, absolută libertate în judecăţi", conchideau că „discuţia rămâne

deschisă asupra altor atitudini de luat şi altor forme de manifestare în spiritul general".

Nostim e că documentaţia presei ne indică prima şedinţă la data amintită, dar, ca şi în cazul *Junimii*, a cărei naştere se atribuie de memorialiştii ei, Iacob Negruzzi şi G. Panu, când anului 1863, când celui următor, adevărata primă şedinţă a *Noii Junimi*, avu loc la Corso, ceva mai înainte de 10 mai 1938, în jurul unei mese comune, la geamul dinspre Lăpuşneanu, între o gustare şi o licoare aurie de Cotnar. Au fost invitaţi aici, de către G. Călinescu, mulţi dintre membrii viitori ai asociaţiei, îndeosebi tinere condeie sau maturizate, care populau masa în aspiraţii euforice la cucerirea Parnasului, unii cu Pegaşi, dar fără frâie, iar alţii cu frâie, dar fără Pegaşi. Însuşi I.M. Marinescu, fostul prieten şi coleg de studii al

lui Panait Cerna şi poet al antichităţii clasice, aflat în colţul opus al restaurantului, fu invitat la agapa festivă.

Ambianţa de efuziune spirituală şi elevaţie intelectuală fu întreţinută în permanenţă cu o vervă spumoasă de către G. Călinescu, care ne aminti de *Junimea*, de *spiritus rector* al lui Titu Maiorescu, de menirea laşului ca Florenţa în cultura română, în sfârşit de încrederea totală pe care membrii *Noii Junimi*, trebuie s-o acorde asociaţiei şi în special lui… G. Călinescu.

Animaţia atinse apogeul când membrii începuseră, ca la *Junimea* de odinioară, să se grupeze în trei, patru, şapte, caracude etc, să facă spirite, să-şi şoptească anecdote de pe cele două uliţi şi, pe nesimţite aburiţi, să capete chiar metamorfoze de vechi junimişti, ei care se aflau abia la neo… junimism.

La *Noua Junime*, între prezenţele lirice ale lui N. Ţaţomir, Magda Isanos. Eusebiu Camilar, Boris Baidan, Jean Pascal etc. se părea cel mai agreat Mircea Pavelescu, pentru poezia sa hermetizată cu bună cunoştinţă, aşa cum ne-a demonstrat evoluţia sa ulterioară, la o satiră de acuitate cerebrală. Astfel, de la poezia *Mâini*, *rădăcini* iniţial în „Iaşul literar", din 5 strofe, până la ultimele poeme incluse în *Păstrarea paradisului* (colecţia *Jurnal literar*), remanierile s-au efectuat prin „supunerea la spiritul critic general".

Pentru a cultiva în rândurile noilor junimişti pasiunea pentru

poezia lui Ion Barbu, George Călinescu le citi din nou piesa *Joc secund* cu aceeaşi tremolare specifică a dicţiei sale. Octav Botez, care se afla pe o canapea comodă, în eterna sa reverie amestecată cu absenţă, fu invitat să participe la discuţie. Profesorul de istoria literaturii române şi fostul critic al „Vieţii româneşti", ceru textul, îl parcurse de câteva ori, apoi, consecvent cu poziţia sa anterioară faţă de poezia modernă, se pronunţă prin numeroase pauze şi suspensii, cu unele rezerve. Maestrul însă, care veghea în picioare, cu mobilitatea fiecărei articulaţii, ne interpretă din nou că poezia închide esenţa lirică definitoare a artei, care nu se face la jocul prim al realităţii, ci la acel secund, de Ici nadir licitant Gtc în dramaturgie, când Traian Gheorghiu prezentă *Faguri din munţii Vrancei*, Călinescu îl întrebă dacă a citit pe Shakespeare.

În proză fu remarcat aşa-zisul roman al lui Eusebiu Camilar, *Cordun*, care prin intermediul lui G. Călinescu fu dat publicităţii la *Fundaţii*.

Ancheta întreprinsă de ziarul „laşul" asupra *Noii Junimi* puse în lumină consensul unanim asupra necesităţii unei astfel de asociaţii în laşul de atunci, care se afla, după Ionel Teodoreanu, la cele două răspântii: a cimitirului şi a drumului spre gară... Au existat însă şi unele rezerve, nu numai din partea unor colaboratori de la „Însemnări ieşene", dar şi din partea a foşti junimişti. C. Meissner, de exemplu, declara cu fină ironie, că se poate împăca cu supa reîncălzită, dacă „ce serait du rechauffe".

Noua Junime, fiindcă n-a fost ospitalizată prin bunăvoinţa cuiva într-o casă încăpătoare, a rămas să funcţioneze în aceeaşi sală de la ziarul „laşul". Marea ei pulsaţie a început din primăvara anului 1938 prin colaborările tinerilor „noi-junimişti" la foile locale, dar mai ales la „Însemnări ieşene", „Adevărul literar şi artistic", „Arhiva", „Buletinul Al. Pluti-ppide", prin cronici, fişe, articole, studii. E de reţinut că însuşi G. Călinescu a devenit, peste animozităţi, colaborator al „însemnărilor ieşene".

Modesta mea monografie despre *Sufletul Junimii*: *Vasile Pogor*, inaugurată printr-o schiţă biografică în „Adevărul literar" (22 mai 1938) şi rotunjită cu alte studii în „Chemarea", „Arhiva", aparţine

sugestiei şi îndrumării lui G. Călinescu şi nu a lui Octav Botez, cum s-a susţinut în „Adevărul literar" de către istoriograful C. Săteanu.

„Jurnalul literar" însă va anima numeroase condeie tinere sau maturizate în vederea marii simfonii a *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* şi care a constituit o erupţie inegalabilă şi unică în cultura naţională.

„Argeş", IV, nr. 9 (40), septembrie 1969, p. 3.

*

DINU PILLAT

G. Călinescu

L-am văzut pe G. Călinescu, pentru prima oară, la începutul lui 1945, când a venit de la Iaşi, ca profesor la Făcu. Hatea de litere din Bucureşti. Până atunci, îl ştiusem cum arată numai dintr-un desen al pictorului Ştefan Dimitrescu, reprodus în *Istoria literaturii române*. (Această schiţă de portret, datând din epoca tinereţii modelului, valorifică bine fineţea rasată a profilului său. Sub şuviţele unei coame leonine, linia frunţii dominatoare se prelungeşte cu o mare puritate în conturul subţire al nasului grec. Ochiul priveşte undeva în adânc, cu o îngândurare, căreia restrângerea uşoară a buzei de jos îi adaugă parcă un accent de tristeţe). Mă găseam în amfiteatrul „Odobescu", de la parterul Facultăţii de litere, strivit lângă uşă, în înghesuiala mulţimii de studenţi, care veniseră în dimineaţa acelei zile să asiste la deschiderea de curs a noului titular de la catedra de Istoria literaturii române moderne. Nicicând, la niciun alt profesor, nu am mai văzut o asemenea afluenţă. La un moment dat, G. Călinescu a apărut în sală. De la uşă, înălţat în vârful picioarelor, i-am identificat profilul cunoscut din desenul lui Ştefan Dimitrescu, decupându-se ca în tinereţe, numai ceva mai puţin stilizat acum, în cuprinsul unei figuri împlinite de maturitatea anilor. Am simţit pe loc că omul de la catedră, scund de statură şi îndesat în voluminozitatea sa, era dintre acei făcuţi să umple scena, să anihileze cu prezenţa pe toţi din gur.

Dintre profesorii audiaţi până la G. Călinescu, trebuie să spun că îmi plăcuseră cu deosebire Tudor Vianu şi Mihai Ralea. La curs, Vianu nu vorbea liber. În haine închise, cu o pondere gravă în toată ţinuta, aşezat masiv la catedră, îşi citea prelegerile docte, cu o voce plină,

caldă, bine nuanţată. Lectura sa expresivă te făcea să nu cazi parcă niciodată pradă acelei senzaţii de monotonie fatală atenţiei, atât de obişnuită la orele de curs citit. Rar profesor, de la ale cărui lecţii să pleci cu notiţe mai substanţiale ca de la ale Sale! Şi Ralea îşi ţinea cursul aşezat la catedră, însă cu totul altfel. Nimic, la el, din atitudinea şi gesticulaţia clasicului tip de profesor. O dezinvoltură încântătoare, de om de salon, în înţellesul francez al cuvântului, izbutind să stabilească de îndată nu ştiu ce raporturi de intimitate intelectuală cu auditoriul. Ralea vorbea liber. Vorbea cu o uşurinţă atât de mare, încât aveai impresia că totul este improvizat pe loc. Lecţii? Nu. Un fel de „cauzerii", care te cucereau prin mobilitatea de spirit, ca şi prin petulanţa aforistică.

În tăcerea înfrigurată de curiozitate a întregii săli, G. Călinescu a început prelegerea sa despre „Sensul clasicismului". Vorbea în picioare, aruncându-şi uneori privirea pe o mică hârtie cu însemnări, pe care o ţinea în mână. O voce cu variaţii periodice în ton, pe un diapazon al notelor de sus. Fizionomia vorbitorului nu rămânea niciodată convenţional impasibilă, având dimpotrivă o mimică plină de subînţelesuri, la care se adăuga comentariul gesticular al mâinilor. Ascultând pe G. Că-linescu, nu puteai să nu fii uimit de spectacolul oferit de procesul de gândire al acestui om, care înţelegea să descopere totul pe cont propriu, să vină cu un punct de vedere original în orice chestiune, să se exprime în planul ideilor cu puterea de sugestie pe care o revelă metafora în poezie. Era profesorul, la ale cărui cursuri ţi se întâmpla să urmăreşti lucrurile cu sentimentul aventurii. Aceasta l-a şi făcut să se bucure de un adevărat cult în rândurile tineretului universitar. Nu încape îndoială că a reprezentat la facultate cazul unui „filozofmit", ca şi Nicolae Iorga, Vasile Pârvan sau Nae Ionescu, pe care el însuşi i-a definit ca atare în *Istoria literaturii române*.

La examene, G. Călinescu nu punea niciun preţ pe memorie. Cerea numai ca studenţii să aibă o părere personală asupra autorilor citiţi, să argumenteze această părere cu inteligenţă critică. Îşi ieşea îndată din fire, dacă recunoştea în ceea ce i se spunea vreo formulă de manual. La examenul de la anul de curs cu „Domina Bona", ţin minte că a întrebat pe o studentă cum îl vede ea pe Goe, din schiţa lui Caragiale. După un moment de tăcere, cu ochii închişi, studenta în cauză a

murmurat: „Goe este un Faust în embrion…” G. Călinescu a izbucnit atunci cu braţele în aer. „O, spirit pedestru! Ce-am vrut să spun şi ce s-a înţeles! Debitând lucrurile eliptic, cu candoare de papagal, totul sună aberant! Am trăit să mă văd ajuns şi eu un clişeu de opinie critică şi încă la un mod abreviat, care mă face chiar mai stupid decât ipochimenii specializaţi în locuri comune ca autori de manuale…” De fapt, ce spusese la curs, în legătură cu Goe? „Dacă am raporta acum pe Goe şi pe Niculăiţă (Minciună) ca copii geniali la Faust şi Luceafăr ca genii mature, într-o pură ipoteză, atunci Niculăiţă (Minciună), evident, reprezintă faza puerilă a Luceafărului, care, învins de experienţă, face un act de retragere care e un fel de sinucidere. Dimpotrivă, din turbulentul Goe ar putea să nască Faust, cel care caută sensuri absolute în viaţă, fără a ocoli violenţele şi experienţele…” Profesorul nu a lăsat la niciun examen pe nimeni.

*

În scurtul răstimp cât i-am fost asistent la catedra de la Facultatea de litere din Bucureşti, G. Călinescu mi s-a părut un om inaccesibil în ultimă instanţă, puţin sociabil cu toată comunicativitatea de la prima vedere. Mai mult, la epoca de atunci, îl credeam şi mizantrop. Peste un număr de ani însă, întâmplându-se să ajung a lucra din nou sub conducerea sa, de astă dată la Institutul de istorie literară şi folclor al Academiei, într-un colectiv restrâns de cercetători, constituit mai ales din elemente tinere, am avut surpriza de a vedea pe G Călinescu mult mai apropiat şi deschis cu toţi din jur, umanizat într-un fel, ieşit parcă din rezerva de geniu solitar. Neavând copii, a găsit în comunitatea tinerilor cercetători o mică familie, în mijlocul căreia s-a complăcut, cu o expan-sivitate de sentiment, nouă la el. La Institut, l-am simţit cap de familie, în toată puterea cuvântului. Era un părinte autoritar, aclesea chiar despotic, dar aceasta din exces de personalitate. La şedinţele de lucru de sâmbătă dimineaţa, după ce asculta rapoartele de activitate sau lectura unui capitol gata redactat, după ce îndemna apoi pe toţi să discute problemele ridicate cu acest prilej, lua el cuvântul, desfăşurându-se timp de câteva ore, cu o vervă cazuistă fenomenală. Afecţiunea adesea capricioasă, pe care o manifesta faţă de membrii Institutului, nu îl făcea totuşi complezent cu niciunul dintre ei. Dimpotrivă, trebuie menţionat că G. Călinescu era

exigent în cel mai înalt grad, nesatisfăcut aproape niciodată de nicio lucrare, enervat că geniul său critic nu se transmite copiilor adoptivi.

În excursiile de documentare întreprinse sporadic, cu un autobuz al Academiei, la locurile legate de viaţa marilor scriitori, cu opriri în drum şi la toate monumentele de artă din regiune, capul de familie al Institutului se revela un ghid neobosit, cu resorturi de energie cât ale tuturor celorlalţi dintre noi laolaltă. Din anii când i-am fost asistent, ştiam că G. Călinescu nu spunea niciodată la curs sau la seminar lucruri nefundamentate pe ample lecturi prealabile. Ajunsesem apoi să ştiu că până şi pentru şedinţele săptămânale de la Institut se pregătea de fiecare dată, neînţegând a divaga în golân excursii, acelaşi scrupul de a fi totdeauna pe deplin edificat în materie. (în autobuz, pe parcursul drumului, stătea în mână cu ghidul turistic al ţării. Când am fost la mănăstirile din Nordul

Moldovei, avea cu el în geamantan cele mai importante lucrări de specialitate, privind istoria artei noastre medievale. Cu prilejul vizitării Humuleştilor, ca şi a întregii arii geografice a.

copilăriei lui Creangă, umbla cu caietul de însemnări, planuri şi desene, din epoca anilor când se documentase la faţa locului, în vederea monografiei sale despre Creangă). În ţinută de excursionist, cu şapcă, haină scurtă de ploaie, pantaloni bufanţi şi baston, îl mai am parcă, sub ochi, cum ne conducea plin de nerv, erudit şi totodată impresionist în comentarii, investigând metodic fiecare obiectiv propus. În excursii, unde eram cu el zile întregi, de dimineaţa până seara, am avut prilejul să îl cunoaştem revelat în ipostaze cu totul inedite pentru noi, ipostaze care veneau să ne indice complexitatea imprevizibilă a omului şi să contrazică deopotrivă reprezentarea sa ca „Jupiter tonans". Astfel, l-am văzut citind în palmă, cu o competenţă simulată de specialist în chiromanţie. L-am văzut amuzându-se să pună la cale mici farse, cu porniri de copil ştrengar, după cum l-am văzut amator să asiste la improvizări de fantezii comice. L-am văzut pregătindu-ne laborios o salată de icre, încredinţat că o face mai bine decât oricine. L-am văzut o dată, când se credea singur, în salonul unei case de odihnă, urcat pe un scaun, cum tot potrivea limbile unui ceas cu cuc, la orele când cucul trebuia să iasă pentru indicarea timpului,

zâmbind încântat de câte ori îl vedea că se arată şi face: „Cu-cu!” întorcându-se de la Ipoteşti, din satul locului de naştere al lui Eminescu, ne-<am oprit pentru masa de seară la Botoşani. Cum ştiam că G. Călinescu petrecuse acolo câţiva ani din prima copilărie, urmându-şi tatăl vitreg, funcţionar la

C.F.R., în deplasările de serviciu, l-am rugat să îmi arate unde a locuit. După o oarecare şovăire, m-a luat cu el, fără să spună însă şi celorlalţi din grup unde se duce cu mine. A găsit locul dar nu a mai putut să recunoască în niciun fel, în casa de proporţii modeste, cu care eram confruntaţi, imaginea aceleia altfel de impunător conturată în amintire de ochii săi de copil. S-a întors tăcut, adânc scufundat în el însuşi La restaurant, spre nedumerirea tuturor celorlalţi de la masă, a stat apoi toată seara cu capul sprijinit în palmă şi privirea în farfurie, fără să mănânce nimic.

Ca membru în familia micii sale comunităţi de lucru de la Institut, m-am bucurat până la urmă de privilegiul de a intra şi în intimitatea cadrului domestic al lui G. Călinescu, de a fi primit la el acasă, fiindu-mi dat ca atare să îl cunosc şi ca amfitrion. Locuinţa din Bucureşti, din strada Vlădescu 53, poartă amprenta gustului şi a fanteziei sale, până în ultimul amănunt. Izolată printr-un zid de strada, pe care trece tramvaiul 5, mica curte-grădină, configurată de el, are ceva mirific, la mijloc cu îngustul bazin dreptunghiular, prevăzut cu guri de havuz, pe de lături cu pergole, cu o vegetaţie umplând tot spaţiul. De pe pragul casei, G. Călinescu îşi privea adesea opera de arhitect-grădinar cu binoclul întors, pentru a avea perspectiva unei prelungiri a planurilor, peste limita redusă a realităţii. În fundul curţii, se afla o parte din locuinţa propriu-zisă, partea constituită din salon, un mic hol intermediar şi birou. Mobila de stil „Aubusson”; covoarele orientale, din care unele achiziţionate cu concursul de expert al prietenului Zambaccian; diversele obiecte de artă aduse din China; cărţile, care acoperă trei pereţi; marele număr de icoane pe sticlă; tablourile de Andreescu, Luchian, Pallady, Petraşcu, To-nitza, Iser, Ciucurencu; colecţia de păpuşi; toate dau laolaltă interiorului o ambianţă de rafinament estetic. Cealaltă parte a locuinţei, construită mai recent, chiar de G. Călinescu ca arhitect, se află aşezată în stânga curţii, cum intri din stradă, cuprinzând două încăperi suprapuse: jos,

sufrageria, la fereastră cu coliviile cu papagali şi canari, iar sus, dormitorul.

Când mă duceam la G. Călinescu, pentru un motiv sau altul, eram totdeauna curios să îl văd ce face. O dată, l-am surprins pregătindu-şi nişte vopsele, după o formulă personală, din ouă şi nu mai ştiu ce altceva, în scopul pictării unei icoane pe sticlă. Altă dată, stătea afară, urmărind înduioşat deplasarea greoaie a micii sale broaşte ţestoase, pe dalele de piatra din faţa casei. Altă dată, l-am găsit ascultând la patefon pe Laurence Olivier, în Richard al III-lea, cu textul lui Shakespeare în mână, atent să prindă pronunţarea impecabilă a cuvintelor Altă dată, am rămas să aştept, până a sfârşit de cântat ceva la vioară, retras pe undeva, într-un colţ din casă. Altă dată, nu m-a primit, nevrând să mai vadă pe nimeni, pradă unei grele tristeţi, datorită faptului că se întâmplase să moară dinele său Fofează, un „seidenpinch" extrem de inteligent şi sensibil, la care ţinea ca la singurul prieten adevărat. (Când a comandat lui Ciucurencu o copie după un nud de Tizian, a cerut ca Fofează să fie introdus într-un colţ al tabloului, pentru a-l avea imortalizat acolo). Ultima dată când l-am vizitat, puţin timp înainte de internarea sa la sanatoriul de la Oto-peni, era întins în dormitorul de sus, cu ochii pe o pagină dintr-un număr al revistei „Luceafărul", cu nişte poeme de Marin Sorescu. Mi-a citit atunci câteva dintre ele (*Dansează*, *Shakespeare*, *Trebuiau să poarte un nume*), mărturisindu-mi ia urmă că ar vrea să fie un poet ca Marin Sorescu.

În fiecare ajun de Crăciun, ca şi de onomastica sa, din ziua de Sf. Gheorghe, capul de familie al Institutului nostru, împreună cu soţia, ne invita pe toţi acasă, unde ni se serveau toate bunătăţile, ca unor adevăraţi copii. În ajun de Crăciun, primirea rezerva şi surpriza unui spectacol, care se constituia din câteva mici piese funambuleşti, pline de vervă, compuse şi regizate de G. Călinescu, cu interpreţi aleşi dintre membrii Institutului. În timpul reprezentaţiei, cu scena în salon şi locurile pentru public în birou, autorul se amuza mai mult decât toţi, râzând până la congestionare. Totuşi, oricât poate să pară de neverosimil, trebuie să spun că îl simţeam de fiecare dată înfrigurat de emoţii, ea la un debut în faţa unei săli din l. e cele mai pretenţioase.

I

Ca interlocutor intim, G. Călinescu era de-a dreptul ameţitor. Cu el nu numai că nu puteai să deschizi gura, dar de la un moment dat parcă nici nu îţi venea să mai spui ceva, mulţumindu-te să asculţi cu interesul prins până la tăierea răsuflării intelectuale. Declanşat de pretextul unui subiect adus în discuţie, G. Călinescu îţi împărtăşea cele mai neaşteptate păreri, trecea paradoxal de la una la alta, când polemic, când liric, când fantast. Plin de spirit, cu un demon al contrazicerii care nu îl părăsea nicio clipă, frenetic în ideaţie.

Deşi lăsa impresia că trăieşte în afara relaţiilor sociale, neducându-se în vizită la nimeni şi nerăspunzând niciodată la telefon, urmărea plin de curiozitate spectacolul vieţii de societate, înţelegea să fie la curent cu tot ce se întâmplă în lume. Îi plăcea să discute politică, avea pe Machiavelli printre autorii de căpătâi, vedea în Taleyrand tipul politicianului de geniu Venind odată vorba despre cărţile, pe care le considera că sfârşiseră prin a ajunge cele mai delectabile pentru el, mi-a făcut o mărturisire deosebit de semnificativă, mărturisire consemnată mai târziu într-una din *Cronicile optimistului* publicate în „Contemporanul”: „Când vreau să mă distrez, nu scot din raft nici pe Balzac, nici pe Stendhal. Pentru mine, sunt uşoare cărţile grele, adică acelea de meditaţie asupra naturii omului şi sensului vieţii. Prefer corespondenţa lui Flaubert romanelor aceluiaşi şi, din Leopardi, dialogurile în spiritul lui Lukianos. Îmi plac memoriile, cu caracterizări despre oameni, cum sunt ale lui Saint-Simon. Mă distrează scrierile istorice de nivel literar, vaste şi pline de judecăţi asupra eroilor, tot ce spune despre perindarea generaţiilor, despre aparenta stereotipie şi veşnica schimbare. Eu însumi am visat să fiu istoric”. Nimic nu îl lăsa indiferent, nici chiar bunăoară moda vestimentară. L-am auzit comentând într-un rând, cu o seriozitate aprinsă, la o şedinţă de lucru de la Institut, o revistă feminină de modă din Paris, la care se abonase personal. Plin de suspiciuni, oscilant în umoare, cu violenţe teribile şi naivităţi de neînchipuit, omul se definea ca un personaj şi mai deconcertant în felul său decât însuşi Ioanide, dublul pe care şi l-a creat în roman. Cândva, parafrazând pe Flaubert, mi-a declarat fără nicio intenţie de glumă: „Stanică, c’est moi!”

Inventivitatea de spirit, cu care juca teatru într-un sens cu adevărat genial, în atâtea împrejurări din viaţă, acoperea la G. Călinescu şi un fond de om slab, plin de complexe nebănuite de cei mai mulţi. A încercat să braveze mereu, chiar şi ajuns în impasul bolii, din care i s-a tras moartea. În ultimele zile însă, vizitat la sanatoriul de la Otopeni de cineva, care a şovăit la uşă, înainte să intre la el, a fost surprins spunându-şi singur, cu voce tare: „Nu mai este nimic de făcut". Mi se pare amănuntul cel mai tragic din istoria sfârşitului lui G. Călinescu-Mozaic istorico-literar. Secolul XX, *Editura pentru literatură*, *Bucureşti*, *1969, 171 – 181*. *Vezi şi ediţia a doua*, *Editura Eminescu*, *Bucureşti*, *1971*, *p*. *254 – 264 şi unele fragmente în* File de istorie. Evocări, *text ales*, *stabilit*, *prefaţă şi bibliografie de J*. *Oprişan*, *Editura Albatros*. *Bucureşti*, *1972*, *p*. *320 – 326*. *Publicat iniţial*, *parţial şi cu unele schimbări*, *sub titlul* Profesorul, *în „Revista de istorie şi teorie literară"*, *tom 14*, *nr*. *3 – 4, 1965*, *p*. *565 – 572*.

1.9.7 O

DUMITRU MICU

Gândind la G. Călinescu

Absolvisem a doua clasă la Liceul coeducat regesc maghiar de stat cu limba de predare română din Cluj şi urma să mă înapoiez pentru două luni în satul de obârşie. Despărţirea de Cluj mă durea, căci îl îndrăgisem şi îndrăgisem mai ales „Tribuna Ardealului", singurul cotidian pe care românii din Transilvania nordică, ocupată, îl puteau citi în limba lor. Mi-l procuram intermitent şi cu mari sacrificii, destinând, bunăoară, acestui ideal filerii destinaţi iniţial cumpărării unei cutii de cremă de ghete, din care pricină mergeam uneori la şcoală cu bocancii neunşi, spre exasperarea pedagogului, care, la poarta internatului, ne controla ţinuta în fiecare dimineaţă, prevăzut cu băţul de rigoare, însemnul puterii. Cum era să nu iubesc „Tribuna", de vreme ce eram – pasămite – un colaborator al ei. Îmi apăruseră în pagina a doua, culturală, nu mai puţin de trei poezioare, una sensibil metamorfozată de redacţie. Când, la câteva săptămâni odată urcam deasupra tipografiei „Naţionala", unde ziarul îşi avea sediul, mă credeam într-un sanctuar şi eram atât de pătruns de conştiinţa datoriilor pe care le implică onoarea de a scrie la o gazetă, încât eram

decis să înfrunt şi martiriul spre a putea ajunge cândva scriitor adevărat, precum „părintele Agârbiceanu” de pildă.

Sub stăpânirea unei asemenea stări de spirit m-am înfiinţat în acel sfârşit de an în redacţia „Tribunei Ardealului”, şi, învingându-mi sfiala am rugat pe cei ce se aflau acolo să-mi împrumute – din biblioteca ziarului – cât mai multe cărţi pentru vacanţă. Mi-au împrumutat vreo şase. Ce cărţi erau, nu mai ţin minte exact, ştiu doar că autorii unora îmi erau cunoscuţi – şi tocmai pe aceştia nu mi-i amintesc – iar ale altora nu, şi numele lor mi s-a întipărit de atunci adânc în memorie. Necunoscuţii erau Al. Ciura şi… G. Călinescu. N-am mai recitit de atunci naraţiile celui dintâi, îmi aduc aminte însă că una, cel puţin, cu un bătrân ce nu-şi poate ierta nici moartă consoarta necredincioasă, m-a impresionat. Cărţile, două (aşa îmi apăreau pe atunci, de fapt era una singură, incompletă), ce purtau semnătura lui Călinescu, deşi m-au mişcat mai puţin, aveam să le recitesc. Se intitulau *Opera lui Mihai Eminescu* şi nu mă dumiream cum se face că nu aveau nici început, nici sfârşit. Aveau să treacă mulţi ani până să aflu că scrisoarea însuma cinci volume, iar mie îmi dăduseră domnii de la „Tribuna”, fără să mă prevină, doar volumul trei şi patru. Nimeni nu mă învăţase că steluţele de sub titlu indică numărul volumului respectiv.

Cam lung ocol pentru a spune cum am luat cunoştinţă de existenţa lui George Călinescu!… însă altminteri nu s-ar fi înţeles de ce lectura unei cărţi de-a lui nu m-a cucerit îndată. L-am redescoperit în 1945 când, în septembrie, înapoiat din vacanţă, am avut prilejul de a-l reciti, de astă dată în hebdomadarul „Lucea”. Primul articol ce mi-a căzut sub ochi se chema – pare-mi-se – *Gongora şi gongorismul*. Din lectura lui am dedus că G. Călinescu era fără doar şi poate un dadaist, întrucât cita admirativ versuri mie perfect minteligibile (dar tocmai prin asta mă fascinau), iar revista în fruntea căreia se găsea eliminase majusculele din titluri, inclusiv din propria! nume şi chiar semnăturile colaboratorilor conţineau doar litere mici; camil petrescu, perpessicius, Şerban cioculescu, hortensia, papadat bengescu etc. Era pentru întâia oară când întâlneam o asemenea grafie, iar descoperirea că se pot scrie poezii asemenea celor pe care Călinescu le transcrisese din Gongora şi care prefăceau (aşa mi se părea) gramatica în ţăndări –

mă puneau dintr-odată în faţa unei aventuri a spiritului ce mă entuziasma şi îmi provoca spaimă, îmi revela ceva misterios şi primejdios, un soi de demoniac al limbajului, cu imprevizibile consecinţe. Cu cât orgoliu, dar şi cu ce sentiment de sacrilegiu îmi iniţiam colegii în gongorism, căruia îi asimilam cu inocenţă toate experimentele lirice moderne, de la dadaism la lettrism! Cred că şi astăzi unii dintre foştii colegi, dacă se întâmplă să deschidă o revistă şi să dea peste o poezie mai alambicată, exclamă cu oroare: gongorism! încredinţaţi fiind că

7 – Amintiri despre G. Călinescu, cu 211

Gongora, Saşa Pană, Tristan Tzara, Erza Pound, Nichita Stănescu, Arghezi sunt toţi o apă şi-un pământ.

Răspunzător pentru propagarea „gongorismului" fiind – în ochii colegilor, pedagogilor şi chiar a unora dintre profesori de-ai mei – Călinescu, e de la sine înţeles că numele lui nu era pronunţat în ambianţa în care mă aflam decât cu ostilitate. Cineva care tipărea pe prima pagină a revistei sale versuri de Arghezi (poet neoitit de niciunul dintre cei la care mă refer, dar cunoscut de toţi, din spusele, mai ales, ale unui profesor de română, venerabil bătrân, rămas la „Andrei Mureşanu" pentru că scrie poezii fără cap şi fără coadă, de tipul: „Trece trenul în goană / Mama face plăcinte / Pe mine mă dor călcâiele / Zăpada acoperă câmpul, / cineva care scrie numele cu literă mică, încurajând astfel elevii în dispreţul regulilor de gramatică şi ortografie, cineva care lăuda pe Gongora şi făcea politică militară de stânga nu putea – din punctul lor de vedere fi – decât un element dizolvant pe care nu era de loc profitabil să-l citească elevii. Educatorii mei de la internatul greco-catolic nu mi-<au interzis totuşi niciodată să citesc vreun scriitor, fie acesta chiar Călinescu sau Arghezi (aveau să o facă alţii mai târziu, la o şcoală ce se intitula „de literatură"!) dar din când în când încercau să-mi orienteze – convingerile. Un pedadog, o dată, vrând să mă determine să cred că nu e cine ştie ce de capul lui Călinescu, mi-a servit informaţia (falsă, de altfel) că idolul meu nu posedă titlul de doctor. Parcă titlurile şi diplomele mă interesau! Ce mă uimea şi mă intriga la autorul *Operei lui Mihai Eminescu* şi al *Compendiului* din 1945 (celelalte cărţi nu le cunoşteam), pe care îl

citeam regulat în „Lumea", nu rareori şi în „Naţiunea", era mobilitatea spiritului, insolitul asociaţiilor, umorul intelectual fără pereche, francheţea uneori de-a dreptul brutală cu care îşi rostea opiniile şi, mai presus de orice, erudiţia. Ca orice novice în ale cărţii eram uimit de capacitatea sa de a înşirui nenumărate nume şi titluri şi de a cita în mai multe limbi. Din tot ce citisem în „Lumea" un articol mă mobilizase într-un chip cu totul special *Ce este un autodidact*? Aparţinea directorului, care susţinea că adevăratul intelectual nu citeşte cărţi, nici autori, ci literatură. Spre a putea citi fie şi numai „cărţi" eu neglijam matematicile, ştiinţele fizico-chimice şi adesea rămâneam în „silenţiu", pe ascuns şi după ora stingerii… Obligaţia de a învăţa la materii care nu mă interesau îmi crease o stare de tensiune şi de permanentă revoltă, sub imperiul căreia am scris un *Cântec şcolăresc*, publicat numaidecât în „Tribuna nouă", locală („Tribuna Ardealului" sucombase) şi pe care l-am trimis şi la „Lumea". Călinescu l-a menţionat la rubrica intitulată *Corespondenţă*, citând acest fragment, nu e cel mai bun după părerea mea, în care identifica „un început de mişcare lirică". *„Mâine – avem chimie şi algebră / Să le aruncăm*! *şi năprasnica febră // S-o înteţim /cu versuri* di? i *Baudelaire şi Arghezi / Inimile să ne salte ca iezii* Azi mă căiesc adesea că în liceu nu m-am silit să învăţ „chimie şi algebră". Pe atunci, însă, îmi părea pierdut timpul pe care nu puteam să-l jertfesc literaturii. Revenind la Călinescu, amintita menţiune era prima sa „corespondenţă" cu mine. Îi mai trimisesem versuri din care citase la aceeaşi rubrică, relevând nota lor „ardeleano-bu-covineană". Peste doi ani, citind *Un om sfârşit* cu a cărui traducere debutase editorial în 1948, am fost atât de răscolit, încât am compus o scrisoare lungă, pe care – neştiind cum aş fi putut să i-o expediez lui Papini însuşi, i-am trimis-o lui, la „Lumea". Niciun răspuns, bineînţeles, dar peste vreo zece ani, nu mică mi-a fost mirarea să aflu de la Teodor Vârgolici că într-o şedinţă a Institutului de istorie literară, Călinescu a dat citire câtorva din scrisorile mele juvenile, inclusiv celei provocate de lectura traducerii sale din Papini. Curiozitatea savantului şi a scriitorului pentru orice mişcare a spiritului, cât de umilă şi de stângace, pentru tot ce intra în sfera Umanului era infinită!

L-am văzut întâia oară în martie, 1949. O clipă doar. Student în anul I la Cluj m-am pomenit delegat la conferinţa de constituire a

Uniunii scriitorilor. Speram să-l văd cu acest prilej pe Călinescu, dar nu s-a arătat la conferinţă. Desperat, m-am interesat când are ore la facultate şi m-am decis să-l înfrunt cu un caiet de poezii. Cât de naivi sunt tinerii şi cât de impertinenţi în candoarea lor! Până să găsesc Universitatea şi sala care mă interesa a trecut oarecare timp, nemaiputându-mă furişa în sala de curs înaintea profesorului, nu-mi rămânea decât să-l atac la ieşire. Postat în dreptul uşii, auzul îmi fu biciuit de un glas strident, ale cărui salturi şi prăbuşiri, deopotrivă de imprevizibile, mă intimidau. Nu m-am pierdut totuşi cu firea şi, în gând, rotunjeam pentru a nu ştiu câta" oară fraza introductivă pe care urma să i-o adresez.

Ora se sfârşi şi pe uşă ţâşni cineva care nu semăna deloc, dar absolut deloc cu G. Călinescu. Pentru romanticul care eram atunci, un mare spirit nu se putea exprima decât printr-un corp descarnat, iar cine scria despre Eminescu trebuia să fie înalt, palid, sfios, visător, dacă nu chiar şi tuberculos, întrucâtva. Muiat dintr-odată, m-am tras grăbit spre perete, în timp ce profesorul vădit indispus, dar stăpânindu-se, explica unui tânăr că lucrarea lui de seminar nu merge, întrucât îi lipsea „analiza artistică". Cum adică, mă întrebam eu indignat, îi lipsea „analiza artistică"? Se putea despărţi forma de conţinut? Cum putea judeca marele Călinescu atât de schematic?! încă nu citisem fraza în care zice că privirea fixă a boului încremeneşte pe Voltaire.

Prima întâlnire cu „zeul" a fost un fiasco. Din decembrie 1950 stabilindu-mă la Bucureşti, am făcut toate eforturile – posibile şi imposibile – spre a-i audia toate conferinţele, destul de rare, de altfel. Mă obişnuisem treptat cu ideea că un om de seamă poate fi scund şi îndesat, îl iertasem că nu era palid, tuberculos. Începusem chiar să admit că avea o mină inteligentă. Tinereţea e generoasă! Într-o după amiază de octombrie sau noiembrie, 1952, mă găseam faţă în faţă cu el în locuinţa sa din Florească. Lucram la „Contemporanul" şi redactorul şef mă trimisese cu „pagina albă" a marelui Necunoscut, între timp, auzisem despre Călinescu tot soiul de lucruri bizare şi nu mă aşteptam defel la o primire deosebit de amabilă. Dar n-a fost aşa Academicianul m-a invitat în bibliotecă, m-a îndemnat să răsfoiesc orice carte, eventual albume de artă, şi, cât timp şi-a citit nuve/la îndreptând

greşelile de tipar, am frunzărit reproduceri din Goya, privind cu un ochi în album iar cu celălalt studiindu-l pe amfitrion. Tot aşa de politicos s-a comportat şi alte daţi, mult mai târzdu, când l-am văzut acasă, în calitate de colaborator al proiectatului tratat de istoria literaturii şi când în 1963, l-am asaltat cu E. Simion şi N. Tertulian la Sinaia.

La cursuri – pe care le-a reluat în 1961 – devenea actor. O făcea din convingerea că pentru & recepta tensiunea ideilor e necesar să ne transpunem într-o stare specială, să părăsim teritoriul vieţii concrete, devenind „inactuali". Ţinând un curs sau o conferinţă se închipuia dirijor al unei mari orchestre. Toţi cei de faţă trebuiau să participe la eveniment şi nu ca simpli spectatori. Auditorii erau constrânşi să devină creatori. De aici preferinţa pentru sălile nu prea mari, ci pentru acelea care, ca amfiteatrul Odobescu, devenite neîncăpătoare, impuneau ocuparea fiecărui centimetru pătrat, astfel încât auditoriul să devină un tot omogen, un singur suflet, care să vibreze asemenea văzduhului cutreierat de brize. De aici obiceiul de a fulgera sala cu priviri iscoditoare, de a scruta îndeosebi pe cei din imediata apropiere, de a le pune întrebări, de a exemplifica prin ei câte o idee emisă.

„Universitas", nr. 10, februarie 1970, p. 6

*

NICOLAE BARBU

Rememorări…

Generaţia mea – generaţia războiului, deci a prăbuşirilor dar şi a visurilor restauratoare ale umanismului – l-a cunoscut pe G. Călinescu nu numai ca autor, dar şi direct ca o forţă impetuoasă izvodită de adâncurile firii, ca o cascadă sau un cutremur care, departe de a produce Catastrofe, vine să restructureze, să ordoneze natura haotică.

Omul ne fermeca pentru că, în preajma sa, un puternic şi esenţial sentiment al vieţii se îmbina cu extraordinara erudiţie, dominând-o, şi cu neaşteptatele curcubeie ale intelectului mereu în rotire.

De aceea, dacă ne-a impresionat şi ne-a însufleţit sub toate laturile creaţiei sale, ca poet, romancier, publicist, estetician şi critic, mai presus de toate şi prin toate aceste ipostaze – contactul direct cu

personalitatea lui G. Călinescu, prezenţa fizică a *profesorului* avea să fie decisivă.

Puţin după moartea lui Ibrăileanu (1936), prin trecerea criticului Octav Botez la Catedra de *Istoria literaturii române moderne*, rămâne vacantă la Universitatea din Iaşi conferinţa de *Critică şi estetică literară*. GCălinescu, după ce trece un strălucit doctorat la Iaşi, oraş de care-l legau şi alte momente ale copilăriei şi adolescenţei, ocupă menţionată conferinţă, începându-şi astfel activitatea universitară. În atmosfera culturală a laşului de acum aproape trei decenii şi în succesiunea lui Ibrăileanu ca animator al vieţii literare şi al publicisticii solid fundamentate, pe principii, prezenţa lui G. Călinescu înseamnă dezvoltarea energică a celor mai înaintate tradiţii. „Se simţea atunci – afirma autorul *Istoriei literaturii* – din ce în ce mai mult nevoia ca publicistica, chiar şi cea mai modestă, să revină în mâinile „clericilor", a oamenilor aplecaţi asupra infoliilor". Seminarul de critică şi estetică literară devine un laborator în care se exercită „o echipă de recenzenţi pregătiţi", socotindu-se că „improvizaţia jurnalistică e fatală unei culturi". Expresie a acestei acţiuni de formare a unei echipe de critici tineri şi a infuzării unui nou ritm preocupărilor literare a fost săptămânalul „Jurnalul literar", condus efectiv şi minuţios de G. Călinescu timp de un an, adică atâta timp cât condiţiile politice au permis asemenea activitate şi orientare.

În condiţiile neprielnice ale războiului antonescian, profesorul G. Călinescu şi-a continuat acţiunea sa în cadrul seminarului pe care-l conducea la Facultatea de litere, rămânând ca elementele valoroase din noile serii să se afirme în publicistică atunci când condiţiile generale aveau să devină favorabile.

Între timp, atitudinea civică a profesorului nostru marchează o combativitate sporită. Când N. Iorga moare asasinat de legionari, G. Călinescu aduce, la cursul său din aceeaşi zi, sfidând riscul unei soarte similare, un elogiu curajos savantului cu sfârşit de martir.

De altfel, celui care l-a ascultat pe G. Călinescu la curs, mai ales în această perioadă, nu i se poate şterge din amintire prezenţa de flacără a unui conferenţiar care osândea oratoria ca şi didacticismul îngust, dar obţinea efecte contrarii, de ordin superior. Cursurile erau

anunţate în fiecare marţi şi miercuri între orele 5 – 6 p.m. dar, încă de la ora 4, nu se mai găseau locuri în amfiteatrul cel mai încăpător Se aflau totodată în sală intelectuali din diverse domenii, oameni maturi care admirau eflorescenta ideilor şi cursivitatea degajată a profesorului ce-şi ţinea asistenţa ţintuită sub săgetările privirii. Uşa se deschidea deodată, cu un gest energic şi, în aceeaşi clipă, înainte de a ajunge la catedră, glasul profesorului se înălţa răsunător, începând o frază oarecare, parcă în continuarea unei convorbiri deja începute. Între timp, apărea, scoasă din buzunarul hainei, câte o fişă îngustă, pe care vorbitorul o ţinea între degete, ca o baghetă ce puncta în alb gesticulaţia. Ochii fulgerau, pe deasupra capetelor, când vorbitorul se aprindea, în demonstraţia unei idei, şi părul negru, lucios, se despărţea în două aripi zbuciumate de ritmica desfăşurării argumentelor. Glasul timbrat puternic şi ascuţit se lansa în largi volute, cu cezuri neaşteptate, urmate de tonuri mai înalte sau de finaluri de frază voit sobre. În timpul expunerii, uneori se plimba cu paşi rari pe postamentul întins în faţa catedrei, întoarcerile în loc sau opririle fiind marcate şi de rotirile privirii ce surprindeau pe feţele celor din bănci nivelul receptării ideilor. Cu aceste calităţi, G. Călinescu ar fi putut uşor să obţină efectele unui mare orator de tribună, dar respingând consecvent facilităţile şi efectele exterioare vădea o adevărată fobie a retorismului. De aceea căuta într-adins modalităţile unei apropieri de auditori şi menţinând demnitatea unui înalt oficiu intelectual, ocolea gravitatea solemnă şi ceremonialul expunerii de catedră. Nu de puţine ori se oprea, făcând paranteze în care apărea interdicţia de a se lua note. Auditori prea zeloşi, mai ales studentele, care căutau să nu scape măcar un cuvânt al prelegerii, rămâneau cu capetele aplecate asupra caietului. Dar neputinţa de a-şi privi audienţii în faţă, urmărindu-le reacţiunile, îl deranja pe profesor tot aşa de mult ca şi ideea de a sesiza la examene, repetarea mecanică a unor fraze auzite. Cursul reprezenta, de altfel, o operă personală, de creaţie, re-flectând preocupările creatorului mai mult decât ale profesorului. Unicul scop pedagogic mărturisit era acela „de a ridica măcar cu un deget nivelul gândirii şi capacitatea de receptare de către tineret a adevăratelor valori”, pregătindu-l pentru creaţia proprie. În asemenea condiţii, firește că reproducerea ideilor expuse la curs nu avea sens. Profesorul oferea

numai un bogat material de gândire şi apreciere şi expunea numai liniile principale de orientare, rămânând ca studentul să se deprindă a judeca el însuşi fenomenul literar.

În ciuda efortului de a „răsuci gâtul" elocinţei, prelegerile călinesciene erau, cum am spus, de-a dreptul fascinante, datorită talentului artistic care, structural fiind, nu era cu putinţă a-l pune în paranteze. Imaginile cele mai surprinzătoare, expresia adesea paradoxală a ideilor, caracterizările de sinteză ce dobândeau reliefurile artei sale portretistice sau enunţurile simple, dizolvând îmbătrânite sentinţe academice – stârneau entuziasmul adesea zgomotos al sălii şi făceau să tresalte spiritele deschise adevărului şi înnoirilor gândirii. Influenţa, chiar şi mimetică, asupra tinerilor, mai cu seamă în stil, era inevitabilă şi dându-şi seama de acest fapt, l-am auzit afirmând cu o agasare disimulată, după o lucrare de seminar a unui emul: „mă văd, dar nu mă recunosc". Ambiţia lui G. Călinescu nu era de a scoate învăţăcei docili care să-i reproducă opiniile, ci intelectuali apţi să susţină puncte de vedere proprii, ducând înainte opera de creaţie. Insista mereu în acest sens şi, demonstrativ, la examen, punea numai întrebări care solicitau pe loc judecata critică, sondând gustul, iar pe studenţii remarcabili îi declara de la început reuşiţi, fără a-i interoga.

De multe ori, la sfârşitul seminariilor de luni dimineaţa, după ce majoritatea participanţilor părăsea sala, rămâneam câţiva studenţi în jurul profesorului, discutând liber. Cineva l-a întrebat odată de ce nu răspunde detractorilor şovini ai *Istoriei literaturii*, care erau atunci în plină fierbere. G. Călinescu a replicat cu liniște: la acest nivel eu nu pot accepta discuţia. Nu poţi discuta decât cu adversarii de bună credinţă, pe care îi stimezi.

Uneori, convorbirile noastre lunecau asupra situaţiei războiului, îngrijorărilor şi gravelor semne de întrebare, el le răspundea prin convingerea că demenţa nu poate să se perpetueze. Simptomele destrămării începeau să se vadă pe toate fronturile. În afară de unele aluzii strecurate la curs, atitudinea deschisă a lui G. Călinescu în intimitate ne făcea încrezători în viitor. Era sigur că, după război, intelectualitatea avea să îndeplinească un rol important pentru redresarea morală a poporului. Se gândea şi la posibilitatea reapariţiei

postbelice a „Jurnalului literar”, deci a continuării unei acţiuni întrerupte.

În continuarea zilei de luni, după seminar, la biblioteca de filosofie sau la cea de literatură modernă, îşi alegea lucrările ce aveau să fie citite în săptămâna abia începută. În afară de beletristică, ritmul mărturisit al cărţilor de idei studiate era de cel puţin trei pe săptămână. Pe când ţinea cursul despre *Romantismul german*, după 1941, începuse să studieze şi limba engleză în care, curând, ajunge să citească în chip curent. Întreagă această muncă intensă se desfăşoară în „atelierul” modest din strada Ionescu. Rar, de obicei miercuri după curs, îl urmăream coborând pe strada Lăpuşneanu: intra la cinematograful „Trianon”. De notat că în locuinţa modestă din Iaşi a lucrat în bună parte la *Istoria literaturii române*, la *Sun* şi la multe poezii datate din aceeaşi perioadă După plecarea în pribegie a Universităţii, în martie 1944, aveam să-l urmărim în continuare în presă. Primul articol din „Ecoul”, ziar nou apărut în 1944, în preajma insurecţiei populare de la 23 August, se intitula aluziv *Bunuri comunale*. Aflasem că, alături de alţi profesori ieşeni, G. Călinescu semnase atunci cunoscutul memoriu al intelectualilor pentru ieşirea României din război.

Ceea ce a urmat se ştie. Nu eram deloc surprinşi că profesorul nostru păşise în fruntea luptei pentru progres, conducând ziare ca „Tribuna poporului”, „Naţiunea”, reviste ca „Lumea” şi, scurt timp, reapărut la Bucureşti, „Jurnalul literar”. Publicistica a continuat să fie una din importantele tribune de luptă ale lui G. Călinescu, reflectând militantismul său patriotic, viaţa în mijlocul cetăţii, entuziasmul constructiv al erei socialiste. Pe frontispiciul ei, creaţia artistului de geniu şi-a înscris participarea sa:

„Sudori diluviale mi-au clocotit pe frunte.
Vestind drumul deschis;
Timpul, fără să ştiu, m-a dus pe a lui punte
Ostrovul n-a fost vis”.

I

„Cronica” V, nr. 10 (213), 7 martie 1970, p. 6

*

G. ISTRATE

Profesorul George Călinescu

Cea mai veche amintire legată de personalitatea lui George Călinescu este anterioară cunoştinţei noastre. Ea îşi are originea în anii de liceu, când îi urmăream activitatea în paginile unor reviste dintre care locul întâi îl ocupa „Adevărul literar şi artistic".

Cu toate cunoştinţele mele sumare, de atunci, mina făcut o impresie de neuitat *Viaţa lui Eminescu*, pe care am citit-o „încă la Năsăud. Era atâta deosebire între ea şi pretinsele monografii anterioare. Marele poet trăia în fiecare pagină a cărţii.

Când m-am înscris la Universitate, în toamna anului 1933, aş putea spune că eram cunoştinţe vechi. Cronicile lui literare din „Adevărul literar" şi, puţin mai târziu, comentariile eminesciene din „România literară", frumoasa revistă condusă de Liviu Rebreanu, mi l-au apropiat şi mai mult. Deşi abia trecut de 30 de ani, Călinescu era un nume care impunea. Simpla lui prezenţă în sumarul unei reviste făcea să crească popularitatea publicaţiei respective.

Când am aflat, în sfârşit, că, la recomandarea lui GIbrăi-leanu, avea să devină profesor al facultăţii noastre, bucuria care pusese stăpânire pe mine era fără margini. Îl voi asculta, aşadar, pe autorul *Vieţii lui Eminescu*, voi sta de vorbă cu el, mă voi bucura de prezenţa lui în facultatea pe care o urmez.

Am fost prezent atât la concursul lui pentru ocuparea postului de conferenţiar cât şi la trecerea doctoratului. Îl văd, parcă, şi astăzi, dominând comisia, lăsându-ne impresia că el era examinatorul, nu examinatul.

Am avut, apoi, norocul să-l ascult, mai multe semestre, să urmăresc, oră de oră, cum se închega, sub ochii noştri, în amfiteatrele şi în sălile Facultăţii de litere, monumentala *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*. Iar, când a luat naştere Şcoala Normală Superioară, să ne întâlnim, noi cei câţiva studenţi de la limba română, în sala mică, de jos unde funcţiona, în vremea aceea, *Institutul de filologie română „Alexandru Philippide"*, cu profesorul Călinescu, la un seminar Vasile Alecsandri.

Ştiu, de la profesorii mei, în ce măsură, unii dintre ei, i-au

acordat lui George Călinescu tot sprijinul în vederea ocupării postului de profesor, cum, la convocările succesive ale consiliului facultăţii nu s-a putut realiza un acord din cauză că membrii consiliului s-au împărţit, în privinţa aprecierii celor doi candidaţi. Catedra pentru care urma să se ţină concursul nu era de literatură modernă, ci de literatură veche, şi cei care sprijineau pe contracandidatul lui Călinescu îşi fundamentau punctul de vedere, în primul rând, pe acest amănunt. Sprijinitorii lui Călinescu, în frunte cu Iorgu Iordan, plecau de la ideea că literatura veche nu trebuie să se mai mărginească la descrierea unor manuscrise şi la datele informative asupra circulaţiei acestora, în decursul timpului.

Ei susţineau, cu bună dreptate, că şi textele vechi trebuie supuse aceloraşi interpretări ca şi scrierile moderne, că şi ele se datoresc unui autor care a „vibrat", când le-a scris, şi, prin urmare, trebuie apreciate în funcţie de posibilitatea pe care o au de a ne „mişca". Prin asemenea atitudine, susţinătorii lui Călinescu nu făceau decât să confirme spusele autorului însuşi dintr-o scrisoare din 4 ianuarie 1937, adresată lui Al. Rosetti: „E posibilă o literatură română fără Miron Costin?"

(51) \...

Opoziţia cu care l-au întâmpinat unii membri ai consi – liului şi, mai ales, aceea a ministrului învăţământului care se credea dator să-i plătească o anume poliţă, i-au dus pe George Călinescu la unele supărări pe Universitatea însăşi, pe care le vedem concretizate în corespondenţa către Al. Rosetti. Dar cine l-a cunoscut, cât de cât, pe Călinescu ştie că asemenea „ieşiri" nu trebuie luate în mod absolut. Iar cine a participat, ca autorul acestor rânduri, la concursul pentru ocuparea catedrei, rămasă vacantă după plecarea sa din Iaşi, îşi aduce aminte cum, la ezitările candidatului de a pune întrebări studenţilor, de teamă să nu rămână fără răspuns, Călinescu, care era preşedintele comisiei de concurs, i s-a adresat cam aşa: „Domnule candidat, puneţi întrebări, nu vă temeţi. Aveţi în faţă nişte studenţi pregătiţi. Sunt studenţii noştri, au să vă răspundă la toate întrebările. Fiţi încredinţat de lucrul acesta"...

În perioada la care mă refer, când Călinescu a fost într-adevăr ţinut pe loc de manevrele ministrului învăţământului, unii dintre

profesorii facultăţii nu s-au lăsat intimidaţi de aceste manevre şi l-au sprijinit în continuare. La întâmpinarea unuia dintre opozanţi că George Călinescu n-ar fi îndreptăţit să ocupe catedra de literatură veche pe motivul că nu era specialist în această materie, Iorgu Iordan a dat următorul răspuns: dacă ar fi să-l recomand pe George Călinescu la o catedră de limba şi literatura chineză aş face-o fără nicio ezitare fiindcă sunt încredinţat că, într-un timp relativ scurt, el ar fi în stare să înveţe chinezeşte şi, deci, să onoreze şi o asemenea catedră.

1 Toate paginile indicate în paranteză trimit la volumul *Corespondenţa lui G. Călinescu cu Al. Rosetti* (*1935 – 1951*), Editura Eminescu, Bucureşti, 1977.

00

01

După cum se ştie, opoziţia făcută lui Călinescu n-a putut fi înfrântă şi el a continuat să funcţioneze pe postul de conferenţiar până la plecarea de la Iaşi. Avansarea avea să-i vină abia după război, când s-a transferat la Bucureşti. Dar epoca lui de glorie, în învăţământ, rămâne, totuşi, perioada ieşeană, când a dat cea mai mare strălucire posibilă unei discipline literare. Realizările de aici nu vor mai fi depăşite niciodată, după plecarea la Bucureşti.

Dar să ne întoarcem la perioada în care a fost numit conferenţiar, la Iaşi, şi să reluăm firul întrerupt.

Înainte de a-l vedea la curs, ne întrebam, între noi, cum va prelua moştenirea lui G. Ibrăileanu rămânând, totuşi, el? Cum va putea să se impună în faţa unui public care era obişnuit să gândească, să vadă şi să iubească aşa cum l-a deprins, ani la şir, Ibrăileanu? Aşteptam, cu înfrigurare, prima oră de curs, prima confruntare cu un alt profesor şi ne întrebam: va fi el în stare să ne facă să-l uităm pe acel „prieten unic", cum l-a numit Sadoveanu, pe „domnul" Ibrăileanu, cum aveau să-l numească, aproape toată viaţa, foştii lui elevi şi prietenii mai tineri ori ne va pune în situaţia de a regreta această întâlnire?

Cu toate că în „comportarea" lui George Călinescu nu era nimic asemănător cu ceea ce văzusem la Ibrăileanu, el se îndepărta de fostul nostru profesor mai mult aparent, prin unele manifestări exterioare. Altfel, în modul de a gândit, în felul particular de a expune subiectul, se

puteau stabili şi importante apropieri între ei. Aşa se face că George Călinescu s-a impus încă de la primele ore de curs.

Ca şi Ibrăileanu, nu era un orator propriu-zis. Dar expunerile sale ne captivau, totdeauna, prin ceea ce spunea profesorul nostru. Impresia care se degaja din lecţiile sale era aceea a unei mari convingeri a părerilor susţinute, bazată pe asocieri neaşteptate. Ca şi la cursurile lui Ibrăileanu, ne surprindea evitarea oricărui loc comun şi lipsa oricărei deformări profesionale, a înclinaţiilor spre didacticism. Prelegerile lui erau în aşa fel deosebite de tot ceea ce era comun în epocă încât asistam, zi de zi, la răsturnarea unor statui şi la înălţarea altora pe soclurile rămase vacante.

Îmi amintesc cum, la un moment dat, atacurile sale puneau cu desăvârşire în umbră personalitatea literară a unui scriitor pentru care alţii nu găseau termen mai potrivit de comparaţie decât numele romancierului Rebreanu. Cu toate acestea, la apariţia *Istoriei*… – sale tonul era mult atenuat. La întrebarea noastră, fără menajamente (eram tineri şi nu ştiam să fim diplomaţi!), care este varianta după care va trebui să ne conducem, cu alte cuvinte când ne-a dat cea mai justă caracterizare a scriitorului respectiv, la curs, în expunerea orală, ori în scris, în marea sa Istorie, el ne-a răspuns fără ezitare: punctul de vedere just îl aveţi în lecţia orală, pe care am atenuat-o, în scris, de frică să nu-i descurajez cititorii care s-ar putea întoarce, iarăşi, la literatura străină, în dauna celei naţionale.

Pe Vasile Alecsandri nu-l mai vedea în lumina proiectată asupra lui de specialiştii generaţiei anterioare. I se părea, în multe aspecte, depăşit ori chiar în afara literaturii. Cu toate acestea, am făcut un seminar special, cum s-ar spune astăzi, consacrat activităţii lui Alecsandri. Şi pentru că părerile lui Călinescu au fost exprimate, în scris, în mai multe rânduri, asupra acestui subiect, nu ne vom opri, aici, asupra lor. Mă voi referi, însă, la un incident din seminar, care pune în lumină unele trăsături mai puţin cunoscute ale personalităţii lui Călinescu. Seminarul respectiv era frecventat şi de câţiva studenţi a căror specialitate de bază era franceza ori filosofia şi îşi aleseseră limba şi literatura română ca a doua materie de licenţă. Unul dintre aceşti colegi ai noştri, pus în situaţia de a răspunde, fără niciun

înconjor, la întrebarea categorică a profesorului n-a putut face faţă. Călinescu, deşi contrariat, şi-a păstrat, totuşi, calmul şi a apelat la alt coleg şi, după aceea la încă alţi doi. Cum nu i s-a dat nici atunci răspunsul aşteptat, şi-a ieşit din fire şi nu s-a putut abţine de a face o apreciere cu caracter de generalizare, asupra nivelului de pregătire a studenţilor. Şi-a revenit, însă, imediat şi adresându-se celui mai harnic dintre noi i-a spus: hai, descurcă-ne dumneata. Spre surprinderea profesorului studentul a rămas ca de piatră. Călinescu a insistat şi atunci a primit răspunsul scurt: nu ştiu. Dar mimica şi tonul studentului nu mai spuneau acelaşi lucru. Profesorul a înţeles că adevărul este altul şi, din furios, a devenit, dintr-odată, apropiat: „V-aţi supărat pe mine, nu mă cunoaşteţi după atâta vreme? Asta sunt eu". Într-adevăr, acesta era George Călinescu; nu menaja pe nimeni şi-ţi replica pe loc, ori de câte ori era cazul. În corespondenţa sa găsim aprecieri ca următoarele, adresate direct celui în cauză: „Dumneata eşti un om de impresie momentană, plin de entuziasm pentru cărţile noi, care-ţi plac, când plac. Dacă nu plac, nu-ţi plac nici dumitale"; (78) sau: „Dacă ai contempla Mizilul, nu cred că ai da o viziune bună, deşi s-ar putea da una. Dar despre Grecia ai scris lucruri admirabile, fiindcă eşti sigur că Acropolea a fost cântată şi de Renan etc. După ce te-ai încredinţat prin Ibrăileanu că *Viaţa lui Eminescu* are un oarecare merit, ai putut scrie rânduri de o rară fineţe, care depăşeau punctul de plecare dat de alţii […].

Dar înainte de a se tipări, n-ai preţuit-o. Şi Ralea şi alţii mi-au spus că ţi se părea imposibilă" (79).

Întâmplarea a făcut ca să fiu cel dintâi licenţiat al fostei Facultăţi de litere, în a cărei comisie de examen a intrat George Călinescu şi să-l văd, atunci, pentru prima dată, în această postură. La examenele parţiale nu ne-am întâlnit niciodată din motivul că la venirea lui la Universitate eu nu mai aveam de trecut asemenea examene.

Cu toate că preocupările mele erau orientate, încă de pe atunci, în direcţia limbii, datorită lui şi lui G. Ibrăileanu am ţinut mereu legătura cu îndeletnicirile de istorie literară, „secundare" oarecum pentru mine. Pe George Călinescu l-am urmărit în ultimul rând pe care l-a scris şi ori de câte ori deschid un volum din operele sale eu văd

acolo ceva mai mult decât cei care nu l-au cunoscut.

Îmi amintesc cu plăcere de tot ce discutam noi, studenţii, sub imboldul prelegerilor lui, de credinţa unanimă, printre noi, că George Călinescu era printre puţinii oameni cu care, discutând de pe poziţii contrare, este în stare să te pună în situaţia de a nu-ţi mai putea argumenta punctul de vedere, că trecând el pe poziţia ta găseşte argumentele necesare să-ţi demonstreze că şi acest punct de vedere poate fi susţinut.

Articolele lui, publicate în „Vremea", în „Lumea", ori în „Ecoul" şi „Tribuna poporului" iar mai târziu, cele din „Contemporanul", erau aşteptate cu un interes de nimic egalat.

Cei care i-au audiat cursurile nu-l vor uita niciodată. Nu venea cu lecţiile redactate şi vorbea liber. Se cunoştea, însă, că de fiecare dată se găsea în faţa unei bibliografii pe care a pregătit-o în mod desăvârşit Expunerile sale erau însoţite de gesturi şi de o mimică pe care nimeni n-o va mai putea reproduce. Unele pauze voite, lungirea vocalelor dintr-un cuvânt, anume accentuare asupra altuia, făceau parte din metodele lui obişnuite de a preda. Asociaţiile cele mai îndrăzneţe şi atributele cele mai neaşteptate erau bunurile pe care nimeni nu era în măsură, ca el, să le stăpânească şi să le distribuie acolo unde era nevoie.

La examenele parţiale vorbea, de obicei, el. Cu toate acestea, nu-mi amintesc să fi căzut cineva la specialitatea lui. Nu-i mai puţin adevărat, însă, că nimeni nu avea curajul să se prezinte la examen cu materia nepregătită.

Călinescu face parte din rândul acelor creatori care ar trebui puşi, integral, şi cât mai repede, la dispoziţia publicului. Marea lui *Istorie a literaturii* îmi amintesc că s-a epuizat într-un timp record.

Ştiu că George Călinescu are admiratori fără rezervă după cum are şi detractori. Nu este căderea mea să cântăresc de partea cui înclină balanţa, în fiecare caz în parte, şi de câte ori admiratorii ori detractorii se găsesc pe poziţii subiective.

Dar nu voi putea ascunde un lucru la care s-au mai gândit, cu siguranţă, şi alţii şi care mi se pare cu deosebire caracteristic. Au fost specialişti care s-au ocupat o viaţă întreagă de opera unui singur

scriitor şi n-au putut ajunge la concluzii pe care să le accepte toată lumea. George Călinescu ne-a dat, în *Istoria literaturii* ori în alte lucrări ale sale, unele caracterizări" de opere şi de oameni care nu vor mai putea fi retuşate. Să ne gândim la spusele sale asupra lui *I. Budai-Deleanu*, ori asupra lui *Rebreanu*, asupra lui *Slavici* ori a lui *Sadoveanu*, a lui *Caragiale* şi a lui *Eminescu*, a lui *Ion Creangă* ori a lui *Octavian Goga*, a lui *Nicolae Iorga* şi *Lucian Blaga* etc Adevărurile cele mai adânci erau învăluite adesea, într-o poezie inegalabilă ca în acest final din *Viaţa lui Eminescu*… „cel mai mare poet, pe care l-a ivit şi-l va ivi vreodată, poate, pământul românesc. Ape vor seca în albie şi peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, şi câte o stea va veşteji pe cer în depărtări, până când acest pământ să-şi strângă toate sevele şi să le ridice în ţeava subţire a altui crin de tăria parfumurilor sale" sau ca în această „efigie" a lui M. Sadoveanu şi a eroilor săi: „De câte ori am fost la M. Sadoveanu, m-am aşteptat să mă întâmpine Haia Sanis, Ştefan cel Mare ori Mitrea Cocor şi să mă călăuzească sus pe scări până înaintea uşii de lemn întunecat, înapoia căreia aşteaptă părintele lor. Ei nu s-au ivit, dar mi-am zis că totuşi trebuie să se afle neapărat pe undeva, Domnul vestit în vreo chilie, ceilalţi prin vreun colţ potrivit cu făptura lor. La mulţi scriitori eşti încredinţat că vei găsi rafturi de cărţi, o masă încărcată de hârtid şi mari călimări cu multe condeie, în fine o ostentaţie de acest soi de atelier. La M. Sadoveanu cauţi însă cu ochii, măcar sus, curtea lui de eroi în frunte cu Ştefan măreţul voievod, şi cu Nicoară Potcoavă, însă aceştia îşi răsar numai aerian în sala cea vastă a gândulud, în care nu afli nicio figură teatrală, ci numai o mare şi solemnă tihnă, încât dibui cu privirea marele jilţ pe care stă Liniştea".

Cei care l-au ascultat, la cursuri, nu vor putea uita lectura voit uniformă a poeziilor cutărui autor şi motivarea că numai poetul oare rezistă unei asemenea lecturi e scriitor adevărat.

Nu vom uita nici vizitele pe care i le-am făcut, acasă, de unde ne întorceam totdeauna îmbogăţiţi sufleteşte. Memorabilă rămâne, în amintirea mea, discuţia pe care am avut-o, în strada Vlădescu, din Bucureşti, cu el şi cu D. Popovici de la Cluj. Nu pot uita, apoi, numeroasele şedinţe din Secţia de limbă şi literatură de la Academie, unde Călinescu ne apărea, adesea, ca un vulcan, în plină erupţie.

Nu putem să nu fim de acord cu autorul care şi-a caracterizat, cel mai bine, *Istoria*… „Fiecare articol e o monografie critică", fundamentată pe cel mai înalt patriotism: „Se cade să dovedim că avem o literatură superioară, care a consumat toate motivele literare. Am dat o mare importanţă provinciilor, şi ideea mea e că centrul literaturii noastre e Ardealul. Un capitol final încearcă să determine, aposteriori, specificul naţional". (134). Fiecare rând din cărţile şi din articolele pe care ni le-a dat confirmă cele spuse într-o scrisoare din 1939: „… pun mai presus patria decât interesele mele personale" (119). Idei asemănătoare formulate în mod şi mai hotărât, întâlnim în paginile „Jurnalului literar", unde, în ajunul războiului, Călinescu declara că, la nevoie, va transforma condeiul în spadă şi va apăra drepturile noastre, sub toate formele posibile.

Momentul în care a fost concepută *Istoria literaturii*… şi, mai ales, împrejurările în oare se găsea ţara noastră, când s-a tipărit cartea, l-au pus pe autorul ei în postură de adevărat

1 Cronicile optimistului, *Bucureşti*, *1964*, *p*. *308 – 309*.

luptător: „În concluzie, dovedesc că literatura română îşi are sediul mai ales în Ardealul ocupat (Coşbuc, Rebreanu etc.), pe versantul munţilor, pe marginile graniţilor (Slavici), că teritoriul ei de formaţie este tocmai ceea ce ni se contestă" (142).

Păstrez, încă, decupată din numărul din 23 ianuarie 1944 al revistei „Vremea", pagina cu cele 12 poezii semnate de George Călinescu (printre ele şi „Măr tăiat"!) şi îmi amintesc discuţiile vii pe care le-am purtat, în jurul lor, cu colegi de universitate, pe malul Târnavei ori pe drumul care duce, peste deal, de la Târnăveni spre Mediaş, pe unde ne aflam în vremea aceea mobilizaţi.

Îmi amintesc apoi, cum, altă dată, pe drumul dintre Sebeş-Alba şi Lancrăm, satul natal al lui Lucian Blaga, nu ne abăteam de la subiectul impus de geografia literară decât spre a evada, iarăşi, în paginile fără sfârşit, una mai instructivă decât alta, ale *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*.

În vara tristă a anului 1940, în cadrul Şcolii militare din Bacău, ca şi doi ani mai târziu, la Centrul de instrucţie din Botoşani, Călinescu ne însoţea pe câmpul de instrucţie de la Letea, pe Sohodol ori pe

Gherţu, îmbărbătându-ne. În pauzele dictate de program îşi făcea „apariţia" printre noi şi ne ajuta să legăm puntea de unire, a ţărilor noastre, nu numai cu, trecutul, ci şi cu viitorul.

Mai trebuie să amintesc că profesorul George Călinescu nu se confruntă cu catedra. El nu face parte din categoria acelor universitari care se mărginesc să comunice cu ucenicii lor numai în orele de curs şi de seminar. Pentru el, instruirea şi educaţia nu presupun numai nişte procese complicate şi neîntrerupte ci un adevărat crez de viaţă, după cum şcoala nu este concepută numai ca un monument de arhitectură, mai mult sau mai puţin impunător.

Aşa cum Ibrăileanu n-a făcut, niciodată, deosebire între redacţia „Vieţii româneşti" şi catedra de la Universitate, tot aşa George Călinescu a transformat în adevărate tribune rubricile pe care le-a deţinut la „Adevărul literar şi artistic", la „Vremea", „Naţiunea", „Lumea", „Tribuna poporului", „Contemporanul" etc., ca să nu mai vorbim de „Jurnalul literar", creat şi condus de el la Iaşi (1939).

96

3 – Amintiri despre G. Călinescu 202

De la definirea exactă a patriotismului, a clasicismului ori a realismului, până la cele mai acute probleme de politică internaţională şi de la apărarea ideii la libertate ori de manifestare nestânjenită a spiritului, până la combaterea celor care înţeleg greşit marxismul, nimic n-a rămas în afara atenţiei sale. În tot ce ni s-a transmis în scris, de la dânsul, se vede marea răspundere civică şi patriotică a „profesorului" îngrijorat nu numai de viitorul poporului său ci şi de modul cum trebuie îndrumată generaţia tânără.

Moartea lui prematură a întristat conştiinţele. Regretul de a nu-l mai auzi niciodată sporeşte durerea noastră, pe zi ce trece. Generaţiile viitoare, care nu-l vor cunoaşte decât din scrierile rămase de la el, nu vor avea decât o imagine parţială a personalităţii sale.

Noi, cei care am crescut în umbra lui, putem afirma că ori de câte ori îl ascultam aveam certitudinea că ne găsim în faţa unui om neobişnuit. Că niciodată nu regretam întâlnirea cu el. Că tot ce ne spunea pleca dintr-o convingere nestrămutată a celui care stă în slujba adevărului şi nu se dovedeşte semănător de cuvinte deşarte.

Puterea lui de convingere izvora, fără îndoială, din conştiinţa că un intelectual care îşi merită numele are datoria elementară de a pune, totdeauna, cauza comună mai presus de cea individuală, că glasul conştiinţei profesionale nu poate fi întunecat de mărunte interese personale. George Călinescu era conferenţiar suplinitor, la Universitatea din Iaşi, când un fost şi viitor ministru, care cocheta cu muzele i-a acordat un interviu pentru o revistă de literatură. Dar nici literatura şi nici oratoria ministrului nu erau pe placul lui Călinescu şi lucrul acesta se putea descifra, uşor, printre rânduri. La câteva zile, după apariţia interviului, ministru îi reproşa: domnule Călinescu, dumneata m-ai cam caricaturizat. Răspunsul a urmat tăios, fără menajamente: „Aşa v-am văzut eu, domnule profesor".

La aproape un deceniu şi jumătate de la moartea autorului, opera lui George Călinescu este tot aşa de vie ca şi în vremea în care el trăia. Ideile exprimate în cărţile sale continuă să rodească în conştiinţa cititorilor. Numele lui George Călinescu îşi menţine circulaţia în publicaţiile de cultură şi în cele literare. Cărţile pe care ni le-a lăsat apar, în permanenţă, în ediţii noi. Criticii literari i-au consacrat mai multe monografii.

Toate acestea dovedesc că George Călinescu ea trasat un drum de la care nu ne putem abate, că poziţia sa estetică şi ideologică nu s-a învechit câtuşi de puţin şi că el continuă să ne fie profesor şi îndrumător.

Om de mare cultură şi patriot înflăcărat, scriitor multilateral şi profesor inegalabil, George Călinescu este una dintre personalităţile de elită ale acestui popor, din familia lui D. Cantemir şi a lui B.P. Haşdeu, a lui N. Iorga şi a lui Lucian Blaga, care justifică, alături de Ştefan cel Mare, de Mihai Viteazul şi de Avram Iancu, de Eminescu şi de M. Sadoveanu, nu numai o existenţă oarecare în lume ci şi dreptul nostru de a trăi. Cărţile sale ne vor spori mândria că aparţinem aceluiaşi popor, din care s-a născut el, şi vor lumina cărările întortochiate ale multor generaţii de tineri care vor veni după noi.

„*Cronica*", *V*, *nr*. *10* (*213*), *7 martie 1970*, *p*. *6 – 7*.

*

AUREL LEON

George Călinescu

Nu cred că G. Călinescu şi-a făcut vreodată planuri cu privire la carieră, fie ea chiar universitară. Nu ştia adică din ce îşi va câştiga pâinea de toate zilele, dar visa precis la ce va fi.

În 1936, când a fost chemat pentru conferinţa de critică şi estetică literară a Universităţii ieşene nu avea încă doctoratulâl bântuiseră alte preocupări, mai importante. Firește că susţinerea acestei probe a fost pentru el o simplă formalitate, de care nici nu s-a făcut caz în vreun fel. De altfel, nici revenirea sa în laşul în care, pare-mi-se, copilărise câţiva ani prin Toma Cosma, nu a însemnat atunci ceva deosebit pentru opinia publică. Lumea era frământată de atâtea griji, războiul bătea la porţile vieţii.

Noul universitar ieşean şi-a închiriat o căsuţă tihnită pe stradela Ionescu din acel cartier Toma Cosma, oarecum familiar lui şi, practic cum era cu munca-i de cărturar (singura latură practică a vieţii lui), a trecut la treabă. Abia la 18 mai 1937, când şi-a trecut cu mare succes concursul de conferenţiar s-a auzit câte ceva despre prezenţa lui Călinescu la Iaşi. Întrucât preşedintele comisiei, profesorul Iorgu Iordan, era şi pe atunci tot un taciturn, i-a acordat candidatului nota maximă şi a tăcut, în schimb ceilalţi doi membri, Mihai Ralea şi Octav Botez, au ieşit din comisie atât de încântaţi încât au povestit peste tot despre calităţile acestui intelectual de rasă, cunoscut până atunci doar ca autor al unei „Vieţi a lui Mihai Eminescu". Dar câţi nu scriseseră despre Eminescu?

Între timp însă, G. Călinescu păşise singur şi de bunăvoie în agora ieşeană, fără niciun fel de preambul. Hotărât că nu călca pe urmele acelor universitari cu care ne obişnuisem noi, gazetarii ieşeni, adică fie pustnici în birourile lor colbăite ca un Philippide sau Ibrăileanu, fie distanţi în gesturi şi zâmbind zgârcit academic, acei domni corect îmbutonaţi, sclavi ai unei serviete universitar negre, călcând cu pas egal şi totdeauna privind undeva peste semen, dintre care e mai bine să nu citez.

Pe cât de pasionat şoarece de bibliotecă, acest George Călinescu ni s-a dezvelit repede un înflăcărat toreador al arenei. Venise la noi, în cele două redacţii ieşene de ziare, simplu, colegial, firesc ca la el acasă.

Şi-a aruncat pe undeva pălăria moale, de fetru, a dat cu mâna prin coama părului, răzvrătit veşnic, s-a încheiat şi s-a descheiat la haina gris, s-a mai încheiat o dată tot strâmb şi ne-a privit amuzant pe sub sprâncenele-i mistreţe, cu capul puţin aplecat pe un umăr, ca şi cum ar fi zis:

— Ei, bată-vă să vă bată de băieţi, deci voi sunteţi?

Cât timp a discutat cu C.R. Ghiulea am avut răgaz să-l studiez în voie. Era semeţ numai ca profil, acel profil pe care r. l-a surprins fidel Ştefan Dimitrescu, amantul grafic al scriitorilor ieşeni şi mai ales când, în toiul peroraţiei, îşi dădea capul pe spate. Avea ceva din semeţia oamenilor care vor să pară mai înalţi, o semeţie dezvoltată în gesticulaţia largă şi într-un tremolo al sfârşitului de frază Dacă n-ar fi răzbătut din glasul lui o sinceritate cuceritoare şi dacă n-ar fi fost gesturile de confesiune, l-ai fi putut bănui că vorbeşte ca să asculte, că pozează, atât de mult cuprindeau frazele lui.

În orice caz, după ce a plecat, ne-am privit în tăcere unul pe altul, fără nicio tresărire, uluiţi, contrariaţi.

Ghiulea s-a smucit de pe scaun şi a început să se plimbe nervos, tamponându-şi faţa cu dosul palmelor după obicei, însemna că gândea. A ridicat apoi din umeri, negăsind soluţia şi s-a aşezat la lucru. Soluţia avea să cadă repede, întrucât Călinescu era atras de redacţii ca tipograful pensionar de plumb. Ziarul „Opinia" al fraţilor Bădărău părea prea cuminte şi conservator pentru ideile frământate de el, de aceea Călinescu preferă „Lumea", pe care efectiv o conducea Emil Serghie, de asemenea condei bătăios. Aşadar, a rărit-o prin pasajul Trianon, unde era redacţia noastră şi urca mai des scările din Ştefan cel Mare, spre „Lumea". Dar adevărata arenă de întâliiire era librăria lui Athanasie Gheorghiu, aşa că acolo îi puteam urmări în voie arguţia şi, mai ales, răutăţile.

Verbul lui tăia ca diamantul în sticlă, se auzea scrâşnetul victimei. Concis şi ucigător.

În perioada lui ieşeană l-am admirat mai mult de la distanţă, pentru ca apoi, la Bucureşti, prin 1945 – 1947, când am lucrat, ca să zic aşa, alături, în tipografia de pe Sărindar a lui Niculescu-Ritz, să mă

pătrund de adevărul că aveam în faţă, dincolo de celelalte calităţi, un mare, un foarte mare gazetar. Mare în primul rând prin nerv. Curios cât întreaga presă la un loc, veşnic agitat şi combativ, de un curaj ce-l făcea să parcă şi fizic un uriaş, George Călinescu avea voluptatea duelului. Poate că impresia mi s-a préconfigurat într-o anumită zi, când, tot la Iaşi, vizitându-l neanunţat (ştiam că nu ţine la etichetă) am adus vorba despre acea Istorie a literaturii la care se ştia că lucrează din plin şi despre care circulau o mulţime de zvonuri. A împins val-vârtej uşa unei camere năpădite pur şi simplu de cărţi şi reviste deschise la anumite pagini, aşezate peste tot ca şi cum ar fi fost paraşutate, unele chiar direct la podea, pe lângă pereţi. Cu un fel de tac de biliard în mână, gazda a început a ţopăi printre ele, polemizând cu autorii respectivi, pe care îi ţintuia în vârful acelei spade flexibile. Nu citea, cita din memorie pagini întregi, le compara cu altele şi, chicotind de satisfacţie într-un anumit fel al său, extrăgea adevărul, unicul adevăr de cleştar. Cum eu nu eram decât un oarecare gazetar, desigur că demonstraţia nu mi se adresa. Criticul o făcea pentru propriu-i deliciu. De altfel, scrisesem o recenzie la cartea sa despre Eminescu şi avusesem imprudenţa să i-o prezint atunci când ne vizitase la redacţie. Meşterul o analizase din toate punctele de vedere şi, plecând de la ea, ne făcuse o lecţie despre felurile în care poate fi prezentată o carte. Cu toată amabilitatea sa, am înţeles cam ce ispravă făcusem cu preţioasa mea recenzie.

Aşadar, în timp ce el perora, mi-l imaginam dialogând în nopţile sale de veghe cu toţi aceşti scriitori şi critici care-i invadau cartea, pentru ca la sfârşit să-mi permit a-i aminti că nu sunt de fapt decât un gazetar venit să-i solicite un „cuvânt” pentru „săptămâna cărţii 1937”, dat fiind că îl consideram integrat în familia scriitorilor ieşeni.

— Scrie, prietene. Stai colea, dar unde cioarele să stai? De altfel, prima condiţie a unui adevărat gazetar e să scrie la fel în orice poziţie, chiar şi atârna t în ştreang, să scrie numai adevărul, bineînţeles adevărul din punctul lui de vedere. Scrie!

Şi am scris, cum am putut:

„Din pudoare, unii dintre scriitorii noştri socot că nu e demn a socoti tipărirea ca o marfă oarecare. Greşeală! Cartea trebuie privită

atât psihic cât şi fizic. „Psihicul" unei cărţi este însuşi conţinutul ei, iar „fizicul" materialitatea ei şi faptul că trebuie citită.

Privind astfel chestiunea, ziua cărţii apare ca o manifestare necesară, care nu poate atinge demnitatea scriitorului. Nu mai vorbesc de condiţiile speciale în care ne găsim noi cu privire la puţinele mijloace de pătrundere în masele populare. Ceea ce, evident este un motiv în plus să nu ne socotim jigniţi când se încearcă, – mai ales cu sprijinul oficialităţii – o mişcare mai amplă în favoarea cărţii literare".

Într-un articol de pe atunci, Mihai Ralea sublinia că „neînfeudat nici unei „şcoli", nici unui „grup" cu principii şi directive eşalonate după criterii externe literaturii, G. Călinescu reuşeşte să aibă o independenţă care-i face cinste şi care, în moravurile de la noi, îl singularizează pe o poziţie care-i garantează obiectivitatea, făcând ca în critica noastră să aibă un cuvânt hotărâtor".

Independenţă în actul de cultură şi obiectivitate – iată două cuceriri pe care Călinescu le-a râvnit toată viaţa pentru apărarea lor, în acei ani când erau atât de ameninţate, a intrat activ şi în publicistica ieşeană, mai timid la ziarul „Lumea", mai impetuos apoi la ziarul „laşul" al lui Mircea Bârsan, până ce, în 1939, a reuşit să-şi scoată „Jurnalul literar", atrăgând după el o echipă de discipoli devotaţi. Nu era de loc uşor să lucrezi în redacţie cu profesorul, totuşi ce frumos era ca, tânăr fiind, să înveţi meseria în preajma lui! Crezând fără limite în ceea ce scria, Călinescu îşi apăra ca un leu fiecare cuvânt, fiecare idee. Luptându-se cu cenzura, nu obosea în a smulge cât mai mult adevăr. În fond, Călinescu n-a cedat niciodată în viaţa lui, începând cu nota oarecare din şpalt şi culminând cu monumentala *Istorie a literaturii*. Şi câte „dulci pasiuni" n-a avut de suportat! De la ademenire la ameninţare făţişă, de la înjurătură la molestare.

Dar aşa cum, descinzând la Iaşi, a refuzat să facă obişnuitele vizite de curtoazie la mai vârstnicii colegi universitari şi la unii scriitori (sunt atâtea locuri, redacţii, librării, unde oamenii de carte se pot întâlni), creându-şi de la început anumite animozităţi, George Călinescu a refuzat sistematic şi încăpăţânat să modifice o iotă din cartea sa, luptând pentru fiecare rând chiar cu editura. De acea, considera această carte scrisă cu sânge şi pentru fiecare coală trasă

făcea măcar trei drumuri la Bucureşti. Pentru ca abia după ce, în fine, a apărut să înceapă marele „scandal”. Şi cu cât atmosfera se înfierbânta, cu atât criticul se călea, devenind bătăios ca un cocoş însângeraţ la un moment dat, se părea că se va repeta cu el cazul lui Giorgio Pascu, profesorul mereu atacat cu bastonul pe stradă. Dacă n-a fost aşa, s-a datorat atitudinii veşnic curajoase a criticului, convins că nu te poţi apăra mai bine decât bravând atunci când nu poţi ataca. Această bravadă i-a intimidat pe agresori şi a făcut ca marea carte să circule pe sub mână, după ce fusese retrasă din librării. Sau, mai ales din cauza interdicţiei. Până la urmă, greu dar cu atât mai sigur, adevărul a început să câştige teren. Călinescu a rămas trufaş, în picioare, drept ca un stejar călit în furtuni, în mijlocul arenei. Şi a avut un cuvânt hotărâtor în acei ani vineţi şi nesiguri din perioada 1939 – 1944. Un cuvânt răspicat şi cinstit.

Astăzi. În perspectiva anilor, spre a ilustra pentru generaţiile tinere atmosfera de atunci, voi reproduce doar o singură notă informativă din noianul adunat în dosarele siguranţei antonesciene. Bineînţeles că îi respect ortografia:

„În legătură cu cartea profesorului George Călinescu *Istoria literaturii româneşti*, care a provocat atâta vâlvă în lumea criticii româneşti, studenţii Facultăţii de litere au luat şi ei atitudine, ce-i mai mulţi fiind în grupa acelora care cred că G-Călinescu nu mai trebuie să figureze în rândurile profesorilor.

Între studenţi intervin adeseori încăierări verbale, cei mai mulţi acuzând pe cei mai puţini – partizani ai profesorului în cauză – că-s comunişti, masoni, la fel cu G. Călinescu, care a terfelit pe reprezentanţii mari ai literelor româneşti, dând prioritate elementelor străine. Aceste nemulţumiri ar putea evolua în formarea de nuclee periculoase, deoarece ar trebui ca G. Călinescu, dacă nu poate fi înlăturat de la această catedră, să-şi ia cel puţin un concediu”.

(Arh. St. Iaşi, cota 2 – 19042-fila 82).

Bineînţeles că e vorba de o falsificare a adevărului. Regret că nu putem asculta o asemenea proză în lectura profesorului, punctată de chiotele lui şugubeţe:

— Ca să vezi cine pe cine pune la zid! Pe cine e clar, dar cine

leagă la ochi plutonul de execuţie în loc de a-l lega pe nefericitul autor?

q

Neconcepând acţiunile decât la modul împlinit şi de proporţii, un mare rotund, G. Călinescu visa pentru Iaşi o revistă săptămânală (se îndoia de operativitatea publicistică a lunarelor) şi o editură, ambele bineînţeles prestigioase.

Dacă istoria ar fi avut cerneală în condei şi nu sânge, desigur că le realiza. Spirit lucrativ, în permanentă iscodeală, el şi întocmise anumite planuri culturalo-financiare împreună cu librarul Athanasie Gheorghiu, căruia de altfel îi dedică un cald articol în revistă. Călinescu credea sincer atunci când scria cu privire la editorul revistei sale:

„Laşul a avut un trecut strălucit şi cred în prezentul lui. EL merită să aibă un editor şi când timpul va îngădui d. Atât. Gheorghiu ar putea fi un mare editor. Nimănui nu i-aş da un mss, gratuit. Domnului Gheorghiu i l-aş da. El merită să fie înconjurat nu numai de ieşeni, ci stimat de toţi iubitorii de carte şi nu mă îndoiesc că va deveni cândva un mare ilustru în lumea editorială, într-atât sunt de părere că sufletul e totul".

În 1933 timpul nu a îngăduit multe. Nici în anii imediat următori. Dar încă o dată cărturarul Călinescu (când mai putea devora atâta literă tipărită!) s-a dovedit un spirit surprinzător de practic. Cred că s-ar fi înhămat de bunăvoie la orice muncă de salahorie dacă era pusă în slujba minţii, aşa cum, de altfel, a făcut-o mai târziu pe Sărindar, când nu se jena să facă pe şpalt corecturile şi să iasă noaptea din sala rotativelor, istovit dar cu acea lumină de triumf în ochi care îi alunga orice oboseală.

Cred că se reconforta prin micile slăbiciuni omeneşti: vioara, păsările, păpuşile şi, înainte de acestea, unii tineri consideraţi în general insoliţi, de felul originalului boem. G. Mărgărit.

Recapitulând, nu pot afirma că l-am cunoscut pe George Călinescu. L-au cunoscut poate George Ivaşcu, poate Al. Piru, colaborator atât de apropiat în munca de cercetare, poate George Mărgărit, autorul butadei cu cei 3 mari Ghiţă de care făcea haz şi profesorul. Am fost doar unul din cei care s-au încrucişat cu el, mai ales în anii grei. Şi n-au fost puţini, nici puţin grei asemenea ani în viaţa lui

Călinescu.

Dar niciodată nu l-am văzut îngenuncheat de viaţă, dându-se bătut în vreun fel, pierzând optimismul care nu întâmplător se afla în fruntea rubricei sale de mai târziu.

Dacă l-aş fi surprins vreodată îndoit de furtună, mi-aş fi permis să-i amintesc cuvintele spuse de el, doar în treacăt, cândva la Iaşi, pe când privea pictura lui Octav Băncilă *Iisus plângând*:

— Eroare, prieteni, zeităţile nu plâng niciodată. Nu au acest mare avantaj al oamenilor de a cunoaşte bucuria şi durerea!

Umbre, *Editura Junimea*, *Iaşi*, *1970*, *p*. *139 – 146*. *Publicat iniţial*, *cu titlul* G. Călinescu la Iaşi, *în „Cronica”*, *V*, *nr*. *10* (*213*), 7 *martie 1970*, *p*. *3*.

+

NICOLAE JAŢOMIR

Panteonul universal

Revin mereu, cu o asiduitate afectivă care mă mistuie, asupra unui vechi manuscris, pe care nu ştiu cum să-l intitulez mai potrivit: *Masa umbrelor*, *Masa tăcerii* sau *Panteonul universal*.

Primul titlu, evocând veneratele umbre din jurul mesei „Vieţii româneşti”, a intrat în istoria literaturii prin minunata creionare lirică a lui Ionel Teodorescu. Al doilea, evocând capodopera lui Brâncuşi, ar presupune viziunea şi măiestria unui foarte inspirat dăltuitor în marmoră, piatra sau lemnul cuvântului.

Cunoscându-mi dimensiunea şi negăsindu-i lui George Călinescu asemănare decât printre titanii literaturii, mă mulţumesc a spune că *Panteonul universal* şi-a deschis pios porţile în faţa geniului românesc şi că omenirea recunoscătoare a dăltuit pe înaltu-i solemn frontispiciu, ca un permanent, „memento vivere”, numele unui Cantemir, Haşdeu, Eminescu, Brâncuşi, Călanescu…

În laşul crepuscular de odinioară, cu multe decenii în urmă, un arc voltaie orbitor a zdruncinat din temelii inerţiile, polarizând energiile creatoare.

Descins din meridianele universalului, scuturându-şi capul

leonin de orice aură a legendei, omul genial, poposit în cetatea de scaun a lui Eminescu, a început totuşi, de pe atunci şi împotriva voinţei lui, să intre în legendă.

Pusă faţă în faţă cu un fenomen, superb dezlănţuit, al naturii, adolescenţa mea se dorea zadarnic mai bărbătoasă pentru a putea rămâne în penumbra monologului scăpărător.

Călinescu ştia să ierte tăcerile înfrigurate şi – peripatetice să dezvăluie treptat nepreţuite comori, tot atâtea înalte lecţii de poezie şi umanism.

Ştia să pună aripi adevărate timidităţii cu umeri şubrezi., ştia să taie cu intransigenţă aripile de mucava ale gloriilor efemere şi să flageleze – necruţător – impostura, non-valorile şi locurile comune.

Ziua apariţiei unui volum de versuri valoroase, îmi spunea adesea, ar trebui socotită sărbătoare naţională, zi fastă – în sensul latin al cuvântului. Ar trebui arborate toate drapelele, pentru cinstirea intrării în forum a unui nou herald, ursit să anunţe frumosul adaos la patrimoniul naţional şi universal al spiritualităţii umane. Atâta soare ar trebui să fie, atâta bucurie solară, încât nici umbrele florilor să nu-şi mai poată revendica dreptul de cetate, ci, aruncate peste Tibrul indiferenţei, să cedeze locul numai augustelor miresme luminoase sau luminilor înmiresmate.

Când făcea ultimele corecturi la *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, mă îndemna să privesc acele pagini sclipitoare, care, înmănuncheate, au dezvăluit superba arhitectură originală a concepţiei sale.

Înveşmântat în halat alb, prindea în vârful peniţei eroarea tipografică, glosa marginal, arcuia cu mâna prin aer repezi volute, boltindu-şi monologul: admiram tăcut oficierea parcă a unui ritual al supremei conştiinciozităţi şi al marilor răspunderi, dincolo de conţinut până la fruntariile ortografiei, cu legiunile ei interminabile de prozaic virgule, puncte şi alte semne ejusdem farinae.

Ştiam pe de rost frazele, replicile din *Sun sau calea netulburată*. Ele îmi redeşteaptă şi acum ecouri adânci sub ogivele sufletului, irizări pline de farmec în apele lui. Gheizerele cristaline în bătaia razelor solare ascund acolo însă şi unele ascuţişuri scăpărătoare de săbii.

Neiertătoare săbii! Cine pune în scenă această capodoperă dramatică, trebuie să fie, ca şi autorul ei, un mare înţelept, dublat de un mare poet al spaţiilor. Şi, încă, triplat de un mare filosof al subtilului

Iată-l în lumina, filtrată ca prin vitralii, dintr-o cameră modestă din Iaşi, împărtăşindu-ne intenţiile sale de a înfiinţa o NOUĂ JUNIME literară, trasând liniile coordonatoare cu caracter de manifest şi trecând exabrupto la ordinea de zi a primei şedinţe: analiza poemelor unor tineri. După lectură, unii profesori şi critici ieşeni solicitară timp de gândire şi de meditaţie; alţii invocară fragilitatea primelor impresii.

Nimic din toate acestea, părea a spune gestul lui caracteristic cu mâna, ca de îndepărtare a unor umbre ce i-ar stânjeni zborul privirilor şi magistrala analiză iat-o efectuată hic et nunc, demnă de a figura în orice istorie a literaturii contemporane.

Căci aprecierile lui nu se lăsau niciodată prea mult aşteptate. Rapiditate de o rară competenţă în selectarea simptomelor, precizie în diagnostic. Unele prognoze erau grave: cu atât mai mult niciun compromis terapeutic…

Revin mereu, cu o asiduitate afectivă care mă mistuie, asupra vechiului manuscris şi mereu tot mai palide şi mai neputincioase mi se par cuvintele aşternute.

„Cronica”, V, nr. 10 (213), 7 martie 1970, p. 1.

—.

VIOREL AFECU

Debutul universitar allui G. Călinescu

Când, în 1937, s-a răspândit printre studenţii ieşeni vestea prezentării lui G. Călinescu la examenul de doctorat cu o teză despre *Avatarii faraonului Tlà*, încercam sentimentul obişnuit în asemenea împrejurări de a identifica pe autorul scrierilor cunoscute, cu omul real, existent în coordonatele lumii noastre.

Chiar dacă imaginea estompată, din închipuire, nu corespundea integral realităţii, înfăţişarea criticului literar m-a cucerit. Ochii cu deosebire impresionau. Privirea sfredelea pe interlocutor, dezbrăcându-l de gânduri şi intenţii.

Peste câteva luni l-am întâlnit din nou, cu prilejul examenului pentru ocuparea conferinţei de estetică şi critică literară. Stăteam în

bancă uluit auzindu-l cum interpretează îţi faţa comisiei şi a studenţilor *Ruga de seară* de Tudor Arghezi-Ii aud şi azi modulaţiile vocii subliniind expresivitatea unor cuvinte. Arghezi devenea mai adânc, fiecare imagine mustea de sensuri.

În sfârşit, în octombrie 1937, prezentându-mă la examenul de estetică şi critică literară, ne-am cunoscut în înţelesul propriu al acestui cuvânt. Ceea ce surprindea de la primul contact era lipsa totală de formalism. Şabloanele învăţate pe de rost nu se bucurau de nicio trecere, trebuia să citeşti, să gândeşti, să ai personalitate.

În atmosfera universitară, monotonă, a laşului din preajma celui de-al doilea război mondial, G. Călinescu a adus un suflu nou. Frecventate la început de câţiva studenţi, sălile în care vorbea au devenit în curând neîncăpătoare pentru marea afluenţă, nu numai a studenţilor, dar şi a multor intelectuali.

Îmi aduc aminte de silueta înaltă şi uscăţivă, adusă din spate, a poetului M. Codreanu, care, sprijinindu-se în baston, urca şovăind scările şi se aşeza în banca întâi din amfiteatrul unde vorbea G. Călinescu.

Prelegerile nu erau numai lecţii de literatură, ci exemple de viaţă, de patriotism. Era în 1938, nori negri se arătau la orizont, începuse cea de-a doua conflagraţie mondială, într-o sală mică de lângă intrarea facultăţii, în faţa câtorva studenţi (era una din primele prelegeri), Călinescu electriza tineretul vorbind despre permanenţa valorilor româneşti, despre misiunea intelectualului, despre rolul său în împrejurările prin care trecea ţara atunci. „Nasc şi în Moldova oameni, exclama odată cu cronicarul, va trebui să dovedim lumii întregi, ori prin câte vicisitudini vom trece, că poporul român, care a dat omenirii pe Eminescu, Creangă, Caragiale, nu poate pieri".

Anii petrecuţi la Iaşi fuseseră rodnioi; apăruseră *Viaţa lui Ion Creangă* şi *Enigma Otiliei*. La 1 ianuarie 1939 iubitorii de literatură aveau în mâini foaia săptămânală de critică; şi informaţie literară „Jurnalul literar".

Când umbrele înserării se lăsau peste dealurile Galatei, câţiva tineri intelectuali: profesori, studenţi, elevi ne îndreptam spre casa maestrului din strada Ionescu nr. 4. Noi, studenţii, ezitam să intrăm,

când, după perdelele lăsate, zăream umbra profesorului lucrând la monumentala sa operă *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Îşi întrerupea însă lucrul şi ne primea călduros, iar orele se scurgeau pe nesimţite în tovărăşia neuitată a omului de vastă cultură şi pătrunzător spirit critic.

Păstrez colecţia „Jurnalul literar" şi o răsfoiesc cu pietate, în paginile ei sunt închise nume, prieteni care iubeau frumosul, tineri pe care fascinanta personalitate a maestrului îi aduna în modesta sa locuinţă din Iaşiunii dintre ei au dispărut prematur în vârtejul aducător de moarte, care începuse să bântuie lumea de la un capăt la altul.

În zilele triste ale dictaturii fasciste, G. Călinescu a rămas la postul său curajos, intransigent. În asemenea împrejurări sunt scrise acele pagini de neuitat despre N. Iorga, în care, peste durerea care l-a zguduit după asasinarea istoricului, se suprapun amintirile din anii studenţiei. Sunt pagini nu numai de istorie literară, ci şi de puternică şi originală creaţie artistică.

Atunci, când profesorii erau scoşi din sălile de curs de agenţii urii şi ai obscuratismului, G. Călinescu vorbind despre Miron Costin afirma într-o explozie de îndreptăţită indignare:

„Lui Miron Costin i s-a tăiat capul, după cum un alt mare cronicar a fost omorât zilele trecute. Dar, dacă despre asemenea fapte vom vorbi mai mult, gloanţele vor vâjâi".

Şi nimeni n-a îndrăznit să se atingă de profesorul care clama viforos.

Puţine pagini există în *Istoria literaturii române* scrise cu atâta căldură ca cele despre N. Iorga. Între cei doi scriitori existau asemănări temperamentale indiscutabile. Numai cine i-a cunoscut pe amândoi îşi poate da seama în ce mă

sură rândurile despre N. Iorga se potrivesc integral autorului lor:

„Foarte sentimental şi susceptibil el e… incapabil de ură… Sufletul lui… funcţionează prin explozii de [sentiment cu acea fericită notă care aduce iertarea tuturor instabilităţilor".

„Ramuri”, VII, nr. 5 (71), 15 mai 1970, p. 19.

*

ION CARAION

Fotoliul gol

De *Poşta redacţiei* – el îi spunea *Corespondenţă* – la „Lumea” (revistă al cărui personal redacţional se reducea doar la doi oameni, eu eram unul din ei), George Călinescu e îngrijea personal, fiind prezent în fiecare săptămână cu câte trei materiale: articolul de fond, cronica mizantropului (devenit mai târziu optimist) şi răspunsurile către cititori. Toate scrisorile sosite i se trimiteau, la început, acasă – şi toate obţineau răspuns. Dar numai atât. Persoanelor cât de cât notorii, li se trecea de multe ori doar numele prescurtat sau doar iniţialele numelui. Se menajau astfel, într-o măsură oarecare şi într-un sens, nişte sensibilităţi – mai ales că erau respinse numeroase manuscrise. Altcum, „Lumea” nici n-ar fi reuşit să fie – aşa cum a fost – un foarte bun săptămânal de cultură şi literatură. Niciodată însă din cuprinsul, nu întotdeauna demn de coş, al vreuneia din acele scrisori, indiferent că aparţineau unui debutant sau unui scriitor în circulaţie nu s-a întors la redacţie vreun manuscris cu indicaţia sau recomandarea de a fi publicat. Exista o severitate salutară, o exigenţă aproape – aş zice – exagerată. De aceea, la un moment dat, „secretariatul” s-a şi hotărât să reţină şi să rezolve el corespondenţa care nu era în mod expres adresată directorului revistei. Astfel, au văzut lumina tiparului, unele pagini şi unii autori mai tineri, care altminteri ar fi rămas ai unui destin de aşteptare, mulţumindu-se mai departe cu observaţii şi sfaturi.

Desigur, astăzi se publică mult mai mult, mai cu lesniciune şi mai fără discernământ, creându-se falsa impresie că trăim o adevărată inflaţie de talente. Nu e chiar aşa. Pentru cine mai dispune de oarecare spirit critic, e clar că de fapt puţini sunt cei ce ştiu cu adevărat să scrie şi care au ţi câte ceva de spus. Talentele se ivesc anevoie şi întreţinerea, dezvoltarea, complexitatea lor e o loterie mai dificilă decât însăşi apajriţia acestora. Sau, altfel formulat: în materie de talent – e mai uşor să te naşti, decât să rămâi.

În afara prezenţei sale fără întreruperi la şedinţele de joi, G.

Călinescu n-a trecut pe la redacţie, în cele câteva luni de existenţă a revistei, decât în două rânduri: o dată, fiindcă era frumos afară şi ca să ne spună (tocmai publica o suită de articole despre Spania…) că ar fi întâlnit pe cheile Dâmboviţei, în acea după-amiază primăvăratică, un domn care semăna cu Franco: „Mi-i foarte simpatic – nu-i aşa?

— Franco: n-aţi văzut, dragii mei, ce mustăcioară are?!"; a doua oară, ca să aducă personal un articol despre necesitatea epurărilor la Academie, articol refuzat la telefon, cu câteva ore mai înainte. Când avusese răgazul de a-l scrie?

Joile, de-a dreapta şi de-a stânga „directorului", se aşezau D.I. Suchianu şi Camil Petrescu. Mai participau Şerban Cio-culescu, Al. Philippide, Nicolae Bellu, Traian Şelmaru, Simion Alterescu, Ion Sava, G. Tomaziu, o dată mi se pare că şi Zaharia Stancu, iar în vreo două rânduri Eugen Schileru. De Perpessicius care deţinea cronica literară nu-mi amintesc să îi luat parte la vreo şedinţă. Aproape cu regularitate însă, în timpul discuţiilor, Camil începea să monologheze, fluviul său oral nu mai putea fi stăvilit şi redus, Suchianu încerca – fără succes – ca să-l acopere, acelaşi lucru şi Călinescu, se stârnea o gălăgie de tot hazul, Călinescu sălta de câteva ori de pe scaun ca o dropie care-şi pregăteşte aripile şi dintr-odată mâinile lui zburau la dreapta şi la stânga, acoperind gura vecinilor între care era plantat. Camil se zbătea, Suchianu se zbătea şi pe Călinescu, după un uşor simili-muget inelasabil, îi auzeam spunând invariabil: „Hâââm… Camil Petrescu vrea ca, atunci când îi vine rândul, el să vorbească despre el, iar când ne vine rândul nouă – şi noi să nu vorbim decât tot despre el. Hâââm…"

„*România literară*", *III*, nr. *42* (*106*), *15 octombrie 1970*, *p*. *6*.

19.7.1

CONSTANTIN GEORGIADE

George Călinescu student

Eseu psihologic

L-am cunoscut pe George Călinescu în ianuarie 1919 la seminarul de literatură română al profesorului Mihail Dragomirescu, care se ţinea lunea dimineaţa în sala XVIII din vechea clădire a Universităţii.

La data aceea era un tânăr de o înfăţişare fizică plăcută şi de o

ţinută vestimentară îngrijită. Figura sa de profil angular şi delicat, cu etajele feţei egal dezvoltate, era iluminată de privirile ascuţite şi vioaie ale ochilor şi de un surâs prietenos de apropiere.

Aşa cum aveam să mă conving după mai multe întâlniri, George Călinescu era un sensitiv, un visător şi meditativ, un fel de „Sfânt Francisc" sub glugă sau „Un posibil Lamar-tine", aşa cum singur s-a caracterizat în două din poeziile sale autobiografice de mai târziu (*Adolescenţă* şi *Contraste*), în care, sub formă de imagini vădit contrastante din exces de lirism metaforic, dă referinţe psihologice asupra structurii sale sufleteşti în perioada adolescenţei şi maturităţii – nu lipsite de adevăr.

Însufleţirea care îl cuprindea când vorbea era expresia unui suflet dinamic, activ şi voluntar, plin de siguranţa punctului său de vedere în relaţiile şi discuţiile intercolegia e

Ca student a avut întotdeauna o reprezentare realistă a orientării sale intelectuale, deoarece frecventa cursurile cele mai interesante, care se ţineau prin 1919 – 1920 – 1921 la Facultatea de litere şi filosofie din Bucureşti. Mă refer în particular la cursurile profesorilor Vasile Pârvan, C. Rădu-iescu-Motru, Ramiro Ortiz şi Mihail Dragomirescu.

Am mai remarcat la dânsul o precoce voinţă şi lucidă prevedere de înfăptuire a unor proiecte de muncă literară şi ştiinţifică de natură să-l impună atenţiei profesorilor Vasile Pârvan şi Ramiro Ortiz, în vederea unei eventuale recomandării pentru Şcoala română de la Roma, precum şi aceleia a profesorului Rădulescu-Motru, după cum vom arăta în cele ce urmează.

Prin urmare, studentul George Călinescu nu a fost numai un spirit de gândire meditativă, dar şi un tânăr cu voinţă fermă, capabil încă de atunci să urmărească un scop şi să-l realizeze, printr-o muncă enormă, care l-a dus uneori până în pragul asteniei. Sfera sa de preocupări cuprindea pe lângă examenele obligatorii de limba şi literatura italiană, în care se specializa şi lecturi din iniţiativă personală în domeniile filosofiei, istoriei, psihologiei, esteticii şi istoriei artelor, fără să fie înscris la filosofie sau istorie.

Intrarea lui George Călinescu ca bibliotecar custode la vechea

bibliotecă a Facultăţii de litere şi filosofie din Bucureşti de acum 50 de ani – a constituit pentru dânsul o revelaţie echivalentă cu deschiderea unui nou univers spiritual. Achiziţiile de cărţi la această bibliotecă fiind slabe şi numărul studenţilor cititori mic, se înţelege că dânsul a dispus de un timp bogat pentru lecturi personale şi pentru pregătirea examenelor sau a lucrărilor seminariale.

Contactul său cu cărţile care proveneau din biblioteca personală a lui Titu Maiorescu, dăruite după moartea acestuia în 1917 bibliotecii Facultăţii de litere şi filosofie – cărţi ce se puteau recunoaşte după ştampila de donaţie ca şi după interesantele adnotaţii marginale (mai ales acele literare) – a fost de o deosebită însemnătate şi foarte revelatoriu pentru curiozitatea şi inteligenţa sa literară. Cărţile adnotate de Titu Maiorescu i-au trezit interesul pentru explorarea lor – la început, desigur, dintr-o curiozitate pentru personalitatea autorului lor, mai târziu din interes pentru metoda adnotativă de lucru a acestuia –, ca şi pentru semnificaţia critică a notelor.

La 1 ianuarie 1920, intrând şi eu ca bibliotecar custode la aceeaşi bibliotecă, cu sprijinul său colegial, am putut să verific şi să-mi dau seama de acest interes în urma numeroaselor discuţii pe care le-am avut împreună referitoare la aceste adnotaţii (După plecarea sa în Italia, câţiva ani mai târziu, am publicat o parte din aceste adnotaţii în revistele, „Convorbiri literare", „Ritmul vremii" şi „Ţara de Jos"). George Călinescu, care avea un nativ simţ bibliofilic şi unul nu mai puţin pro

9 – Amintiri despre G.

— Călinescu 202

nunţat pentru cercetările de arhivistică (în anul 1920 el începuse să lucreze ca paleograf şi la Arhivele Statului, unde era director profesorul Dimitrie Onciu), desigur că a fost impresionat de metoda de lucru a lui Titu Maiorescu, a cărui memorie şi activitate critică erau mereu reînviate şi întreţinute la seminarul de literatură română al profesorului Mihail Drago-mirescu.

Afară de aceasta, în acelaşi seminar erau mereu pomenite, cu titlul de exemplificare sau din motive de critică, teoriile estetice ale unor filosofi ca Hegel, Schopenhauer, Bergson, Croce sau concepţiile

marilor teoreticieni ai criticii literare franceze din secolele XIX – XX anume Taine, Sainte-Beuve, Brunetière, Faguet, Lemaître etc, precum şi ale autorilor unor prestigioase opere de istorie a literaturii franceze, cum erau acele datorite lui Petit de Juleville (8 vol.), Lanson, Hasard şi Bedier, şi alţii.

Toate cărţile acestor autori, care erau recomandate pentru referatele critice sau în vederea informării bibliografice, se găseau numai în biblioteca facultăţii unde Călinescu şi cu mine eram bibliotecari custozi. Pe vremea aceea nu existau încă bibliotecile de catedre.

Toate lecturile lui George Călinescu în această bibliotecă nu s-au mărginit numai la tomuri de istorie şi critică literară franceză sau română, dar şi la lucrări de istorie şi critică literară italiană, mai ales că era student la italiană şi avea în custodie şi organizare bibliografică şi cărţile seminarului de limba şi literatura italiană, al cărui director era profesorul Ramiro Ortiz. (Adăugăm, informativ, că atât George Călinescu cât şi eu, în calitatea noastră de bibliotecari, am învăţat tehnica bibliologică, dar şi bibliografică, de la acest profesor, care fusese însărcinat în acel timp cu dezvoltarea şi organizarea bibliotecii de către consiliul facultăţii).

Biblioteca seminarială a profesorului R. Ortiz poseda nu numai cărţi de literatură – de la Dante şi Petrarca până ia Carducci şi Papini –, dar şi sute de volume de studii de istorie şi critică literară privitoare la literatura italiană a evului mediu, Renaşterii şi secolelor XVII-XX. Era o bibliotecă de erudiţie în miniatură. Ea a exercitat asupra spiritului studentului Călinescu o seducţie şi o influenţă literară şi ştiinţifică deosebită, lărgindu-i orizontul istoric şi estetic prin modelele de cercetare concretă pe care le oferea. Studentul Călinescu şi-a infuzat adânc şi de timpuriu conştiinţa sa literară cu erudiţia variată, dar mai ales şi-a exersat şi aplicat inteligenţa la tălmăcirea textelor originale clasice şi moderne. Desigur, nu era la mijloc numai curiozitatea şi dorinţa de informaţie, dar şi un presentiment că într-un viitor mai îndepărtat aceste lecturi aveau să-i fie de folos. Şi aşa s-a şi întâmplat.

Spuneam mai sus că în aceiaşi ani (1919 – 1920 – 1921), Călinescu fără să fi fost înscris la filosofie, a frecventat şi cursurile de

psihologie ale profesorului Rădulescu-Motru, fiind atras de prezentarea lor deosebit de bine gândită şi informată. Impresionat de frumuseţea lor ştiinţifică, şi-a propus să redacteze şi să editeze cursul de psihologie. În vederea acestui lucru, el a audiat regulat un număr de lecţii (cinci sau şase), notându-şi cuvânt cu cuvânt conţinutul lor. Pe baza acestor însemnări, dânsul reconstituia lecţiile audiate, transcriindu-le pe coli mari curate. Noi înşine am avut în mâini paginile acestor lecţii pe care Călinescu le-a prezentat profesorului Rădulescu-Motru pentru eventuale corecturi, deoarece dorea să le litografieze. Cu totul surprins, acesta l-a informat că ele aveau să apară în revista „Convorbiri literare", în vederea ajutorării studenţilor la examenul de psihologie. Mai mult, ele trebuiau să apară ceva mai târziu sub forma unui volum ia Editura Cultura Naţională De aceea, l-a rugat să nu se mai ostenească degeaba. Povestindu-mi câteva zile mai târziu conversaţia sa cu Motru, mi-am dat seama că fusese contrariat şi întristat de vestea aflată. Desigur că studentul Călinescu aspira – în mod legitim de altfel – să câştige simpatia acestui profesor în vederea unei eventuale plecări în Germania, după luarea licenţei.

Mă întreb ce s-ar fi întâmplat dacă n-ar fi existat coincidenţa ca profesorul, Rădulescu-Motru să-şi publice cursul tocmai când studentul Călinescu se decisese să-l editeze? Dacă profesorul nostru ar fi intuit dezamăgirea studentului său, care urmărise cu asiduitate şi interes expunerile lecţiilor sale psihologice, şi ar fi căutat să-l încurajeze în pasiunea şi zelul său psihologic, într-un chip oarecare, poate că destinul său ar fi fost unul ştiinţific, iar nu literar. Renunţarea lui G. Călinescu la studiile de psihologie se datorează împrejurărilor relatate. Interesul său pentru psihologie n-a slăbit însă, deoarece primele impresii durabile ale acestei ştiinţe aveau să determine, pe lângă alte fructuoase lecturi, gândurile, ideile şi reflexiunile sale psihologice, care constituie fundamentele *Principiilor de estetică* publicate pentru întâia oară în 1939.

O altă influenţă exercitată asupra conştiinţei lui George Călinescu au fost lecţiile de istorie antică ale profesorului Vasile Pârvan, care era în acelaşi timp directorul Şcolii române de la Roma. Lecţiile interesante ale acestui mare profesor l-au impresionat pe Călinescu nu numai prin conţinutul lor, dar şi prin forma de

prezentare. Credem că există o filiaţie îndepărtată între dialogurile sale dramatizate de nuanţă filosofică şi celebrul dialog *Anaxandros* al profesorului Pârvan, dialog platonic asupra dramei antice, cifit şi interpretat dramatic de către acesta la deschiderea cursului său, în ziua de 3 noiembrie 1920 (vezi *Idei şi forme istorice*, p. 183 – 216) 1

Citirea dramatică a acestui dialog de adâncime filosofică a produs o mare impresie asupra studenţilor din sală, încât la lecţiile următoare atât ei cât şi mulţi intelectuali bucureşteni veneau să-şi ocupe locurile cu o jumătate de oră înainte, în speranţa că profesorul avea să-şi citească şi celelalte lecţii în acelaşi mod, ceea ce nu s-a mai întâmplat.

Studentul Călinescu a asistat la această primă lecţie inaugurală a profesorul Pârvan. El a reţinut originalitatea prezentării sale şi, desigur, amintirea ei, deloc estompată, mult mai târziu, avea să-i sugereze inconştient, aşa cum se întâmplă deseori în munca de creaţie literară sau ştiinţifică, ideea de a compune dialoguri dramatizate în spiritul ideilor sale filosofice, morale sau literare.

Continuând cu depanarea amintirilor, relevăm că studentul Călinescu, atât de lucid şi sigur în convorbirile colegiale – şi chiar în acelea cu profesorul său de literatură italiană Ramiro Ortiz –, nu participa activ, în sensul de a lua cuvântul, la dezbaterile seminariale, în particular la acelea ale profesorului Mihail Dragomirescu, al cărui seminar a fost tribuna de afirmare a multor viitori critici literari, dintre care unii trăiesc şi astăzi.

George Călinescu n-a fost dornic de notorietatea de vorbitor şi nici de aceea de critic literar încă de pe băncile universităţii. El a fost un observator şi un judecător taciturn al activităţii profesorilor ale căror cursuri le-a urmărit. Impresiile înregistrate, favorabile sau defavorabile, el le-a păstrat toată viaţa. Astfel, un psiholog de la Institutul de psihologie, Constantin Botez, îmi povestea, cu multă vreme în urmă, că în anul 1958, când l-a vizitat pentru a-i dărui volumul tratatului de *Istoria psihologiei*, scos în colaborare cu profesorul Mihail Ralea, George Călinescu l-a felicitat pentru faptul de a fi acordat suficientă atenţie lui C. Rădulescu-Motru, despre care avea amintirea că făcea cursuri frumoase şi interesante.

Paralel cu frecventarea seminariilor unora din profesorii pe care îi aprecia, studentul Călinescu desfăşura şi o multiplă şi febrilă activitate de informare, studii, traduceri şi chiar de editare a unui nou curs. Astfel, în anul 1920, el traducea din limba italiană *Un uomo finito* de Giovanni Papini şi totodată îşi asumase faţă de profesorul Ramiro Ortiz răspunderea redactării şi editării cursului său de literatură italiană. Traducerea cărţii lui Giovanni Papini a fost pentru dânsul un ferment pentru propria sa voinţă de înfăptuire. Prin parcurgerea dramaticelor destăinuiri ale acestui autor. George Călinescu s-a apropiat de viaţă, de luptele, înfrângerile, durerile şi bucuriile ei. Nu numai cărţile, dar şi viaţa trebuie cunoscută, îmi spunea uneori. Filosofia şi literatura trebuiau să se completeze, în formarea personalităţii, cu flilozofia vieţii şi arta de a învinge. Aş putea zice că traducerea cărţii lui G. Papini a decis destinul său de scriitor, viitor biograf şi romancier al literaturii române, aşa cum editarea cursului profesorului Ramiro Ortiz în anul 1920 – 1921 (*Renaşterea italiană*) hotăra destinul său de istoric şi critic literar. Cursul acesta, scris în majoritatea prelegerilor de mâna sa şi turnat în tiparele graiului nostru literar de însuşi George Călinescu, deoarece profesorul Ortiz nu cunoştea la perfecţie limba română, poartă amprenta nu numai a scrisului, dar şi a gândirii şi stilului său. El poate fi considerat drept coautor şi colaborator al profesorului italian, la redactarea sa.

Problemele istoriei şi literaturii italiene în epoca Renaşterii, tratate cu multă erudiţie informativă (literară, istorică, filosofică şi artistică), ca şi cu multă inteligenţă sistematică, au adâncit şi lărgit cunoştinţele tânărului său editor, trezindu-i totodată dorinţa de a cunoaşte Italia şi de a studia la Roma. Pentru a-i răsplăti zelul, profesorul italian l-a invitat să-l însoţească în Italia.

Intre această primă călătorie, în vara anului 1921, în Italia şi cea de-a doua plecare, din anul 1924, pentru studii la Şcoala română de la Roma, Călinescu a publicat în revista „Roma", noi traduceri de studii de literatură italiană. Menţionăm în treacăt publicarea unui interesant studiu asupra lui Pirandello, scriitor de mare popularitate chiar de pe vremea aceea.

Activitatea sa istorico-literară urma să dobândească, în timpul

stagiului său la Şcoala română de la Roma, noi orientări şi aplicaţii la probleme de înaltă erudiţie istorică şi literară, care aveau să-i lărgească perspectivele de cercetare şi să-l determine să-şi creeze noi metode de studiu, mai riguroase din punct de vedere ştiinţific decât cele cunoscute în ţară.

Nu pot încheia această încercare de caracterizare a personalităţii lui George Călinescu ca student fără a aminti şi de discuţiile literare sau filosofice purtate împreună, în anii de ucenicie, la biblioteca facultăţii. Multe din aceste discuţii le-am uitat. Dintre toate îmi amintesc totuşi foarte limpede una singură, deoarece a fost cu caracter psihologic. Discuţia la care mă refer s-a învârtit în jurul rolului imaginilor ca instrument de cunoaştere. Discutam de la egal la egal. Era foarte îndrăzneţ şi dogmatic în gândire. În discuţia la care mă refer, Călinescu atribuia imaginilor un rol deosebit în cunoaşterea realităţii. El făcea din ele caracteristica vieţii şi naturii. Obiectele nu erau decât ansambluri de imagini: imagini în noi despre lumea din afară, imagini în noi despre propria noastră viaţă sufletească.

Nu-mi amintesc replicile şi detaliile argumentelor sale, de aceea nu insist. Probabil el ajunsese la aceste idei şi prin reflexiune personală, dar şi pe baza lecturii scrierilor filosofice şi psihologice ale lui Taine şi Bergson. În special filosofia lui Bergson, mult discutată în acele timpuri în seminariile profesorilor de la filosofie, exercita o influenţă profundă asupra tinerelor conştiinţe filosofice dornice de informaţii şi de gândiri filosofice cât mai originale. Bergson acorda imaginilor un rol limitat în viaţa sufletească a omului. Ele reprezentau numai o cunoaştere cinematografică a realităţii exterioare. Adevărata esenţă a realităţii, după acelaşi filosof, nu erau imaginile, ci durata pură.

Avem impresia că George Călinescu acorda imaginilor un rol mai profund în procesul cunoaşterii decât Bergson, care vedea în ele numai nişte substitute ale adevăratei realităţi. Este probabil că, sub influenţa lecturilor filosofiei lui Bergson, studentul George Călinescu s-a aplecat să mediteze de unul singur şi să întrevadă imaginilor şi alte roluri decât acelea care li se atribuiau.

În general, scrierile sale estetice se resimt de influenţele

filosofiei şi ale psihologiei. Vreau să sugerez că nu este exclus ca el să fi ajuns la o cristalizare a propriilor sale idei estetice, în parte, sub influenţa lecturilor psihologice făcute ca student şi bibliotecar la biblioteca Facultăţii de litere şi filosofie, iar pe de altă parte, desigur, sub influenţa laborioaselor sale lecturi şi reflexiuni asupra problemelor de filosofie şi psihologie a artei, făcute mulţi ani mad târziu.2

Chiar scrierile sale de istorie şi critică literară se resimt de aceste influenţe. Ce este, de exemplu, vasta sa scriere *Istoria literaturii române* decât o viziune, un fel de „Wel-tanschaung" a literaturii şi culturii române în devenirea sa istorică sau analizele sale psihologice făcute asupra operei poetice a lui Mihai Eminescu decât o ascuţită şi originală psihanaliză explicativă a genezei lor?

„Revista de istorie şi teorie literară", tom 20, 1.971, nr. 4, la.609 – 614.

*

1ERONIM ŞERBU

George Călinescu

Pe toţi aceşti trei mari scriitori i-am cunoscut pentru întâia oară la cenaclul „Zburătorul"; cu doi dintre ei m-am împrietenit, cu Camil Petrescu şi Ion Barbu, iar cu cel de-al treilea aveam doar relaţii amicale, îl vedeam la intervale rare, deoarece aceste relaţii erau agitate datorită instabilităţii temperamentale, a umoarei sale inegale. Doar cu Camil Petrescu păstram o legătură mai intimă, îl vizitam şi acasă, ca de altminteri şi pe Călinescu, la care însă nu mă duceam decât invitat, în împrejurări pe care le voi relata mai încolo, pe câtă vreme cu Ion Barbu vă vedeam, în genere, la maestrul Lovinescu, la cafeneaua „Capsa" sau la „Athene-Palace", iar în două rânduri poetul m-a căutat el acasă, în situaţii dificile pentru Ion Barbu.

Nu l-am cunoscut pe George Călinescu, nu l-am văzut niciodată până în duminica în care a apărut la cenaclul „Zburătorul", situat în faimosul imobil de pe strada Câmpineanu nr. 40.

George Călinescu lucra la *Viaţa lui Mihail Eminescu* şi a venit să citească un amplu fragment la cenaclu. L-am privit cu atenţie: a intrat în salon cu o ridicare semeaţă a capului şi s-a aşezat pe unul din

scaunele din faţa biroului criticului Lovinescu, aşteptându-şi rândul la lectură. Poate impresia de semeţie nu venea din gestul amintit, ci din înălţimea frunţii, din efigia elină a profilului, din incandescenţa privirii. Statura criticului însă m-a dezamăgit: avea braţele scurte şi de pe acum se anunţa sfericitatea ventrală. De aceea îi priveam cu o deosebită insistenţă chipul ceea ce i-a atras, firește, atenţia. Mai târziu, la sfârşitul şedinţei, i-am mărturisit motivul insistenţei mele poate nepoliticoasă, şi Călinescu a surâs neascunzându-şi satisfacţia pentru interesul pe care îl acordam fizionomiei sale. Vedeam în chipul lui una din înfăţişările nobleţei spirituale a unei splendide rase româneşti, care pleca de la Eminescu, trecea pe la Enescu şi se oprea la Călinescu.

Fără să semene niciunul cu celălalt, toţi aveau aceleaşi trăsături cizelate, afinate, unul de poezie, celălalt de muzică, iar ultimul de idee. Erau din aceeaşi familie şi aveau ceva în figura lor, un aer comun, o aură de spiritualitate inefabilă.

Dacă la Eminescu m-a impresionat întotdeauna fruntea ca un dom înălţat, parcă spre stele, dacă chipul lui Enescu era „spălat de valurile muzicii”, cum atât de frumos spune însuşi Călinescu, criticul, în schimb, avea un chip lucrat de idee.

O altă ramură a aceleiaşi splendide rase româneşti o întruchipau Lovinescu, Sadoveau, Rebreanu.

Unul înfăţişa ipostaza meditaţiei calme a lui Buddha, indiferentul, indiferenţă faţă de sine însuşi, sau mai degrabă indiferenţa sublimă a păstorului nemuritor din *Mioriţa*, iar al doilea, zidit într-o masivă tăcere, închidea în liniile chipului său de marmură moale o expresie a tăcerii imemoriale, după cum Rebreanu reprezenta un impunător şi mândru stei de piatră, nins de o zăpadă polară.

Călinescu şedea pe scaun cu braţele încrucişate pe piept, într-o atitudine seminapoleoneană, aruncând în juru-i priviri de şoim de vânătoare de pe braţul înmănuşat al marelui senior, aşteptând doar un semnal ca să-şi ia zborul.

Lovinescu îi dădu semnalul. Călinescu s-a ridicat de pe scaun, s-a apropiat cu paşi iuţi şi hotărâţi de fotoliul maestrului şi s-a scufundat între braţele sale largi şi încăpătoare. Nu i se mai vedea decât capul. Îmi plăcea să-i privesc fruntea ameţitoare, efigia elină a

profilului, urechile cu pavilionul larg, denotând simţul muzical. Glasul criticului însă m-a surprins: în acel glas nu răsunau bemolurile grave, cu timbru adânc, ci şi-urile discordante, stridente, criticul scoţând nişte sunete ca de fierăstrău, căruia i-ar fi fost ştirbiţi câţiva dinţi, îl ascultam totuşi cu încordare, cu interes. Încet, încet, figura lui Eminescu, care trăia pentru noi într-un „cer de legendă", cum spunea Bebs Delavrancea, începea să prindă contururi precise, viaţă, culoare. El descinse în salonul lui Lovinescu, real, pământean, plin de vitalitate, nimbat însă de aura diamantină a *Luceafărului*.

Din când în când, Călinescu îşi sublinia lectura cu un gest scurt, expresiv. După ce a isprăvit lectura, şi-a adunat cu oarecare precipitare foile manuscrisului, s-a sculat şi şi-a reluat locul pe scaunul din faţa biroului lui Lovinescu. Se înstăpânise o mare tăcere. Nimeni nu cuteza să emită vreo părere înainte de a o auzi pe cea a maestrului. În această tăcere evazivă se auzi glasul iritat şi discordant al lui Călinescu:

— Ei, să vă auzim! Ce părere aveţi?

Şi atunci, cu certitudine, a schiţat un gest de înălţare a frunţii, sfidător şi neliniştit. Lovinescu, cu masca sa de Buddha calm, îi relevă bogăţia talentului portretistic, a puterii de evocare, calităţi evidente pentru toată lumea, apoi, cu un zâmbet imperceptibil, fin, sceptic, îşi dezvălui unele rezerve asupra viziunii vitaliste călinesoiene, rezerve formulate elegant şi moderat, dar a săvârşit imprudenţa, deşi n-ar fi putut fi socotită ca atare, deoarece întrebarea se integra într-un ritual obişnuit al şedinţelor de la „Zburătorul":

— Ce zici, Bebs?

Era o imprudenţă, fiindcă Bebs Delavrancea nu cunoştea menajamentele şi nu le practica.

— Domnul Călinescu l-a coborât pe Eminescu dintr-un „cer de legendă" nu în uliţă, ci de-a dreptul în grajd, a rostit aspru Bebs.

Şoimul îşi fâlfâi aripile şi-i aruncă imprudentei fulgerul unei priviri. Privirea sa nu a avut însă darul să intimideze gracila făptură. Bebs ştiuse doar să înfrunte furtunile oratorice ale tatălui său cel cu glasul care detuna şi sălta în picioare o sală întreagă. Nici grandoarea patetică delavranciană, nici patetismul călinescian nu puteau umbri rigoarea acestei minţi clare şi lucide.

— E o simplă impresie, răspunse Călinescu zâmbitor, ea vine din ignorarea datelor concrete ale vieţii lui Eminescu. Aceste date se cunosc foarte puţin şi m-a costat o muncă enormă ca să le adun şi să reconstitui astfel imaginea unui om adevărat din carne şi sânge, cu instincte sănătoase. Nu cumva această imagine carnală deranjează? se adresă Călinescu tot zâmbitor făpturii delicate, limpezi şi caste.

Bebs îşi scutură cârlionţii rebeli cu un gest scurt, viforos.

— Deloc. Altceva mă deranjează. Nu înţeleg la ce foloseşte să-i numărăm lui Eminescu batistele murdare? Cine nu poate pluti cu Eminescu în pură transcendenţă n-are dreptul să se atingă de el, rosti sentenţios Bebs.

Şoimul rănit, sau poate dispreţuitor, îşi strânse aripile şi tăcu. Lovinescu încercă să mai atenueze asprimea judecăţii lui Bebs. Eu eram atunci încă prea neînsemnat în cenaclu ca să-mi pot exprima o opinie, şi deşi nu eram de acord cu Bebs, aveam însă o nedumerire pe care o mai păstrez.

Era oare reală viziunea vitalistă a unui Eminescu ieşit dintr-o familie în care numeroşi fraţi şi surori, ca Ruxandra, Maria, Vasile, au murit pretimpuriu? Era oare reală viziunea vitalistă călinesciană, când un frate, Şerban, a murit de tuberculoză cu simptome de alienaţie mintală, iar un alt frate, Neculai, s-a sinucis? Sora cea mai dragă, mai ataşată de poet.

Harietta, era paralitică. Toate aceste date nu indicau oare că exista în structura psihică a poetului o fisură chiar înainte de a se îmbolnăvi la Viena de o boală din care i s-a tras nebunia şi apoi moartea? Eu înclin să cred că da, respingând chiar punctul de vedere psihanalitic care îl considera pe Eminescu un schizofrenic după atitudinile şi manifestările sale, pe baza tabloului întocmit de psihanaliştii Bleuler, Freud, Jung şi Kret-schmer. (Dr. C. Vlad: *Eminescu din punct de vedere psihanalitic*).

Studiul a stârnit la vremea sa polemici aprinse, de la care n-a lipsit, deşi cu întârziere, nici revista noastră „Discobolul", prin articolul publicat în nr. 7 – 8 din martie-aprilie 1933, sub semnătura tânărului critic Lucian Boz, intitulat *Eminescu din punct de vedere psihanalitic*.

Evident că eram întru totul de acord asupra lipsei de tact a

indelicateţili medicale cu care doctorul Vlad a tratat acest subiect atât de gingaş, unde s-ar fi cerut un om cu o competenţă nu numai medicală, ci şi cu înţelegerea procesului complex al creaţiei.

Prin utilizarea acestei lungi referinţe, am încercat să găsesc o explicaţie de ce criticul George Călinescu a îmbrăţişat un punct de vedere extrem, deşi, cu siguranţă, în momentul elaborării *Vieţii lui Mihai Eminescu* nu-i erau străine niciuna din datele folosite de dr. Vlad. Tactul, cunoaşterea profundă a procesului de creaţie l-au îndepărtat însă de punctul de vedere psihanalitic, dar l-au împins la o altă eroare: exagerarea viziunii vitale a lui Eminescu.

Istoria literară, nu psihanaliza, cunoaşte două tipuri de artişti: poeţi cu o structură supravitallstă, ca, de pildă, Goethe, Petrarca, Victor Hugo, şi poeţi cu o structură deficitară, fisuraţi, ca Edgar Allan Poe, Baudelaire, Hölderlin etc. Presupun că Eminescu se integra în cea de-a doua categorie. Dintr-o structură absolut normală, dintr-o vitalitate comună nu poate izvorî o asemenea ascuţime de percepţie şi nici de sensibilitate; o asemenea structură este opusă rafinaţiei auditive sau vizuale, ca de exemplu: „argint e pe apă şi aur în aer", şi cu atât mai mult e opacă la fiorul metafizic, la teroarea sau *spaima escatologică*, cum atât de frumos se exprimă criticul în studiul său despre Eminescu în *Istoria literaturii*…

*

După încheierea discuţiilor, care în mod evident l-au nemulţumit profund pe G. Călinescu, el a căpătat un aer închis şi taciturn. Îşi ţinea capul drept, cu fruntea frumos înălţată, semeţ, punând în relief profilul său de efigie elină. Încet-încet, însă, capul i s-a lăsat între umeri şi nu mai făcea impresia unui şoim, gata să descindă în zbor razant asupra unei imaginare prăzi. Semăna din ce în ce mai mult cu o buhă, cu ochi clari şi teferi, simbol al înţelepciunii şi al veghei nocturne. Peste un timp, după ce şi la vârât manuscrisul în buzunar, Călinescu a început să caute o carte în raftul de sus al bibliotecii la care nu ajungea. S-a ridicat în vârful picioarelor şi a întins braţul său scurt cât a putut mai mult. Imaginea criticului a suferit o nouă metamorfoză; el mi-a părut ca un enorm paing care se căţăra pe vechi infolii, ţesând în jurul lor o pânză deasă ca un fir diafan şi totuşi rezistent pentru a le

imobiliza şi a le extrage toată substanţa.

Îndată ce a scos cartea din raft şi s-a întors cu faţa spre noi, imaginea veche a lui Călinescu s-a reconstituit: semăna iar cu un şoim, descins din înălţimi azurate cu lumini periculoase în ochi. El l-a salutat deferent pe maestrul Lovinescu, cu o înclinare a capului, fără să-şi mai arunce privirea de şoim asupra nevrednicilor făpturi din jurul său, şi a ieşit cu paşi repezi pe uşă, cu o înălţare semeaţă a capului.

«(

În zilele următoare m-am dus într-o după amiază la criticul Lovinescu şi, cum era firesc, discuţia s-a învârtit în jurul ultimei lecturi importante din cenaclu. Maestrul lucra şi el la un portret al lui Eminescu în unul din romanele sale închinate marelui poet, privit însă din alt unghi de vedere psihologic, într-o altă viziune.

— Când Eminescul meu intră pe uşă, Eminescul lui Călinescu sare pe fereastră, mi-a declarat criticul, referindu-se desigur la propria sa viziune asupra lui Eminescu, opusă viziunii călinesciene.

Maestrul însă se înşela. Eminescu lui Călinescu nu s-a clătinat de pe soclu şi este probabil că va rămâne multă vreme până când un critic ne va propune o viziune mai seducătoare şi originală, servită de o egală profunzime interpretativă şi de o aceeaşi forţă de evocare plastică.

Indiscutabil, o nouă interpretare a personalităţii „Luceafărului" este deschisă criticii actuale…

La lectura volumului *Viaţa lui Mihail Eminescu* n-am regăsit niciun element care să întărească observaţia lui Bebs.

Desigur, imaginea poetului este a unui om frust, elementar în modul de trai şi gusturile sale naturiste, dar nici pe departe nu iese micşorat în conştiinţa noastră. Cum de la ascultarea primei versiuni şi până la apariţia volumului a trecut destulă vreme, nu mi-am putut da seama dacă această versiune a suferit între timp unele modificări de detaliu.

Prin 1932 a apărut „Discobolul", în prima pagină a nr. 4, cu articolul lui Eugen Ionescu *Criticii bătrâni şi critica tinerilor*, articol care a provocat disensiune printre noi „discobolii". Eu, ca instigator principal, purtam întreaga răspundere, cum mă lăsa să înţeleg

prietenul meu Dan Petraşincu. Nu eram prea emoţionat, căci nu întrezăream şi nici nu-mi păsa de eventualele consecinţe ce le-ar fi avut asupra mea reacţia criticilor atacaţi în revistă, cu excepţia lui E Lovinescu, faţă de care contractasem unele datorii de recunoştinţă. El însă, cum am mai spus şi altă dată, s-a mărginit doar la o mustrare blajină, ceea ce nu l-a împiedicat să-mi acorde mai departe sprijinul şi simpatia sa, ba chiar să consemneze elogios activitatea mea literară în *Istoria literaturii* (1937), deşi la acea dată nici nu adunasem măcar între copertele unui volum nuvelele, ci cu trei ani mai târziu.

A doua sau a treia zi, după apariţia revistei, îmi făceam obişnuita raită pe la librăriile din centru, urmărind cu emoţie şi plăcere pe tinerii cumpărători ai revistei, în genere studenţi şi studente sau elevi din cursurile superioare de liceu. Revista era expusă vizibil la unul din standurile principale ale editurii-librării „Cartea românească", care avea o poziţie foarte centrală, ocupând o întreagă latură de pe actualul Bulevard al Republicii, unde se află astăzi librăria „Mihai Eminescu". La librăria „Cartea românească" lucra, printre alţii, şi un foarte fidel şi priceput slujitor ai literaturii româneşti, pe nume „domnul Mişu", după cum la „Alcalay" lucra „domnul Julius", iar la „Socec", „domnul Montaureanu". Toţi trei erau nişte vânzători excelenţi, cu dragoste pentru cartea literară românească şi pentru scriitori.

„Domnul Mişu" era un bărbat solid, elegant, cu maniere politicoase şi extrem de serviabil. Stătea de vorbă cu un om scund, într-o atitudine respectuoasă şi degajată. De la spate, pe acest om scund nu l-am recunoscut imediat. „Domnul Mişu" m-a zărit şi mi-a făcut un semn discret să mă apropii. M-am îndreptat spre el.

— Domnul Călinescu, daţi-mi voie să vă prezint un tânăr scriitor, Ieronim Şerbu. A scos de curând o revistă literară, „Discobolul". E expusă la standul central.

Călinescu a ezitat doar o clipă şi apoi mi-a strâns mâna surâzător.

— Îi cunosc. Într-o librărie ai un prilej mai bun de studiu fizionomie. Exersează-ţi aici spiritul de observaţie, spuse criticul şi se îndepărtă cu paşi repezi, ducându-se spre standul de reviste.

El consulta publicaţiile cu atenţie, deşi în fugă. Încet, pe

nesimţite, m-am strecurat în spatele criticului. Cum eram mai înalt, m-am aplecat uşor peste umărul lui, urmărindu-l. Era foarte concentrat, abstras de lumea din juru-i, căreia nu-i dădea nicio importanţă. I-a venit rândul şi revistei noastre „Discobolul”. Titlul de pe prima pagină i-a reţinut atenţia. S-a rezemat într-un cot; un zâmbet maliţios îi juca în pupile. Citea: „Critica românească actuală. D-l Ibrăileanu, gutos; d-l Mihail Dragomirescu, decedat cam pe la 1912, d-l E. Lovdnescu, ghidu-şar. Poate că au fructificat aceşti oameni şi că şi-au lăsat fii spirituali? Să vedeţi: d-l Ibrăileanu l-a lăsat pe d-l Ralea, care s-a lăsat de critică şi în definitiv nu prea rău a făcut”.

Zâmbetul lui Călinescu coborî din ochi, se prelinse pe buze, gata să izbucnească în râs, când deodată trăsăturile feţei suferiră o violentă contracţie: zâmbetul se subţie, se ascuţi, dispăru, iar privirile capătară o neobişnuită intensitate. Citea mai departe: „… Dar d-l E. Lovinescu a mai lăsat moştenitor pe d. G. Călinescu, rebel, dar autentic fiu al primului, prin dragostea lui hipertrofiată de ghiduşii şi prin stil (stilul lui Călinescu: capră cu clopoţei şi multe panglicuţe). D-l Călinescu are o pălărie. În pălărie pune hârtiuţe; pe fiecare e scrisă o atitudine eventuală. Atitudinea se trage la sorţi. D-l Călinescu este un ins foarte isteţ, care crede că păcăleşte lumea. De pildă, d. G. Călinescu zice: – «vaca ce are două picioare» cu glas tare (şi încet: ştiu perfect că vaca are trei picioare)”.

— Ce neruşinare! a exclamat răzbit criticul şi a aruncat furios revista pe jos.

Podeaua de ciment era plină de băltoace de zăpadă apoasă şi gălbuie. Eu m-am volatilizat imediat şi, pe când ieşeam din librărie, afară îmi ziceam în mine însumi: „Na, am pus-o de mămăligă!”. Pe stradă, însă, urmărind cu ochii „Ies jeunes filles en fleurs”, ale căror forme zvelte mai mult le ghiceam sub paltoanele groase, am uitat repede de acest mic incident.

Cum în anii următori Călinescu a păstrat o atitudine neutră faţă de mine, m-am gândit că o fi fost o iritaţie de moment, care i-o fi trecut. Eroare! Cu toate că ulterior invitându-mă chiar la el acasă, în locuinţa sa modestă din cartierul Dorobanţi, el păstra, se vede, unele rezerve, care nu mă priveau doar pe mine personal, ci în genere pe tineri, şi

îndeosebi pe cei care îi simpatiza. Indiscutabil că făceam parte din rândul acestora, altminteri ar fi fost cu totul inexplicabil interesul pe care mi-l purta, deşi nu eram deloc un tânăr comod. Criticul însuşi era un om în stare de cele mai mari surprize; una din ele am descoperit-o în *Istoria literaturii*, nu cum s-ar putea crede în judecata despre literatura mea, ci despre *Revistele tinerei generaţii* (p. 881), unde aluzia e directă, iar observaţiile sale mai păstrează o notă de nemulţumire şi amărăciune.

Citez: „Oricât ambiţiunea ar fi propulsivă, ea a luat formele unui *egoism de generaţie monstruos*. Fiecare tânăr, indiferent de valoare, *vrea să înlocuiască* un mai puţin tânăr, şi o dată luată hotărârea de a publica, orice obiecţie pare un atentat. Critica e unanim urâtă. Tinerii *nu publică scriitorii maturi*, se grupează pe principiul generaţiei sau pe acela al provinciei şi nu primesc în rândul lor decât debutanţi. *Toate aceste publicaţii nu recenzează şi nu amintesc de cărţile scriitorilor maturi*".

Tinerii fac „bloc" (sic) sau „front". În 1932 apăreau „Pegas", director Al. Raieu. „Discobolul" (bloc: H.L. Dan Petraşincu, Ieronim Şerbu).

Aduc doar precizarea că, spre deosebire de celelalte reviste, la „Discobolul" colaborau frecvent penele cele mai reprezentative ale generaţiei tinere şi mai puţin tinere, ca de pildă Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Petru Comarnescu, Edgar Papu, Horia Groza, iar dintre poeţi, Eugen Jebeleanu, Virgil Gheorghiu, Simion Stolniicu, Emil Botta, Pericle Martinescu şi Al. Robot, ultimul, dacă nu mă înşel, lansat chiar de revista noastră atât ca poet, cât şi ca cronicar de poezie. Cât despre Pericle Martinescu el s-a evidenţiat ca prozator şi eseist, deoarece romanul său *Adolescenţii din Braşov* s-a bucurat de o cronică foarte elogioasă la „Adevărul", semnată de G. Călinescu şi de o cronică nimicitoare în „Flacăra", semnată de Eugen Ionescu.

Din rândurile amare de mai sus ale criticului Călinescu se desprinde clar că şi istoria literară se repetă chiar în zilele noastre, e drept, cu unele amendări. De asemenea, trebuie să recunosc că totuşi criticul Călinescu exagerează puţin, întrucât măcar revista „Discobolul" s-a ocupat de activitatea sa critică, după cum rezultă din articolul citat

mai înainte, după cum s-a ocupat şi de prozator, cu prilejul apariţiei romanului *Cartea nunţii* de pe urma căruia criticul s-a ales cu o poreclă de intensă circulaţie prin cafenelele bucureştene de Jimmy Călinescu.

În *Cartea nunţii* putea fi identificată o anume influenţă din romanul *Amantul d-nei Chatterley* al scriitorului englez D.H. Lawrence, care stârnise pe atunci o mare vâlvă în cercurile literare şi opinia publică, deşi valoarea romanului rezida nu în scenele nude, senzuale, ci în infuzia de lirism, în proiecţia cosmică a instinctului erotic, după cum la scriitorul român proeminent era, prin plasticitatea tipologică, tabloul cortegiului de mătuşi, tablou pe care romancierul îl va relua în alt context şi în *Enigma Otiliei* (vizita lui Stanică Raţiu la neamurile sale macedonene) din convingere poate că decrepitudinea, bătrânii senili, maniacali, sunt mai susceptibili pentru o artă picturală în culori tari, contraste şi de o mai mare sugestie poetică, ceea ce poate fi valabil pentru arta balzaciană, dar mai puţin valabil pentru arta modernă a proceselor de conştiinţă. În această portretistică atât de vie, expresivă şi colorată, scriitorul nostru se relevă mai degrabă un romantic decât un realist cu înclinaţii caricaturale, când linia nu este exagerată şi nu lunecă în şarja groasă, în bufonerie. Deci, în ciuda rezervelor indicate (influenţa lui D.H. Lawrence), cruditatea scenelor erotice, fără un sens mai înalt metafizic, care să le transcendă, am publicat o cronică elogioasă în nr. 7 – 8 al revistei „Discobolul" sub semnătura unui publicist foarte cult şi bine pregătit, pe nume Liviu Teodoru, actualmente profesor universitar la Universitatea din Ierusalim. Deşi *Enigma Otiliei* era superior ca realizare, şi acest roman mi-a trezit o serie de observaţii pe care aveam să i le fac personal lui Călinescu însuşi, la el acasă, observaţii firește orale, în împrejurări pe care le voi relata mai încolo. Deocamdată cer voie cititorilor să învârtesc minutarele timpului şi să mă întorc la perioada când poetul Valerian mi-a pus la dispoziţie coloanele „Vieţii literare", unde am continuat activitatea critică.

Într-o bună zi, m-am pomenit cu un telefon de la Călinescu. Îmi dădea întâlnire în holul ziarelor „Adevărul" şi „Dimineaţa", unde sus, la etaj, se afla şi redacţia „Adevărului literar". Am urcat grăbit câteva scări şi, în marea sală, la stânga intrării din hol, l-am zărit pe critic şezând pe un scaun alături de funcţionarul de încredere al Editurii

„Adevărul" pe nume Wolf, prietenul tinerilor scriitori. Cum m-a văzut, Călinescu mi-a făcut un semn amical să mă apropii. Mi-a oferit un scaun lângă el.

Sunt la dispoziţia dv., domnule Călinescu i-am spus curios.

Am să-ţi fac o propunere. Văd că stărui în critică. De ce?

— Este o bună disciplină a spiritului.

Da, ai dreptate. Eu i-aş îndemna pe toţi scriitorii tineri, poeţi sau prozatori, să practice acest exerciţiu. Este un exerciţiu care îţi rafinează intelectul şi-ţi formează criteriile de valoare. Citeşti critică?

De bună seamă. Acum sunt în plin Sainte-Beuve, cu ale sale *Causeries du Lundi*. I-am citit şi prostul roman *Volupté*.

Călinescu a înălţat o pleoapă, descoperind pupila în care sclipeau lumini nesigure. Mă aşteptam la o replică tăioasă, o severă punere la punct, dar criticul s-a mulţumit doar să facă un gest cu mâna, ca şi când ar fi alungat un gând sau o idee supărătoare, apoi a reluat:

Ştii ce propunere am să-ţi fac?

Dacă o să-mi spuneţi, am să ştiu.

Vreau să-mi scrii un articol pentru „Adevărul literar".

Revista plătea colaborările, pe câtă vreme colaborarea la „Viaţa literară" nu-mi aducea niciun venit. Criticul locuia pe o străduţă din cartierul Dorobanţi, într-o casă

modestă. În anticamera îngustă m-am izbit de o maşină de cusut acoperită de o scoarţă ţărănească foarte colorată. Pe pereţi, la ferestre, îşi desfăceau aripile nişte fluturi din ştergare de in fluturi pe care i-am văzut adesea în casele din mahalaua în care am copilărit. Mai târziu, prin 1952, cred, criticul şi-a construit o casă frumoasă, cu gust, demnă de personalitatea şi rafinamentul său intelectual. Călinescu m-a invitat în odaia de lucru, unde se afla biblioteca; masa de birou, dacă-mi amintesc bine, era situată lângă fereastră. Criticul a scos din bibliotecă un volum de Valéry; era la *soirée avec M*. *Teste*. Eu zărisem în bibliotecă *Introduction à la méthode de Léonard de Vinci*, carte pe care doream foarte mult s-o citesc. Bineînţeles că i-am cerut-o, dar n-a vrut să mi-o dea.

— Scrie despre la *soirée avec M. Teste*. Eu fac alegerea, nu dumneata.

Mi-am dat seama că e un simplu capriciu, sau poate un gest de autoritate, şi m-am supărat. Am refuzat volumul şi am plecat, conştient însă că am pierdut o colaborare preţioasă, care mi-ar fi adus cinste şi desigur banii de care aveam atâta nevoie. Tot drumul, la înapoiere, furios, îl înjuram în gând pe critic, îmi blestemam impulsivitatea, gândindu-mă cu regret la marea ocazie pierdută şi hotărât să nu mai săvârşesc o a doua imprudenţă şi să-l evit pe Călinescu. Pesemne, omul exercita o fascinaţie intelectuală asupra mea, altminteri nu-mi explic cum la primul său apel, prin 1937, i-am călcat din nou pragul casei, deşi bănuiam cam despre ce putea fi vorba. Nu greşeam. În revista „Vremea" mi-a apărut o amplă nuvelă intitulată *De ce s-a sinucis Matei Stoica*? nuvela în volum avea să se numească *Dincolo de tristeţe*.

În biroul său, pe masa de lucru, se afla revista deschisă la paginile nuvelei mele.

— Ţi-am citit nuvela! Mi s-a adresat direct criticul. Matei Stoica e o simplă abstracţiune. De unde l-ai luat? Din literatura rusă? în societatea noastră nu există asemenea eroi.

Nu i-am răspuns imediat. Stăteam pe scaun ţeapăn, încordat şi tăceam fiindcă mă simţeam jignit. Călinescu a băgat de seamă, dar când mi-a revenit graiul, i-am răspuns cu o vivacitate care l-a surprins.

Vă înşelaţi profund. Nu mă inspir din literatură, ci din viaţă, iar eroul există în societatea românească, cu deosebirea că nu-l cheamă Matei Stoica, ci Sile Constantinescu. El reprezenta o mare enigmă pentru mine şi această enigmă m-a chinuit nopţi întregi ca s-o rezolv, literar, firește, căci în spiritul meu, teoretic, enigma o rezolvasem.

Dar artistic?

Eu cred că da. Dar dvspuneţi că nu, poate fiindcă aţi plecat de la premisa greşită că asemenea eroi nu există în societatea românească. E o prejudecată. Există în această societate exemplarele cele mai tulburătoare, mai stranii. Şi poate v-a indus în eroare apropierea intenţionată de Raskol-nikov, deşi ambii eroi n-au comun decât instinctul sau „voinţa de putere", ca să mă exprim cu un termen nietzscheian.

Călinescu mă asculta cu un aer reflexiv şi poate neconvins, dar oricum interesat, căci la un moment dat m-a întrebat:

— Care este enigma?

Aici am săvârşit o greşeală de tact:

Pompiliu Constantinescu a intuit-o imediat.

Daa? După mine, nuvela are nevoie de mai multă carne şi sânge, de luminarea obscurităţilor sau „enigmei", cum spui dumneata.

Poate, dar nu sunt dispus să fac nicio modificare.

Cu atât mai rău pentru dumneata, a încheiat discuţia Călinescu, ridicându-se de pe scaun.

Pe când mă îndreptam spre ieşire, am întors capul şi l-am văzut pe critic privind în urma mea îngândurat, şi parcă cu părere de rău…

Înainte de a povesti una din cele mai dramatice întâlniri cu George Călinescu, ţin să fac o mică paranteză. Dacă cumva se va găsi un cititor care ar avea îndoieli asupra sincerităţii datelor psihologice în ce mă priveşte, fie prin flatare sau subiectivism, îl trimit pe acest cititor la volumul III de memorii al lui E. Lovinescu, unde în portretul făcut mie de marele critic se relevă aceleaşi trăsături de caracter, ceea ce atestă, cred, o bună cunoaştere din parte-mi a propriei mele structuri intime. Între anii 1938 – 1940 deţineam „cronica literară" la marele săptămânal „Azi" de sub direcţia lui Zaharia Stancu. Nu înţeleg din ce pricină n-am recenzat *Enigma*

Otiliei, apărută în 1938, dar am scris despre *Principii de estetică* de acelaşi autor, George Călinescu. M-am trezit cu un telefon de la critic să-l vizitez acasă. M-am dus cu inima uşoară, deoarece cronica era favorabilă. (Călinescu m-a primit foarte bine dispus, mi-a oferit chiar o dulceaţă, când am zărit pe masa de lucru *Enigma Otiliei*. Am luat volumul de pe masă şi am început să-l răsfoiesc, şi astfel discuţia s-a legat nu în jurul *Principiilor de estetică*, ci al romanului *Enigma Otiliei*, iar prima mea propoziţie neinspirată m-a silit să continui pe o linie pe care n-aş fi vrut să merg, ca să nu provoc iritaţia criticului.

E un roman care m-a indus multă vreme în eroare, am spus, aş vrea să-l recitesc.

Cum adică te-a indus în eroare?

Am crezut şi eu, ca şi alţii, că e un roman de tip balzacian. Asta nu este decât pe jumătate adevărat. Romanul are şi o latură zolistă.

Zolistă?

Îmi daţi voie să argumentez?

Te rog…

De bună seamă că bătrânul Costache, întreaga atmosferă din casa sa, ca şi sosirea lui Felix în această casă sunt tratate în maniera balzaciană, dar nu s-ar putea susţine, la o analiză mai atentă, acelaşi lucru despre atmosfera din casa surorii sale Aglaia Tulea, care este ea însăşi monomană. Mă gândesc însă la soţul ei Simion, la progeniturile lor, Aurica şi Titi, urmăriţi mai degrabă pe o linie de nebunie ereditară, sub diferite forme, la Aurica sub forma isteriei sexuale, iar la Titi, a arierării mintale, dublată de o obsesie mono-sexuală. Aceste personaje sunt nişte excelente fişe patologice, dar mi-ar fi plăcut să depăşiţi investigaţia medicală şi printr-o analiză ontologică, aşa cum procedează în cazuri similare, de pildă, Dostoievski.

Dostoievski este marota dumitale şi a lui Petraşincu.

E adevărat.

Şi despre ceilalţi eroi ce ai de spus?

Felix e cel mai puţin interesant. Pascalopol e un tip uşor desuet şi convenţional. Cât despre Stanică Raţiu, în el descopăr vagi ecouri din Pirgu, prin înclinaţia de a îndruma primii paşi spre depravare ai lui Felix şi intenţia de a corupe pe Otiiia.

Dar Otilia?

E izbânda dumneavoastră epică! E un personaj viu, plin de feminitate, de gingăşie şi mister. Ea m-a cucerit, iar la polul opus ca realizare epică, interesantă o consider pe Aglaia Tulea, căci, deşi monomană, aici aţi aruncat unele lumini psihologice care depăşesc simpla fişă medicală.

Ajunge! Ai divagat destul! m-a întrerupt brusc criticul, smulgându-mi cartea din mână.

Gestul mi s-a părut mai puţin violent decât cel al iubitului meu maestru E. Lovinescu, care într-o împrejurare asemănătoare m-a umplut de stupoare. Într-o după-amiază, la el în birou, am început să

disec un roman citit în cenaclu de un scriitor preţuit de critic. I-am demontat articulaţiile, i-am descompus acţiunea, i-am dezvăluit falsitatea resorturilor psihologice, inconsistenţa lor, iar în ansamblu, am urmărit liniile arhitectonice nesigure ale romanului.

Maestrul asista impasibil la această operaţie, care nu-l atingea deloc, dar se vede că în mintea sa lucra o idee secretă, căci la un moment dat, luând de pe birou un volum al său recent apărut, din ciclul „Eminescu", mi l-a arătat, zicându-mi:

— Dacă ai încerca să repeţi operaţia şi cu acest volum, presupunând că l-ai citat, ţi-aş da cu el în cap!

Şi a ridicat volumul în aer; ţinându-l suspendat o clipă, apoi Buddha prinse a zâmbi, ca să-mi dea de înţeles că a glumit, dar în ochii săi stinşi, absenţi, se aprinsese brusc o scânteie şi apoi s-a stins.

„Poate ar fi făcut-o", gândeam în mine însumi, dar eu nu citisem volumul şi, în orice caz, n-aveam intenţia să-i comunic impresiile mele.

Acum cred că se va înţelege de ce am plecat încântat de la Călinescu, cu care nu aveam legături de prietenie şi afecţiune ca acelea cu maestrul meu E. Lovinescu.

Prin 1941 nu-l mai frecventam pe George Călinescu şi întâbairile noastre erau destul de rare şi întâmplătoare, deşi, în mod cu totul bizar, criticul îmi purta o constantă simpatie, după cum eu n-am încetat să-l admir şi să-l citesc cu cel mai mare interes, fără obnubilarea spiritului critic. Astfel, când i-am citit în opera sa fundamentală *Istoria literaturii* studiul consacrat Hortensiei Papadat-Bengescu, am fost izbtit de unele paralele din *Enigma Otiliei* şi *Rădăcinile* marii romanciere. Nu intenţionez niciun moment să insinuez că unele ar fi ecoul celorlalte, ceea ce ar fi absurd, deoarece ambele romane au apărut în 1938.

Sunt însă unele sugestii demne de reţinut. Între Aurica Tulea şi Aneta Pascu există anumite corespondenţe, anumite afinităţi de structură psihică, dar cât despre Titi Tulea, nu aminteşte el de Ghighi din *Drum ascuns*, sau mai degrabă de gemenii degeneraţi Hallipa din *Concert din muzică de Bach*? în ce-l priveşte pe Stanică Raţiu, cum de n-a observat criticul că acest mic clănţău de bară joacă el însuşi în *Enigma Otiliei* un rol de colportor inconştient de ştiri, rol pe care

Călinescu îl reproşează personajului feminin Nory din romanul *Rădăcini* al Hortensiei Papadat-Bengescu, deşi Nory împlineşte o funcţie organică în roman, de investigator psihologic al celorlalte eroine ale romancierei, după cum just a observat şi criticul Pompiliu Constantinescu în micro-eseul său *Romanciera femeilor*.

Dat fiind că urmăream cu fidelitate scrisul călinescian, fie cel săptămânal, fie în volum, firește că am citit şi producţia romanescă ulterioară *Bietul Ioanide* şi *Scrinul negru*. Obiecţiile care i s-au adus primului roman la apariţie, printre care excesul neologistic sau necunoaşterea unor detalii din viaţa rurală, nu afectau substanţa romanului, dar asta nu însemna că el nu ridică niciun soi de probleme. Una din probleme o pune chiar încercarea de a realiza o personalitate de un ordin intelectual superior care se presupune că ar fi arhitectul Ioanide. De nicăieri însă nu transpare superioritatea spirituală a eroului central, incapabil de o trăire profundă, de interiorizare, nici măcar după pierderea tragică a copiilor săi. El rămâne mai departe un ins superficial, un uşuratic amator de experienţe erotico-estetice, de predilecţie cu tinere de aceeaşi vârstă cu propria sa fiică. Această înclinaţie unii încercau s-o justifice sub pretextul că ar fi o travestire a simţământului patern, dar nimic nu învederează acest sentiment, ci dimpotrivă, dezvăluie o trăsătură libidinoasă ascunsă şi, ceea ce este mai grav, un obscur instinct incestuos.

Raporturile cu soţia sa ilustrează lipsa de delicateţe sufletească a omului, nu superioritatea sa intelectuală, cum pare a crede autorul, căci faptul de a i se adresa cu „madam

Ioanide” nu e decât o dovadă de ipocrizie, e o simplă formă rece şi protocolară, denunţând artificialitatea relaţiilor ce domneşte în sânul familiei Ioanide şi chiar o formă de preţiozitate şi de snobism, surprinzătoare la un om care pozează într-un artist emancipat, plutind deasupra lucrurilor mărunte şi convenţionale. În concluzie, nicio clipă, Ioanide nu ne inspiră sentimentul unui om superior şi cu atât mai puţin al unui om de geniu. În genere, mari scriitori au eşuat în asemenea tentative, cu excepţia lui Balzac în romanul *în căutarea absolutului*. De altminteri, însuşi criticul Călinescu, comentând romanul *Eminescu* de Cezar Petrescu, demonstrează dificultatea de a

realiza literar personalitatea unui geniu. S-ar putea obiecta că Eminescu este un personaj real, iar Ioanide o ficţiune. Este adevărat, dar şi un erou de ficţiune se supune aceloraşi exigenţe ale creaţiei obiective, fără de care noţiunea de geniu ar fi o noţiune goală.

Eliminând constatarea că în *Scrinul negru* autorul întrebuinţează un truism tehnic cu „manuscrise, jurnale" sau „scrisori" găsite – truism utilizat odinioară doar de Cezar Petrescu şi Mihail Sebastian, eliminând constatarea că tot în *Scrinul negru* secvenţele aud americane par luate dintr-un western – se naşte o legitimă nedumerire, privind ambele romane, de demonstraţie epică – e drept, executată cu virtuozitate –, amintind pe alocuri arta caricaturală a lui Daumier, dar din păcate persistă şi numeroase reminiscenţe din proza unui tânăr romancier, prin intermediul căruia aristocraţia a invadat pur şi simplu literatura socialistă. Această forţă de portretizare călinesciană se referă îndeosebi la galeria de portrete parodice din mediul universitar, unde scriitorul se mişcă liber şi dezinvolt. În schimb, incursiunea în mediul muncitoresc sau aristocratic dă efecte rizibile (ca, de pildă, scena cu muncitorul director de muzeu care atestă inadecvarea psihologică), iar autoînmormântarea bătrânei prinţese, nunta extravagantă a tinerei prinţese sunt de-a dreptul bufe. Ambele scene nu dezvăluie doar o intenţie parodică, ci şi insuficienţa cunoaşterii mediului aristocratic, mascată prin îngroşarea liniei satirice. Bufoneria, lunecarea chiar în burlesc denotă aici absenţa spiritului de observaţie realist, mai mult nesiguranţa în abordarea unei lumi necunoscute şi străine. De altfel, această bufonerie tulbură şi portretistica universitarilor, valabilă însă în limitele observaţiei realiste. Pe când ezitările în investigaţia mediului aristocratic, sunt mai evidente, şi despre acest lucru şi-a dat seama însuşi scriitorul, punând în gura unui invitat reflecţia dubitativă dacă nu cumva această nuntă este aristocratică sau haiducească. Dubiul este însă al romancierului, căci el, cel dintâi, era conştient de fragilitatea poziţiei sale de observator al unei lumi străine şi fictive. Nu se poate scrie veridic despre obiceiurile unei clase sociale, indiferent care, privind-o prin fereastră sau din imaginaţie, ci trăind doar în mijlocul ei, aşa cum s-a întâmplat cu Proust, care a pătruns în intimitatea nobleţei faubourgului Saint-Germain, sau cu Balzac, care s-a documentat exact

asupra nobilimii şi cu deosebire asupra marii finanţe.

Deoarece după lectura romanelor călinesciene stăruia impresia de lucru „déjà vu", reminiscenţe vechi, ceea ce nu se întâmplă la H.P. – Bengescu, Camil Petrescu, sau Gib. Mihăescu, fiecare având universul lui atât de specific, de individual şi de personal, se deştepta îndoiala dacă nu cumva romancierul Călinescu era proiecţia bovarică a criticului George Călinescu, putându-se încadra în celebra formulă a lui Thibaudet, de data aceasta nu pentru poeţi, ci pentru prozatori: „Sunt romancieri care-s romancieri fiindcă scriu romane şi… sunt romancieri care scriu romane fiindcă sunt romancieri". Desigur, că G. Călinescu se integrează perfect în prima categorie.

*

Când apele politice au început să se tulbure şi o-dată cu apariţia operei sale fundamentale *Istoria literaturii*, George Călinescu a devenit ţinta unor vehemente atacuri ale publiciştilor reacţionari! Printre cei care-l negau cu violenţă se afla şi un oarecare Nicolae Roşu, cu pretenţii de ideolog, dar care împingea polemica de „idei" dincolo de limitele decenţei, alunecând în brutalitate şi grosolănie şi chiar insultă personală. Astfel, el îl califica pe critic de schizofrenic, indicându-i ca loc de recluziune ospiciul de nebuni. Acelaşi publicist s-a năpustit şi asupra lui Mihail Sébastian, polemist acerb, în forme civilizate sau de „vervă rece", cum îi definea genul de polemică însuşi Călinescu. În răspunsul său, Sébastian îl caracteriza pe bătăiosul huligan tip de „subcomisar cult". Amintesc de acest detaliu, deoarece într-o dimineaţă m-am întâlnit cu criticul Călinescu pe strada Spiru Haret. Se ducea la Ministerul învăţământului să solicite o audienţă. Cum până la ora potrivită mai avea destul timp, ne-am plimbat împreună cam vreo jumătate de ceas. Îl vedeam foarte afectat de grosolănia obscurului publicist şi, ca să-l înseninez puţin, i-am amintit de definiţia lui Sebastian. Criticul păru că se mai destinde, a surâs, iar figura sa iradia satisfacţie.

— Într-adevăr, definiţia este admirabilă, a rostit criticul, dar pe figura sa a trecut ca umbra unui nor şi a adăugat: „Este mai grav că acest tip de „subcomisar cult" domină astăzi cultura românească". Şi cu un aer conspirativ, privind prudent în juru-i, a continuat: „Mi-e teamă

că va veni o vreme când vom fi siliţi să cultivăm valorile spirituale în cercuri închise, ca să le putem transmite mai departe, ca în perioadele cele mai negre ale evului mediu”.

Viziunea m-a cutremurat şi în sinea mea nutream speranţa că asta nu se va întâmpla. Eram foarte tulburat, când îl aud pe critic zicându-mi:

Oricum, te felicit pentru atitudinea dumitale. Surprins, nu ştiam la ce făcea aluzie.

Mulţumesc, dar nu înţeleg pentru ce mă felicitaţi.

Înţelegi foarte bine. Este vorba de invitaţia care ţi s-a făcut la „Viaţa” să scrii un articol împotriva mea. Ştiu că ai refuzat, deşi probabil că nu o duci prea bine cu banii.

Mă descurc. Cum aş fi putut să fac una ca asta în asemenea împrejurări? însemna să mă dezonorez.

— Rebreanu ar fi găzduit articolul?

— Absolut sigur. Mi l-a cerut redacţia literară. Rebreanu a mai găzduit în „România literară” atacurile împotriva lui E. Lovinescu, criticul care l-a lansat şi l-a sprijinit. Ce obligaţii are faţă de dumneavoastră?

— Niciuna.

— Să vă dezvălui un mic secret. Rebreanu nici nu se amestecă în treburile redacţiei. Alţii trag sforile. În locul articolului împotriva dumneavoastră, am scris o recenzie despre *Revoluţia* lui Dinu Nicodin, aşa că mi-am scos paguba şi mi-am plătit o datorie de recunoştinţă faţă de autor.

În cele din urmă, m-am despărţit de Călinescu, trist şi dezorientat. Nici el însuşi nu era într-o stare ca să poată insufla altcuiva speranţă, optimism. Şi pe când criticul dispărea din vederea mea, înghiţit de porţile masive şi grele, închise în urma lui cu un zgomot sec, am mai putut surprinde, într-o

fracţiune de secundă, un tic pe care până atunci nu-l observasem la el: întorcea mereu capul cu priviri neliniştite, ca un om care s-ar fi simţit încolţit, urmărit… Această imagine a porţilor masive

şi grele ce se închideau cu un zgomot înapoia omului care arunca în juru-i priviri neliniştite, căutând parcă un ajutor, mi-a rămas multă vreme întipărită în minte, şi era ultima pe care o păstram despre Călinescu înainte de gravele evenimente care aveau să urmeze.

Mulţi şi zbuciumaţi ani au trecut peste mine. Au trecut ca nişte nori întunecaţi, până a venit ziua aşteptată. Zorile Renaşterii, ziua de 23 august 1944. În toată acea perioadă de dispreţ pentru om, am pierdut orice contact cu Călinescu. N-am păstrat legătura decât cu E. Lovinescu, Pompiliu Constantinescu şi F. Aderca. Imediat însă după eliberarea ţării, la procesul guvernului antonescian, l-am revăzut cu bucurie pe G. Călinescu. Sala procesului era ticsită de lume. Călinescu a apărut târziu, când nu mai exista niciun loc liber în sală. A străbătut culoarul între scaune şi perete, în speranţa că va găsi totuşi un loc. Nu era niciunul. Deodată cineva, foarte înalt, cu un cap mic, ciudat, şi-a desfăcut braţele ca pe nişte, aripi în aer; era Geo Bogza. El i-a oferit locul său criticului, într-o altă zi, mi-am dat seama că e şi Călinescu în sală, fără să-l văd, din rumoarea stinsă, din şoaptele asistenţei, printre care se aflau numeroşi scriitori şi publicişti care-l cunoşteau şi-l admirau pe critic. În zadar am încercat să-l zăresc şi, eventual, să mă apropii de el. Mă împiedica barajul de oameni. Către sfârşitul şedinţei, la ieşire, s-a produs o mare învălmăşeală. Unii voau să-l vadă mai de aproape pe critic, alţii să-i vorbească, poate. Din pură întâmplare, în acest vârtej de oameni, m-am pomenit faţă în faţă cu Călinescu. M-a prins într-o privire cercetătoare, de jos în sus, schiţând gestul semeţ de înălţare a frunţii, şi mi-a spus cu oarecare ezitare:

— Stai puţin, mi se pare că noi doi ne cunoaştem, dar ţi-am uitat numele.

— Numele meu este Ieronim Şerbu.

A, da! a făcut criticul, luminându-se. Ne cunoaştem cam de multişor. Îmi pare bine că ai scăpat cu viaţă şi că trăieşti.

Dar mie! am exclamat pe un ton care i-a provocat un zâmbet amuzat şi prietenos.

— Bine. Aşteaptă-mă jos, la capătul scărilor, mai, stăm puţin de vorbă.

Ştiam că, în pofida ciudăţeniilor sale, Călinescu era un om

sociabil, îi plăcea conversaţia, îi plăcea să se înconjure de tineri, dar nu să-i şi aduleze. Îl asalta însă atâta lume încât eram convins că nu se va putea ţine de cuvânt. Îl aşteptam totuşi pe ultima treaptă de la Tribunalul Poporului. Peste vreo zece minute Călinescu a apărut în uşă, a coborât iute şi sprinten treptele de piatră, s-a apropiat de mine şi, împingându-mă uşor de spate, mi-a zis:

— Să facem câteva tururi în jurul scuarului.

Cea dintâi întrebare, aparent nevinovată, suna informativ:

— Ce mai scrii?

Întrebarea m-a mirat fiindcă nu se putea să nu fi ştiut că abia îmi apăruse un volum de reportaje, *Oamenii visează pâine*, în editura F.R.M.I., iar dacă nu aflase de apariţia volumului, ceea ce era exclus la un critic atât de bine informat cu tot ce apărea, ar fi aflat-o din ziarul „Victoria", al cărui redactor-şef era criticul George Ivaşcu, prietenul şi discipolul lui Călinescu, ziar care publicase o amplă cronică semnată de Dan Petraşincu. Întrebarea era deci o capcană şi am încercat s-o evit.

Fac publicistică militantă.

Este o muncă utilă, dar mi se pare că ai scos şi un volum de reportaje literare. Cum îi zice?

Oamenii visează pâine.

Criticul a tăcut, s-a făcut că se uită la răzoarele de flori, şi tăcerea s-a prelungit nefiresc de lungă; era o tăcere apăsătoare, penibilă, în oare simţeam că mocneşte ceva rău, apoi deodată, după câţiva paşi, s-a întors brusc spre mine, parcă furios.

Dar mie de ce nu mi-ai trimis volumul?

Nu l-am trimis nimănui.

Era adevărat, căci în anii tinereţii mele eram mai puţin darnic cu dedicaţiile.

— Minţi!

Uluit, am încercat aceeaşi senzaţie, de parcă aş fi primit o palmă din senin. Călinescu a observat stupoarea mea şi a căutat să atenueze efectul.

— Am văzut volumul cu dedicaţie pe masa de lucru a lui Tudor

Vianu.

Un simplu act de politeţe. Era directorul editurii. Aveam datoria să i-l ofer.

Aveai datoria să mi-l oferi şi mie. Toţi scriitorii îmi trimit volumele.

Ştiu. De pildă Ion Călugăru. Şi el v-a trimis volumul cu dedicaţie. Ştiu, că mi-a spus-o.

— Da? Ce ştii?

Dedicaţia sună cam aşa: „Criticului George Călinescu, omagiul editurii, Ion Călugăru”.

Deci se şi laudă cu asta. Ingratitudine scriitoricească! Te-ai supărat mai înainte, a rostit criticul cu un glas schimbat, prevenitor.

Nu mi-a picat bine vehemenţa tonului şi nici imputarea. Astăzi însă am trăit o zi mare, pe care nici nu mă gândeam s-o mai apuc. În strălucirea ei pălesc toate asprimile, chiar şi ale lui Călinescu. De altminteri, ele se răscumpără prin articole din presă despre proces. Toate sunt admirabile, dar mai ales portretele inculpaţilor, printre care cel al „mareşalului” mi se pare excepţional.

— Nu întoarce vorba. Trimite-mi cartea sau ţi-e frică?

?!

Pe Pompiliu Constantinescu îl mai vezi?

Da, îl văd destul de des.

Treci pe la mine în zilele acestea.

Trec neapărat.

Ne-am despărţit la marginea trotuarului şi pe când Călinescu urca panta, iar silueta sa scundă, cu proeminenţa ventrală, se pierdea în larma străzii, gândul meu îl şi îmbrăţişa pe Pompiliu Constantinescu.

Într-una din acele zile, Pompiliu Constantinescu mi-a mărturisit intenţia sa de a scrie o *Istorie a literaturii române*, proiect scump inimii sale, dar pe care o moarte pretimpurie şi stupidă l-a împiedicat să-l ducă la îndeplinire. Tot cu acelaşi prilej mi-a povestit şi despre o invitaţie la masă la colegul său George Călinescu. Nu era singurul invitat. Au mai fost invitaţi şi criticii Şerban Cioculescu şi Vladimir Streinu. În timpul mesei, pe când se serveau cotlete la grătar Călinescu

a renunţat la cuţit şi furculiţă, aceste ustensile ale civilizaţiei, servindu-se de osul cotletului ca de un mâner, şi muşca feroce, nu lacom, din carnea fragedă, ca regele Henric al

VIII-lea al Angliei, probabil în dorinţa – observase Pompiliu Constantinescu – să dea impresia unui masticator teribil.

Masa s-a desfăşurat fără niciun incident, într-o atmosferă distinsă şi prietenească. La plecare, gazda, politicoasă, şi-a condus oaspeţii la poartă. De obicei, criticul îşi conducea musafirii pe rând ca să-i împiedice să-l bârfească. De data aceasta se părea că face o excepţie, dar confraţii săi nici n-au parcurs o sută de metri, când au auzit în spatele lor nişte paşi mici şi repezi. Pompiliu Constantinescu, surprins, a întors capul. În faţa sa se afla Călinescu, cu respiraţia tăiată, suflând precipitat:

Ce este? Ce s-a întâmplat? s-a mirat tare Pompiliu Constantinescu.

Nimic, nimic, a zâmbit liniştitor Călinescu. Vreau să vă mai conduc o bucată de drum, ca să vă dau mai puţin timp să mă bârfiţi.

Prin 1945 – 1946 criticul i-a propus lui Dan Petraşincu cât şi mie să colaborăm la „Tribuna poporului", unde de altfel lucra un vechi prieten de-al nostru, Dinu Hervian, ilegalist, intelectual de formaţia marxistă, extrem de inteligent, cu mari aptitudini eseistice şi literare, dar leneş. Petraşincu a acceptat imediat. Eu, însă, urmăream alte rosturi. Visam să lucrez la un ziar important, cel mai important, dar împrejurările m-au îndreptat în altă parte. Într-o zi, ducându-mă pe la „Tribuna poporului", Călinescu zărindu-mă, m-a poftit în biroul său şi s-a interesat de ce stau în rezervă.

Umblă buhu prin oraş că dv, vă jigniţi şi vă terorizaţi colaboratorii.

Eşti un tânăr insuportabil! N-am nevoie de dumneata, s-a enervat Călinescu.

Credeam că orice contact cu el s-a rupt, că nu mă va mai primi vreodată. Totuşi, la primul meu apel a răspuns cu simpatie şi m-a primit în noua sa locuinţă, demnă de personalitatea criticului, şi unde am auzit că trăia ca Voltaire la Ferney, organiza spectacole de teatru, înconjurat de tineri discipoli şi admiratori. M-am înfăţişat la el acasă cu

oarecare ezitare, deşi de felul meu nu eram un tânăr timid, dar nici obraznic, ci sobru şi stăpânit, cu simţul decenţei şi al demnităţii personale. Soarele călinescian urca la apogeu şi mă temeam că poate omul s-a schimbat, poate mă va trata distant şi rece, ceea ce m-ar fi făcut să-mi retrag imediat persoana, dar temerea mea a fost cu totul nejustificată, căci criticul s-a arătat chiar mai amabil ca de obicei, mai sigur pe sine şi foarte degajat, arătându-mi un dulap, e drept, foarte frumos, dar în care satisfacţie artistică intra şi puţină sperietură de intelectual recent posesor de lucruri de preţ.

— Asta-i mobila Biedermeier. Ştii ce-i mobila Biedermeier?

I-am răspuns că nu ştiam, că numai de mobilă Biedermeier nu-mi ardea, deşi mă simţeam bine, sănătos şi respiram în aerul libertăţii.

Călinescu a început să-mi facă un scurt istoric al mobilei, spiritual şi savant, după care a trecut la o demonstraţie. A încercat să deschidă uşa din mijlocul dulapului; pesemne că broasca s-a blocat şi nu voia să se deschidă, şi tocmai când, plictisit, era gata să renunţe, spre surpriza amândorora, s-a deschis larg uşa de la extremitatea dulapului.

— Acum ştiu ce-i mobila Biedermeier! am zis râzând. S-a înveselit şi Călinescu de întâmplare, dar, nu ştiu cum, discuţia s-a axat asupra împrejurării că din lipsă de mijloace materiale şi datorită bolii tatălui meu, n-am putut urma şi studiile universitare, deoarece trebuia să-mi câştig existenţa. Personal, îmi părea foarte rău, căci aveam aptitudini pentru filosofie, aşa cum remarca şi Camil Petrescu în dedicaţia pe care mi-a dat-o pe volumul său *Introducere în filosofia fenomenologică*, şi în care sublinia tocmai această „vocaţie a problematicii abstracte", pe care o aveam, dar alta era observaţia lui Călinescu; el susţinea că „studiile universitare" sunt o bună bază şi pentru ascensiunea politică.

— Eu, de pildă, adăugă criticul, dacă aş vrea, aş putea ajunge şi ministru.

M-am scandalizat:

Ministru?

Nu dispreţul poziţia socială, ea te ajută şi în cariera literară.

Poate socială, dar literară? Lovinescu reprezintă o valoare prin opera sa, cum o reprezentaţi şi dv., nu printr-o demnitate socială. Cred că Lovinescu nici nu visa să ajungă vreodată ministru. Aveţi alt titlu de glorie mai durabil. M-ar mâhni să ştiu că George Călinescu nutreşte astfel de arabiţii deşarte. Sunteţi în stare să vă amintiţi măcar unul din prim-miniştrii Franţei care s-au succedat la putere în ultimii zece ani?

Pe loc nu-şi amintea de niciunul.

— Vedeţi ce puţin lucru reprezintă o funcţie oficială în posteritate?

Deşi surâdea amuzat, deşi continua să fie amabil, ne-am despărţit însă glacial şi am avut impresia că este agasat de prezenţa mea şi s-ar fi bucurat să plec, ceea ce am şi făcut imediat.

De altminteri, oricât mă interesa şi mă atrăgea, mi-am promis definitiv să nu-i mai calc pragul, şi nici să asist la vrreo manifestare culturală unde ar fi luat cuvântul. Şi m-aş fi ţinut de promisiune, dar ispita de a-l vedea în ipostaza de academician era mai mare, aşa încât am luat totuşi parte, fireşte în public, atât la primirea sa la Academie, cât şi la comemorarea lui Caragiale. N-am regretat. Erau două spectacole rare. La Academie am vut revelaţia clară că mă afla în faţa unui om posedat de geniu, un om însă care nu ştia ce să facă cu el, deoarece, în timp ce schiţa o splendidă incursiune în opera sadoveniană, dădea şi un spectacol. Glasul lui scotea şi-uri discordante, stridente, mâinile executau gesturi plastice, iar pe sub sprâncene, ochii mobili, atenţi urmăreau efectul asupra publicului. Şi atunci mi-am zis că într-un mod bizar câteodată geniul se însoţeşte şi de o trăsătură de exhibiţionism. De altfel, Călinescu era un om complex, greu sesizabil, cu mari disponibilităţi. Când îl credeai critic, se dezvăluia romancier, când te apropiai de romancier, el a şi intrat în pielea unui autor dramatic; nici nu te-ai dumirit bine asupra autorului dramatic şi te aflai în faţa regizorului, iar când sperai că în sfârşit s-a fixat, Călinescu juca… era şi actor!

Dintre toate aceste ipostaze, desigur că cel mai mult îi convenea cel de academician, după cum o atestă aceste două mici întâmplări. Întâlnindu-se cu Tudor Vianu, după alegerea sa la Academie, i s-a adresat esteticianului, triumfător:

Ei, ce zici? Sunt şi eu membru al Academiei.

Ce să zic? Mă bucur, i-a răspuns Tudor Vianu.

— Nu te bucuri, *te faci numai* că te bucuri, i-a replicat Călinescu.

Iar într-o altă zi, când l-a abordat în nu ştiu ce chestiune criticul Perpessicius, acest om de o rară delicateţe şi fineţe, Călinescu a ţinut să pună lucrurile la punct:

— Un moment! în definitiv, dumneata nu eşti decât un simplu membru corespondent al Academiei. Membru corespondent.

Din presă am aflat că George Călinescu va vorbi cu prilejul comemorării lui Caragiale. Nu voiam să pierd acest prilej unic, mai ales că ştiam că, ajuns la apogeul gloriei sale, criticul se pregătea să coboare pe celălalt versant. Trebuia neapărat să-l mai văd, fie de la distanţă, să-l mai aud. Pe când alergam într-un suflet spre Societatea de Radiodifuziune, unde avea loc festivitatea, în dreptul „Capsei" m-am auzit strigat de o colegă, scriitoare:

Şerbule, unde fugi?

La Societatea de Radiodifuziune.

Ai vreo înregistrare?

Nu, mă duc să-l ascult pe Călinescu. Vorbeşte despre Caragiale. Îţi închipui ce va fi acolo, un banchet de idei. Nu vreau să lipsesc de la acest banchet.

Oricât ar părea de ciudat, mai ales atunci aveam nevoia stringentă să-l văd, să-l aud, căci în acea perioadă aveam unele încurcături profesionale, Spiritul meu alarmat căuta un refugiu, şi unde în altă parte ar fi putut găsi acest refugiu decât în zborul superb al gândirii călinesciene? De aceea am îndemnat-o şi pe colega mea, scriitoare:

Vino şi tu să-l asculţi pe Călinescu.

Călinescu? a sărit ca arsă scriitoarea. Cum, încă n-a murit? Atât de odios, atât de monstruos mi-a sunat în ureche izbucnirea scriitoarei, încât am lăsat-o în mijlocul drumului şi am gonit spre festivitate… Un ropot de aplauze detună în sală la apariţia criticului. Nu mi-am putut lua ochii de pe chipul lui Călinescu, în care munca şi poate semnele bolii ascunse săpaseră cavităţi adânci. Nici nu-mi venea să cred în

aceste ravagii, dar însuşi criticul le confirma într-o tabletă din „Contemporanul", în care leitmotivul era: „dar ochii mi-au rămas tineri"... leitmotiv ce dezvăluia atât adevărata sa stare, cât şi un naroisism suspect, care m-a dus cu gândul înapoi la două din tribulaţiile sale sentimentale, când o tentativă reală sau simulată de sinucidere s-a soldat cu împotmolirea criticului într-un strat gros de noroi de pe marginea lacului Florească, iar o încercare de întrecere cu o sportivă, nimfă blondă, tânără şi frumoasă, excelentă înotătoare, era să se încheie tragic pentru concurentul ei care, în iluzia bovarică a imaginaţiei sale, se vedea pesemne un splendid efeb, şi nu un cărturar uzat, cu membrele prea scurte, cu o pronunţată sfericitate ventrală, dedat mai degrabă cu lectura în tihna bibliotecii decât cu lupta împotriva forţelor naturii. Numai această iluzie de sine, îmi închipui, i-a insuflat curajul să se avânte în larg. La primele semne disperate ale imprudentului critic, care bătea apa cu mâinile şi căsca ritmic gura ca un peşte fără aer, fidela sa soţie a dat imediat alarma pe plajă, nu fără o notă comică:

— Săriţi! Ajutor! Se îneacă un academician!

Vitrina cu amintiri, *Editura Cartea românească*, *Bucureşti*, *1973*, *p*. *41 – 65*. *Publicat iniţial*, *fragmentar*, *cu titlul* Vitrina cu scriitori: George Călinescu, Fragment, *în „Viaţa românească" XXIV*, *nr*. *11*, *noiembrie 1971*, *p*. *28 – 37*.

11 – Amintiri despre G. Călinescu *205*

19.7.2

D. FLOREA-RARIŞTE

Călinescu în laşi

Un doctorat celebru

Examenul, de doctorat al lui Călinescu s-a ţinut în Aula Universităţii. Amfiteatrul era ocupat de profesori, studenţi şi studente şi de public din oraş, cu predominarea doamnelor şi domnişoarelor, în ţinută distinsă. În aşteptarea fremătătoare, uşa centrală se deschide solemn şi, la masa festivă, luă loc comisia examinatoare, din care făceau parte: Octav Botez, Ilie Minea şi încă cineva, mi se pare, fiind prezidată de Orest Tafrall, în calitatea sa de decan al Facultăţii de litere şi filosofie. În dreapta comisiei, Călinescu rămânea în picioare.

Regulamentul examenului de doctorat prevedea că depăşirea unui anumit interval dintre publicarea tezei şi susţinerea ei orală îi anula calitatea din acest punct de vedere. Aşa se explică faptul că monografia despre Eminscu nu mai era valabilă ca teză de doctorat pentru candidatul din faţa noastră care, cu gesturi intempestive şi dicţiunea-i caracteristică, marcându-şi expunerea cu dese hm-uri, în căutarea expresiei adecvate, îşi susţinea degajat teza ad-hoc despre *Avatariile faraonului Tlà*. Comisia şi asistenţa ascultau cu tot ma viu interes analiza operei eminesciene, cu privirile atârnate de figura celui care oficia şi cu auzul stăpânit de frazele rostogolite impetuos şi convingător.

După terminarea expunerii, subliniată cu aplauze entuziaste, au urmat discuţii, observaţii şi întrebări din partea comisiei. Primul a luat cuvântul Octav Botez, ca specialist în materie. După aprecierea elogioasă a lucrăridouă au fost întrebările puse de examinator, rămase în memoria mea. Prima: „Dacă Eminescu n-ar fi scris *Luceafărul* şi *Scrisorile*

(voia să afle Octav Botez din gura candidatului) ar mai fi el pentru literatură ceea ce este?" – „Orice poezie, orice rând scris de Eminescu poartă pecetea gemului său şi acest lucru îmi creează convingerea că Eminescu ar fi rămas luceafărul poeziei româneşti, chiar dacă n-ar fi scris *Luceafărul* şi *Scrisorile*", a răspuns fără ezitare Călinescu.

A doua întrebare: Octav Botez dorea să afle ce părere are domnul Călinescu despre o presupusă influenţă a lui Alfred de Musset asupra lui Eminescu, dat fiind că un exemplar din opera poetului francez s-ar fi găsit în biblioteca poetului nostru. Întrebarea i-a dat prilej candidatului să facă o pasionantă peroraţie bazată pe metoda sa de investigaţie, arătând că niciodată n-a tras concluzii din fapte exterioare, cum ar fi acela că o carte oarecare s-a găsit în bibliotecă sau că a fost menţionată în inventarul bibliotecii. Putea s-o aibă şi să n-o fi citit; putea s-o citească şi să nu adere la conţinutul ei; putea să adere şi totuşi să nu-i fertilizeze opera. Numai constatarea reală a influenţelor, pe bază de analiză, e concludentă. „Nu! – a încheiat candidatul – Eminescu n-a fost influenţat de Alfred de Musset". Era concluzia

categorică a candidatului, ce polemiza cu examinatorul.

Un incident penibil a fost provocat de preşedintele comisiei. Apreciind că studiul lui Călinescu e de valoare deosebită şi că nu are de spus nimic în această privinţă, Tafrali îşi cerea permisiunea de a face totuşi unele obiecţii privitoare la forma redactării; nu destul de îngrijită, după părerea sa Aşa, de exemplu, cuvântul „*urieşesc*" trebuia înlocuit cu *uriaş*", în conformitate cu spiritul limbii române… Stupoare generală! Atât candidatul cât şi restul comisiei, dimpreună cu asistenţa, încremeniseră într-o apăsătoare situaţie de jenă. Călinescu, el însuşi surprins şi neîndrăznind, din condescendenţă, să dea replica cuvenită, aştepta dezlegarea sau tăierea nodului gordian. Capetele celor din comisie s-au apropiat unul de altul pentru sobor de taină şi tot în şoaptă apoi i s-a comunicat ceva preşedintelui, după care acesta a dispus să se treacă la altă chestiune. Toţi au respirat uşuraţi… Buclucaşul cuvânt „*urieşesc*" era de fapt expresia proprie a lui Eminescu şi făcea parte dintr-un citat reprodus de Călinescu în teza sa!

Cam în felul acesta a decurs examenul de doctorat al lui George Călinescu, la sfârşitul căruia, după o scurtă deliberare, comisia, potrivit momentului de încununare a celebrului doctorat, – condus şi dominat în realitate de candidat – a anunţat solemn rezultatul şi calificativul obţinut… „cum laudae".

„*Jurnalul literar*" *şi* „*Noua Junime*".

Pentru a scoate Ia) şuil din „ptrovincialism", Călinescu îşi propusese câteva obiective, între care o societate literara şi o revistă. O societate literară, dar ce nume să-i dea? Ca să se păstreze legătura cu glorioasa tradiţie a laşului, a găsit nimerit să i se spună „Noua Junime". Am participat la prima şedinţă. S-a ţinut la „Corso", localul de elită, ce se afla pe locul din faţa actualului palat al tineretului la colţul străzii Lăpuşneanu cu strada Carol (acum Bulevardul Republicii).

Călinescu a ţinut să precizeze că „Noua Junime" se va conduce după acelaşi principiu ca şi „Junimea" cea veche: „Intră cine vrea, rămâne cine poate". De aceea – a precizat iniţiatorul – noi vom ţine şedinţele cu uşile deschise „să intre cine vrea!" Uşa localului, ce da de-a dreptul în stradă era deschisă simbolic, după dispoziţia dată într-adins de profesor. Aşa că… – a continuat Călinescu, arătând spre uşa

deschisă, prin care pătrundea o lumină plăcută – dacă cineva dintre dumneavoastră nu poate să mai rămână, e liber să se retragă, fiind liber să intre din nou dacă vrea".

„Noua Junime" trebuia să aibă desigur, şi o revistă. Atunci s-a luat în discuţie şi apariţia proiectatei publicaţii „Jurnalul literar", care a şi apărut la scurt timp. S-a vorbit nu numai de conţinutul şi orientarea ei, ci şi de formatul şi aspectul estetic al revistei, care, accentua criticul, va trebui să fie la nivelul celor mai prestigioase publicaţii occidentale.

Se gândise şi la cercetări arhivistice şi la investigaţii pe alte căi, pentru a scoate la lumină aspecte uitate sau necunoscute din trecutul ieşean. Învăţa pe studenţi şi tehnica cercetării, ca de exemplu, alcătuirea, trierea şi mânuirea fişelor, sau explica, bunăoară, cum un simplu anunţ dintr-un ziar te poate duce pe urmele unei descoperiri însemnate pentru istoria literară. Iată: „La sfârşitul lui decembrie 1889, printr-un anunţ dintr-un ziar ieşean, Al. Xenopol reclama pierderea unui câine, ce se rătăcise din cauza viforniţei şi a gerului din acele zile. Ochiul ascuţit al criticului literar, spunea Călinescu, va trece peste faptul divers şi va privi mai departe. Citind printre rânduri, el îşi va explica de ce la înmormântarea lui Creangă a fost atât de puţină lume. Frig, ger şi polei! Cine să iasă din casă pe asemenea vreme? Din acelaşi motiv, cei mai mulţi nici n-au avut cum să afle că povestitorul murise.

Prelegeri şi seminarii

Călinescu intra în amfiteatru cu paşi grăbiţi şi mergea la catedră fără să privească în stânga sa, la auditoriul care-l aştepta comentând. Dar până la catedră el şi rostise prima frază de introducere la prelegerea ce avea să urmeze. Introducere e un fel de a spune, căci profesorul îşi continua, de fapt, prelegerea anterioară, de unde o întrerupsese data trecută.

Vorbind de Ion Minulescu, îl califica drept un „Mitică" liric, în sens caragialesc, susţinând că romanţele sale reflectă sentimentalismul emfatic al „Miticilor" bucureşteni. Şi cita:

„Eu ştiu c-ai să mă-nşeli chiar mâine, / Dar fiindcă azi… etcetera. / Am să te iert. E vechi păcatul / Şi nu eşti prima vinovată".

„Etcetera"-ul din versul al doilea, înlocuind emistihul cunoscut

de toţi, era premeditat şi sconta buna dispoziţie a ascultătorilor.

Despre dicţiunea caracteristică a, lui Călinescu am mai amintit. Ea îşi păstra caracterul şi când citea sau recita versuri. Reproducerea era complet lineară. Singurele marcaje erau anumite pauze, de obicei înainte de cuvântul final.

Citind odată o poezie de Ion Barbu, a pus colectivului din bănci întrebarea: „Ei, spuneţi ce aţi înţeles? Ce vrea să spună poetul?" întrebarea plutea ameninţătoare, nimeni neîndrăznind s-o onoreze c-un răspuns cât de vag. A fost repetată de câteva ori, cu îndemnuri de încurajare. Acelaşi rezultat. Atunci a trecut la altă tactică, adresându-se direct pe nume sau indicându-i prin gesturi pe cei ce nu-i cunoştea: „Dumneata ai înţeles poezia?... dar dumneata?... dumneata... dumneata!" Muţenie generală. Apoi, cu privirea îndreptată spre mine: „Dumneata ce ai înţeles?" – „Eu n-am înţeles nimic, domnule profesor..." – „Foarte bine! Ăsta-i răspunsul!" a izbucnit profesorul. „Nici eu n-am înţeles poezia de la-nceput. E o poezie ermetică, o poezie cu cheie. I-am

cerut-o autorului. Fiind în posesia cheii, poezia devine perfect inteligibilă. Dar asemenea poezii – cu cheie – nu sunt recomandabile. Adevărata poezie trebuie să comunice liber cu cititorul. Asta nu înseamnă că pledez pentru facilitate".

Călinescu nu se limita numai la preocupările didactice şi publicistice literare. El trăia intens, cu toată fiinţa şi evenimentele politice ale zilei.

Ne aflam în pragul războiului. Eram şi sub nefastă zodie a legionarismului. Revoltat, enervat, transfigurat aproape, intrând odată în amfiteatru, în loc să abordeze probleme literare, ca de obicei, a explodat pe neaşteptate: „Vă daţi seama unde-am ajuns? Pe muchie de prăpastie. Suntem împinşi spre prăbuşire totală, spre nebunie! Trebuie să ieşim din această apocaliptică situaţie!" Era o manifestare de mare curaj, în acea vreme de nemaipomenită teroare legionară, când pe neaşteptate, se iveau în sălile de cursuri echipe cu diagonală peste cămaşa verde şi cu revolvere la şold, cum ni s-a întâmplat la o prelegere a lui Iorgu Iordan, pe care l-a somat să părăsească sala şi

universitatea pe motiv că e comunist.

„Convorbiri literare”, nr. 8, 30 aprilie 1972, p. 5.

19.7.3

EUGEN BARBU

Portretul

Bătrâna clădire a Universităţii din Bucureşti cu aerul ei sever avea o singură atracţie în acei anii: cursurile profesorului Călinescu. Ca proaspăt student admis în incinta amfiteatrului „Odobescu”, parcă aşa-i spunea acelei săli cu pupitre gen tribună urcând spre tavan şi cu o mică estradă de parchet pe care se afla catedra marelui nostru critic, nu înţelegeam de ce în primele bănci erau admişi nişte oameni cărunţi pe care-i identificai cu uşurinţă: redutabili critici literari şi profesori universitari. Aveam să pricep după primul ceas al cursului de ce venerabilele personaje se înscriau într-un adevărat *parter de regi*. Era o onoare pe care genialul om o merita cu prisosinţă…

Intrarea lui Călinescu era prevestită de o rumoare iscată pe scurtul coridor de ciment în care profesorul era aşteptat de studenţii cei mai zeloşi. Totul aducea cu o furtună tinerească, zglobie. I se întindeau caiete cu versuri, cu ochiul lui fanatic, Călinescu îi privea pe cei din jur, recunoştea pe câte unul şi spunea câteva vorbe de aprobare sau de respingere a manuscrisului ce nu era înapoiat decât în cazurile fericite. Uşa se deschidea violent, cei ce-l urmaseră se aşezau pe marginile estradei ca o ceată de câini de vânătoare la ora când se împarte prada. Se făcea o tăcere solemnă, de afară se auzeau sunetele înfundate ale străzii şi lecţia începea. Stam de obicei cocoţat pe pervazul unei ferestre de sus şi nu în mod întâmplător pentru că orele de curs ale lui Călinescu îmi ofereau un mare spectacol, atât al vorbitorului, cât şi al sălii care era sistematic şi vizibil cucerită cu o ştiinţă a expunerii pe care nu o bănuisem iniţial.

Profesorul avea o ţinută vestimentară aparent boemă, corectă, dar nu rigidă. Haină închisă, vestă, papion, gesturi lejere. Scotea o mică fiţuică de hârtie cât foaia de tutun, subţire şi răsucită pe care o consulta cu coada ochiului din când, în când mai mult ca să aibă certitudinea că nu a uitat ceva decât să se ajute cu acele invizibile note scrise cu cerneală. Se plimba de colo colo pe estrada lucioasă de

parchet, pe fundalul negru al unei table şcolăreşti, vorbind cu un glas ascuţit în tonalităţi diferite, cu o cantabilitate hilariantă la primele măsuri, dar cu care te deprindeai şi înţelegeai de ce are nevoie de ea: pentru a marca unele puncte ale expunerii.

Frapa la Călinescu masca lui faunească, acele riduri grave ale obrazului şi mai ales luminile ochilor. Era straniu şi cuceritor, nu avea silueta unui sportiv, dar asta se uita din primele minute. Vorbele curgeau scăzând la pragurile de jos, ori urcând în patetice măsuri avântate. Nu am să uit niciodată impresia de început înregistrată în timpul lecţiei despre *Anatomia îngerilor*, spaima şi chiar surâsul general al sălii, uluite că se poate discuta despre aşa ceva. Stam în spatele unor fete care aveau caietele deschise, gata să ia notiţe cu creioanele lor bine ascuţite. Enunţarea unui asemenea titlu le pusese într-o stare de perplexitate şi iniţial renunţaseră să scrie ceva pe foile albe de hârtie, bănuind că profesorul le face o farstă.

— Au îngerii sex? se întreba Călinescu aruncând privirea spre rândurile compacte de bănci.

Şi tot el răspundea:

— Un înger seamănă câteodată mai mult cu un tânăr, alteori mai mult cu o fată, dar, sexual vorbind, el nu are sex, prin urmare nu-i nici măcar un hermafrodit.

Pudoarea unor tinere studente putea fi tulburată de aceste curiozităţi, dar expunerea continua după o logică formidabilă:

— Astfel că nu putem gândi un înger cu aspect feminin excesiv, cu păr lung, despletit, cu sâni, precum nici hirsut, muşchiulos şi viril dacă are nuanţă masculină. Îngerul e un copil ambigen de epocă prepuberală, suav şi inocent…

Ceva se înstăpânea în aer, o vrajă fără margini. Fetele uitau să mai scrie în caietele lor, ca şi noi, Masca faunească a profesorului ne fascina.

— Îngerul se deplasează din punctul de vedere al circulaţiei spre regnul vegetal. El poate fi gândit ca îmbibat cu o sevă odoriferă, cu un balsam suav. Doar ştiţi că moaştele au miros de aromate şi nicidecum de cărnuri uscate şi de sânge coagulat…

Îmi venea să aplaud, dar asta nu se cuvenea. Era textul unui

mare poet, nu al unui banal profesor universitar care ar fi predat cu răceală, ca în alte aule, o materie moartă, severă, clasică.

Priveam feţele acelor oameni renumiţi din primele bănci, ascultându-l cu religiozitate, şi-mi spuneam că acea supunere intelectuală la care se dedau cu o voluptate ce nu poate fi descrisă era lucrul cel mai frumos la care asistasem vreodată.

— …Dacă am face o deschidere a abdomenului îngerilor, ce am găsi? se întreba profesorul iar, şi-şi răspundea lui însuşi: Ar trebui să găsim nişte cărnuri reci şi fragede ca miezul de măr şi nişte intestine cu totul vegetale. O ţevărie decorativă şi parfumată. Îngerul nu poate înghiţi decât un aliment eteric, un vin de eucaristii, spre a face simbolic gestul nutriţiei, însă digestie animală nu poate să aibă. Altfel ar fi fetid, ar avea defecaţie şi asta ar fi contra principiului incoruptibilităţii…

Aşa se pierdeau cuvintele în acea aulă frumoasă în care un grup de oameni norocoşi au putut să-l asculte câteva luni pe divinul scriitor. Pe urmă, într-o zi, spre catedră s-au îndreptat nişte oameni oarecare şi am aflat cu stupoare că nu vom mai putea să-l audiem pe profesor. Drept care un număr de 15 sau 20 de studenţi am părăsit demonstrativ Facultatea de litere, pentru că nedreptatea gestului făcut de nu ştiu cine ne-a cutremurat.

Aveam să-l revăd pe Călinescu mai târziu la Academie şi într-o Sală de Congrese, vorbind la fel de patetic, ca un mare actor, cu gesturile lui Demostene, redat poporului nostru, repus în drepturi şi demnităţi, fără a mărturisi vreo rană de orgoliu, superb şi inimitabili.

„România literară, VI, nr. 11, 15 martie 1973, p. 16

1974

Al. PIRU

Teza de doctorat

Ziua când l-am văzut întâia oară pe G. Călinescu mi s-a fixat bine în minte, deoarece coincide cu data când şi-a susţinut examenul de doctorat în litere şi folozofie la Universitatea din Iaşi, 23 noiembrie 1936. Eram de la 1 octombrie student în anul I şi mă aflam cu alţi colegi din toţi anii cu care frecventam cursurile împreună în aula Universităţii, la Facultatea de ştiinţe. În sală se mai aflau numeroase persoane din intelectualitatea de pe atunci a laşului, profesori, studenţi

şi elevi. Cu toate că era toamnă târzie, vremea se menţinuse caldă, aproape ca vara. Am luat loc în primele bănci, ca să asistăm la un spectacol extraordinar. A fost într-adevăr mai presus de orice aşteptări. Comisia a apărut după oarecare întârziere cu candidatul şi s-a aşezat la aceeaşi masă. Surpriză! Călinescu nu semăna cu cel pe care mi-l imaginam din desenul pur, elin, al lui Ştefan Dimitrescu, nu avea statură, nici talie, era mai degrabă convex, deşi drept, cu capul sus, împodobit cu o frumoasă coamă despărţită balzacian în două, foarte elegant, în smoking negru şi pantaloni gri vărgaţi, cu o splendidă cravată roşie. Comisia se compunea cam eteroclit din decanul Facultăţii de litere şi filosofie, Orest Tafrali, profesor de arheologie, om de şaizeci de ani şi care a murit de 61 de ani, I.M. Marinescu, profesor de limba latină, craiovean din generaţia lui Tudor Arghezi, în tinereţe poet, traducătorul în româneşte al lui Petronius, Octav Botez, fratele lui Jeant Bart, numit profesor de istoria literaturii române moderne după moartea lui G. Ibrăileanu, întâmplată în martie 1936, Iorgu Iordan, lingvistul, academicianul de azi, unul din principalii susţinători ai candidatului, şi Mihail Ralea, director împreună cu G. Călinescu al revistei *Viaţa românească* din 1933, executorul testamentar al lui Ibrăileanu care exprimase dorinţa de a face din G. Călinescu urmaşul său la Iaşi.

Teza lui G. Călinescu era analiza manuscrisului eminescian *Avatarii faraonului Tlà*, 100 de pagini decupate cu câteva adaosuri din lucrarea *Opera lui Mihai Eminescu*, prezentată şi ea (primele două volume) complimentar. Susţinerea a durat aproximativ două ore şi s-a transformat, datorită vervei inepuizabile a candidatului, din dialog, în monolog. De fapt, cu unele mici excepţii, observaţiile comisiei au fost mărunte şi neînsemnate. Nimeni nu s-a referit la teza propriu-zisă, un studiu de literatură comparată a motivului metempsihozei şi a unor teme romantice (statuile, dublul, magnetismul etc). O. Tafrali, a obiectat că în *Opera lui Mihai Eminescu* trimiterile nu sunt făcute la subsol, ci, în chip „neştiinţific", în paranteză. I.M. Marinescu s-a referit în cuvântul său la paragraful despre limbi şi literaturi clasice din capitolul *Cultura* (*Opera lui Mihai Eminescu*, II). Octav Botez a criticat, supralicitând părerile depăşite ale lui G. Ibrăileanu, supraevaluarea postumelor eminesciene, după el simple ciorne, multe anulate prin

absorbirea în antume de Eminescu însuşi, precum şi interpretarea uneori freudistă a poeziei eminescine (Octav Botez avea în vedere cele cinci volume ale studiului despre Eminescu). G. Călinescu a răspuns că nu a supraestimat, ci numai a relevat postumele, fondul lor genuin, ignorat de exegeţii anteriori, acele „sclipitoare firimituri" ieşite din acelaşi geniu al poetului mort sufleteşte la 33 de ani, iar cât despre freudism, n-a folosit niciodată metoda, ci numai unii termeni de anume circulaţie. „Fiind vorba de structura onirică proprie operei lui Eminescu (lucru firesc la un romantic) – scrie G. Călinescu în prefaţa la ediţia a doua din *Opera lui Mihai Eminescu*, I – cu toate că am repudiat pe Freud, dădusem unor pagini un aer echivoc (în prima redacţie) de psihanaliză, fapt ce mi s-a părut apoi de un mare, trebuie să recunosc, prost gust, fiindcă sunt de părere că critica nu trebuie să iasă din lumea himericului spre a legifera în câmpul pozitivului. Am spălat textul de astfel de impuritate".

Nu mai ţin minte observaţiile profesorului Iorgu Iordan, dar nu-mi amintesc să fi făcut obiecţii la capitolul *Tehnica* (în ediţia a doua, *Opera lui Mihai Eminescu*, II, denumit *Tehnica exterioară*). Susţinerea s-a terminat printr-un schimb de replici între G. Călinescu şi Mihai Ralea, privitoare, dacă nu mă înşel, la filosofia lui Schopenhauer. Candidatul şi-a susţinut cu atâta tărie şi elocvenţă punctul său de vedere, încât Ralea, fără a-şi schimba propria sa opinie, a convenit colegial: „Primeşte, domnule Călinescu, dacă vrei, prioritatea în argumentaţie. S-ar putea ca şi dreptatea să fie de partea dumitale". A fost întâia dată când G. Călinescu nu a avut ultimul cuvânt.

„Luceafărul", XVII, nr. 24 (633), 15 iunie 1974, p. 8, 6.

*

ELENA PIRU

Privilegiul nepereche

Timp de două decenii am fost audientul unic al unui monolog scânteietor, discurs magnific asupra literaturii române şi universale, asupra muzicii, arhitecturii, picturii şi sculpturii, asupra societăţii în care trăiam, asupra omului în genere…

Am fost martor şi ucenic al unei personalităţi uluitoare şi copleşitoare, spectator mereu în fără de margini admiraţie al unui joc

estetic genial care se desfăşura, cu impetuozitate, propunând ipoteze sau elaborând sentinţe, construind continuu cu imaginaţia şi erudiţia edificii monumentale, căci asemeni lui Ioanide, iubea grandiosul…

Profesorul îmi acordase cinstea unei colaborări directe încredinţându-mi cercetările de istorie literară în arhive şi secţiile de manuscrise ale bibliotecilor, în vederea completării unor date privind întreaga istorie a literaturii române. Obiectul prim al investigaţiilor l-au constituit, multă vreme, documentele privind biografiile scriitorilor. Rezultatele cercetărilor le prezentam săptămânal, sâmbăta după amiaza la orele cinci, acasă la profesor, în str. Vlădescu, nr. 53.

G. Călinescu acorda o mare importanţă documentului autentic, cercetării exhaustive. Îl interesau până şi amănuntele aparent neînsemnate din viaţa unui scriitor. Cu ce curiozitate nerăbdătoare răsfoia „dosarul Filimon", cuprinzător numai de acte inedite, pe care i l-am înfăţişat în primăvară lui 1954.

Când mi-a cerut să mă ocup „arhivistic" de Filimon în vederea monografiei pe care intenţiona să o scrie şi la care antrenase întregul institut, profesorul mi-a recomandat să cercetez în primul rând – în scopul unei verificări – cele câteva cărţi de cult aflate la biserica Icnii, pe care preotul Mihai Filimon, tatăl scriitorului, notase unele date privind familia sa. Înregistrând un refuz categoric din partea parohului care răspundea pe atunci de arhivele bisericilor Icnii şi Batiste – fapt ce nu mi se mai întâmplase şi nici nu avea să se repete în lunga mea activitate de cercetător al arhivelor publice şi particulare –, mi-am îndreptat investigaţia numai în Arhivele Statului. Norocul a făcut să pot da la iveală vreo sută de documente inedite privind pe autorul *Ciocoilor vechi şi noi* şi familia sa.

Profesorul, care lucra foarte organizat şi îşi stabilise un număr anumit de săptămâni pentru redactarea monografiei m-a chemat cu „documentele" într-o joi după amiază, ne mai aşteptând sâmbăta, ziua stabilită pentru lucrul nostru în comun, încă de la uşă m-a întrebat: „Ei? Ai aranjat cu popii? Ţi-au dat acces la arhiva Icnii?"

Eu, care-l cunoşteam atât de bine, ştiam cât se va bucura de ştirile cu totul noi ce-i aduceam în schimb aşa că am afectat mâhnire pentru tunetul vocii cu care a întâmpinat răspunsul meu negativ, iar în

sinea mea aşteptam, liniştită, să se calmeze.

— „Vă rog, Domnule Profesor, să vă aruncaţi totuşi ochii pe documentele acestea”. Şi i-am întins, cu prefăcută umilinţă pe micul „secretaire” franţuzesc, vegheat de oglinda în ramă de argint ce aparţinuse cândva Paulinei Alecsandri, un dosar în care orânduisem cronologic actele în chestiune. S-a aşezat, nervos, pe scaun; primul gest a fost de respingere a dosarului. Apoi, nerezistând tentaţiei, l-a deschis. Pe măsură ce înainta în lectura paginilor interesul crescând pentru conţinutul lor i se trăda pe figură. Pe la jumătatea textelor a năpustit asupra mea o ploaie de elogii.

Rememorez după atâţia ani, ceasurile acelea de neuitat, acele inegalabile „entretiens” în cursul cărora am trăit nu numai euforia pe care o prilejuia preajma spiritului său, dar am avut şi revelaţia *omului* G. Călinescu: un G. Călinescu inedit pentru cei mai mulţi dintre cei care l-au cunoscut, timid adeseori, supus nu o dată îndoielilor, chinuit de anumite întrebări.

Aşa îl păstrez, mai ales, în amintire.

„Luceafărul”, XVII, nr. 24 (633), 15 iunie 1974, p. 8, 6.

*

MARIUS ROBESCU

Inorogul

Devenind student al Facultăţii de Filologie, m-am conformat orarului după obişnuinţa din liceu. Profesorii îmi erau la fel de necunoscuţi ca unui elev mutat la altă şcoală din pricini disciplinare. Niciunul nu prezenta acea celebritate literară pe care eram îndreptăţit s-o pretind, fiind (credeam eu) destul de avansat în disciplina aleasă. Printre studenţi se vorbea de Vianu şi Călinescu dar fără concreteţea ce merge uneori până la familiaritate, imanentă relaţiei profesor-discipol. Aceste două nume rămâneau practic două efigii, sub conturul cărora acţionau slujitorii unei pedagogii ou mult mai mărunte. Trăiam o uşoară deziluzie aşadar când am aflat că în fiecaie sâmbătă la ora 11 Călinescu ţine un curs în amfiteatrul Odo-bescu; din nefericire exact la aceeaşi oră într-o sală învecinată de la parter, grupa mea îndura rigorile unui seminar prea puţin atrăgător. Asistenta noastră, contrariind un pic imaginea pe care ne-o făcuse, a luat –

firește pentru o singură dată – inițiativa să-și suspende seminarul. Vestea a venit odată cu ea, astfel încât, deși ne aflam la numai câțiva pași de țara promisă, cu greu am mai putut răzbi prin mulțime. Am cantonat în picioare, toată grupa, undeva sub podiumul catedrei între ușa mereu deschisă și ferestrele de pervazul cărora atârnau ciorchinii de entuziaști. Călinescu nu era frumos cum spune despre Jim Vera din *Cartea nunții*. Călinescu era fabulos. Era un inorog. Aveam, privindu-l, îndoieli asupra realității lui. Înseși accidentele trupului contribuiau la aceasta: pântecele umflat, chipul ascuțit, părul sur și aspru. Urma apoi glasul, ca un nechezat de argint din codri ancestrali. Prin simpla apariție a celui care o scrisese, opera dobândea pondere și relief masiv, în vreme ce omul ți se înfățișa ca un duh al locului, ținând sub potcoave pământul și adulmecând în văzduh cu nările despicate. La început era cu neputință să te desprinzi din vrajă. Numai exersându-te începeai să pricepi ceea ce urechile tale prindeau în acele momente. Atunci abia vedeai aievea sofa roșie, pâlpâirea sfeșnicului și superbul cap al lui Eminescu aplecat de melancolie. Ori simțeai natura frustă și totodată suprem rafinată a lui Creangă, ticluindu-și „țărăniile".

pe scândura secantă la butoiul cu apă în care intra până la subțiori. Cu timpul reușeai să mai urci o treaptă. Parveneai să observi relația dintre profesor și auditoriu. Mulți din cei care-și făceau o datorie sfântă din a-l asculta, îl priveau pe trei sferturi cu îngăduința ce o arată geniului oamenii normali și „responsabili". Unii aveau chiar aerul că-l protejează

El știa, fără îndoială. Printre miresmele care-i compuneau discursul zbura din când în când o albină cu venin distilat în vârful acului. Fidelii îi auzeau zumzetul de departe, așteptau cu sufletul la gură, iar când ținta era în sfârșit atinsă izbucneau în aclamații ca la coridă. Cei care, asemeni mie, l-au văzut pe Călinescu în anul acela și i-au sorbit cuvintele, l-au mai apucat în plenitudinea forțelor sale. Căci în anul următor, abia reluat, cursul a fost întrerupt. Cineva mi-a vorbit despre boala de care profesorul suferea. Câteva luni mai târziu, într-una din zilele însorite din martie, săvârșirea lui m-a îndurerat.

„*Luceafărul*", *XVII*, *nr. 24* (*633*), *15 iunie 1974*, *p. 8, 6*.

*

RADU VULPE

La Şcoala Română din Roma

Am fost coleg cu Gheorghe Călinescu încă din anii de studii de la Facultatea de litere din Bucureşti, eu urmând Istoria antică, el Literatura italiană ca student al lui Ramiro Ortiz. În acelaşi timp, eram amândoi salariaţi la Arhivele Statului, eu ca paleograf, el ca bibliotecar. După ce ne-am luat licenţa, am fost împreună trimişi în Italia ca Membri ai Şcolii Române din Roma, instituţie superioară ştiinţifică, or-i ganizată şi condusă de maestrul meu Vasile Pârvan. Timp de doi ani, în 1924 – 1926, acolo ne-am completat pregătirea şi cultura generală, în atmosfera puternic evocatoare a Romei şi într-un mediu de distinsă emulaţie internaţională. Profilul acestei „Acea demia di România", cum îi spuneau italienii, era prin excelenţă istoric. Pentru a rămâne în cadrul specialităţii sale, Călinescu ar fi putut urmări vreo problemă de istorie literară, dar, în dorinţa de a se conforma cât mai strict preocupărilor specifice ale instituţiei a preferat, de acord cu directorul Şcolii, V. Pârvan, să ia în piept problema, încă insuficient cercetată a misionarismului catolic în Moldova medievală, pentru care i se oferea un enorm material inedit în arhivele aşezământului *De propaganda jide*. Roadele celor doi ani de cercetări intense în această direcţie au fost ponderoasele sale studii *Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia noi secoli XVII e XVIII* (223 pp.) şi *Altre notizie sui missionari cattolici noi paesi romeni* (209 pp.), apărute în „Diplomatarium Italicum", unul din anuariile Şcolii. Sunt lucrări general apreciate de istorici, nu numai pentru amplul şi importantul material de bază, dar şi pentru metoda de lucru folosită şi pentru remarcabilul spirit istoric în care sunt scrise.

Paralel cu această îndatorire atât de strălucit îndeplinită, el şi-a perfecţionat cunoştinţele de artă, literatură, estetică, şi şi-a dezvoltat aptitudinile de critică literară. Citea şi scria mult, în afara studiilor istorice menţionate. Nu se arăta indiferent nici faţă de preocupările diferite ale colegilor istorici şi arheologi. Dimpotrivă, era prezent la toate excursiile arheologice, ascultând atent îndrumările profesorului Giuseppe Lugli, directorul adjunct al Şcolii, şi se ţinea la curent cu orice chestiune privind antichitatea şi Renaşterea italiană. Îi plăcea să facă

zilnic exerciţii de traducere din poeţii latini. În formarea personalităţii sale, anii de lucru de la Roma au fost de o decisivă însemnătate. Am rămas buni prieteni.

Şi mai puţin se putea intui că agitatul Gheorghe Călinescu de atunci, după ce se va întoarce în ţară, desfăşurând o exuberantă activitate creatoare în domeniul istoriei şi criticii literare, avea să se impună pe primul plan al valorilor culturii româneşti şi că nesecata sa hărnicie şi multilaterala sa curiozitate erau de fapt semnele genialităţii.

„Luceafărul”, XVII, nr. 24 (633), 15 iunie 1974, p. 8, 6.

19.7.5

D. PĂCURARIU

Scurte evocări în vara anului 1960, Ministerul învăţământului şi Culturii, Academia şi Uniunea scriitorilor luaseră hotărârea de a elabora, sub egida înaltului for academic, tratatul de Istoria literaturii române. Se constituise un comitet de coordonare, având redactor şef pe George Călinescu, precum şi comitete de redacţie pentru fiecare din cele cinci volume proiectate, conduse de Al. Rosetti, Perpessicius, George Călinescu, Tudor Vianu şi Mihai Beniuc. Fiind numit secretar al comitetului de coordonare, trebuia să mă prezint redactorului şef spre a primi instrucţiuni. Nu-i vorbisem niciodată, îi cunoşteam firea din fusele unor colegi care lucrau în preajma lui, din legendele care circulau. I-am telefonat emoţionat şi Călinescu mi-a răspuns amabil. Peste două zile eram la el acasă. L-am ascultat de multe ori vorbind: prelegeri, ori comunicări pregătite cu grijă dinainte, la Universitate, la Academie, la Ateneu. I-am admirat verbul scânteietor, cu flexiunea cantată, sonoră, cu urcări şi coborâri ritmice ale tonului, precum la oratorii din vechea agora ateniană sau din forumul roman. Dar niciodată n-am avut senzaţia marii lui spontaneităţi creatoare în vorbire, ca în aceste discuţii acasă la maestru, când de fapt vorbea aproape numai el. Era un causeur încântător. Subiectele cele mai banale căpătau consistenţă şi farmec în vorbirea lui. Când era contrariat în discuţie, îi apărea o pată roşie pe frunte, la rădăcina nasului, dar se stăpânea. Oricum era un semn că nu trebuie să împingi lucrurile mai departe, să întinzi coarda, cu alte cuvinte.

Activitatea începuse concomitent la toate volumele, dar lucrările mergeau anevoie. Se întocmiseră liste, foarte mari.

de sute de colaboratori. Se acreditase ideea – nu era a lui Că-linescu – că toţi cei care au vreo atingere cu literatura să fie antrenaţi în colectivele de autori: critici şi istorici literari de prestigiu, alături de publicişti ocazionali ori tineri care nu publicaseră încă nimic şi urmau să-şi facă debutul ca cercetători literari în paginile tratatului. Cele trei instituţii, sub auspiciile cărora pornise marea sinteză menită a încununa efortul creator al istoricilor şi criticilor noştri literari sprijineau în slabă măsură eforturile comitetelor de redacţie ale volumelor de a determina pe colaboratori – cadre didactice universitare, membri ai Uniunii Scriitorilor, ori cercetători ai institutelor academice – să participe la şedinţe de lucru, să predea la timp textele redactate. După eforturi, lucrările au început să avanseze la volumul I şi, într-o anume măsură, la volumul II.

*

Îl informam săptămânal pe Călinescu, verbal sau în scris, despre stadiul lucrărilor. Nu-i plăceau discuţiile privind problemele organizatorice, metodologice şi, la început, era chiar împotriva convocării comitetului de coordonare. Când i se amintea asemeha lucruri, răspundea că, înainte de toate, să se scrie şi apoi să se discute, pe textul redactat. Se adoptase obiceiul ca textele scrise să fie date spre referat unor specialişti, apoi discutate în şedinţă cu toţi colaboratorii. Călinescu citea şi el aceste texte şi le comenta apoi în şedinţe, făcând observaţii amănunţite, dând sugestii. Comentariile sale erau de obicei expuneri ample, pregătite dinainte, magistrale prelegeri, despre cercetarea istorico-literară, despre actul critic. Ele erau înregistrate, de către un tehnician de la Academie, pe bandă de magnetofon, care era trimisă a doua zi maestrului. Călinescu ţinea mult la aceste înregistrări şi, odată, când i s-a spus că banda care-i înregistrase în ajun vorbirea s-a pierdut, s-a supărat foarte tare şi, la următoarea şedinţă, şi-a început obişnuita-i expunere cu relatarea, plină de indignare – adevărată diatribă – a nefericitei întâmplări.

Asculta atent opiniile participanţilor la discuţie, dar îl iritau

spiritul criticastru, suficienţa şi pedantismul, parada de cunoştinţe pentru a epata. În această privinţă, mi-amintesc o împrejurare când cineva, un veleitar improvizat în ale istoriei literare, dezlănţuit fără dreptate împotriva unui text discutat, a ţinut să-şi etaleze întreaga-i erudiţie confecţionată ad-hoo. Călinescu l-a întrerupt necruţător, întrebându-l cine este, de unde vine şi neîngăduindu-i să-şi ducă la capăt peroraţia-i diletantă.

„Cronica", X, nr. 11 (476), 15 martie 1975, p. 4 – ru

— VASILE NICOLESCU

Efigie călinesciană în ordinea spiritului sunt privilegii care rivalizează cu generozitatea unor acte sacrale ale naturii; fără iradierea focului solar, fără manifestarea lui am întâlni plante cu structuri amorfe, ilariante, pe care nicio estetică a urâtului nu le-ar putea explica sau analiza; fără a asimila ceva din căldura incandescentă, din credinţa în adevăr şi frumuseţe a marilor spirite, din energetismul moral al acestora, din bucuria lor de a construi, există riscul ca unii semeni să rămână, ca figură interioară, asemeni compunerilor plastice delirant înspăimântătoare ale unui Arcimboldo, Cambiaso sau străvechilor peisaje antropomorfe flamande. Sunt, de asemenea, profeţi ai pustiului, ai negaţiei, tabletişti care macină între dinţi sau gingii scoriile nimicului, devastând cu verbul ascuţit şi bifurcat plăpândele vegetaţii ale visului, ale curajului şi libertăţii de a visa.

G. Călinescu era un alchimist care ţinea focul sacru la îndemâna cetăţii, un foc făcut nu numai să lumineze ci să se mistuie luminând, să se consume trezind aripile păsării Phönix, în fiecare spirit. Intimitatea cu el ţinea, pentru cel care îi călca pragul, de privilegiul rostit mai sus.

Deşi îl vizitam aproape săptămânal în ultimii ani ai vieţii, n-am reuşit să-l identific niciodată cu geniul solitar, anxios şi mizantropic, aşa cum îl conturau unele imaginaţii obişnuite să interpreteze modelele prin spaţiul cu vizibilitate redusă oferit de gaura cheii. Nici chiar în ultimele zile când căzuse, definitiv, sub tragica, neîndurătoarea eroziune a unei boli nemiloase. Maşinăria spiritului său era acordată după un ritm neobişnuit ţinând poate de al vârtejurilor stelare, de zborul imprevizibil al meteorilor. „Tempesta" sau întristarea

interveneau doar când nu stabilea o continuitate de undă cu interlocutorul. Repudia suferind profund cucernicia mieroasă şi transpirată în emoţii confuze a vreunui vizitator inoportun sau masca grotesc filosofardă a nu mai ştiu cărui titan în devenire. Degajat de orice aureolă, am colaborat cu artistul într-o calitate de mai multe ori ingrată, aceea de editor, adică de personaj sâcâitor, dificil, cu soluţii dinainte pregătite. Mărturisesc că înainte de a mă „familiariza" cu spiritul său, înainte de a mă obişnui cu judecăţile sale definitive, uneori sublim capricioase, „rezistând" ochilor săi care se încărcau pe nevăzute cu fulgere, deveneam subit transparent şi parcă imponderabil. În această atmosferă, de cele mai multe ori numai aparent încărcată, a început colaborarea obişnuită. Obiectiv, omul era de o infinită blândeţe şi cordialitate, un mare căutător de afecţiune, de vibraţie sinceră, chinuit cu ingenuitate de teama de a nu fi rău înţeles sau trădat în direcţia mare a problemei în discuţie. Detaliile nu îl interesau decât în măsura în care lipsa lor vicia esenţialul, linia generală a unei construcţii teoretice. Reţin din numeroasele discuţii sau scrisori „de lucru" mărturii cutremurătoare, de autoexigenţă faţă de pagina scrisă. Superlativul exemplarităţii e modest în raport cu efortul său. Artistul era unic şi în această privinţă.

G. Călinescu, scriitorul care ne-a lăsat nemuritoare pagini de stil, de expresie lapidară şi muzicală a frazei, artistul cel mai spontan în găsirea ritmului interior al ideii şi cuvântului absolut, definitiv, avea oroare de suficienţa impenetrabilă şi sacerdotală a unor stihuitori aflaţi inutil în luptă cu expresia. Era cel mai receptiv la sugestia fericită dintre scriitorii pe care i-am cunoscut, el care şi-a turnat un monument mai nepieritor decât bronzul. Verificând şi analizând de zeci de ori fibra morală şi estetică a unei biografii, a unui personaj, confruntând toate hărţile posibile pentru definirea exactă a unor repere geografice dintr-un jurnal de călătorie, declama alteori cu urechea încordată versul din *Lauda lucrurilor* pentru a-i auzi sunetul pur şi desăvârşit.

Sălcuţa sau Sălvuţa, cum ţi se pare corect? – mă întreba alteori cu ochii întorşi spre o hartă improvizată, gril onată naiv în timpul unei excursii documentare.

Aşa am asistat rând pe rând, cu nevăzute răsuciri de emoţie la

unele din eforturile – eroice dacă mă gândesc la suferinţa sa fizică – de a da „cetăţii" partea cea mai curată şi incandescentă a inimii sale. Şi monografia *Grigore Alexandres-cu*, şi volumul de poeme *Lauda lucrurilor*, şi ilustra *Viaţa lui Mihai Eminescu*, l-au costat – până le-a văzut tipărite – un consum imens de energie: pagini revăzute; corectări de date noi confruntări, obositoarele corecturi, sumare, iconografie, bibliografie, schiţe de prezentare grafică etc. Recitite după trei decenii şi mai bine, infime porţiuni de analiză din *Viaţa lui Eminescu* (carte pe care, poate, a îndrăgit-o cel mai mult) i se păreau pentru moment atinse de caria timpului. Alteori o emoţionantă pudoare a senectuţii îl făcea să se clatine timid în faţa unor expresii de nerv juvenil, inocente în fond din *Cartea nunţii*. Ce putere extraordinară a spiritului trebuie să fi avut când, într-o după amiază prelungită până în seară, apoi în noapte, timp de şapte ore neîntrerupte, după ce boala îl zguduia câteva zile în şir, topea într-un creuzet şi mai adânc infimele porţiuni de care vorbeam din *Viaţa lui Mihai Eminescu*?

Alteori, şi de cele mai multe ori, înclinându-se cu noblețe proteguitoare peste interlocutor, transporta discuţia „profesională" într-un plan de fascinantă ideaţie estetică. Obsesiile mari ale spiritului său, Bach, Mozart, Balzac, Eminescu, arhitectura şi dansul deveneau pretexte de cuprindere şi descoperire într-o multiplicitate de nuanţe ale universului în uman.

Cu o vară mai înainte de ultima vară pe care a trăit-o, eram alături de el într-un oraş transilvan, într-o catedrală unde ascultam un coral de Bach. Asculta cu pleoapele căzute adânc peste fiinţa interioară. Mi-am amintit dureros de imaginea lui Enescu interpretând poemul de Chausson. G. Călinescu avea parcă aceeaşi expresie de gravitate supraumană transfigurată. L-am mai revăzut acasă, de câteva ori, ascultând muzică. Tentaţiile se opreau mai ales la creaţia cantorului de la Thomaskir-che din Leipzig: coralul din *Cantata 147* şi *Siciliana* din *Sonata* n-a *pentru flaut şi clavecin*. Cultul levitaţiei prin muzică era un mod de a cunoaşte infinitul uman, infinitul verticalităţii spiritului. Aşa comunica cel mai adânc cu sine. Aşa comunica adesea cu cei din jur, uşurându-le povara emoţiei, simplificându-le schelăria complicată a argumentelor, învăţându-i să zboare la nivelul aripilor

sale neobosite.

„Luceafărul”, XVIII, nr. 24, 14 iunie 1975, p. 1, 7.

*

MARJA MINCIU

În universul călinescian

ASTĂZI, G. Călinescu avea să împlinească 76 de ani. Astăzi la capătul străzii Vlădescu, în casa al cărui nume îl poartă, mulţi, foarte mulţi aveau să-Z *sărbătorească pe G, Călinescu, „plăsmuire de geniu a acestor pământuri şi* yz, *acestui popor”. Dar astăzi nu vom putea* decât *să reträim alături de soţia sa, doamna Alice Vera Călinescu, amintirea romancierului, prin tot ceea ce ne evocă această casă din str. Vlădescu, 53.*

„Existenţa morţii, spunea Camus, citându-l pe Tol-stoi, ne obligă să dăm vieţii noastre un sens pe care moartea să nu îl poată răpi”. De aceea e G. Călinescu atât de viu printre noi.

În ce împrejurări l-aţi cunoscut pe G. Călinescu şi ce v-a impresionat mai mult?

Eram tânără, foarte tânără – când l-am cunoscut: eleva Trifu, în ultima clasă de liceu. Locuiam şi atunci în Florească. După ce-mi făceam lecţiile, plecam cu o colegă, pe jos, să ne recreăm, la aer curat. Într-o zi ne-am îndreptat spre Şosea, ca de obicei, trecând pe la capul liniei tramvaiului 20, la Bufet, cum i se spunea, în mod curent, locului. La un moment dat, mergând, mai mult râzând decât vorbind (la 18 ani toate sunt aşa de frumoase), aproape că ne lovim de doi domni, care căutau ceva pe iarbă. Când unul dintre ei a ridicat ochii din pământ, colega mea şi-a dat seama că era un scriitor pe care îl cunoştea; de aceea s-a îndreptat spre grup. Într-adevăr, el a salutat-o, au schimbat câteva cuvinte, bucuroşi să se revadă. M-a chemat şi pe mine. M-am apropiat. Au urmat obişnuitele formule de prezentare. Pe mine mă preocupa, mai curând, ce se pierduse, decât cu cine făcusem cunoştinţă, mai ales că celălalt domn privea destul de încruntat şi el preocupat mai mult de găsirea a ceea ce căuta, decât să dea atenţie unor liceene.

Gheaţa s-a spart, oarecum, atunci când colega mea şi-a amintit cu glas tare că sunt expertă în a găsi lucruri pierdute. Şi aşa am început

să căutăm, câteşipatru, de astă dată, ceasul pierdut de domnul cel încruntat, căruia eu nu-i reţinusem numele. După căutări zadarnice prin marea de verdeaţă, am fost invitate să bem răcoritoare la grădina din apropiere. Am aflat atunci că unul dintre cei doi, pe care îl cunoscusem, era G. Călinescu. Numele nu mi-a spus nimic. M-a impresionat numai faptul că era profesor. Pentru un elev, pe vremea aceea, profesor însemna neapărat catalog, chestionare, note. Ceea ce s-a şi confirmat. Desigur că profesorul din faţa mea nu se gândise – atunci când, văzându-mă cu un număr al revistei „Bilete de papagal", m-a întrebat dacă citesc mult – că voi răspunde, gâtuită de emoţie, ca la şcoală, afirmativ; şi nici că mă voi ridica în picioare şi voi începe să recit *Scrisoarea a III-a*, când a vrut să afle dacă ştiu ceva versuri. Abia atunci l-am văzut zâmbind uşor, în colţul buzelor. Mi-a venit să plâng, iar obrajii îmi ardeau ca focul.

Câteva zile după aceea ne-am întâlnit, din întâmplare. Profesorul trebuia să plece la Timişoara; nu mi-a venit să cred că a ţinut să mă vadă, neapărat, înainte de plecare, după cum mi-a declarat atunci. Nu pot să spun că îl uitasem, dar nici nu ţineam să mă gândesc prea mult la el. Eu îmi aveam colegii mei de şcoală, fete şi băieţi, ieşeam în grup, râdeam cât ne ţinea gura, vânturam servietele prin aer. Lumea toată era a noastră. Până într-o zi, când a apărut din nou, nici nu ştiu de unde. Bineînţeles, eu cu ceilalţi formam un cor zgomotos. Călinescu a venit direct la mine şi mi s-a adresat autoritar: „tu vii cu mine. Mi-am lăsat colegii mai mult sau mai puţin uimiţi şi am plecat împreună. Astfel însoţită, m-am dus direct acasă la mama şi la tata, bineînţeles, fără a-i fi pregătit în prealabil, în vreun fel. Nici eu nu ştiam că voi fi cerută în căsătorie. Atâta m-am auzit spunând: „Mamă, domnul vrea să-ţi spună ceva", şi am şi fugit din odaie, lăsându-i pe ei să-mi hotărască viaţa. Şi ne-am căsătorit în ziua de 23 aprilie 1928.

Ceea ce pot spune, după atâţia ani, este că, de la început, am avut o deosebită încredere în G. Călinescu. De atunci, toată viaţa l-am însoţit cu aceeaşi încredere, fără şovăire.

Care \este geneza primului \roman \al \scriitorului, CARTEA NUNŢII?

Sper că nu îmi veţi cere să vă fac o expunere de teorie literară.

Las altora această îndeletnicire. Desigur, v-aţi aştepta să vorbesc despre caracterul autobiografic al romanului. E foarte greu să afirmi că lucrurile stau aşa întru totul; că sunt luate drept model, din realitate, unele personaje, unele fapte, aşa este. Dar, bineînţeles, întrebarea este de la ce a pornit scriitorul şi la ce a ajuns. Credeţi că nu zâmbesc, gândindu-mă la Vera din roman? Dar dacă stau să recapitulez, ea mă poartă într-o lume, îmi reînvie o atmosferă generală, întrucâtva familiară. Şi totuşi, niciuna din întâmplările trăite de tânăra fată nu se suprapun exact, sau chiar nu corespund deloc cu existenţa reală a modelului.

Nici mătuşile din „casa cu molii" nu sunt copii fidele. Trăsăturile mai multor fiinţe, ştiute de mine se regăsesc în fiecare dintre bătrâne, dar niciuna nu este cineva anume.

Pentru „casa cu molii" G. Călinescu a făcut mai multe crochiuri. Grupul expresiv de bătrâne, mentalitatea lor, limbajul, costumaţia, aparţin unei epoci, iar soţul meu a ţinut mult să găsească tonul cel mai firesc pentru a o descrie, surprinzându-i esenţa. De aceea îşi exersa mâna, aş zice ca un pictor, schiţând, trăgând linii, peste care suprapunea altele, adăuga sau renunţa la câte un detaliu. „Moliile" din *Cartea nunţii* apar şi în poezie. Se identifică poezia cu paginile din roman? Cred că este semnificativ că soţul meu, care a lăsat foarte puţine pagini de jurnal intim, atunci când a făcut-o, în loc să-şi noteze întâmplările zilnice, amănunte din viaţă, a consacrat paragrafe întregi spectacolului oferit de existenţa acestor bătrâne. Observa cu uşurinţă diferenţele dintre roman, versuri ca acele din *Rochia de moar* şi însemnările din *Jurnal*. Tot ceea ce fac aici bătrânele constituie un veritabil studiu, de atmosferă pentru *Cartea nunţii*. Spuneam că soţul meu a ţinut să exprime epoca, iar această carte, apărută în 1933, este o aplicare în practică a teoriilor pe care îl auzisem expunându-mi-le înainte. Era şi acesta un mod de exersare. Ideile le-am regăsit peste ani, când am pus în ordine arhiva de acasă şi, aruncând privirea când pe un text când pe altul, am dat peste un text din „România literară", cea de după 1930, care mi-a adus aminte de monologurile la care asistasem pe vremuri când soţul meu se controla vorbindu-mi. Expresia feţei mele era cred destul de concludentă. El mă urmărea, vedea cum particip, cum merg pe firul gândului său, era curios dacă reuşeşte să se

facă înţeles, dacă îl aprob. Era un prim contact cu publicul.

Dar să ne întoarcem la articolul din „România literară”. Semnatarul se adresa scriitorilor români de atunci îndemnându-i să se inspire din realitate şi să părăsească tot ce este convenţional. Dacă stau să mă gândesc bine, această întoarcere, asupra căreia insista în articolul amintit, exprima nevoia lui Călinescu de a surprinde realitatea contemporană atât de palpitantă, nouă pentru el. A îmbrăca smochingul şi costumul de baie, a experimenta motorul automobilului, a frecventa ringul şi barul erau atributele senzaţionale ale epocii şi, după cum ştiţi, ele au pătruns şi în roman.

Dumneavoastră aţi fi dispusă să credeţi că modelul lui Jim a condus vreodată automobilul?

G. *Călinescu era un pasionat al excursiilor. În afara excursiilor pe care le organiza cu membrii Institutului de istorie literară şi folclor, pe care îl conducea, făcea excursii în jurul Bucureştiului admirând salba de lacuri şi monumentele istorice. Deţinem totuşi foarte puţine amănunte. Ce ne puteţi spune despre aceste excursii*?

Soţul meu şi cu mine am călătorit mult când eram foarte tineri. Am cutreierat şi Italia şi Franţa. Mulţi ani la rând, vara, ne duceam la bunica dinspre mama, la Miercurea Sibiului. Bunica era tare bătrână, se apropia de o sută de ani, dar era iute şi cu mintea ageră. Era singura în faţa voinţei căreia s-a supus G. Călinescu. Hotărârile ei indicaţii gospodăreşti, date soţului meu, m-au cam speriat la început. Dar am băgat repede de seamă că în loc să riposteze că i se cere să facă ceva cu care nu era obişnuit, dimpotrivă, scobora fânul din podul grajdului, hrănea vitele din curte cu râvnă şi chiar cu bucurie. Mai avea bunica o vorbă care îl câştigase pe soţul meu. Ea obişnuia să se oprească în faţa lui, să-l cuprindă cu o căutătură aprigă, ca să-i zică: „Şi să nu uiţi, Ghiţă, că noi, cei de aici, suntem daci”.

Ţin să vă spun că se făcuse un obicei ca vara să mergem şi pe malul mării. Ceea ce nu înseamnă numai plajă. Plecam, întovărăşiţi de Fofează, câinele şi bunul nostru prieten. Găzduiam la câte o casă, cât mai aproape de mare, şi căutam locurile mai puţin frecventate unde ne aduceam nămolul în cutii de tinichea. Pe atunci nu existau amenajările de astăzi. Dornic să cunoască mult, mergeam şi aici pe jos, pe

drumurile însorite şi prăfoase. Căutam, în felul acesta, mileniile noastre de istorie în localităţile cărora îi plăcea să le spună cu numele lor de demult: Tomis, Callatis… Oricum, pe unde treceam, ne legam de locuri şi de oamenii lor.

Am constatat după ani ce a însemnat perioada cât am stat la Rod, sat de munte, mai sus de Sălişte. Aici am stat o vară întreagă, până ce soţul meu a scris *Viaţa lui Eminescu*. *A* fost ales acest loc pentru că satul îşi păstrase obiceiurile tradiţionale, femeile îşi păstrau portul ca pe vremea dacilor. Mi-aduc aminte că într-o noapte a izbucnit un foc şi s-a întins peste toată aşezarea. Călinescu a organizat echipe de stingere a focului, cărând şi el găleţile de apă, cot la cot cu localnicii. Când l-a felicitat primarul, a fost tare mândru de fapta sa.

Excursiile prin ţară cu Institutul erau adevărate lecţii de istorie literară pe viu. Scopul era să se refacă drumurile scriitorilor. Să intrăm în peisajul Ipoteştilor cu dealurile lui line, să vedem noi înşine pădurea de argint. Ipotetica stâncă prăbuşită odinioară pe casa Irinucăi, acum prinsă pe malul Ozanei, i-a adunat pe cercetători de jur-împrejur, ca prin lecturi să-l evocăm pe autorul *Amintirilor din copilărie*. Mi-amintesc bine că, mai mult decât casa din Humuleşti, poate prea aranjată, ne-au impresionat ruinele Cetăţii Neamţului şi drumurile de la un sat la altul bătute de şcolarul Creangă de odinioară. Lecturi s-au făcut şi lângă Piatra Teiului, cu gândul că peste ani va fi acoperit de ape. Cineva citise atunci *Umbra lui Mircea*. *La Cozia* şi toţi ascultam versurile şi curgerea Oltului la poalele mănăstirii. Am intrat în Casa lui Gh. Lazăr, am trecut pe sub acoperişurile de lemn ale podurilor care duc spre Hordou, am privit cum stă între deal şi drum casa lui Rebreanu, am trecut prin Lancrăm cu gândul la Blaga, ne-am închipuit tăbăcarii pe malul Timişului, la Lugoj, aşa cum i-a descris Ioan Popovici. Mara lui Slavici ne întâmpina parcă în fiecare femeie întâlnită între Siria şi Arad. Au fost şi întâmplări hazlii, dar pentru toate este nevoie de răgaz. Atâta pot să mai adaug acum, că scriitorii noştri deveneau după asemenea confruntări ale operei cu locurile, altfel, reali, mai apropiaţi, acolo, la casele lor, printre ai lor.

G. Călinescu avea pasiuni deosebite. Iubea de pildă arhitectura, pasiune ce transpare şi în romanele sale BIETUL IOANIDE ŞI *SCRINUL*

NEGRU, în care eroul principal, arhitectul Ioanide, este un \alter-ego al tscriitorului. Vă întrebăm: casa şi grădina care o înconjoară au fost construite şi amenajate după proiectele scriitorului?

A glumit într-o zi şi mi-a sugerat, printr-un desen, o casă fantezistă, suspendată într-un copac la care nu se putea ajunge decât cu o metodă specială de scripeţi.

Planul casei noastre reale l-a gândit însă foarte serios. Orice detaliu îi aparţine. A făcut proiectul şi pentru scara interioară, asistându-l pe tâmplar îndeaproape. Tâmplarul trăieşte şi evocă pios aceste momente cu totul ieşite din comun pentru el. Bazinul este tot o creaţie a soţului meu. De jur-împrejur erau jeturi de apă, ascunse prin tufele de trandafiri. Deasupra bazinului se întindea o creangă a dudului din curte. Pe ea erau agăţate colivii cu canari şi papagali pitici. Când dădeam drumul la apă, care ţâşnea la început în sus, ca să se reverse apoi în ploaie măruntă, multiplu colorată de razele soarelui, păsările din colivie începeau să se întreacă în triluri. În timp ce turna betonul pentru bazin, care nu este deloc mare, ci proportioned cu spaţiul în care este amplasat, G. Călinescu scria şi paginile din *Scrinul negru*, unde un număr de o sută de jeturi erau proiectate pentru efectul pe care-l urmărea Ioanide, ca să-şi surprindă invitaţii. Tot ca să-şi creeze un spaţiu al său, soţul meu a făcut tavanul din odaia de dormit din bârne lăcuite, de culoare brun închis. Privindu-l, când sta întins pe divan, avea imaginea unei corăbii răsturnate. Cele două odăiţe, de lângă gardul din stradă, pe jumătate intrate în pământ, pe oare cineva le-a numit, într-o revistă literară, buncăre, au fost construite în scopul cel mai paşnic cu putinţă. Acolo se retrăgea să exerseze la vioară, fiindcă îi plăcea rezonanţa deosebită a pereţilor; tot de acolo privea de jos în sus grădina, năpădită de vegetaţie, primăvara, ca să aibă perspectiva unui fund de mare.

— *Altă pasiune era aceea pentru regie şi scenografie. Îi plăcea să-şi pună piesele în scenă. Folosea pentru aceasta mai ales colaboratorii Institutului de istorie literară şi folclor*.

Cum se desfăşura o repetiţie în care regizor era G. Călinescu şi unde se prezentau piesele?

— Într-adevăr, pe scena improvizată de la noi de acasă, ei se

transpuneau în alte epoci, în vremea lui Napoleon şi a tânărul lui Werther, de exemplu, se cufundau în folclor sau intrau în plină actualitate, parodiind formula teatrului absurd. Pentru o clipă trăiau convinşi rolul lor de eroi. Este incredibil pentru mulţi, şi totuşi atât de convingător adevărat, faptul că aceşti oameni, obişnuiţi ai cărţii, mulţi dintre ei savanţi recunoscuţi, puteau să trăiască atât de intens rolul, încât să fie atât de expresivi şi convingători. Şi apoi, ce actori puteau să interpreteze mai cu haz, dar şi mai convingător, rolurile sfetnicilor Vrabie şi Chiţimie, decât aceşti cărturari; ce zmeu din folclor putea să tune mai tare decât bietul Valeriu Ciobanu, care s-a stins foarte curând după soţul meu.

Îmi pomeniţi despre Călinescu regizor şi scenograf. Soţului meu îi plăcea să se joace, dar ca în tot ce făcea punea şi în joc gravitate. Pentru piesa *Ludovic al XIX-lea* a desenat costumele, decorurile; păstrez caietele în care îşi nota fiecare pas, fiecare gest al personajelor. De data aceasta jocul căpătase un fond de dramatism copleşitor. Soţul meu a fost cel dintâi care şi-a dat seamă de viclenia bolii şi a încercat să-i răspundă în felul care-i era propriu, adică să-şi depăşească adversarul cu mintea. Tot ce a fost întreprins pentru *Ludovic al XIX-lea* a fost, de fapt, o sfidare şi o provocare a duşmanului necunoscut, cuibărit în el. Când a încheiat ultimul act, fără a-şi îngădui răgaz, a interpretat el, de astă dată, tot la noi, în bibliotecă, recitind tulburat dar decis, toate rolurile, în faţa cercetătorilor, timp de trei ore. A fost o demonstraţie de voinţă greii de uitat.

— *Se ştiu lucruri foarte vagi în legătură cu pasiunea pentru muzică a lui G. Călinescu. Cât de bun violonist era din moment ce interpreta o bucată dificilă cum este SONATA*

LUNII?

— La vioară cânta, fără să fie un interpret desăvârşit. Nu executa nimic fără să aibă note în faţă. Cânta rar, uneori exersa, se oprea asupra unui sunet şi îl repeta, până găsea în el ce avea nevoie. Când era încordat, când îl frământa ceva, se retrăgea în odaie, ştiam atunci că vrea să rămână singur, şi cânta, cânta din ce în ce mai apăsat, cu ochii închişi, extinzându-şi în felul acesta singurătatea, lăsând undeva departe până şi lucrurile din jurul său, ca să rămână numai cu

gândurile sale. Atunci nu urca nimeni la el şi trecea un timp până să vină să ne vorbească, mie şi cui se mai întâmpla să fie prin casă. Despre momentele acelea nu spunea nimic şi nici eu nu aduceam vorba.

G. Călinescu iubea şi sportul. În mod neaşteptat, boxul. De ce un spirit atât de rafinat, de subtil, iubea un sport atât de violent?

Poate vă referiţi la un capitol din *Cartea nunţii*… Pe atunci frecventarea ringului de box era un alt act de frondă faţă de „Casa cu molii" a tânărului Jim, care voia să participe în toate direcţiile la viaţa anilor 1930. Dacă i-a plăcut totuşi ceva în sport a fost calitatea acestuia de a înfrumuseţa trupul omenesc prin mişcări organizate. De aceea, vara, la mare, practica înotul. Nu înotul de performanţă, ci mişcările care semănau cu baletul. Mai avea însă şi plăcerea de a se descoperi capabil să taie drum prin valuri, impunându-şi voinţa, mai tare decât forţele naturii, concentrate în apă.

Cum se desfăşura o oră de curs a profesorului G. Călinescu la Facultatea de limba şi literatura română?

Cum îşi ţinea cursurile, am aflat de la alţii. Eu ştiu cum şi le pregătea. Oricât de familiarizat ar fi fost cu opera unui scriitor, când trebuia să vorbească despre ea, la curs, la conferinţe, citea din nou totul. Ceea ce spunea era rezultatul unei lecturi recente, care se suprapunea pe o experienţă îndelungată. Nu ştiu să fi folosit însemnările vechi, pentru că spunea că de câte ori citeşti o operă, ţi se descoperă altfel, la înţelegerea ei factorul timp având un rol important. Altfel, îmi spunea el, înţelegi ceva la tinereţe, altceva vezi mai târziu într-un fapt care, odinioară, nu ţi-a spus mare lucru. De aceea, chiar pentru Eminescu a citit atent totul, chiar dacă scrisese viaţa şi cele cinci volume despre operă. Nu uitaţi că despre Eminescu a vorbit la Facultate, în ultimii ani, când era foarte bolnav. De asemenea, în 1964, în sala mică a Palatului, la comemorarea poetului. Şi totuşi a avut putere să gândească din nou şi să dea interpretarea vârstei sale spirituale de atunci, după ce a consultat o seamă de cărţi, aduse pe rând de la Academie, de la Bibliotecă.

Îmi aduc bine aminte că pentru o şedinţă de lucru de la Institut, când a ţinut să-i obişnuiască pe tineri cu comentarea unui text, a pregătit desfăşurarea expunerii, de acasă, după ce a citit şi a răscitit

versuri: era vorba de o poezie de Baudelaire, printre altele. La fel se pregătea şi pentru deplasările ştiinţifice prin ţară, parcurgând manuale de artă, fixând itinerarii după scriitorii locului şi după monumentele arhitectonice.

Ştiu că sălile erau arhipline. Veneau studenţi de la alte facultăţi şi lume care părăsise de mult băncile facultăţii. Pe studenţi nu-i lăsa să ia notiţe. Le cerea să citească, pentru ca în sala de curs să poată gândi împreună asupra unui text deja cunoscut. Interpretarea îi aparţinea, după cum cerea studenţilor, ca la rândul lor întrebaţi fiind, să fie în stare să vină cu o interpretare personală. Nu putea suporta să i se repete cuvintele. Se povestesc multe întâmplări hazlii, de la examene, când, timoraţi, studenţii reproduceau vorbele lui Călinescu, fără a le fi pătruns sensul, ceea ce ducea la interpretări fanteziste, catastrofale uneori, prin trădarea esenţei…

…Dar cred că aici trebuie să mă opresc, fiindcă fără să mă fi gândit dinainte, am rostit exact cuvântul care-l caracteriza pe soţul meu. El căuta esenţa şi o exprima.

1

„România literară”, VIII, nr. 25, 19 iunie H975, <p. 12 – 14.

*

EMIL MÂNU

Fascinanta intimitate câinesciană

I. Preludiu

Dacă între catedra lui Tudor Vianu şi bluzele noastre albastre din amfiteatru se aşeza de cele mai multe ori o zonă de tăcere spirituală obiectivă, anihilată rareori de un citat din Baudelaire sau Ion Barbu, între catedra de unde vorbea G. Călinescu şi noi se fixau convenţional liniile unui spectacol seducător prin alternanţe şi prin insolitudini. G. Călinescu se juca, mai mult decât îşi juca rolul de profesor, preferând întotdeauna un joc inedit, chiar dacă intra uneori într-un program anume fixat. Chiar prima lecţie, aş zice prima prelegere bucureşteană din toamna anului 1945, a avut peripeţiile unui spectacol. Era obiceiul la Facultatea de litere şi filosofie ca profesorii noi veniţi să treacă printr-un purgatoriu administrativ, decanatul repartizându-le amfiteatrele cele mai incomode, de

preferinţă mansardate. Şi lui Călinescu i s-a aplicat acest tratament. Secretarul facultăţii a programat prelegerea inaugurală la un etaj pe undeva aproape de cer. Dar profesorul Călinescu a refuzat să se urce în amfiteatrul *Haşdeu*, pare-mi-se, deşi avea o mare simpatie pentru bizareria de geniu a amfitrionului. Şi-a deschis cursul în sala pe care a dorit-o, la parter. E de la sine înţeles că următoarele prelegeri au avut loc tot în acest amfiteatru, *Odobescu*, iar în jurul profesorului nostru s-a creat încet o mitologie – mitologia îndrăznelii. Fascinaţia cu care venea vorbitorul avea aerul unei intimităţi intelectuale. Peste toate catedrele şi tribunele, G. Călinescu ne vorbea cu gestica primei noastre întâlniri. Până la el toţi profesorii noi urcaseră Golgota etajelor prezentând prelegeri mansardate şi conformiste.

Publicasem câteva poeme în „Lumea" şi semnasem, printre altele, un eseu intitulat între *agonal şi agonic*; prin Al. Piru, asistent al profesorului, mi se înserează în pagina literară a „Naţiunii" nouă poeme în trei suite săptămânale; cu acest bagaj m-am prezentat la examenul din 1946. E inutil să spun, că profesorul a reluat, într-un comentariu interogativ, această modestă activitatea literară, contrazicându-mă şi oferindu-mi nota maximă pentru îndrăzneala de a fi avut un punct de vedere în eseul citat. Am îndrăznit de atunci să mă consider apropiat de Călinescu. Într-o zi, printre altele, cumpărasem o carte destul de „rară" de la anticarii de pe malul Dâmboviţei; generaţia mea este ultima care i-a apucat pe aceşti buchinişti valahi, unii cu o cultură impresionantă şi cu un farmec inegalabil. Cartea era o mică broşură a lui Al. Pelirnon, scriitor mărunt, autor al unor compilaţii epico-istorice de care nu mai aminteşte mai nimeni azi. Broşura era o traducere a acestuia din Byron şi Bernardin de Saint-Pierre. Călinescu cerceta rafturile pline alegându-şi cărţi. L-am salutat şi am fost surprins că m-a recunoscut. S-a interesat ce-am cumpărat. Aş putea spune că pasiunea pentru cărţi era un viciu la acest om plin de contraste foarte violente. Mi-a solicitat-o, lucru care nu m-a deranjat deloc, ba chiar m-a onorat. Nu mult mai târziu i-am detectat curiozitatea pentru autorii mărunţipreromantici, despre care a şi vorbit, Florian, Gessner şi Bernardin de Saint-Pierre.

Târziu, când i-am cercetat biblioteca, am descoperit mica mea broşură, alături de o ediţie veneţiană de excepţională raritate a *Ideilor*

lui Solomon Gessner, poetul preromantic, mare peisagist elveţian (1730 – 1788), cunoscut mai ales pentru poemul *Moartea lui Abel*. Ediţia interesează, puţini o ştiu, şi pentru faptul că de aici, din acest exemplar bibliofil a copiat pentru volumul său de *Poezii*, apărut în 1937, la Cultura naţională, atât vigneta de pe coperta interioară cât şi caracterul şi aşezarea literelor.

Aş putea spune că fascinaţia pe care o iradia G. Călinescu ţinea nu numai de erudiţie sau de profunditatea ideilor, cum îi plăcea să se exprime, ci şi de felul, original prin care-şi comunica erudiţia voluptuoasă, prin spectacolul pe care-l oferea mimica sa şi mai ales prin gestica mâinilor, egală cu un comentariu sonor. În orice problemă – literară sau extraliterară –, Călinescu venea cu un punct de vedere nou, fără să nege formal pe nimeni, dar negând uneori totul. Aceste momente scolastice, pasionante prin antiscolastica lor, m-au apropiat de profesorul Călinescu, pe care l-am vizitat apoi şi l-am însoţit ca invitat din afara Institutului în câteva din excursiile ştiinţifice pe urmele scriitorilor. Eram pe atunci secretar ştiinţific al Societăţii de filologie şi intenţionam să obţin colaborarea lui Călinescu la buletinul nou înfiinţat atunci, „Limbă şi literatură”. Profesorul m-a refuzat pentru că nu-i plăcea aerul prea sorbonard al unor colaboratori şi mi-a vorbit despre absenţa *barocului* în cultura românească, pe care buletinul citat îl realiza în mod peiorativ fără intenţii. Din această perioadă se păstrează în arhiva Societăţii o adresă foarte spirituală a lui G. Călinescu, director al Institutului, de istorie şi teorie literară. Se ceruse oficial acestui for să întocmească un referat colegial despre o lucrare a unui profesor de la Suceava consacrată lui Eminescu. Lucrarea mi se păruse că reprezintă o reală contribuţie istorico-literară. După un an de amânări, la o discuţie de institut cu directorul, i-am amintit de lucrare. Reţinuse titlul şi a început să tune, solicitând serviciului său administrativ să i se aducă textul Textul a fost găsit în sertarul unui colaborator, profesor care preda în acel moment la Universitate, cu un început de referat, în ciornă, pe o filă şifonată de hârtie zdrenţuită. Prin curier am primit a doua zi lucrarea, cu hârtia şifonată, în anexă, şi cu următoarea adresă:

„Vă trimitem alăturat intenţia unui referat compus de prof. univ. I.V. cu scuzele noastre pentru rest. Lucrarea mi se pare excelentă”.

Semnat: G. Călinescu.

Dar momentele călinesciene cele mai seducătoare pentru mine au fost legate de o vizită la Braşov, când, împreună cu membrii Institutului, am colindat prin Schei şi pe străzile vechi, gustând patina gotică a oraşului şi atmosfera unică de burg, în care se conservă o lume pe care n-o pot cunoaşte niciodată turiştii, îmi spunea Călinescu. Străzile, muzeele, arhivele şi Biserica Neagră nu-ţi pot oferi totul. Trebuie să intri în curţi şi în case. Fiecare curte, fiecare casă, fiecare scară, fiecare portal cu clopot şi felinare forjate în alt secol, mobila, dulapurile cu rufe mirosind a curăţenie germanică, oglinzile şi bucătăriile cu expoziţii de vase de cositor îţi dau senzaţia de Braşov. Şi părăsind pentru o clipă grupul, m-a luat cu el într-o curte, a unei D-ne Schneider, în care am degustat, mai cu voia, mai fără voia proprietăresei, acest Braşov germanic, în comentariile profesorale extrem de originale, impecabile ca informaţie asupra decoraţiei interioare. Târziu am revăzut interiorul acelei case „violată" de G. Călinescu, din care nu mai rămăsese decât un dulap Bidermeier şi o comodă Maria Tereza, invadate de mobilele noi, proliferante, ca nişte abuzuri ce veneau dintr-o zonă a anesteticului.

M-am simţit atunci, în curţile săseşti, copleşit de comentariul lui Călinescu, fantast şi lucid, sentimental şi preclasic, polemic şi categoric.

În conversaţie, Călinescu vorbea numai el; nu exista dialog. Dacă cineva i-ar fi înregistrat, pe o bandă de magnetofon, toate *jocurile*, toate metaforele pe care şi le gusta singur – ne-ar fi putut oferi exemplul unei inteligenţe orale unice aplicată în permanenţă unor esenţe.

Când am citit, într-o dactilogramă, *Bietul Ioanide*, nu m-a şocat greutatea lecturii şi aglomerarea de neologisme de care au vorbit mai toţi lectorii de atunci ai textului, ci modalitatea prin care sunt tratate, conjugate, alăturate sau interpretate valorile literare, efectele inedite, aş spune psihologia şi mentalitatea lingvistică a acestor termeni.

Cândva i-am mărturisit că am „furat" din redacţie de la „Naţiunea", din dosarul de materiale publicate, un manuscris al său. Termenul de „furat" nu l-a supărat, înţelegându-l ca o salvare a unui

text, dar înţelegându-mă şi mai ales văzându-mi plăcerea de colecţionar, a tăcut, cerându-mi fără nicio legătură cu „furtul” să-i fac o copie după versurile încrustate pe crucile cimitirului din Braşov, lucru pe care l-am şi făcut. Am priceput că-l preocupa o idee legată de aceste expresii ale filosoficului şi tragicului.

S-a vorbit de o spaimă intelectuală pe care ţi-o oferă personalitatea şi opera lui G. Călinescu. Pentru operă, această spaimă rămâne, pentru personalitate – nu; paradoxurile infecunde pe care Călinescu le-a cultivat în comentarii, toate divagaţiile sale baroce – singurul baroc, echivalent cu o epocă, al literaturii române – gestica sa de intelectual lucid şi de consumator al frivolităţilor artei m-au atras întotdeauna, magic, fără să-i fiu prin asta un apropiat.

Pe Tudor Vianu l-am cunoscut mai bine, mult mai intim, mi-a făcut mărturisiri, mi-a citit versuri inedite, i-am îngrijit primul volum de poeme, dar de la Vianu învăţam, reţineam, mă instruiam. De la Călinescu n-am reţinut prea multe date şi prea multe nume, am reţinut sensuri, sentimente ale epocilor, revelaţii ale unor sensibilităţi şi mai ales am învăţat că erudiţia fără voluptate, lectura fără iniţiere magică în opera unui poet e un act de anticultură.

Poate aceste lucruri le-aş fi descifrat citindu-l de la distanţă, dar apropierea de omul Călinescu, omul care vibra în faţa valorilor şi care te fascina ca un personaj de mitologie, mi-a descoperit fără argument geniala sa naivitate, contradictorie, contrastantă, jenantă, dar în mod imanent dotată cu un fior.

G. Călinescu te putea uşor convinge că o eroare e un adevăr, dar adăuga, în final, „un adevăr al zonei esteticului”. Şi, dincolo de atâtea fascinaţii, şi această fascinaţie morală modernistă te captiva.

II. În casa lui George Călinescu

Aici, G. Călinescu dialoga cu Seneca, broasca lui ţestoasă care făcea filosofie şi critică de artă şi se juca cu Fofează, câinele inteligent, de o „profunditate inimaginabilă”. Fofează a intrat în istoria literaturii ca personaj de roman, sub numele de Stolţ, pomenit şi în *Cronicile optimistului*. D-na Alice Vera Călinescu ne vorbeşte despre moartea lui Fofează: „Soţul meu scria, avându-l alături. Câinele manifesta o pietate inexplicabilă pentru manuscrisele lui şi nu călca pe ele, chiar le păzea,

lătrând la cei care simulau că le fură. Erau aşa de legaţi, că-i mirosea apropierea de la distanţă şi se bucura enorm. Când a fost plecat în China, câinele n-a mai vrut să mănânce. Avea ochii trişti. A trebuit să-i dau o haină a lui: s-a gudurat ca un om şi s-a culcat pe ea cu voluptate. În momentul morţii s-a târât din colţul în care zăcea, cu greu, a ocolit totuşi manuscrisele şi s-a aşezat pe pieptul stăpânului. S-au îmbrăţişat şi peste puţine clipe inima lui Fofează nu mai bătea. A murit stâlpul casei, spunea soţul meu. Acest epilog sentimental i-a stors lacrimi lui Călinescu. L-a înmormântat în grădină şi a pus să i se graveze o placă memorială în limba latină; l-am cumpărat apoi pe Max. Dar Max nu s-a putut ridica la înălţimea lui Fofează: e un fel de Mitică, nu are profunditate, îl caracteriza soţul meu…"

Pe masa de scris aşteaptă şi-acum stiloul deschis şi ultimele rânduri grafiate de mâna lui G. Călinescu: (aflată şi ea pe birou, mulată în bronz): „*Cronica optimistului*. Citind pe poeţii tineri, la întâmplare spre a mă familiariza cu ei, fără nicio intenţie…"; câteva linii şi apoi neantul; pe un scrin lung aşteaptă vioara şi „harmoniea", iar alături, cu distincţie, un alt scrin în linii franceze de tip imperial, un scrin negru. Mobila aceasta s-a individualizat atât de mult, încât şi-a pierdut stilul propriu, blazonard, a devenit numai *Scrinul negru*, un personaj de-a dreptul călinescian.

După legendele care-au circulat, confirmate de soţia scriitorului şi de colaboratorii apropiaţi, aici, în corpul de jos, aveau loc reprezentaţiile de teatru. „Publicul" era plasat pe fotolii franceze în camera *Scrinului negru*, iar „actorii" în bibliotecă. „Regizorul" era el însuşi. Aici s-au jucat *Franţuzitele* lui C. Făcea şi piesele proprii. G. Călinescu n-ar fi scris teatru dacă n-ar fi pornit de la acest joc *familial* şi *familiar*.

„În ultimii ani, îşi aminteşte D-na Alice Călinescu, nu mai scria fără muzică. Beethoven sau Mozart, dar mai ales Bach îi stimulau fantezia. În ceasurile grave cânta la vioară, iar când dorea să se distreze, într-un context de badinaje sonore, cânta la acordeon…"

Ochii ni se opresc, în camera de sus, invadată de covoare persane de culoarea pânzelor lui Petraşcu, pe ultima lui fotografie. Soţia scriitorului ne explică: „E singura lui fotografie tristă, aproape

tragică, de un tragism nordic, cu o faţă crispată de sentimentul despărţirii de viaţă. Până în ultima clipă a lucrat. Aici a revizuit ultimele pagini din *Istoria literaturii*, cea mare, şi din opera lui Eminescu, condensată în trei volume. Mai ales la *Istoria literaturii* ţinea mult, dorea să apară cât mai repede. Zile întregi a fost trist după ce îşi pierduse un dosar cu manuscrise din ea. Fiecare întârziere a apariţiei acestei cărţi mă doare cu durerea lui Călinescu de atunci. Şi-a corectat la spital ultimele pagini din monografia *Vasile Alecsandri* şi din *Cartea nunţii*; a fost aşa de bucuros când şi-a văzut piesele tipărite!

Iubea cu atâta sălbăticie viaţa! La spital a aflat că se deschiseseră lucrările Marii Adunări Naţionale, şi că deputaţii îi uraseră sănătate; dorea să-i devin complice şi să fugim fără ştirea doctorilor pe undeva prin dos, cu o maşină, ca să participe la lucrări. Fusese mult legat de această sarcină…"

Mă opresc în faţa unei alte fotografii: Călinescu la trei ani, cu un buchet de flori în faţă. Ce uimitor seamănă cu omul matur! Alte două fotografii: cu soţia, tineri, undeva în preajma Sibiului:

„Tot timpul am fost împreună, în vacanţe, în excursiile organizate cu Institutul pe urmele scriitorilor; numai în China n-am fost cu el. I-am înţeles toate jocurile la care participa cu spiritualitate. Călinescu era un mare sentimental; deşi un temperament baroc, cultiva cu fantezie dusă până la bizarerie viaţa de familie în care s-au integrat şi prietenii: cercetătorii de la Institut (pe care-i socotea „de-ai casei") şi acad. Al. Ro-setti (atât de apropiat, că reuşea să-i cultive şi să-i stimuleze în mod creator fanteziile şi jocurile de copil)".

Printre jocurile ultime ale scriitorului au rămas câteva desene, schiţe de arhitectură, decoruri şi partituri pentru piesele de teatru. Ca opere plastice întregi sunt citabile icoana Sfântului Gheorghe de pe frontonul casei şi un portret al soţiei.

Casa lui Călinescu oferă vizitatorului Un miraj baroc; în spaţii atât de mici sunt cuprinse atâtea lucruri, de facturi diferite, de şcoli diferite, din lumi diferite. Niciun obiect nu e lipsit de valoare artistică, de la paharele vechi de cristal de Boemia, care afişează ostentativ vechimea, până la mobila pe care a cântat-o în versuri parnasiene. Fiecare obiect din casă era un personaj din viaţa lui G. Călinescu:

„Trăiesc nedespărţit de cinci fotolii I… I Când plictisit m-arunc la ele-n poate, I Ele mă strâng la piept, mă bat pe umăr, / La sânul lor regenerat enumăr Idei zburate, foi rămase goale".

Într-un poem închinat soţiei în *Lauda lucrurilor*, Călinescu se definea: *în mine bate falnic o inimă de foc, în ale vieţii spume ca un delfin mă joc*. Şi, făcând aluzie la supărările pe care jocurile acestea i le-au pricinuit uneori, se gândeşte la clipa când „Vera", „va reafla" mânia de azi numai „pe fundul unui scrin": *Atunci poate, găsindu-l suav şi de blândeţe plin va zice*: *Unde-i el cu trăsnet să mă certe I Şi-apoi, ca după ploaie, să râdă şi să ierte*?" (*Vera*). Dintr-un decor de teatru shakespearian în care s-au infiltrat filoane bizantine sau umbre din Florenţa, această evocare din finalul poemului mi se pare cea mai sinceră imagine cu care gazda închide uşile încadrate de nervuri gotice, din oţel forjat.

III. Biblioteca lui George Călinescu

Nu numai opera, dar şi legendele create în jurul existenţei lui G. Călinescu au impus o arhitectură de stil baroc, o aglomerare de metafore latente, cu sincretism de jocuri ciudate, cu voluptăţi severe. Strada pe care a locuit G. Călinescu (str. Vlădescu) e anonimă şi azi. Case mici cu grădini, în care primăvara invadează liliacul şi dăliile, te conduc până la nr. 53, unde apare singura atracţie: Casa lui Călinescu, cu un Sfânt Gheorghe pictat în stilul naiv al icoanelor pe sticlă, arborat pe fronton.

În grădina în oare se scutură pomii peste toate fanteziile lui Călinescu te întâmpină bustul său alb, semnat de Onofrei, schiţa în granit a unui mic Gigant de Paciurea, masca de bronz *a* unui centaur. Casa veche, din fundul grădinii, e scundă, cu trei încăperi miniaturale, care adăpostesc acum biblioteca, scrinul negru, mobilă din epoci diverse, o parte a colecţiei de tablouri. Ulterior s-au construit câteva încăperi etajate. În stânga, tot miniaturale, destinate vieţii domestice.

În tinereţe Călinescu colinda prin satele din Ardeal după icoane pe sticlă şi ulcele vechi, aşa cum colindase în Italia şi Franţa prin anticariate. A fost un pasionat colecţionar de lucruri rare, dar un colecţionar capricios, cu deliruri şi antipatii pentru anumite mobile sau obiecte, acum răspândite în toată clădirea. Nu s-a clintit niciun obiect

de la locul lui: fotografiile, bibelourile, cărţile, covoarele, toate au îngheţat conservându-i prezenţa în eternitate.

În bibliotecă ne întâlnim cu un peisaj de Andreescu, cu Luchian, cu Petraşcu, Tonitza, Lucian Grigorescu etc. Un portret al scriitorului de Ciucurencu, portret la care a colaborat chiar el, în absenţa artistului, destul de esenţial, încât opera e jumătate autoportret. Lângă rafturile cu cărţi un autoportret de Arghezi, cu dedicaţie către Petru Manoliu, un autoportret de Pallady, un Ibrăileanu de Şt. Dimitrescu şi cel mai clasic contur al chipului lui Călinescu aparţinând aceluiaşi artist.

Cărţile lui Călinescu sunt aşezate în rafturi simple, înalte, până aproape de tavan, pe un singur rând, cu cotorul aparent, uşor de găsit şi mânuit, deşi nu există niciun criteriu în aranjarea lor, în afara celui personal, intim şi profund, legat de capriciile omului Călinescu. Poate un capriciu al culorii copertei, poate stilul legăturii, poate afecţiunea pentru fiecare autor. Poate alte întâmplătoare criterii, în orice caz niciunul din cele didactice sau profesionale. Lucrul cel mai important era că ştia locul fiecăruia. Astfel, biblioteca pare o colecţie enciclopedică, lucru curios, cu foarte puţină poezie, dar cu destul de multe exemplare bibliofile. Se amestecă literaturi diverse, de la hieroglifele chineze la cartea italiană de la 1600, de la Valéry la Ion Barbu, şi, în câteva cazuri, ajungând chiar la poeţii tineri de azi.

G. Călinescu cumpăra cărţi în momente sau perioade subiectiv legate de o preocupare, de o voluptate intelectuală sau de o curiozitate. Este interesant faptul că nu poseda ediţiile complete ale marilor scriitori (cu puţine excepţii). Căuta în scriitori mărunţi, uneori, idei noi, exprimate cu mult înaintea marilor scriitori, dar impuse pe plan istoric de cei din urmă. O delectare intelectuală o constituie pentru un viitor studiu autografele de pe cărţi: iată câteva din cele mai semnificative: Ion Barbu îi scrie în 25 iunie 1930, pe un exemplar de lux din *Joc secund*, numerotat (40): „Din partea celui capabil chiar de prietenie, o caldă şi nelumească preţuire, Ion Barbu". Camil Petrescu, pe *Transcendentalia* notează în 1931: „Lui G. Călinescu, critic detestabil, pamfletar neegalat, scriitor de geniu, cu profundă afecţiune". Pe volumul de *Versuri* în ediţia definitivă din 1936 îi scrie autorul *Cuvintelor potrivite*: „Domnului G. Călinescu, pentru mintea, pentru

pana, pentru însufleţirea autorului, T. Arghezi, mai, 1936". Alexandru Cio-rănescu îi dedica în 1944 un volum de *Literatură universală şi comparată*, apărut la Casa şcolilor „Domnului Prof. G. Călinescu, cu veche recunoştinţă pentru încurajarea unui debut pentru care aş vrea să nu se căiască". Semnalăm, printre altele, şi un autograf al lui Ramiro Ortiz pe volumul *Per la Storia della cultura italiana* în *Rumania*, *1916*.

Printre raritățile achiziţionate în timpul studiilor din Italia înregistrăm câteva: *Poesie toscane* de Vincenzo da Fili-caia, senator fiorentino e academico della Crusca, Venezia 1771; *Elucidarlo poetico*, raccolto per Hermano Tormentino e di latino tradotta în vulgare da M. Oratio Toscanella, Venezia, 1607; *Raccolta di Lettere* dell'Abate Pietro Metastasio, Roma 1784; *La Circe* di Gio Battista Gelli, academico fiorentino, Venezia, 1610; *Canzonette* di Gabriello Chiabrera, Venezia 1768; *La Georgica* di Vergilio, tradotta în verşi italiani de M. Bernardino Daniello, Napoli, 1749; *Bacco în Toscana*, ditirambo di Francesco Redi della Crusca, Firenze, 1691 etc.

Pentru completarea peisajului pitoresc al acestei colecţii bibliofilice, adăugăm la întâmplare o ediţie a *Coranului* în limba franceză, o *Cronică* germană de la 1663 care priveşte şi Transilvania, colecţia revistei londoneze *The Spectator* (1767), *Adagiile* lui Erasmus din Rotterdam în ediţia originală de la 1612 a lui Petrus Avertus, o ediţie integrală *Seneca* din 1652 tipărit de Balthasarus Moretti, o carte în idiş, un manuscris original al unei cărţi de rugăciuni, multe antologii şi istorii literare, ediţii monumentale din Kant, Voltaire, Volney, Goethe, Mòrike, Rilke etc. Un loc aparte îl ocupă Jean Paul Richter şi Tieck, pentru care avea predilecţie. Ne amintim uşor, frunzărind aceste superbe ediţii, acea *Neoromantică*, din prima sa culegere de versuri (1937): *Şedea acum un secol Poetul*. *Sau tăcut*, / *Cu mâinile la spate*, *cu coatele pe umăr*, *I se preumbla prin codri*, *cătând solemn un număr* / *De trestii pentru orga* *cu fluierul acut*. ¡*1 Descoperit-am lacul*: *între păduri*. *Cu-n tic* / *Mărunt tic-tic din vestă ceasornicul măsoară I Tăcerea greieroasă ce valea împresoară*, / *Ce-ar fi dădut extaze lui Richter şi lui Tieck*.

Lângă ediţia facsimilată a capodoperei lui Cervantes de la 1608, te aşteaptă un Montesquieu tipărit la Londra în 1787, sau poemele lui

Blaga. Amestecul e guvernat de principiile asociative ale maestrului, de simpatiile unui moment, de caracteristicile unei ediţii.

Mobilierul bibliotecii a devenit obiect de poezie în *Lauda lucrurilor*. Desigur, un inventar administrativ ar înregistra mai multe piese, în stiluri diverse, la fel amestecate, de la „Aubusson" la „Boulle" şi „Empire", de la lada veneţiană medievală la „Scrinul negru", care în realitate e oarecum roşcat, din lemn de palisandru cu intarsii. La picioarele unor fotolii în galben se află o lădiţă chinezească, un mic sipet cu ornamente de sidef, în care am descoperit câteva din manuscrisele mai discrete ale profesorului şi însemnările de când încerca să înveţe hieroglifele chineze, înainte de călătoria în China.

Ca să-l înţelegem mai bine pe G. Călinescu, rafinatul şi ciudatul prieten al cărţilor, retranscrisem rândurile dintr-o cronică a optimismului, redactată în noaptea de 1 ianuarie 196 – 1 „Stau în berjera mea retapisată, în costum secolul XVIII din mătase nouă, şi salut vrăjit cu bastonul turnurile de sticlă ale anului 1964.

Ce mult semăna omul cu artistul şi ce mult se aseamănă biblioteca sa cu amândoi.

IV. Cu G. Călinescu pe urmele scriitorilor

Stenogramă memorială într-un aproximativ context memorial încerc să reiate/, stenogramic o excursie „pe urmele scriitorilor", cu autobuzul de la Bucureşti până în inima Ardealului, prin 1955.

G. Călinescu comenta fiecare eveniment vegetal din natură cu citate din literatura universală sau din filosofie, Comentariile se amestecau cu maliţioase, dar nevinovate invective la adresa „excursioniştilor".

Împrejurimile Bucureştiului îl extaziau. „Sunt aşa de frumoase şi de necunoscute, încât fiecare peisaj echivalează, pentru citadinul din bibliotecă – pe plan spiritual – cu descoperirea unei lumi noi".

La Ploieşti, remarca zâmbind că mai toate balcoanele clădirilor cu două etaje sunt ca pe vremea lui Caragiale.

La Câmpina, G. Călinescu s-a revoltat fiindcă, după reconstituire, casa memorială N. Grigorescu nu avea patina necesară unui muzeu. L-a chemat pe directorul care întreţinea cu multe cheltuieli administrative luciul de lemn proaspăt al grinzilor interioare şi al parchetului şi l-a

întrebat;

„Pe aici nu aveţi noroi sau funingine?" Foarte mirat, grinzilor interioare şi al parchetului şi l-a întrebat:

„Atunci de ce nu patinaţi aceste grinzi barbare? Trebuie să daţi iluzia estetică de vechime, imaginea casei reale a pictorului. Şi-apoi parchetul este oribil, e de-a dreptul obscen (era aşa de curat, „lucios, dat cu ceară fină şi lustruit). Grigorescu a avut aici scânduri de brad, trebuia să vă informaţi, să întrebaţi…"

Imaginea castelului *Iuliei Haşdeu*, atunci (1955) părăsit, l-a revoltat până la furie. Şi cu toată revolta ne-a vorbit, despre „bizareria de geniu a lui Haşdeu, despre care s-ar putea scrie o carte".

La Sinaia, l-a pus pe Ovidiu Papadima să citească două schiţe de Caragiale scrise aici. Alesese pentru odihnă o vilă cam pe locul unde ar fi fost găzduit prozatorul. Papadima citea, iar „profesorul" urmărea cum *sună* cuvântul lui Caragiale, după o jumătate de secol, în acelaşi loc unde fusese încrustat într-o grafie nervoasă cu ştersături şi linii.

La arhivele Braşovului, în mână cu *Scrisoarea* boierului Neacşu de la 1521, ne-a spus: „Cu această bucată de hârtie începe literatura română". Într-un document o domniţă de-a Brâncoveanului se pregătea de nuntă; domnitorul cerea articole cosmetice şi dresuri negustorilor braşoveni. Comentariul lui Călinescu încerca să lege faptul de o anumită orientare a epocii lui Brâncoveanu; lângă gestul felin al domniţei pe care o desprindem din grafii cu contur bizantin, lângă degetele ei inefabil de stilizate apare, spunea Călinescu, un aer proaspăt de umanism pe care epoca lui Brâncoveanu l-a cultivat. O domniţă evada din ramele icoanelor afumate şi din balcoanele netencuite şi aştepta într-o loggia veneţiană, cu privirea spre ţara lui Anton Maria del Chiaro, dresuri şi cosmetice.

A urmat întâlnirea cu Anton Pann la Braşov, studiată în cartierul Schei, cu vizite inopinate prin casele oamenilor, pe sub bolţi, prin curţi pietruite şi sumbre şi mai ales cu un studiu *tehnic* în catedrala ortodoxă Sf. Nicolae. Ca să-şi fixeze mai bine imaginea plastică şi sonoră a lui Anton Pann, a pus pe unul din noi să cânte în strană un cântec de psaltichie.

Vizita la Biserica Neagră i-a dat ocazia să afirme că Anton Pann

nu trebuie explicat numai prin cromatisme balcanice, prin parfumul oriental al operei sale, prin colecţia lui de pito-rescuri din Bucureştii unui veac pestriţ. Anton Pann trebuie trecut şi prin Biserica Neagră – contactul lui cu Braşovul constituie contactul cu o altă cultură şi o altă mentalitate. Trebuie studiată, în opera lui Anton Pann această schimbare de structură.

După vizita la *Muzeul de artă* unde a rămas câteva ore în sălile specific braşovene, cu „bresle şi armuri", ne-a mărturisit că „poezia Braşovului se gustă încet, colindând pe străzi şi prin curţi vechi, descifrând culorile zidurilor, întârziind la arhive şi numai după ce s-au refulat toate bagajele pentru poemele viitoare să încerci sublimarea orelor gotice la restaurantul cu arcade şi loggii mediterane".

Încerc o reproducere aproximativă a acestui reportaj braşovean: „Braşovul e notabil, în primul rând prin Biserica Neagră. Sf. Bartolomeu e în unele privinţe şi mai impresionantă. La amândouă, dar îndeosebi la Biserica Neagră, uimeşte masivitatea unită cu zvelteţea. Monumentul nu este aerian, nu-i ciuruit de broderie, ci un bastion solid, încrustat ici-colo cu ornamente sobre, scoţându-şi tot efectul din mozaicarea blocurilor de piatră.

Oraşul îşi trimite străzile lui către vechiul Rathaus, cu un turn alb şi loggia cu caligrafii baroce. Cine deschide porţile caselor, are prilejul de a descoperi curţi interioare încântătoare, unele suindu-se în scară spre Tâmpa şi în care cel mai mic spaţiu e folosit pentru vegetaţie. Străzile au efecte de clar obscur.

Cele de la Schei au o graţie vetustă şi patriarhală…"

Orele gotice au continuat la *Castelul de la Bran* – „muzeu inconcludent" – unde lipseau mătăsurile minore şi tapiseria barocă de la Peleş, stimulate de Carmen Sylva. Ce multe cunoştinţe de arhitectură avea „profesorul"! Bietul Ioanide, neştiut atunci de noi decât parţial din manuscris, începea să se profileze pe coridoarele castelului ca o corespondenţă lirică.

Sinteze şi antisiniteze literare, *Editura Dacia*, *Culj-Napoca*, *1975*, *p*. *32 – 61*.

EMU MANU

Indiscreţii călinesciene

În primăvara anului 1955 am făcut împreună cu G. Călinescu o excursie documentară, „pe urmele scriitorilor”, la Ploieşti, Sinaia, Braşov; pentru mine a contat mai mult posibilitatea de a-l vedea pe Călinescu „în documentare”; membrii Institutului îi cunoşteau bizareriile, îi ştiau jocurile şi reacţionau exact când trebuia ca să nu-l supere pe „profesor”. Eu, ca invitat din afară (eram pe atunci secretar ştiinţific al Societăţii de ştiinţe Istorice şi filologice), trăiam totul în premieră. M-a impresionat faptul că profesorul oprea maşina, mai ales în jurul Bucureştilor, cobora şi privea spunându-ne că „împrejurimile” Capitalei nesânt necunoscute: „Cunoaştem locurile din desenele călătorilor francezi de epocă, dar nu le ştim deloc cum arată azi”. La aceasta adăuga: „Maiorescu şi junimiştii bucureşteni mergeau pe jos sau în trăsuri în jurul oraşului; uneori şi Eminescu era cu ei. Maiorescu venea la deniile de la Mănăstirea Cernica”.

Şi G. Călinescu avea dreptate; puţini dintre noi ştiam şi puţini ştim şi azi ce se întâmplă în jurul nostru. Mănăstirea Cernica e legată de tinereţea lui Arghezi, iar în satul Cernica a trăit cel mai bun prieten de călugărie al poetului, Haralambie Rădulescu (şi el plecat de la mănăstire), care l-a ajutat să amenajeze Mărţişorul. (Informaţii de la soţia scriitorului Traian Chelariu). La Mănăstirea Pasărea a trăit ultimii ani din viaţă sculptorul Gheorghe Ang, hel. Aici există un muzeu original de ceramică, faianţă şi porţelanuri, organizat la sugestia lui G. Călinescu şi mai târziu a lui Anghel. Călugăriţele de la Pasărea fuseseră înzestrate prin danii de familiile domnitoare şi boiereşti cu lucruri vechi, stinghere, descompletate, dar autentice ca mobilă de Renaştere, Bidermeier, farfurii de Meissen şi Delă, ceramică italiană, porţelanuri chinezeşti etc. Profesorul, umblând prin chilii, a observat din ce minunăţii servesc masa vizitatorii şi i-a sugerat stareţei de atunci o revoluţie gândită în termeni canonici: să strângă toate vasele vechi ca fiind prea luxoase şi deci neconforme cu canoanele şi austeritatea vieţii monahale şi să le dea în schimb maicilor vase de faianţă modernă. Stareţa a strâns aproape tot şi astfel a luat naştere – dintr-un joc specific al imaginaţiei lui G. Călinescu – un muzeu.

La Ploieşti am mers la Hale ca să vedem culorile legumelor; „profesorul” susţinea cu argumente că vizitarea pieţei într-un oraş este egală cu o cunoaştere cromatică, cu o orgie de care pictorii vechi

ţineau seama. A pipăit roadele pământului şi a discutat cu ţăranii. Am mers pe jos prin acest oraş lipsit de farmec ca să ne arate Statuia libertăţii, vorbindu-ne despre Caragiale şi de Candiano Popescu. Balcoanele arătau ca pe vremea dramaturgului.

*

* * *

La Câmpina ne-am oprit să vedem castelul ideat de Haşdeu pentru Iulia. Dar am fost opriţi de o sentinelă care ne-a avertizat că aici este un obiectiv militar. Ce era în realitate? Din timpul războiului mai rămăsese o sirenă de alarmă aeriană pentru zona petroliferă, pe care o păzea o grupă de soldaţi. Criticul a cerut să discute cu „cineva mai mare", dar ofiţerul comandant era dus în oraş; atunci i-a venit o idee: să cucerim castelul! Cum clădirea nu era înconjurată de un gard de sârmă, noi cei 30 de cercetători am intrat din toate părţile, încât sentinela a fost nevoită să dea aliarma şi să fim înconjuraţi de 10 soldaţi înarmaţi. Unul dintre militari a plecat în oraş după ofiţer. În acest timp „profesorul" ne vorbea despre Haşdeu, vizitând în linişte clădirea ajunsă o ruină şi având în turnul de taină al magului de la Câmpina sirena, o ciupercă de metal brun, cu sunet sinistru. Din prima clipă ofiţerul ne-a declarat arestaţi şi ne-a ameninţat că, potrivit legilor şi regulamentelor militare, vom fi trimişi în judecata Curţii marţiale. Urma ca în minutele următoare să ceară ajutoare şi întăriturile de la Ploieşti. De aici începe „jocul" călinescian. Prefăcându-se că nu cunoaşte gradele, s-a adresat ofiţerului: „Tinere, nu-ţi furăm castelul, ţi-l lăsăm, vrem numai să-l vedem: noi suntem oameni de ştiinţă şi avem respectul relicvelor, dar trebuie să le studiem în concret, nu după ureche, cum face, de exemplu universitarul..." (şi aici a dat numele unui profesor de la Universitatea din Bucureşti care preda literatura română şi care-l făcuse pe Eminescu poet feudal).

Argumentaţia n-a ţinut în faţa legilor aspre, absolute, şi ofiţerul ne chema să ne legitimăm pe rând. Atunci profesorul a început să surâdă triumfător. „Eu nu mă pricep la legi ca Dumneata, dar ştiu că nu puteţi aresta un deputat în Marea Adunare Naţională, eu sunt deputat!" Ofiţerul a verificat legitimaţia şi a îngălbenit, rugându-l să iasă din cordon. „Nu ies decât cu toţi cei 30 de oameni ai mei, a replicat

G. Călinescu, rămân arestat, să văd cum te descurci!" Şi neavând încotro, ofiţerul a călcat regulamentul militar, iar noi am „cucerit" castelul, fără să ne atingem de sirenă. În urma intervenţiei lui G. Călinescu sirena a fost ridicată iar castelul luat în seamă de Comisia monumentelor istorice.

*

* * *

La Sinaia am făcut un popas de o noapte în vilele Academiei şi masa de seară ne-a fost pregătită de G. Călinescu. Cu un şorţ adus de acasă aşezat peste costumul gri ne-a făcut ouă-jumări (scrob moldovenesc, zicea el) şi mămăligă. Fetele de la Institut nu prea ştiau să mestece mămăliga şi le-a servit o lecţie magistrală: a mestecat mămăliga, a răsturnat-o pe un fund de lemn şi a tăiat-o în felii, figurând un fel de roză a vânturilor. Bineînţeles, toate instrumentele şi materia primă fuseseră aduse de la Bucureşti, inclusiv punga de fasole uscată de care nu s-a făcut uz. Era un spectacol călinescian: cu farfuriile în mână, toţi mâncau (aşezaţi fie pe fotolii, fie pe scara interioară), iar „profesorul" ne turna vin în pahare, glumind; după ce aruncase şorţul, îşi aranjase ţinuta pentru banchet. După masă au urmat lecturi din Caragiale.

„Almanahul literar", *1975*, *p. 156 – 159*.

19.7.6

GEORGE CĂLINESCU evocat de: Şerbein Cioculescis, Ga vrii Istrate, G. Ivaşcu, Aurei Leon, Mihai Novicov, Ovidiu Papadima, M. Ţaţomir!

Şerban Cioculescu

Se împlinesc de curând 8 ani de la dispariţia lui G. Că-linescu. Aceşti 8 ani nu au contribuit, ca la alţii, la aşternerea uitării, dimpotrivă, G. Călinescu este dintre acei rari creatori cărora moartea le ridică singură un piedestal. Nu contemporanii sunt acei care le cioplesc statuie, ci însăşi dispariţia lor este prilejul de a se înălţa cât mai sus şi de a fi priviţi de urmaşi în perspectiva lor cea adevărată, în perspectiva monumentală. În acest sens, G. Călinescu este prezent în mijlocul nostru, este prezent mai ales în rândul tineretului, şi tineretul este judecătorul cel mai dificil. Fără îndoială, el este o mare valoare a

culturii noastre! Dacă aş fi singurul vorbitor astă seară, aş avea foarte multe să spun despre el, cum însă trei dintre colaboratorii săi cei mai apropiaţi din ultimii aproape 40 de ani sunt lângă mine, dau cuvântul…

George Ivaşcu

Am să evoc câteva momente din lunga, din fericire, colaborare cu G. Călinescu, într-adevăr, fundamentală, nu numai pentru mine, dar pentru câteva generaţii. L-am cunoscut atunci când şi-a luat titlul de doctor în litere la Iaşi, în anul 1936, şi cu acest prilej, după ce şi-a dat concursul, am coh

1 în amil 1973, luna decembrie, s-a organizat la Iaşi o întâlnire a revistelor „Cronica" şi „Maniuscriptum" consacrată evocării personalităţii lui G. Călinescu. Dan luările de cuvânt reţinem următoarele: semnat evenimentul în ziarul „Lumea". Micul antrefileu din 24 august 1936 se numea *Ocazie pierdută* şi acolo menţionam: „Între criticii români de astăzi trebuie citat în primul rând G. Călinescu" – evident, o banalitate –, a doua propoziţie: „Domnul Călinescu este cel mai indicat să ne dea o *Istorie a literaturii române*". Poate că în 36 e de reţinut această îndrăzneală a mea. În facultate îl auzisem pe Ibrăileanu vorbind de Călinescu de atâtea ori şi îmi dădusem seama poate mai bine ca alţii de valoarea intrinsecă a ceea ce dăduse Călinescu în 1932 – *Viaţa lui Eminescu* – şi de ceea ce, după 1932, oferise el istoriei culturii. În acelaşi timp se pare că G. Călinescu auzise, fiind în sfera ziarelor democratice, de revista „Manifest" pe care o scosesem. Acest lucru mi-a dat îndrăzneala să mă apropii de el şi chiar să-l întâmpin la hotelul Traian, când, dimineaţa, dorea să viziteze laşul, pe care îl cunoştea de altfel, dar îi plăcea să se plimbe împreună cu un interlocutor. Mi-aduc aminte că în prima zi când am avut cinstea de a-l însoţi pe Călinescu, crezând că e cazul să-i zic: „Sper că vă simţiţi bine aici, o să puteţi lucra", mi-a replicat: „Nu, deloc". Zic: „E linişte, laşul e un oraş creator". „Deloc, deloc! E o linişte care mă enervează, am nostalgia Bucureştiului, care are cât de cât zgomot, pentru că nu am la ce raporta liniştea mea interioară. Şi iată că această linişte este cu totul nefavorabilă pentru creaţie". Al doilea moment pe care vreau să-l evoc se plasează în anul 1938, anul debutului lui universitar la Iaşi (rezultatul editorial au fost *Principiile de estetică*). Mi-aduc aminte de o

dimineaţă când, conducându-l pe Călinescu la cursul pe care trebuia să-l înceapă, în faţa Facultăţii de litere, unde atunci începuse să se clădească aripa nouă, ne-am întâlnit cu un profesor care a practicat şi un fel de literatură de pastişă cronicărească, în genul lui Păstorel Teodoreanu. G. Călinescu avea un umor cam negru şi prefaţând pe viitorul autor al *Bietului Ioanide*, dându-şi seama că a întâlnit tocmai un astfel de exemplar demn de romanul lui, a dorit să-i răspundă în consecinţă. Profesorul a dat din cap într-un mod foarte protocolar: „A, mă bucur că vă întâlnesc, vă felicit şi mă bucur că sunteţi la Iaşi!" La care Călinescu a spus: „Eu la Iaşi? Eu sunt la Bucureşti, eu acolo trăiesc!" La care celălalt, complet deconcertat: „Sigur, sigur, sunteţi

la Bucureşti, acolo…" „Cum, eu la Bucureşti? Eu sunt la Iaşi!" La care celălalt, nemaiştiind ce să facă, a spus: „Vă salut, la revedere!" Apoi Călinescu: „L-ai văzut? I-am făcut-o!"

Ş.C.: Vorbea aceea – s-a retras în ordine, dar cu pierderi.

G.I.: Călinescu a făcut totuşi un lucru nimerit stabilindu-se la Iaşi, nemaifăcând pe navetistul şi luându-şi foarte în serios postul său de conferenţiar la Facultatea de litere şi filosofie din Iaşi. Venirea lui la acea „Florenţa a României", cum singur spunea în „Jurnalul literar", a constituit un eveniment pentru viaţa literară a laşului. Şi asta nu pentru că oraşul ar fi fost văduvit până atunci de o publicistică foarte activă; la fel, amintirea lui Ibrăileanu era încă vie acolo, amintirea „Vieţii româneşti" era încă vie, era Universitatea, în toată splendoarea ei, chiar dacă unii făceau naveta între Bucureşti şi Iaşi. În Facultatea de litere se păstrase încă un climat democratic şi prin studenţii care se grupau acolo împotriva fascismului şi prin o serie de profesori printre care aş aminti în primul rând pe profesorul Iorgu Iordan, faţă de care Călinescu a avut de la început o deosebită stimă.

Ş.C.: I-a dedicat şi un volum…

G.I.: în 1943, pentru marele său caracter. Şi totuşi, în această atmosferă atât de favorabilă, Călinescu era socotit un eveniment, sperându-se că el ar putea reînvia, în întreaga ei splendoare, viaţa intelectuală a laşului, care în fond avea să aibă un destin mai puţin favorabil. G. Călinescu, fiind un bun diagnostician, îmi spunea: „Toţi

aceştia care se bat pentru Iaşi, aici, vor să se ducă la Bucureşti". Lucru care s-a întâmplat de altfel, printre alţii, cu Ionel Teodoreanu. La invitaţia lui Mircea Bârsan, noul director al ziarului „laşul", şi a subsemnatului, care devenisem prim redactor la acest ziar, G. Călinescu a putut cunoaşte câţiva intelectuali din Iaşi, vorbesc de cei tineri, pentru că pe cei mai în vârstă îi cunoştea mai dinainte, mă refer, de exemplu, la Alexandru Claudian, cu care avea relaţii mai strânse, la unii oameni de la facultate, la unii studenţi, mă refer la George Lesnea, care era colaborator la „Adevărul literar şi artistic". Ei bine, G. Călinescu a acceptat să creeze un fel de cenaclu literar numit „Noua Junime". Îmi aduc aminte că la redacţia ziarului „laşul", Călinescu îşi sacrifica duminicile venind şi prezidând acel cenaclu sui generis. Îmi amintesc un tânăr poet care, la un moment dat, i-a spus: „Vreau să citesc!" La care Călinescu: „Să citeşti? Nu! Nu interesează talentul vocal, vreau să văd ce scrii". Iar tânărul: „Dar aş vrea să citesc ce-am scris!" „Ia să văd cum ai scris! A, ai scris de mână! Dar poate este un document preţios, poate este de antologie! Nu, să-l batem întâi la maşină". Fiindcă era o maşină în faţa lui. Deci s-a apucat, l-a bătut el însuşi la maşină, pentru că ştia, şi a spus: „Ei, acum bătut la maşină îl putem citi". L-a citit. „Cred că mai trebuie să scrii multe, multe lucruri..." *Ş.C.*: L-a încurajat.

G. /.: Acum să trec la „Jurnalul literar". În acest climat pe care vi l-am evocat într-un mod anecdotic, dar care avea un filon foarte bogat în perspective, Călinescu nu avea superstiţia cantităţii, a numărului mare de oameni pe care să-i strângă în jurul lui, ci avea o altă măsură, aceea a depistării calităţilor colaboratorilor lui. Astfel, frecventase de câteva ori redacţia revistei „Însemnări ieşene". La prima şedinţă Grigore Popa a fost foarte fericit şi foarte amabil, cu Călinescu. Acesta, ca să-l răsplătească, a scos din buzunar *Joc secund* al lui Ion Barbu şi a spus: „Domnule profesor, am putea sta de vorbă..."

Ş.C.: Trebuie să spuneţi că Grigore Popa era un eminent profesor la facultatea de medicină.

G. *L*: Evident, este tatăl lui Tudorel Popa, actorul binecunoscut. Deci a scos volumul *Joc secund* şi a spus: „Îmi daţi voie să comentez prima poezie".

Ş.C.: „Din ceas dedus adâncul acestei calme creste…”

G.I.: Călinescu a făcut eforturi foarte energice pentru a revela sensul acestui *Joc secund*, titlul însuşi relevabil pentru întreaga poezie. Nu am impresia că patronul serii respective a fost întru totul convins. Totuşi a dat două colaborări Călinescu acolo şi şi-a dat seama că „Însemnări ieşene” reprezintă, dincolo de opţiuni estetice, una dintre ultimele citadele ale presei democrate, pe ruinele „Vieţii româneşti”, în acest context, conştient de misiunea lui, în multiple sensuri, conştient că trebuie să ofere ceva contemporaneităţii şi nu pentru a-şi face doar o revistă, ci ca să depisteze cele mai proaspete, cele mai tinere sclipiri ale talentului literar, a înfiinţat „Jurnalul literar” cu sprijinul redacţiei „laşul”, care îl adăpostea fizic şi sprijinea toate acţiunile necesare tipăririi

14 – Amintiri despre G. Călinescu 202

unei asemenea foi, până la transportul la gară – pentru că, după aceea, la Bucureşti, îl transporta doamna Călinescu pe bicicletă, la chioşcuri. Pagina a doua a acestui „Jurnal literar”, care avea 4 pagini era ocupată de capitolele pe care le redacta pentru *Istoria literaturii*… Acest lucru îl mobiliza. Pentru *Istoria literaturii*… el scria cam aşa, la modul, să-l numesc balzacian. Se scula la 5 dimineaţa, se apuca de scris, mânca foarte puţin, americăneşte, la prânz, continua să scrie până la ora 5, când termina, – foile, aruncate pe jos, aveau foarte puţine corecturi, îi spunea doamnei să le adune. – şi după aceea ori citea pe Eminescu, ori mergea la cinematograf. Asta era formula lui. Urmăriţi „Jurnalul literar” şi veţi vedea că o serie întreagă de capitole din *Istoria literaturii*… au fost scrise atunci. Astfel, capitolul Rebreanu şi Arghezi. Revista trebuia să apară la 1 ianuarie 1939. La sfârşitul anului 1938 a pregătit cu mine trei numere de revistă, a pregătit şi macheta la cel mai mic amănunt, – a luat nişte vignete din cărţi vechi – şi a plecat să-şi petreacă sărbătorile la Bucureşti. M-a lăsat pe mine să scot „Jurnalul literar”, fiind sigur că totul e în ordine, din moment ce primele trei numere erau puse la punct – minus câteva fleacuri care trebuiau umplute de cei din Iaşi împreună cu cel care vă vorbeşte. Vă daţi seama, eram deocamdată numai doi, Călinescu şi cu mine, la care s-au

mai adăugat apoi şi alţi câţiva, Piru şi alţii – pentru corectură, pentru tot. La un moment dat mă trezesc chemat la Siguranţă. Aveam oarecare experienţă, avusesem deja prima arestare. Au fost, de altfel, foarte politicei, mi-au dat şi un loc şi mi-au oferit şi o cafea, pe care chiar am băut-o, şi mi-au spus: „Ei, domnule Ivaşcu, ne reîntâlnim din nou, voiam doar să vă întrebăm, pe baza unui document pe care-l avem: ce rol istoric urmează să aveţi dumneavoastră?" Evident întrebarea formulată ca atare părea de un ridicol nemaipomenit. Am spus: „Am impresia că întrebarea dumneavoastră e o ironie sau o bătaie de joc". „Nu, nu! Noi ştim foarte bine, noi avem un document. Ce rol istoric urmează să aveţi?" Nu-mi amintesc exact cuvintele cu care am răspuns, dar în orice caz ele relevau totala mea perplexitate. Au aşteptat un sfert de oră, douăzeci de minute, nu ştiu cât exact, ca până la urmă să-mi spună: „Uite, domnule Ivaşcu, ca să terminăm odată, poftim asta, citeşte". Şi, într-adevăr, mi se scoate o telegramă în care am citit următoarele lucruri:

„Domnului George Ivaşcu, strada Ladowski, Iaşi. Nu uita, ai un rol istoric. Noroc. G. Călinescu". *Ş.C.*: Cine te băga la apă!

G.I.: A venit Călinescu de la Bucureşti şi la prima întâlnire a făcut un scandal infernal: „Ce-ai făcut aici? Ce este asta? Ce este în pagina a 3-a, ce sunt toate prostiile astea?" Tot atunci mi-a dat o frumoasă lecţie de patriotism, dintre cele mai interesante la acea dată. După care eu am replicat şi Călinescu a spus: „Ieşi afară!" Firește, am ieşit. Am rămas foarte tulburat, mi-au mai spus câţiva colegi care îmi cunoşteau activitatea: „Cine te-a pus să faci toate astea"? apoi m-am întâlnit întâmplător în tramvai cu doamna Călinescu: „Domnule Ivaşcu, îmi pare foarte rău de ceea ce s-a întâmplat. Să ştii că şi lui Călinescu îi pare rău. Domnule Ivaşcu, numai eu sunt vinovată de toate astea". „Mă iertaţi, eu sunt vinovat", am zis. „Nu, zice, eu sunt vinovată, pentru că i-am dat în ultimul timp prea multă carne". Eu ştiam că G. Călinescu e născut în zodia leului, scorpionului, sau cam aşa ceva, şi am spus: „Ei bine, un leu ca G. Călinescu trebuie să…" „Nu, nu, nu, eu i-am dat prea multă carne şi e nervos. Dar să ştii că dacă ai veni dumneata chiar azi la el, după amiază, ai să vezi că eu am avut dreptate". „Vin!" „Să ştii, Călinescu e foarte nervos". Şi m-am dus după masă. De la uşă m-a întâmpinat şi mi-a spus: „Eşti ca o nevastă credincioasă, pe care o bate

bărbatul bine…” Şi ca atare, ca o nevastă credincioasă, bine bătută de bărbat, am rămas până la sfârşitul „Jurnalului literar”.

Dar timpul cred că este consumat de partea anecdotică şi aş vrea să închei, totuşi, cu ponderea de gravitate rare ne-apasă deopotrivă. În anul 1965, ianuarie, februarie, când îl vizitam la Otopeni, şi mai ales în noaptea în care avea să se sfârşească, avea un simţământ de culpabilitate că nu a mai putut să scrie nimic pentru rubrica săptămânală. Cu vreo lună înainte scrisese o poezie, *Pământul*. Şi în acea zi, joi spre vineri – după 12 noaptea s-a prăpădit – m-a întrebat între altele – de altfel era avertizat de medici că trăieşte ultimele zile sau ultimele ore, m-a întrebat – destul de lucid faţă de o altă perioadă anterioară, în care părea că şi-a pierdut luciditatea şi am şi un text înduioşător de la el în care încerca să-şi scrie opiniile în legătură cu alegerea preşedintelui Uniunii scriitorilor – m-a întrebat: „Ei, ce-ai pus în gazetă, că nu aveai nimic”. Şi am spus că mai aveam versurile acelea, *Pământ*. La care Călinescu a exclamat: „Păi de ce le-ai pus, de ce le-ai pus?” „Bine, dar nu aveam altceva!” „De ce le-ai pus?” Mai înainte cu multe zile, după ce scrisese *Cronicile optimistului*, el mi-a dat un autograf în care scria un lucru grav, foarte grav pentru mine, la care mă gândesc necontenit, de asta îl ştiu pe de rost: „Umbrei sufletului meu, fără de care m-aş simţi mic”. Şi cu asta am încheiat.

Ş.C.: Mulţumim prietenului G. Ivaşcu pentru emoţionanta sa confesiune, care îmi confirmă părerea, şi anume că G. Ivaşcu nu numai l-a întâmpinat la Iaşi, dar l-a întâmpinat şi în eternitate, în seara aceea dramatică din ajunul morţii…

Mihai Novicov

Când vorbesc de G. Călinescu mă simt totdeauna puţin intimidat. Am să încerc, totuşi, să contribui la evocarea de faţă prin câteva crâmpeie de amintiri pe care le-am organizat în jurul următoarei idei: am început de la începutul autobiografiei unui mare poet care spunea „sunt poet, de aceea sunt interesant, iar tot iceea ce n-a găsit cât de cât ecou sau reflectare în poezie las la o parte”. De aceea eu cred că şi în cazul lui Călinescu curiozitatea auditoriului trebuie să fie atrasă de următoarea întrebare: Cum scria, cum crea? Este, indiscutabil, a spus-o şi Ivaşcu, este un geniu şi noi am avut această şansă unică, să fim în

intimitatea unui geniu. Desigur că poate suntem şi invidiaţi pentru această şansă şi se aşteaptă de la noi să dezvăluim secretul, pentru că tema geniului a torturat întotdeauna minţile luminate şi, în general, opinia publică. Vreau să încep prin următoarea scenă: se petrece prin 1950 sau 1951; pe atunci era obiceiul ca spre sfârşitul anului să se organizeze o săptămână a cărţii în diverse oraşe, un fel de bilanţ, unde se întâlneau scriitorii cu cititorii lor. I s-a propus lui Călinescu să vorbească la deschiderea acestei săptămâni care trebuia să aibă loc într-o mare librărie. El a pregătit un text scris. Mă rog, textul acesta scris, cum este obiceiul, s-a citit şi s-a constatat absenţa unor nume, nume care trebuiau să existe, după protocol. Eu am căpătat această însărcinare delicată să-l conving pe maestru să se conformeze protocolului. Nu mi-a făcut dificultăţi, dar a ţinut cu tot dinadinsul să-mi explice de ce n-a pus aceste nume şi a început prin a spune că nu au talent. Eu atunci am replicat: „Bine, dar au talent, uite au scos cărţi, cărţile sunt bine primite de critică etc". „Măi, Novicov, nu înţelegi, scrie el, poate scrie bine, dar nu vede, înţelegi, nu vede". Am rămas în minte cu această replică a lui pentru că c'. e-odată am avut o revelaţie – adică pentru el principalul în materie de scris era „să vezi", desigur că el dădea cuvântului un sens global, cuprinzător. Cred că se poate porni de aici când încercăm să explicăm extraordinara forţă creatoare pe care o iradia totdeauna Călinescu.

Ş.C.: îmi daţi voie: credeţi că nu-i plăcea pentru că avea acea concepţie despre poet, cum spun francezii „voyant", „văzător", poetul care are o viziune?

M.*N.*: Nu, invers, invers. Eu am înţeles altfel. Pentru Călinescu o condiţie a creaţiei era ca atunci când începe să scrie, să aibă o viziune globală, adică să prevadă, să vadă dinainte lucrul pe care voia să-l realizeze. Acela care nu vede este un simplu meseriaş, el purcede la creaţie fără a avea în prealabil o viziune globală.

*Ş.*C.: Da. Eu am crezut ceva mai mult.

M.N.: îmi pare rău, eu aşa am înţeles, aşa l-am putut observa pe Călinescu şi în alte ipostaze. De pildă: *Estetica basmului* a fost singura carte la care am putut urmări, oarecum, procesul de creaţie, fiind mai aproape de dânsul, şi nu vorbesc din auzite. M-a chemat la Institut

să-mi citească fişe despre diferite personaje care formează lumea basmului: „Când am început să scriu fişele acestea, de-odată mi-am dat seama că nu mai scriu fişe, că asta este lucrarea pe care am proiectat-o şi pe linia aceasta trebuie s-o continui". Încă un lucru interesant: în general, el experimenta foarte mult la Institut. Era înconjurat de un grup relativ mic de cercetători, unii cu o anumită experienţă, care-l secondau în special în domeniul folclorului şi de un grup destul de mare de tineri cărora le dădea în fiecare an să facă altceva, îi plăcea să-i plimbe prin domenii foarte diferite. De exemplu, i-a dat cuiva în primul an să facă paleografie, în al doilea an acelaşi trebuia să studieze folclorul meseriaşilor din Franţa, în al treilea an să facă ceva despre Matei Caragiale. Îi încerca în diferite dome-xiii. Urmau discuţii în care aveam destul de dese controverse. Eu eram un spirit aşa, mai dogmatic, personalitatea lui deslănţuită nu admitea însă niciun fel de reguli. În aceste discuţii Călinescu a insistat foarte mult asupra unui lucru: niciodată nu trebuie să dai unui cercetător tânăr să facă o teză despre un scriitor a cărui valoare nu este de incontestabilă notorietate, adică un scriitor mai puţin proeminent, mai puţin artist. De ce? Pentru că un cercetător tânăr totdeauna are tentaţia de a se solidariza prea mult cu subiectul, începe să-l simpatizeze prea mult. El voia totdeauna ca lucrarea să fie atribuită acelora dintre colaboratorii săi, care pot oferi garanţia cea mai sigură de distanţare. Adică revin la modul cum înţeleg eu acel „nu vede" al lui. Ca să poţi *vedea*, totdeauna trebuie să ţii o oarecare distanţă. De aici şi această viaţă plină de contradicţii, generatoare de atâtea anecdote. Ca să poată vedea, trebuia să facă mereu deplasări ca să-şi creeze unghiuri de vedere noi. Am avut câteodată senzaţia că avea pasiunea descoperirii unor noi puncte de vedere. De aici şi această lăcomie de care da dovadă de a aborda noi şi noi terenuri, de a îndruma cercetările prin domenii oarecum străine de preocupările lui. Nu era un simplu capriciu, era tocmai o componentă a geniului lui. Chiar şi pe sine avea nevoie mereu să se vadă, să se audă, şi faţă de sine însuşi trebuia să-şi creeze o distanţă. Am venit o dată la dânsul, l-am găsit în fotoliu, lângă un magnetofon şi pe bandă erau imprimate propriile versuri, tot de el recitate: „Îmi face mare plăcere să mă aud!" mi-a mărturisit şi cred că explicaţia o găsim tot în această nevoie de distanţare.

Nu pot să pretind că mă considera prieten, eram colaborator şi atât, de aceea poate impresiile mele sunt înşelătoare, dar eu n-am avut senzaţia că G. Călinescu trudea foarte mult, ci am avut impresia că lucrează discret şi că realizează totul cu relativă uşurinţă. Pentru că niciodată nu se opuca de un lucru înainte de ai putea *vedea*, adică înainte de a-şi crea o distanţă, o perspectivă oare dintr-odată să-i permită să vadă obiectul în întregime, împreună cu toată compoziţia şi articulaţiile lui. De aceea şi ceea ce ieşea din mâinile lui era perfect din punct de vedere artistic. Mi-a spus odată un lucru ce ar putea să pară monstruos unora. Era vorba de retipărirea acelei incomparabile lucrări care este *Viaţa lui Mihai Eminescu*. „Înţelegi, Novicov, azi n-aş mai scrie aşa cartea asta. Dar n-am dreptul să schimb decât câte un cuvânt, pentru că te solidarizezi cu opera ta. Până şi greşelile trebuie să ţi le păstrezi, pentru că dacă ţi le scoţi se strică impresia. Anumite greşeli, nu orice greşeală". Adică senzaţia că opera este un conglomerat indestructibil şi asta tot ca rezultat al unei viziuni complete, primordiale. În activitatea de la Institut, Călinescu avea şi următoarea metodă, care, fără îndoială, a ajutat tuturor. Se pregătea o temă, de pildă, la un moment dat era vorba de poezia lui Panait Cerna: un cercetător făcea o lucrare, iar acasă ceilalţi trebuiau să se pregătească o pagină unde, fără nicio pretenţie, să scrie ce li se părea mai important despre Panait Cerna. Călinescu ţinea foarte mult la acest lucru. Ei bine, la discuţii nu apucam niciodată să terminăm. Îi dădeam câte o idee şi începea el. Ne ţinea câte o lecţie de neuitat. Unii încercau, mai la marginea mesei, foarte discret, acoperit de alţii, să noteze ceva. În cinci minute îl descoperea şi se înfuria. Avea poate şi presimţirea unor posibile răstălmăciri, pentru că nu poţi să notezi totul. La el o bună parte se completa în discurs prin mimică, prin intonaţie, printr-o asociere de fraze incomplete care-şi răspundeau târziu. Făcea ocoluri foarte mari pentru a ajunge la idee. În timp ce se pregătea să vorbească, în timpul şedinţelor, îşi făcea note. Eu, care stăteam alături, vedeam notele acestea: erau nişte figuri geometrice, erau nişte săgeţi aruncate ici, colo, erau nişte cuvinte… Când începea să vorbească, din când în când, arunca privirea pe notă, părea că este un conspect. Ei bine, tovarăşi, când continua încet, câte un cuvânt, câte un cuvânt, îţi dădeai seama că într-adevăr acolo era o schemă, foarte bine construită

în capul lui, dar care exista numai pentru el. Cred că atitudinea lui intolerantă faţă de tot ce este stagnare, faţă de tot ce este rezistenţă la mobilitatea spirituală, enervarea lui faţă de tot ce frânează elanurile şi zborurile, este una din principalele porunci care rămân din testamentul lui spiritual. Greşelile pot fi iertate oricui, dar refuzul de a îndrăzni, menţinerea într-o continuă pasivitate numai de frica de a greşi, asta nu se poate ierta. Cred că G. Călinescu a ajuns să însemne ceea ce înseamnă pentru cultura noastră, numai pentru că niciodată nu s-a temut de greşeli şi pe toţi i-a îndemnat să fie tot atât de cutezători şi de neastâmpăraţi ca şi el.

Ş.C.: …îmi daţi voie să vă contrazic asupra unui singur lucru: când l-aţi găsit pe Călinescu ascultându-şi vocea, de fapt s-a folosit de un nou paradox. Pentru că dumneavoastră ştiţi cu toţii un fenomen fizic, cine îşi ascultă vocea înregistrată nu şi-o recunoaşte. Singurul om care nu recunoaşte vocea

este propriul vorbitor. Aşa că îşi putea lua distanţă faţă de cel care vorbea pentru că auzea vocea altuia, deci îşi putea controla ideile, putea să se obiectiveze faţă de o voce care nu mai era a lui.

Ovidiu Papadima

Aş vrea să mă opresc în primul rând la Călinescu călător. Bine înţeles, nu mă gândesc să evoc scrierile lui în care povesteşte călătoriile în străinătate, ci să vă vorbesc de Călinescu călător în ţară, aşa cum l-am văzut noi, cei din Institut, în frumoasele drumuri prin ţară. Călinescu, şi-i spun mereu Călinescu, pentru că pentru mine el este ca şi Eminescu, ca şi Iorga, ca şi Rebreanu, un nume oare nu mai are nevoie de prenume. Călinescu nu era ca Iorga un frenetic al redescifrării istoriei prin necontenite călătorii prin ţară. Acesta mergea şi realiza mental ceea ce constituie imensul depozit al erudiţiei, al puterii lui de a recrea în faţa auditoriului ceea ce văzuse. Mi-aduc aminte că la un moment dat ne vorbise Iorga de faimosul portret de la intrarea mănăstirii Horezu, al meşterului Manole cel adevărat, staroste de zidari. Câţiva ani mai târziu, trecând pe acolo, mi-am dat seama că Iorga prezentase extrem de amănunţit acest nu prea mare tablou. Călinescu era însă un sedentar, ca toţi marii cărturari, oameni de

bibliotecă. Ceea ce l-a determinat la aceste călătorii împreună cu Institutul, n-a fost numai o vocaţie pedagogică, pe care o avea. Era profesor şi voia să fie profesor permanent. Şi de aia şedinţele Institutului de multe ori se transformau în prelegeri. Şi chiar când a venit la Universitate a vrut să continue tradiţia catedrei, de exemplu poate a vrut să continue mărturisirile literare chiar din primul an…

Ş.C.: Ţinute de Caracostea…

O.P.: Da! Chiar din primul an al venirii la Universitate, 1946 – 1947, într-o odaie de la etajul doi, din partea dreaptă a Facultăţii, astăzi de filosofie, invitase câţiva scriitori, nu prea mulţi, Mihail Sadoveanu, Gala Galaction, şi noi cei doi, Valeriu Ciobanu şi cu mine, făceam oficiul nu de stenografi, nu ştiam, dar căutam să însemnăm cât mai mult din confesiunile celor invitaţi. Dar în privinţa plecărilor prin ţară, nu era numai vocaţia lui pedagogică, ci era şi o anumită concepţie pe care el o avea despre istoria literară şi felul cum trebuie trăită ea, nu numai de cititorul manualului, dar chiar şi de cel care îl elaborează. Anume, necesitatea de a evoca la faţa locului viaţa, personalitatea şi opera scriitorului era scopul principal al călătoriilor prin ţară, împreună cu Institutul, care se făceau într-un autobuz confortabil, nu eram atât de mulţi ca să nu putem încăpea în el. E o trăsătură care totuşi dă de gândit asupra părerii aproape unanime că G. Călinescu era foarte spontan: eu am avut o impresie contrară. Ştiu că chiar o simplă carte de vizită cu o recomandare nu se dădea imediat. Mi-a zis: „Vino peste două zile şi ţi-o dau”. Era nevoie de câteva cuvinte, de multe ori foarte protocolare şi totuşi nu o dădea imediat. De asemenea şi călătoriile le pregătea foarte minuţios. Fiindcă aveam oarecare experienţă turistică încă din timpul studenţiei, îmi cerea un itinerar minuţios, cu orele de plecare şi de sosire la fiecare localitate, cu kilometri de parcurs până acolo şi, bineînţeles, cu oarecare indicaţie pentru concretizarea istoriei literare a planului de excursie, adică ceea ce ar fi de văzut în fiecare localitate. Dacă ajungeam acolo, profesorul intra în rol, firește. Nu putea să suporte întreruperile. De câte ori intervenea cineva, de exemplu custodele unui muzeu sau directorul şi începea să vorbească, dădea imediat semne vizibile de enervare, de agitaţie. Şi până la urmă îl ruga, într-un mod mai mult sau mai puţin politicos, să-l lase în pace, să vorbească el. Dar în acelaşi timp căuta să

realizeze pe de-a-ntregul atmosfera locului respectiv. În valea Bistriţei am reconstituit itinerariile amintirilor lui Creangă. Am fost la Pipirig şi am avut o mare controversă cu privire la cum ar fi putut să ajungă faimoasa stâncă dărâmată de Creangă până la drum. Era sau nu era stânca aceea care se vedea şi despre care spuneau localnicii. Firește, Călinescu a susţinut că nu e aşa. La Piatra Teiului, despre care scrisese Alecu Russo, l-a pus pe unul din colegii noştri să citească textul cu pricina în decorul acela natural, sub vuietul apelor Bistriţei.

Ar fi multe de spus şi în ceea ce priveşte acea polaritate de care vorbea tovarăşul Novicov. Pe de-o parte necesitatea de a avea perspectivă şi faţă de oameni, nu numai faţă de evenimente, pe de altă parte o mare nostalgie şi nevoie de apropiere. El socotea Institutul ca o mare familie, şi prietenia chiar faţă de cei mai tineri se traducea şi prin comportarea lui în excursii. Alături de profesorul erudit şi pedagog, apărea setosul de viaţă, până la bufonadă. Mi-aduc aminte că într-o pauză, era o pană, mi se pare, la motor, zice: „Papadima, să simulăm un atac de gangsteri!” Şi-a întors şapca în sus, şi-a pus o mască – şi erau în bâlciuri nişte revolvere de acelea de ceramică – şi foarte grav a înscenat imediat toată scena, toată regia. Sare în maşină, el fiind unul din gangsteri. Cu masca şi cu pistolul a cerut să fie şi fotografiat.

Teatrul său, ca operă în sine, a avut o geneză foarte măruntă, în raport cu dimensiunile în care s-a concretizat până la urmă. A pornit de la necesitatea de prietenie. În sărbătorile de iarnă avea obiceiul să invite întreg Institutul, şi cu generozitate ţinea să le facă tuturor daruri. Şi darurile acestea trebuia să le aducă Moş Gerilă. Însă împărţirea s-a transformat într-o operă de artă. Scria un monolog care trebuia să însoţească predarea darului. Mie mi-a căzut, fiind mai sfătos şi mai în vârstă chiar de atunci, misiunea de a realiza pe primul Moş Gerilă. Pedagogul din Călinescu, în anul următor, s-a gândit să părăsească acest protocol, acest ceremonial – care era urmat de o masă foarte frumoasă, foarte bogată şi rafinată în care vedeam osteneala soţiei – colegul Novicov, văd după mimică, îşi aduce aminte cu plăcere. Regia gastronomică intra în atribuţiile lui Călinescu, care mergea până acolo încât prevedea anumite sticle cu anumite băuturi pentru anumiţi tineri, etichetate şi de multe ori făcută o motivare, pe etichetă, în versuri. Dar, cum vă spuneam, vocaţia pedagogică a

profesorului l-a determinat, la un moment dat, să facă o piesetă pedagogică. A fost prima de acest fel şi a fost în condiţii cu totul şcolăreşti. Personajele erau denumite printr-o placă, printr-un carton, cu denumirea *cutare*, pe care respectivul o atârna de gât. Şi după aceea a fost antrenat în această jucărie, ca să-i zic în genul lui Budai-De-leanu, *jucăreaua*. *A* fost antrenat şi au urmat cele 10 piese de teatru care-i alcătuiesc volumul. Teatrul Naţional ne punea cu generozitate costumele la dispoziţie, regia o făcea Călinescu însuşi. Spectacolul eră jucat de membrii Institutului care trebuiau să-şi înveţe rolurile fără greşeală, ca text. Era foarte îngăduitor dacă greşeau ca actori. Mai mult decât atât, le interzicea să fie actori. Avea următoarea teorie: „Aceasta e opera unui intelectual jucată de un intelectual. De vreme ce actorul comunică din gândurile şi sentimentele lui, actorii nu trebuie să fie actori, adică să se identifice perfect cu rolul, ci numai cu textul lui, iar în rest să exprime propriile lor gânduri şi sentimente ca intelectuali ce sunt". Atenţia era îndreptată asupra dicţiunii cât mai riguroase, cât mai expresive a textului, ca să iasă în relief toate nuanţele, de la tonalitatea gravă la bufonadă. Îşi aduce" aminte şi tovarăşul Ivaşcu, că la spectacole, Călinescu stătea într-un colţ, cu degetul la gură şi râdea din toate puterile când îi plăcea câte o bufonadă. Apropo de asta, era chiar s-o păţesc o dată. Era la un moment dat în Institut o tovarăşe în administraţie, care făcuse regie la Conservatorul de artă dramatică şi era secundul lui Călinescu. Un secund priceput, dar foarte ascultător, fără iniţiative. A avut însă o dată o idee care m-a pus într-o situaţie dificilă. Între alte roluri – am jucat rolul Zmeului sau Fluturele, eram foarte liric în acest rol – am jucat şi rolul lui Voltaire. La repetiţie a asistat Călinescu şi era foarte mulţumit, fiindcă eram şi aşa cum dorea, adică un intelectual care spune un text, fără prea multă mimică, fără prea multă oratorie. În ajunul reprezentaţiei vine regizoarea secundă la mine şi zice: „Tovarăşe Papadima, ştiţi ce am observat eu? Călinescu mi-a spus un lucru care mi-a dat de gândit. Nu ştiu cum venise vorba de piesă şi spune: „Voltaire era un pic sarcastic, sardonic. Şi eu am înţeles că dumneata să joci aşa, sarcastic, să rânjeşti, mă rog, să faci o mimică din care să se vadă că Voltaire era sarcastic". Când am început să joc, la început a mers bine, pentru că uitasem de recomandările regizoarei secunde,

dar am avut nefericita inspiraţie să-mi amintesc şi nefiind Voltaire, nici ca temperament, nici ca dimensiune…

Ş.C.: Nu, dumneavoastră sunteţi Voltaire a terre…

O.P.: Da, am început să am o mimică sardonică. Vedeam cum Călinescu se întunecă din ce în ce. La urmă, după ce Voltaire tunase şi fulgerase, urma împăcarea care se transforma în nişte paşi de gavotă sau menuet. Punea magnetofonul să cânte melodia şi Voltaire făcea nişte paşi de dans, la început foarte agitat, foarte furtunos, cum era rolul, şi din ce în ce mai calm, până la faza finală a iertării păcătoasei. Eu, când am văzut că se întunecă din ce în ce mai tare, m-am pierdut, nu sunt nici prea bun dansator, şi la un moment dat am încurcat paşii dansului şi m-am oprit derutat. Acum mă aşteptam să-mi taie capul, gata! Zic: „Bine că s-a terminat”. Zice-7 „Bine, bine, Papadima, ai lucrat foarte bine, excelent, ca de obicei”. Ei bine, când zicea excelent, eu ştiam că-i viceversa. Şi aşteptam să văd ce mai urmează. Zice: „Ai jucat foarte bine dumneata, dar uite cum aş fi jucat eu”. Şi cu partenera a repetat toată piesa, în care, fireşte, era totul, în afară de râsul meu sarcastic şi sardonic. Scena de balet a jucat-o excelent. Precum ştiţi, Călinescu cunoştea baletul clasic şi ne chema din când în când la el, ca să asistăm la lecţiile lui de balet. Cunoştea toate figurile baletului clasic şi cu toate dimensiunile lui care nu erau gigantice ca înălţime, dar erau ca lăţime…

Ş.C.: Şi uneori le juca în şort.

O.P.: în şort şi în maiou. Şi noi asistam în calitate nu numai de spectatori, dar şi de posibili viitori învăţăcei, fiindcă, dorindu-ne oameni de Renaştere pe toţi şi universali, era de părere că nu ne strică nici nouă să ştim ceva balet. În această atmosferă a crescut teatrul lui Călinescu. El se gândea şi la persoanele care se potriveau la diferite roluri. De exemplu, în *Napoleon şi Sfânta Elena*, tovarăşa Elena Piru a jucat pe insula Elena. Avea o anumită melancolie în ţinuta ei, care o făcea, după părerea lui Călinescu, propice rolului, iar pentru rolul lui Napoleon Bonaparte s-a gândit la unul din colegii noştri care întrunea, după părerea lui şi la dimensiunile respective, două dintre trăsăturile împăratului: era mic de statură şi foarte ambiţios. Latura de bufonadă, specific călinesciană, era mai ales dirijată spre piesele cu substrat

folcloric. Aici apăreau ca personaje principale împăratul – pe care-l juca mai ales Valeriu Ciobanu, pentru că Irod, cum ştiţi din teatrul popular, se boceşte, este chinuit de metafizica deşertăciunii acestei vieţi, a imperfecţiunii omului, şi Ciobanu, cu vocea lui gravă, cu chipul melancolic, care uneori avea forme foarte patetice, era cel mai potrivit pentru acel rol. Alte două personaje principale erau cei doi sfetnici: Chiţimia şi Vrabie, folclorişti cu care discuta şi se contrazicea adesea – pentru că una din genezele *Esteticii basmului* a fost şi aceasta, a vrut să dovedească folcloriştilor…

Ş.C.: Iartă-mă că te întrerup. Am lucrat şi eu la Institut câteva luni şi când să-mi dea o normă, o temă, zice: „Vei face o istorie a folclorului", la care eu îi spun: „Iubite tovarăşe Călinescu, dar eu în viaţa mea n-am avut preocupări folclorice". „Tocmai de aceea!" „Fiindcă vei face o lucrare genuină, mie nu-mi trebuie specialişti aici". Şi aşa am făcut în termenul de 3 luni o lucrare care, dacă vreodată ar fi publicată, m-ar compromite complet. A trebuit s-o depun ca justificare a micului salariu pe care l-am luat atunci, deci m-a silit să fiu folclorist.

O.P.: Asta era, într-adevăr părerea lui Călinescu. De aceea cei doi sfetnici apăreau în anumite ipostaze. La un moment dat, îmi aduc aminte, pentru acest caracter de bufonadă, care era totuşi foarte gravă, un sfetnic bufon trebuia să apară pe cal de lemn. Vrabie, mai concesiv, a acceptat, dar Chiţimia, cu gravitatea lui universitară, nu accepta în ruptul capului. În fine, atunci am asistat la o strălucită pledoarie – lecţie, nu de artă teatrală, ci de simbolica gestului teatral şi de ceea ce înseamnă raportul dintre bufonadă şi gravitate, adică sensurile grave şi foarte umane ale bufonadei. Şi s-a ajuns ca acest teatru să culmineze în piesa *Ludovic al XIX-lea* care se desfăşura pe două planuri: pe plan istoric şi pe plan actual, la care ţinea enorm de mult, dar pe care n-a apucat s-o vadă jucată. Repetiţiile au durat foarte mult, fiindcă şi actorii şi regizorul erau pur şi simplu terifiaţi în prezenţa lui Călinescu, şi erau mai ales terifiaţi de gândul că ar putea să realizeze tot ceea ce le cerea Călinescu. Noi puteam să ascultăm, fiindcă ne cerea să nu fim actori, dar actorilor să le ceri să nu fie actori şi regizorului să nu fie regizor şi să-l lase pe Călinescu să fie regizor, firește că le era foarte greu să intre în această piele nouă. Repetiţiile au durat mult şi sfârşitul lui Călinescu a întrerupt totul.

G. Istrate

Am fost prezent la ocuparea, prin concurs, a postului de conferenţiar, ca şi la doctoratul lui G. Călinescu, unde lăsa impresia că el este examinator, nu examinat. Dar adevărata descoperire a lui am făcut-o abia în amfiteatrul unde îşi ţinea cursul şi, cu toate că se deosebea mult de Ibrăileanu, sub raportul expunerii lecţiilor, mi s-a părut că s-ar putea stabili şi mari apropieri între ei, determinate, desigur, de talentul lor neobişnuit şi de marea bogăţie de idei puse în circulaţie, de puterea cu care îşi dominau auditoriul. Într-un anume fel, Călinescu se apropia şi de portretul pe care el însuşi i l-a fixat lui Iorga în *Istoria literaturii*... Intra în sala de curs fără niciun fel de note. Uneori flutura o foaie de hârtie, ceva mai mare decât o fişă, mai mult pentru a da contur gesturilor cu care îşi însoţea lecţiile. Expunerile sale nu erau făcute după acelaşi calapod. Câteodată se deosebeau foarte mult între ele, întocmai ca prezentările scrise din marea lui *Istorie*. Uneori se adresa printr-o întrebare auditoriului: „Cum îl chema pe pădurarul din *Nopţile de Sânziene*?" Şi, înainte de a-ţi lăsa timpul necesar pentru a răspunde, spunea tot el: „Neculai Peceneaga". Alteori îl surprindeam citind o poezie fără niciun fel de intonaţie, într-o plicticoasă uniformitate, de la început până la sfârşit. La nedumerirea noastră, de ce procedează aşa, ne-a răspuns: nu vă daţi seama? Numai o poezie care rezistă la o asemenea lectură poate fi adevărată...

Neuitată rămâne vizita pe care i-am făcut-o acasă, la Bucureşti, împreună cu regretatul Dumitru Popovici de la Cluj, când am stat mai multe ore de vorbă, când ne-a dezvăluit multe din proiectele care aveau să se realizeze în anii care au urmat.

Călinescu a dat, totdeauna, dovadă de un neobişnuit curaj civic şi profesional. La un moment dat, într-un interviu acordat de un profesor care fusese ministru şi avea să mai fie, Călinescu n-a simţit nevoia nici unei adulări, l-a prezentat la propria lui valoare, îngroşându-i doar unele ticuri. Fostul şi viitorul ministru şi-a arătat nedumerirea, la prima întâlnire:

Domnule Călinescu, dumneata m-ai cam caricaturizat. Răspunsul a căzut scurt şi neiertător:

Aşa v-am văzut eu, domnule profesor!

Nu mă voi referi la sclipitoarele intervenţii ale lui Călinescu din şedinţele de la Academie, pentru că ele sunt în general cunoscute. Nu se va putea uita vreodată, exnunerea pe care a făcut-o la a 80-a aniversare a lui Sadoveanu. Înainte de a încheia, rog să mi se permită să evoc o şedinţă a secţiei de limbă şi literatură de la Academie, la care participa şi Traian Săvulescu, preşedintele de atunci al înaltului for. Ca să fiu scurt, voi spune că preşedintele Academiei voia să introducă unele modificări în structura organizatorică a Institutului de istorie literară, condus de G. Călinescu. Acesta nu se lăsa convins. Toată disputa se rezuma, la un moment dat, la dialogul dintre cei doi academicieni. Ceilalţi membri ai secţiei, împreună cu responsabilii unor colective şi cu invitaţii, deveniseră simpli spectatori.

Tovarăşe Călinescu, voia să încheie Săvulescu, nu vrem decât să vă dăm o mână de ajutor, să vă luăm de pe cap unele obligaţii administrative destul de plicticoase.

Tovarăşe Preşedinte, a ripostat G. Călinescu, ridicându-se în picioare. Dumneavoastră vreţi un concert cu 40 de George Enescu. Lucrul acesta nu este posibil. *George Enescu era numai unul*! Şi spunând aceasta, a ridicat mâna dreaptă în sus şi, printr-un gest rapid, a încovoiat-o din cot sprijinindu-şi degetul arătător pe propriu-i bust.

Aurel Leon

Aşadar, după variate pertractări, G. Călinescu s-a stabilit la Iaşi. Desigur, nu întâmplător, întrucât era şi oraşul său. După cum nu întâmplător i-a cerut misitului Negură să-i găsească o locuinţă în cartierul Toma Cosma. Era într-un fel cartierul copilăriei lui, cartier pe care îl evocă în câteva articole, în plus, o zonă a liniştii, vecină cu facultatea. Or, Călinescu râvnea liniştea în primul rând, fiindu-i de ajuns trepidantul său ritm interior. Trebuie să observăm că în activitatea – diurnă era un gospodar ordonat, drămăluindu-şi orele şi energia.

Stradela Ionescu e anonimă ca şi denumirea ei, un fel de fundac ce se preface a coborî către Păcurari. Casa de la numărul patru stă ascunsă după iederă, nici nu priveşte spre lume. Pare întoarsă în preocupările ei ca şi proprietarul, Mihai Mihăilescu, funcţionar la Uzina de electricitate, un om înalt, uscăţiv şi melancolic. Calcă fără zgomot,

vorbeşte totdeauna în şoaptă. De cum s-a instalat profesorul, nimeni din familia Mihăilescu nu a mai călcat în cele 4 camere din aripa laterală. Chiriaşul e un om foarte amabil, dar până la prag. În împărăţia lui, deci a cărţilor, e tiran, mai ales nu-i place să fie deranjat, adică scos din gânduri. Legătura cu exteriorul o ţine doamna Alice. Masa e servită în bucătăria largă, tocmai spre a rămâne loc destul pentru cărţi. Când e ora, se deschide uşa biroului şi răsună cunoscuta voce puternică:

— Alice, gata?

Şi totul trebuie să fie gata.

Călinescu nu lucrează noaptea, nu pierde în niciun fel timpul prescris odihnei. Culcarea obligatorie la ora 8 seara, deşteptarea la 5 dimineaţa, deci 15 ore de lucru, fără siestă.

Mănâncă citind, mormăind între feluri, notând pe ştraiful de hârtie veşnic alături. O dată pe săptămână, obişnuit vineri după-amiază, îşi permite să meargă cu soţia la film. Foarte rar, doar la vreun eveniment al stagiunii, pierde o seară la teatru. Asemeni doamnei Elena Ibrăileanu, soţia îl veghează de la distanţă, cât mai eclipsată, spre a-i lăsa libertatea de mişcare. Când familia Mihăilescu sărbătoreşte ceva şi se pregătesc lucruri bune, profesorul îşi trimite omagiile, dar nu coboară. Ştiindu-i-se slăbiciunea pentru dulciuri, i se aduce în birou trataţia, încă o slăbiciune: toaletele soţiei. Trebuie să treacă prin cenzura estetică a privirii lui. În rest nu există decât. *Enigma Otiliei*, apoi *Istoria literaturii române*… Când mai găsea timp pentru a scrie atât în presă?

În redacţia noastră a descins simplu, colegial, firesc ca la el acasă. Îl însoţea Al. Piru. Şi-a aruncat pe undeva pălăria moale de fetru, a dat cu mâna prin coama părului veşnic răvăşit, s-a încheiat şi s-a descheiat la haina gri, s-a mai încheiat o dată strâmb şi ne-a privit amuzat pe sub sprâncenele-i mistreţe, cu capul puţin plecat pe umăr. Dacă n-ar fi fost tonul de confesiune colegială, l-ai fi putut bănui de poză, că vorbeşte spre a se asculta, atât de mult încerca să cuprindă în fraze. Era ceva debordant, obositor, aproape diavolesc. După ce a plecat, am simţit nevoia să păstrăm o tăcere odihnitoare. Ne uluise. Eu, mai ales, mă simţeam mic de tot. Cu doi ani înainte publicasem în ziar o amplă recenzie la *Viaţa lui Eminescu* şi am avut imprudenţa să i-o

prezint din colecţie. Eram mândru de ea. Dar meşterul o cunoştea, de altfel ziarul „Opinia" se vindea mult şi în capitală. Plecând de la articol mi-a ţinut o adevărată lecţie despre modurile în care poate fi prezentată o carte spre a i se face un serviciu publicului şi autorului. Dincolo de amabilitatea sa, am înţeles cam ce ispravă făcusem cu preţioasa mea recenzie. Cu toate eforturile noastre, nu l-am putut câştiga pentru „Opina", întrucât a înclinat către ziarul de dimineaţă „Lumea", la care, de altfel colabora şi G. Ivaşcu, iar mai târziu pentru „laşul" condus de Mircea Bârsan. Dar. Între timp, Călin eseu a intrat în agora ieşeană de la librăria Atha-nasie Gheorghiu, unde se oprea între scriitori şi gazetari spre a se odihni duelând. Verbul lui tăia ca diamantul în sticlă. Se auzea scrâşnetul celui executat. Concis şi ucigător.

Înainte de a fi scriitor şi critic, G. Călinescu a fost un mare gazetar prin temperament, prin combustie, prin nerv. Mai întâi era foarte curios să ştie, apoi avea o vervă combativă ce-l făcea se pară uriaş. Independenţă în actul de cultură şi obiectivitate – iată două cuceriri pe care G. Călinescu le-a râvnit. Pentru apărarea lor, în acei ani când erau atât de ameninţate, a intrat ca luptător activ în presă, mergând până la editarea, în 1939, de către librarul Athanasie Gheorghiu, a „Jurnalului literar". După uşoara neînţelegere cu revista „Însemnări ieşene", cetate oarecum închisă, Călinescu îşi dorea o revistă. Gheorghiu i-a făcut oferta şi profesorul, cu grupul său, a trecut imediat la treabă. Crezând fără limite în ceea ce aşternea pe hârtie, el s-a luptat cu cenzura timpului pentru fiecare cuvânt, a preferat să fie suprimat decât să facă anumite concesii, a rămas deci intransigent pe poziţie, aşa cum se va întâmpla apoi cu monumentala *Istorie a literaturii*. Şi câte presiuni n-a avut de suportat! De la ademenire la ameninţare făţişă, de la înjurătură la molestare.

Dar aşa cum descinzând la Iaşi a omis să facă acele vizite de curtoazie la universitarii de care ar fi depins poziţia lui, ori la scriitori, declarând ritos că sunt atâtea locuri unde oamenii se pot întâlni, la fel, spre cinstea lui, Călinescu a refuzat sistematic şi cu încăpăţânare să modifice o iotă din cartea lui. Şi cu cât atmosfera se înfierbânta, cu atât criticul se călea, devenind bătăios ca un cocoş provocat. Bravada sa i-a intimidat pe agresori şi a impus circulaţia subterană a cărţii,

ademenitoare ca orice lucru oprit. El a rămas trufaş în picioare, în mijlocul arenei, având în acea perioadă atât de tulbure şi contradictorie, adică 1939 – 44, un cuvânt răspicat şi cinstit.

Dar să mă întorc la primăvara lui 1936, când, într-o zi, l-am căutat acasă. Nu sosise încă. L-am aşteptat afară, între răzoare. Când a venit m-a luat la descusut de la portiţă. Vorbind şi-a aruncat pardesiul în braţele duduii Alice, i-a pus râzând pălăria pe cap şi am intrat. Peste tot erau cărţi deschise cu anumite semne la pagini: pe scaun, pe birou, pe podele, lângă pereţi. Prin uşa larg deschisă am văzut că şi în camera alăturată erau sumedenie de cărţi şi reviste paraşutate în cele mai stranii poziţii, îl deranjam pentru câteva cuvinte dedicate săptămânii cărţii. Ţopăind printre tomuri, profesorul mi-a spus amabil, dar nu fără anumită ironie:

— Scrie, colega. Stai colea, dar unde ciorile să stai? Ia loc pe scaunul meu. Şi a ridicat chiar şi de acolo un ceaslov. De altfel, a continuat el, apăsând pe fraze, prima condiţie a

unui adevărat gazetar e să scrie la fel în orice poziţie ar fi, chiar şi atârnat în ştreang, să scrie adevărul, numai adevărul, bineînţeles, adevărul din punctul lui de vedere. Te-ai cuibărit? Hai scrie. Şi am scris părerea sa:

„Din pudoare, unii din scriitorii noştri socot că nu e demn a socoti tipăritura ca o marfă oarecare. Greşeală l Cartea trebuie privită atât psihic, cât şi fizic. Psihicul unei cărţi este însuşi conţinutul ei, iar fizicul, materialitatea ei şi faptul că trebuie citită. Privind astfel chestiunea, Săptămâna cărţii apare ca o manifestare necesară, care nu poate atinge demnitatea scriitorului. Nu mai vorbesc de condiţiile speciale în care ne găsim noi cu privire la puţinele mijloace de pătrundere în masele populare. Ceea ce, evident, este un motiv în plus să nu ne socotim jigniţi când se încearcă – mai ales cu sprijinul oficialităţilor – o *mişcare mai amplă în favoarea cărţii literare”*.

Nu numai în acea perioadă, dar chiar ceva mai târziu, lucrând sporadic în preajma lui la Bucureşti, tot într-un răstimp de încercări

grele, niciodată nu l-am văzut îngenuncheat de viaţă, pierzând acel optimism care nu întâmplător se afla în fruntea rubricii sale de cronică. Dacă l-aş fi surprins vreodată îndoit de furtună, poate mi-aş fi permis să-i amintesc cuvintele spuse de el în treacăt, la Iaşi, pe când privea pictura lui Octav Băncilă, *Iisus plângând*;

— Eroare, prieteni, zeităţile nu plâng niciodată. Nu au acest mare avantaj al oamenilor de a cunoaşte bucuria şi durerea!

G. Călinescu la Iaşi le-a cunoscut pe ambele, a luptat pentru ele şi a temeinicii aici, în modesta casă din Toma Cosma, unele dintre cele mai reprezentative opere ale sale. Poate că locuinţa sa din Iaşi ar merita o placă de aducere aminte. Mai ales că intervine un amănunt: Călinescu George şi Călinescu Elisabeta nu au până la această oră ieşirea din cartea de imobil a casei din Ionescu 4.

laşul ţine să-l păstreze pe G. Călinescu în spaţiul său locativ. Pentru totdeauna.

Nicolae Ţaţomir

Descins din meridianele universului, omul genial, poposit în cetatea de scaun a lui Eminescu, a început, de pe atunci şi împotriva voinţei lui, să intre în legendă.

Iată-l în lumina filtrată ca prin vitralii, dintr-o cameră modestă din Iaşi, împărtăşindu-ne intenţiile sale de a înfiinţa o „nouă junime" literară, trasând liniile coordonatoare cu caracter de manifest şi trecând exabrupto la ordinea de zi a primei şedinţe: analiza poemelor unor tineri. După lectură unii profesori şi critici ieşeni solicitară timp de gândire şi de meditaţie, alţii invocară fragilitatea primelor impresii. Nimic din toate acestea, părea a spune gestul lui caracteristic cu mâna, ca de îndepărtare a unor umbre ce i-ar stânjeni zborul privirilor. Şi magistrala analiză iat-o efectuată hic et nunc, demnă de a figura în orice istorie a literaturii contemporane. Căci aprecierile lui nu se lăsau niciodată prea mult aşteptate. Rapiditate de o rară competenţă în selectarea simptomelor, precizie în diagnostic. Unele prognoze erau grave: cu atât mai mult niciun compromis terapeutic…

Pusă faţă în faţă cu un fenomen superb dezlănţuit al naturii, adolescenţa mea dorea să rămână în penumbra monologului scăpărător. Călinescu ştia să ierte tăcerile înfrigurate şi peripatetic – să

dezvăluie treptat nepreţuite comori, tot atâtea înalte lecţii de poezie şi umanism. Ştia să pună aripi adevărate timidităţii cu umeri şubrezi, ştia să taie cu intransigenţă aripile de mucava ale gloriilor efemere şi să flageleze necruţător – impostura, nonvalorile şi locurile comune. Ziua apariţiei unui volum de versuri valoroase, îmi spunea, ar trebui socotită sărbătoare naţională, zi fastă – în sensul latin al cuvântului. Ar trebui arborate toate drapelele, pentru cinstirea intrării în forum a unui nou herald.

Ştiam pe de rost frazele, replicile din *Sun sau calea netulburată*. Ele îmi redeşteaptă şi acum ecouri adânci sub ogivele sufletului, irizări pline de farmec în apele lui. Gheizerele cristaline în bătaia razelor solare ascund acolo, însă şi unele ascuţişuri scăpărătoare de săbii! Cine pune în scenă această capodoperă dramatică, trebuie să fie, ca şi autorul ei, un mare înţelept, dublat de un mare poet al spaţiilor. Şi, încă, triplat de un mare filosof al subtilului.

13 Rotonde la Muzeul literaturii române, *Bucureşti*, *1976*, *p*. *204 – 224*.

AUREL RĂU

Călinescu, între cărţile lui

„*Mi-aduc aminte cu câtă aptitudine de supunere aşteptam*, *odată*, *nu eu*, *ci mulţi*, *judecata domnului Lovinescu*. *Ea ni se părea inatacabilă în fundamentul ei*. *O cât de mică umbră de îndoială asupra onestităţii sau competenţei ei ni s-ar fi părut odioasă*, *pentru că ne-ar fi răpit speranţa de-a ne cunoaşte printr-o măsură din afară*".

Obţin invitaţia prin Geo Şerban, care mă conduce până în strada Vlădescu, şi sunt deodată singur în faţa casei vegheate, ca de un iar, de un Sfânt Gheorghe călare. Teamă? Să nu uit: mă voi adresa numai cu „domnule profesor". Anecdotele despre fantezii, capricii, originalităţi, în ce redacţie nu roiesc?… despre senzaţia că te afli în peştera ciclopului, la prima replică rău pornită…

Nu văd soneria. Din dosul porţii joase, cu grilaj, se răsteşte la mine un căţelandru alb, cu o gură roşie zbârnâitoare. Torentul de lătrături a scos într-o uşă o femeie care mă întreabă cine sunt, se face nevăzută, reapare să-mi deschidă. Răgaz tocmai bun să constat că în

curte e amenajată o adevărată grădină botanică în miniatură, sub aburi parcă. @Dinţii răi zbârnâie încă, labele răscolesc nisipul, şi dacă mă strecor pe potecă, înfăşurat în silabele sângeroase ale urii luarei, e fiindcă am fost mai mult înhăţat decât îndemnat de mâna domestică. Reuşesc să disting pe un soclu de cărămidă un leu de piatră (un vestigiu roman, voi afla, adus din Ardeal), care rânjeşte aşijderi. Cum spunea Blaga? „Şi i se mută-acum şi lui căscatul”… Apoi mă regăsesc când din vegetaţia tropicală, prin vecinătatea unui centaur de piatră (Jalea), se desprinde în bâjbâielile ei de veşnicie o broască-ţestoasă. Însă o probă şi mai grea mă aşteaptă.

— Eşti tânăr! aude inima mea oprită.

Am făcut abia doi paşi în antreu când de după uşa odăii lui de lucru, omul la care îmi caut salvarea, cu vocea-i cântată, cu braţul drept înălţat patetic, îmi sare-n faţă ca într-o joacă şi-mi strigă acest verdict.

Fără îndoială, are în minte popasul din „Contemporanul”, întâmplat cu luni în urmă (28 februarie, 1959), la poezii publicate de mine („Am citit producţiile unui poet clujean, bănuiesc foarte tânăr”) şi s-a adresat nu oaspetelui, cât acelei *bănuieli*, l-a încântat nu puţinătatea anilor mei cât confirmarea intuiţiei lui.

Nu se poate inventaria fluxul de sublim al monologului călinescian, în care bărbatul azi dispărut l-am înzidit, şi unde se regăsesc împletite „aspiraţiile” sale „artistice integrale”. „Trăiesc voluntar într-o confuzie de genuri”, fusese foarte bine spus şi pe seama acestor evoluţii plurivalente. Voi reuşi însă, din ţarcu-mi de sfieli, să văd dincolo de metafora „Am fost şi sunt ca un dulgher care ascunde mobila şi vinde talaşii”? Profesorul aproape uită că nu e singur, ce-i drept, privirile-i se depărtează şi se întorc prin tărâmuri numai lor admise, se destind ori se aprind, iar revenirile în concret şi-n imediat, ale vocii, sunt brusc cordialitate, omenesc, entuziasm.

Scriitor total (romancier, poet, dramaturg, foiletonist, critic, istoric literar, teoretician, eseist), G. Călinescu va fi fiind în care din aceste tentaţii mai crezător? Lumea cărţilor şi natura fizică sunt deopotrivă medii unde întrebarea asupra existenţei are a opera cu şanse. Din viaţă sau numai din „exprimări” ale ei, pretextele pentru autoexprimări abundă. Realitatea a vrut ca (oricât ar impune

avertismentul: „cei care cunosc îndeaproape activitatea noastră, ştiu că critica (...) ne este o preocupare secundară") opera de artă, în speţă literatura, scrierile altora, români şi străini, să-l fure mai mult, deşi constatarea sună a impietate umbrei Otiliei care dintr-un spaţiu intermediar şi de undeva din preajma lui Ladima, a lui Paşadia, a Maitreyi-ei şi-a Donei Alba ne supraveghează imprevizibilă.

Credinţa în Creaţie, singura pe care şi-o îngăduie, ca „protest împotriva golului" şi „stupefiant prin care suportăm ameţeala pe marginea abisului", îl antrenează în aceste glorioase aparente abandonări de sine. Sperând mereu o mai fericită intuire şi formulare a surselor ei, mecanismelor ei, dimensiunilor ei, esenţei ei, mobilurilor ei, indiciilor ei, deghizărilor ei, sublimului şi terorilor ei, e – în „petrecerea intelectuală" pentru care optează, în tentativa de a scrie el însuşi, „încă odată, mental", cărţile citite – ca-ntr-un roman. El poate greşi sau nedreptăţi, minimaliza sau exagera, susceptibilităţile autorilor neinteresând („simpatia mea se consumă în faptul dea intra în cripte şi a citi inscripţiile"), dar demersul îi rămâne întotdeauna călăuzit de „sentimentul de a fi contribuit la adevăr", în confinii de revelaţii.

Puţin slăbit, cu linia acvilină a nasului mereu teribilă, cu coatele pe marginile „biroului", într-o atitudine destul de comodă ca să poată croşeta aerul cu degetele, una din spiralele de început e dezvoltarea opiniei, că scriitorul prin naţional ajunge la universal, şi că e suficient un singur metru pătrat de planetă, sfredelit în adâncime, ca să ridici foarte sus deasupra lumii coroana unui uriaş copac de imagini.

Colaborarea lui Călinescu la „Steaua": un distins şi de reluat capitol. Poezii, patru studii de literatură străină, coincidente cu aniversări sub patronaj UNESCO, ţinând companie unor nu mai puţin generoase texte de Tudor Vianu, patru studii reconsiderând scriitori români anteriori lui Eminescu, în fine un articol de apreciere a profilului revistei în ansamblu – ceva sufletesc s-a întreţesut peste munţi şi peste reticenţe. „La început m-am temut de o anume abstracţie, proprie unor publicaţii, excesiv locale, de dinainte de anul 1940, care priveau cultura aşa de particular încât ignorau chiar pe marii creatori ardeleni". Sunt mereu demne de interes poezia şi critica.

A observat traduceri inteligente, de clujeni şi bucureşteni, dar forfecarea textelor de istorie literară face imposibilă perseverarea chiar pe tema unor autori practic „fără probleme", de pildă paşoptiştii. Materia unei scrisori trimisă mie în 19 martie ocupă în conversaţie un timp apreciabil, forma concisă a scrisorii o redă totuşi mai fidel decât ar izbuti aproximaţii din amintire. Desprind un fragment: „Lupt de atâţia ani pentru limitarea îndrumărilor la chestiuni pur ideologice. Cred că de fapt „cei ce au căderea" a face observaţii se tem ca aşa-zisele ironii cu privire la insuficienţa traducerii concrete a ideii să nu se înţeleagă a fi la adresa ideii înseşi. De pildă: „Oratorii profesează un liberalism mândru…". Dacă este aşa, lucrurile sunt uşor de îndreptat prin mici retuşări, din care să iasă în evidenţă aprobarea ideii cu regretul deficienţei artistice. A menaja însă pe B(olintineanu), a nu-i critica lexicul, a afirma că legendele sunt capodopere de sus până jos nu voi face. În caz grav, spre a nu pune în încurcătură revista, admit să scoatem cu totul paginile litigioase, cu o notă că analiza s-a făcut în Ist, lit, rom. şi că public numai observări inedite…"

Avataruri de critic. Din asemenea pricini, sau fiindcă un ciclu a fost încheiat, i-a mai urmat în „Steaua", studiului pomenit, de altfel foarte pozitiv, numai *Pantazi Ghica*. Vor afecta toate aceste preocupări monografice (*Kogălniceanu*, *Negruzzi*) redactarea anterioară, din *Istoria* mare? în prefeţe se spusese: „Vom avea prilejul să ne corijăm"; „Se vor face cuvenitele împliniri". De ce nu? Dar aici intervine vagul, enigma. Autorul de ieri retuşează sau apără forma primă, în ideea că „Istoria literară nu se poate face decât de un singur autor de vocaţie", directorul Institutului conduce un colectiv care pregăteşte de asemenea un tratat de *Istoria literaturii*, apreciind că „o atare lucrare nu poate şi nu trebuie să aibă caracter individual".

Un divertisment, „poezia nouă" sau „poezia tânără", seria articolelor iniţiate la sfârşitul lui 1958. „Când am început să citesc poeţi tineri, am făcut asta şi din curiozitate personală, dar şi din dorinţa de a avea o mulţumitoare orientare când aş asista la dezbaterea asupra textelor critice redactate de cei care vor avea această însărcinare", voi citi ulterior. Speră să revadă ce a scris despre primele mele două cărţi. „Simpla constrângere a politeţii"? Iniţial îl preocupa ilustrarea unor teme sau precepte ale teoriei socialiste în

artă, şi aceasta şi-a avut influenţa. De fapt. Enunţuri sau concluzii ca: „nu aspectul mecanic şi condiţia tehnică interesează în literatură, ci omul nou”, „tânărul nostru poet cunoaşte acest limbaj, demonstrând că ideologia noastră e propice poeziei”, din articole de acum, indicii ale unei largi stări de lucruri, alături de versuri terne, artificii, stângăcii, ratări, îi situează, văzute după ani, poeţi şi critic, pe aceeaşi corabie. Dar panta trebuie părăsită. Culpa mi-e şi aşa vastă, insinuat în laboratorul pe a cărui intrare stă virtual gravat: „Eu nu sunt un contemporan cu scriitorii contemporani”, „biografiile le-am scos din cărţi şi din documente, nu din existenţa directă”.

Din fericire, Poezia e, ca *Albatrosul* lui Baudelaire, în cerurile ei mari din nou, cumva se ajunge iar într-un plan de generalitate, şi dezideratele au suflul şi impetuozitatea din „*Adevărul literar şi artistic*” al anilor 1932 – 1937. Marea inspiraţie a ţâşnit acolo unde viaţa e „mai clocotitoare şi mai chinuită de probleme”, avem dreptul să fim optimişti. Poemul fundamental se denunţă prin „sinceritatea strigătului”, prin lirism şi esenţă, prin „problemele de sus ale lumii”, nu prin jurnalism. Se elaborează misterios, deşi ca proces intelectual, şi rămâne mereu un univers deschis, producător de sugestii la infinit. Stabileşte „un raport nou” pe care-l dezvăluie, nu pe calea discursului logic, ci prin fulguraţii, printr-o „muzică de idei” şi e în afara oricărei servituţi.

În aceeaşi încăpere mă aflu după ani, în 1974. La fel, vara. Sunt asigurat – se scrisese doar: „mă irită posibilitatea ca cineva să strice această ordine” – că nu s-a clintit nimic. „Biroul meu cu marchetărie, acoperit cu cristal, câteva volume rare”, dar şi mulajul în ghips al mâinii drepte şi un pahar de Boemia roşu pe alb, la care distingi plăcuţa minusculă cu numărul de inventar, metaforă a morţii. În raft, în acelaşi loc Bedier. şi Hazard, nu departe de exemplarul nelegat al Istoriei româneşti a literaturii. Tavanul de lemn, în acelaşi roşu pompeian intens. Şi sub lumini tăcute, Portretul făcut de Ciucurencu în 1952. Apoi cei doi mari: Grigorescu şi Andreescu, *Florile* de Tonitza, *Nudurile* de Pallady, *Odaliscele* lui Iser, icoanele pe sticlă, de Nicula şi de Făgăraş (una din Poiana Sibiului).

Cloisonné-uri, un Buddha în alabastru, nenumărate figurine şi

vase ornamentale, setul de păpuşi, din cea de a doua casă, vorbesc de voiaje, după cum celebrul Scrin, *roşcat* însă şi nu *negru*, de truda poeziei. Curios cum spiritul tumultuos, apolinic şi faustic, poate ceda terenul nălucii colecţionarului, la o zeloasă arheologie.

Doamna Călinescu, să-i mulţumim şi cu acest prilej, deschide, ochilor miraţi, tainiţe şi comori, din care o parte aparţin prin donaţie Academiei. În această intimitate, absenţa stăpânului casei e mai grea, „dus numai până-n vie", cum ar numi Pillat episodul Otopeni. Trandafirii de toate culorile şuşotesc ceva în jurul bazinului cu apă. Broasca ţestoasă tocmai a primit o salată care o mobilizează absolut. Cele 5 femei de bronz din basorelieful lui Medrea, pe zidul exterior şi ele, atenuează asprimea din gestul cavalerului creştin cu lance. Iulie 1975

Întâlnire cu scriitori, *Editura Univers Bucureşti*, *1976*, *p*. *98 – 108*.

X

1977

LUCIAN VALEA

G. Călinescu

Am fost studentul lui Călinescu de la 16 ianuarie 1946 până în primăvara anului 1949, la absolvire. Studentul lui Călinescu şi nu al Facultăţii de litere din Bucureşti. Cu excepţia prelegerilor lui Viianu, înlocuit după plecarea în diplomaţie, de Raoul Teodorescu, şi a câtorva lecţii de istoria artei, audiate la cursul lui G. Oprescu, nu mi-am întâlnit profesorii decât la examene. Literatura veche am învăţat-o din Puşcariu, Cartojan şi Iorga, ceea ce n-a produs, se vede, nicio impresie asupra lui Ştefan Ciobanu, care nu mi-a dat decât, de două ori *suficient* şi o dată, *bine*. Forţat de situaţia materială, am acceptat o suplinire la Năsăud, de unde în fiecare an mi se îngăduia, să lipsesc câteva luni – exact timpul în care se desfăşura, la catedră, Călinescu.

În ziua aceea de 16 ianuarie 1946, când profesorul îşi deschidea cursurile, Ia Facultatea de litere bucureşteană cu *Sensul clasicismului*, eram şi eu pe undeva, prin mulţimea de pe coridorul care ducea spre amfiteatrul Odobescu. Nu reuşisem să pătrund în sală. Auzeam vocea profesorului, dar nu-l vedeam. Era o voce subţire şi înaltă, clamată cu ostentaţie, cu ridicări neobişnuite de ton în finalul frazelor. Pe noii

veniţi, vocea lui îi intriga. Pe cei vechi, îi neliniştea. Îl privisem în fotografii şi ardeam de nerăbdare să văd cum arăta viu. La ieşire, strecurându-se prin înghesuială, nu i-am zărit decât părul negru, bogat, uşor zbârlit şi vestonul de culoare închisă. Trei zile mai târziu, la Cluj, primeam din mâna inspectorului general, – D. Braharu numirea ca profesor suplinitor la Năsăud. Abia spre primăvară, prin aprilie, revenind la Facultate, m-am întâlnit de-adevărat, cu Călinescu.

*

Impresionantă era apariţia profesorului în sala de curs. Pe coridor, în urma lui, se înşira colectivul de catedră – Papadima, Marino, Piru, Valeriu Ciobanu, Dinu Pillat –; Profesorul urca deja la catedră, când ultimul dintre ei abia închidea uşa şi se strecura să-şi ocupe locul, în spatele lui. Călinescu lăsa impresia că se complace într-o dulce dezordine. Vestonul, mereu descheiat, îi atârna de-o parte şi de alta a bustului. Colţurile de jos ale vestei păreau suspendate peste abisul în care se cufundau, după catedră, pantalonii, cochet şifonaţi şi pantofii – din câte ţin minte – totdeauna negri.

Pe atunci Călinescu era ceea ce se cheamă un bărbat „a l'âge mur", degajând mai mult forţă decât interiorizare. Portretul lui nu era deloc complicat: fruntea potrivit de înaltă, nasul acvilin, bărbia proeminentă, buzele subţiri, imprimând gurii, când erau închise, o discretă amărăciune. Ochii sfredelitori, cu pleoapele grele, sub sprâncenele dese. Totul intrând într-o compoziţie de expresie concentrată şi gravă. Chipul i se modifica atunci când râdea, când surâdea numai, eliberând din interior, tulburătoare labilităţi de spirit.

*

Călinescu, profesorul, era infernal, mereu în contradicţie cu sine, mereu neîncrezător în principiile pedagogiei. Pe vremea aceea la *litere* erau foarte multe fete. Dăscălimea se împuţinase, bărbaţii căzând pe front în anii războiului. Locurile rămase vacante trebuiau ocupate. Şi-apoi, mai ales pentru o fată, meseria nu era chiar de aruncat. Pe aceste fete, fără înclinaţii speciale; modeste ca inteligenţă şi lecturi, profesorul le speria. De altfel el speria aproape toată Facultatea. Nu era făcut pentru sistem didactic. Lecţiile lui magistrale s-ar fi cerut mai degrabă ascultate în spaţii largi, cu iarbă pe jos, ori cu dale

dreptunghiulare de agora.

Tragedia studenţimii mediocre era aceea că se străduia, din răsputeri, să rezume prelegerile lui Călinescu. Mulţi nu pricepeau o iotă când profesorul vorbea şi umblau după notiţe, pe la alţii, ori cereau să li se explice, în cuvinte mai puţin radicale, solicitând de fapt, *traduceri* pedestre a ideilor sale.

La examene, cei cu mentalitate de belferi învăţau din Medioglu, Loghin, Murăraşu, Predescu. Pentru ei întâlnirea cu profesorul se transforma în dezastru. Acesta se înfoia, izbucnea tumultuos împotriva impostorilor, îi decapita necruţător şi-i muştruluia cumplit pe vinovaţi. Intervenţia lui se transforma într-un veritabil discurs despre inteligenţă, care încurca şi mai mult pe înfricoşaţii candidaţi. Din când în când, aducându-şi aminte şi de ceilalţi din jurul lui, îi poftea retoric să privească spre osândiţi, sfârşind cu un tablou apocaliptic, care zugrăvea ce s-ar putea întâmpla în lumea spiritului dacă toţi am face la fel.

Călinescu nu era un profesor bun, în accepţia obişnuită, didacticistă a cuvântului. De la el, numai cu foarte mare greutate puteau să înveţe cei ce se dedicaseră, fie chiar cu râvnă, meseriei de dascăli de *românește*. Lângă el nu se simţeau bine decât spiritele neliniştite, în care magistrul putea deschide apetituri intelectuale. Ceilalţi, după zadarnice încercări şi în ciuda muştruluielilor se întorceau mereu la mediocrele istorii literare. E adevărat că lecţia lui Călinescu le prindea, într-un fel, bine. Sădea în ei gustul pentru autodepăşire şi lăsa, în vocabularul lor, urme, fie şi vagi, de călinescianism.

Ceea ce speria mai ales pe student, în preajma lui Călinescu, era modul său cu totul neobişnuit de a mişca ideile, de a formula propoziţii. Cum se spunea la pedagogie, îţi trebuia un enorm material aperceptiv, ca să-l înţelegi pe profesor.

În al doilea rând, speriau pretenţiile sale ca studenţii să fie, în răspunsurile lor, originali. Adică să gândească". El prefera o *prostie proprie* a cuiva, unei banalităţi savante, reţinută cu trudă de memorie.

În sfârşit, tulbura la profesor lipsa lui de respect pentru programele analitice, pentru şabloanele universitare. Ţin minte cum

l-au privit anumiţi studenţi, când, stabilind subiecte pentru lucrările de seminar, mie mi-a cerut să scriu una despre poezia lui Ady Endre, motivând că sunt ardelean şi mai aproape de înţelegerea ethosului ei. La ieşire comentariile se întreceau în a sublinia că Ady nu avea ce să caute, la un seminar de *Istoria literaturii române moderne*.

Prelegeri şi seminarii călinesciene, unde erau predate studenţilor sau se dezbăteau texte devenite celebre ca *Domina bona* şi *Poezia realelor* – conţinând formidabile portrete ale lui Caragiale şi Maiorescu – sau *Universul poeziei*, insolită incursiune în lumea motivelor poetice, produceau, cum e şi firesc, o anume derută. Cursurile altora *începeau*, *se desfăşurau* şi se *încheiau*, după canoane clasice. Profesorul părea a nu respecta decât un singur canon, acela de a le repudia pe toate celelalte.

Vreme de un an de zile – prin 1947 – 1948 – el ne-a predat doar patru autori: Haşdeu, Filimon, Odobescu, Maiorescu. Restul trebuia să-i facem singuri, după cunoscuta metodă a reconstituirii. Profesorul ne oferea esenţialul, în funcţie de care noi trebuia să construim întreg, ansamblul epocii respective. Cine venise la facultate pregătit să înveţe totul exclusiv din curs, sfârşea prin a fi dezamăgit. La Călinescu se învăţa citind absolut tot ce publica el în „Naţiunea", în „Lumea", în celelalte publicaţii.

*

Îmi amintesc de examenul din primăvara lui 1948. Intrasem într-o serie de fete. Examinarea a început cu Odobescu. Profesorul asculta cu răbdare răspunsurile, arătând limpede că e nemulţumit. Întorcea capul zvâcnit, când spre stânga, unde erau V. Ciobanu şi Dinu Pillat, când spre dreapta, unde, mai emoţionat pentru destinul lor decât candidatele însăşi, şedea Papadima. De fiecare dată când întorcea capul – şi gestul începuse să devie ritmic –, parcă le spunea celorlalţi: vedeţi, distinşilor şi vai! nefericiţilor dascăli, ce produce râvna voastră intelectuală.

Terminaseră toate fetele şi-mi venise şi mie rândul să zic ceva despre *Pseudokinegetikos*. Începui prin a spune – scontând efectul – că, în monumentala sa *Istorie a literaturii*, profesorul Călinescu, defineşte opera lui Odobescu drept un mozaic de bric-à-brac-uri literare. De fapt,

Pseudokinegetikos este prima scriere suprarealistă din literatura română.

Mă opresc o clipă pentru a-mi aduna gândurile şi trag cu coada ochiului să văd efectul. Profesorul se luminase şi nu-şi mai mişca în nicio direcţie capul, privindu-mă atent. Prinsei curaj şi continuai: Odobescu porneşte de la ideile unei prefeţe pentru *Manualul vânătorului* de C.C. Cornescu, face incursiuni în toate artele, urmărind să analizeze operele cu tematică cinegetică şi sfârşeşte prin capitolul cel mai plăcut pentru cititor, al XII-lea, care, de fapt, se reprezintă grafic ca o pagină de puncte, dispuse etajat.

Călinescu izbucneşte admirativ şi cu degetul, mă arată fetelor de lângă mine, cu aerul că, în sfârşit, aflase ce căuta.

Dar după cum acestea mă priveau, am dedus că nu înţelegeau o iotă din entuziasmul profesorului. Ba unele, care trudiseră din greu, învăţând „date concrete" şi dând răspunsuri cuminţi, ca la carte, cred că au rămas cu impresia că eram un protejat de-al lui, lăudat pentru un fleac care nu durase mai mult de trei minute.

*

În luna septembrie a anului 1946, Ministerul Educaţiei Naţionale inaugura cursurile de perfecţionare pentru cadrele didactice, la Sinaia şi la Liceul Mihai Viteazu din Bucureşti.

Într-una din zile, profesorii aparţinând Partidului Naţional Popular am fost invitaţi la o întâlnire cu Petre Constantinescu-Iaşi, Andrei Oţetea, G. Călinescu, la sediul centrai al partidului. La masă s-a nimerit să stau chiar în faţa lor.

S-a vorbit acolo despre necesitatea integrării intelectualilor în epoca nouă, care, revoluţiona societatea românească, despre rolul lor. În construirea unei lumi noi. Călinescu domina prin vervă, prin neaşteptate izbucniri, printr-o gestică tumultuoasă, prin felul său „călinescian" de a monta ideile în spectacol.

Câţiva dintre cei de faţă îl ştiam pe profesor de la cursuri şi eram obişnuiţi cu manifestările lui. Majoritatea însă trăia un moment de derută. Copleşiţi de personalitatea hidrargirică a colegului lor, Oţetea şi Constantinescu-Iaşi trecuseră cu totul în expectativă şi ascultau tiradele cu un soi de evlavie ce nu şi-o puteau ascunde.

Călinescu a fost singurul care n-a uitat că, printre invitaţi să găseau foarte mulţi umanişti, şi s-a lansat într-un adevărat elogiu privind viitorul artelor în socialism.

*

În toamna anului 1954, Călinescu adusese de la Ghergani, biblioteca lui Ghica şi o închisese în cabinetul catedrei, în vederea inventarierii, ceea ce făcea imposibilă utilizarea acestui spaţiu de către ceilalţi colaboratori ai săi. De altfel, profesorul încuiase pur şi simplu cabinetul. De aici au apărut disensiuni între el şi unii tovarăşi de la catedră – continuate şi în celelalte tipuri de relaţii: pedagogice, ştiinţifice, didactice. Călinescu nu ştia să se prefacă şi odată cineva intrat în dizgraţia lui, urma să simtă acest lucru, în toate ocaziile când se-ntâlnea cu el.

Spre sfârşitul lui octombrie, profesorul convocă o şedinţă în cadrul *Secţiei de istorie literară şi folclor* a Academiei, cu participare mai largă, pentru discutarea alcătuirii şi publicării unei colecţii reprezentative de folclor literar. La şedinţă erau prezenţi, printre alţii, G. Murnu, Perpesscius, G. Oprescu, colectivul de catedră de la filologie şi câţiva publicişti. Ajunsesem acolo, datorită lui O. Papadima care, ştiind că lucrez în învăţământ, într-o zonă folclorică bogată şi că aş putea interveni cu sugestii preţioase, mă invită şi pe mine.

Străin de atmosfera mai veche şi mai nouă, creată de aducerea bibliotecii lui Ghica, iau cuvântul şi apreciez nişte propuneri ale unui colaborator de catedră, care, e-adevărat, cu puţin timp în urmă – vreo doi ani – îl atacase pe profesor într-o broşurică, în care se străduia ambiţios să-l desfiinţeze, comentându-i opera de critic şi istoric literar, într-o manieră diletantă şi dușmănoasă. Ideile insului debitate acolo la şedinţă erau însă de bun simţ. Degeaba. Profesorul era intolerant, mergând până la ostracizare când venea vorba de ilustrul personaj, care cum se ştie, până la urmă i-a urmat la catedră, primind, în ziua instalării, cea mai usturătoare punere la punct, din câte cunoaşte istoria învăţământului nostru universitar. Făcută fără milă, acolo în faţa studenţilor, pe podiumul catedrei.

Atunci la şedinţa cu pricina, Călinescu venise bolnav şi cu temperatură. Intervenţia mea l-a indispus şi mai mult aşa că, nu peste

multe minute, lucrările s-au suspendat şi profesorul a plecat, tunând şi fulgerând cu privirile. Papadima a venit la mine şi m-a certat zdravăn pentru gafa făcută.

În zilele care au urmat am încercat zadarnic să împac lucrurile, Călinescu nu mai dădea pe la facultate. Eu mă grăbeam să mă întorc la Năsăud, unde mă aşteptau… tezele. Am insistat pe lângă Papadima, să obţie iertarea păcătosului. După vreo 7 – 8 zile, acesta mă anunţa că reuşise să vorbească, în sfârşit, cu profesorul, care trecuse peste orice mânii şi supărări şi mă absolvise.

*

Acasă la Călinescu, în str. Vlădescu 53 n-am fost niciodată. Cele două tentative s-au soldat cu răspunsul „domnul profesor e plecat" şi „domnul profesor se plimbă prin cartier – reveniţi!". Primul răspuns mi-l dăduse, de la un geam, o femeie care nu ştiu de ce mi s-a părut a fi ardeleancă. A doua oară, era în primăvara lui 1948, n-am mai văzut chipul femeii. După voce, trebuia să fie altcineva decât cu un an înainte. Am hotărât să pornesc în urmărirea lui şi l-am găsit pe o stradă, sub un copac înflorit. Stătea răzimat în baston şi recita versuri. Altcineva ar putea să mă contrazică şi să-mi spună că vorbea singur. Dar chiar dacă vorbea şi nu recita, să admitem, nici în cazul acesta nu era singur. Era cu un copac înflorit. Nu l-am tulburat şi după câteva minute, m-am întors, luând cu mine una dintre cele mai lirice imagini ale lui: Călinescu recitind versuri unui copac. Pentru că sunt absolut sigur că murmurul ciudat pe care abia îl puteam distinge, din locul unde mă oprisem ca să-l privesc, era incantaţie sau descântec.

*

În zilele bucovinene ale întâlnirii mele cu Vladimir Streinu am adus vorba şi despre profesorul meu, Călinescu. Streinu a construit un portret impresionant al celui ce-i fusese mai mult decât coleg de meserie. Şi în acest caz regret că n-am notat măcar liniile lui directoare şi câteva amănunte esenţiale. Mi-ar fi slujit acum la o posibilă paralelă între cei doi mari. Dintre întâmplările povestite atunci de Streinu, reţin mai ales una, pe care o consider profund călinesciană, chiar dacă n-am rămas sută-n sută cu impresia autenticităţii ei.

Era prin 1946. Şerban Cioculescu avea anticariat în Bucureşti.

Streinu venea aici zilnic la şuetă. Gestul autorului *Vieţii lui Caragiale*, era considerat de unii confraţi, a ţine de frondă şi de snobism. Într-o zi, în aşa-zisul anticariat, intră Călinescu şi după ce salută, mormăind, ignorează pe cei doi, cufundându-se în cercetarea minuţioasă a rafturilor cu cărţi. Cioculescu şi Streinu, înţelegând că „intrusul" nu venise pentru vechiturile lor, ci ca să dea un spectacol, îl urmăreau, neştiind bine cum aveau să sfârşească lucrurile, într-un târziu, când se părea că epuizase anticariatul, Călinescu, căzut dintr-odată într-un scepticism universal, se îndreaptă spre uşă, puse mâna pe clanţă, o deschise şi – înainte de a ieşi în stradă, se întorsese spre cei doi, apostrofându-i cu degetul „Sunteţi nişte oportunişti ai viitorului!". Apoi părăsi maghernița, marţial, ca într-un final de act. Scena, adevărată sau simplă anecdotă, e delicioasă şi nu trebuie înlăturată dintre legendele călinesciene.

*

O chestiune care m-a preocupat încă din anii liceului a fost aceea a atitudinii lui Călinescu faţă de ardeleni. *Omul* provinciei de peste munţi aducea în viaţa socială românească datele fundamentale ale unei umanităţi, riguros şi pedagogic construită. *Scriitorul* oglindea cu mari adâncimi un suflet, care, deşi trecuse învolburat prin istorie, rămăsese duios şi primitiv în acelaşi timp.

Prozatorii ardeleni îl interesau pe Călinescu pentru capacitatea lor de a sonda şi exprima teluricul, elementarul, vigoarea psihică, stările primare, dramatismul existenţial la nivelul instinctului. A scris pagini admirabile despre Slavici. A spus lucruri definitive despre Rebreanu.

Şi faţă de poeţii provinciei, adeziunea lui e totală. Pe Coşbuc nu se sfieşte să-l apropie de Eminescu, numindu-l „un poet mare, profund original, un vizionar al mişcărilor sufleteşti sempiterne", iar pe Goga îl aşază lângă Eminescu şi Macedonski, spunând că „e întâiul poet mare din epoca modernă, sortit prin simplitatea aparentă a liricii lui să pătrundă tot mai adânc în sufletul mulţimii, poet naţional totodată şi pur ca şi Eminescu".

Cunoscând deci modul serios şi competent în care Călinescu vorbeşte despre scriitorii ardeleni, rămâne pentru mine de neînţeles

atitudinea lui faţă de Blaga.

Criticul scrie întâia oară despre poetul *Poemelor luminii*, în 1928, în revista „Gândirea". Cu miei modificări, studiul e introdus în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* apărută în 1941. Ideile sunt apoi reluate concentrat şi în „compendiul" din 1945. Deşi scris cu competenţă, textul nu se ridică deasupra unor enumerări de motive poetice, fiind lipsit de sondajul mai adânc şi de metafora critică integratoare, atât de specific călinesciană. Se vede limpede că la data când scrie, Călinescu nu are revelaţia marelui poet Blaga. Acesta îi scapă printre degete.

Urmează apoi o lungă perioadă de…35 de ani, în care Călinescu nu măi scrie nimic despre Blaga, până la apariţia postumă a volumului *Poezii* din 1962. Acum, dincolo de o reconfirmare a primelor sale opinii, Călinescu aduce, câteva propoziţii noi: poetul evocă „marile relaţii cosmice din sânul naturii" şi „aude simfonic zgomotul apropiat şi comentariul orchestral al universului". Poezia lui nouă izbăvită „de mitologia cu pretenţii de metafizică" ni-l „destăinuie pe marele poet care era Lucian Blaga", versurile ajungând la o „excepţională muzică interioară".

În locul unei analize la obiect, câteva fraze de o generalitate dezolantă. Este adevărat că în 1963 o analiză a poeziei blagiene presupunea lectura întregii sale opere, ceea ce Călinescu nu mai putea face din cauza sănătăţii sale care se surpa văzând cu ochii. Rămâne să ne explicăm odată, într-o conjunctură mai favorabilă, când vom şti mai multe despre relaţiile dintre cei doi, ce-a putut determina ignorarea cu care Călinescu l-a tratat pe Blaga, timp de 35 de ani. Călinescu cel care-l acuza pe Maiorescu de a fi „iniţiatorul la noi al – «conspiraţiei tăcerii»". Ideea acreditată de unii, cum că criticul, odată ajuns la cheia înţelegerii poeziei blagiene, consideră că ar fi inutilă aplicarea ei la volumele apărute ulterior, ni se pare puerilă şi strigător la cer de necălinesciană.

Cu Călinescu n-am stat niciodată de vorbă despre Blaga. Relaţiile, amiabile şi politicoase, nu mi-au îngăduit-o. Am vorbit în schimb cu Blaga despre Călinescu, care-l acuza pe critic că nu avusese niciodată antene pentru universul său liric, chiar dacă la un moment

dat, surprinsese câteva din notele lui Orgolios cum era, când îşi dădu seama că nu-i reuşise prima tentativă de apropiere, nu voise să-şi recunoască eşecul acceptând o atitudine, pe care neputând să o explice, nu încearcă să o justifice: „Călinescu, dragul meu, făcea parte din categoria oamenilor care se revizuiesc rar. Nu era Lovinescu, dispus să o facă în orice împrejurări. Ambele atitudini pot face la fel de mult rău într-o cultură neaşezată cum e cea românească". I-am răspuns lui Blaga că totuşi Călinescu îi înţelese pe ceilalţi mari ardeleni. Mi-a întors-o glumind: „Dumneata eşti elevul lui Călinescu şi nici nu ţi-ar sta bine să nu-i iei apărarea".

*

Călinescu n-a avut ocazia să scrie despre volumele mele, primele apărute după *Istoria literaturii* – celelalte după moartea lui, dar ştiu de la Ovidiu Papadima că, în perioada când îl frecventam, ca student, avea păreri bune despre felul în care lăsam să se vadă că-mi însuşisem lecţia lui de intelectualitate, în 1975, într-o tabără de elevi premiaţi la diverse concursuri literare, aveam să aflu de la un profesor din Focşani, fost student al lui Călinescu la Iaşi, o întâmplare îmbucurătoare pentru mine. După apariţia *Istoriei literaturii* (în august 1941) Călinescu introdusese, pentru studenţii săi, obiceiul ea, la seminarii, aceştia să se prezinte cu informări privind apariţia de scriitori noi şi de cărţi. El trecea cu creionul datele într-un exemplar de lucru al *Istoriei* sale, la capitolele şi paragrafele respective. Într-un asemenea „moment bibliografic", în toamna lui 1941, cineva i-a sesizat placheta mea de debut, apărută în primăvară. „Exemplarul acela mai există, a adăugat profesorul de la Focşani. Am fost în vizită cu câţiva elevi, dintre care unii sunt aici de faţă, în casa de pe str. Vlădescu şi Doamna Vera ni l-a arătat pe un raft". Întâmplarea, dincolo de valoarea ei sentimentală pentru mine, prezintă o imagine a felului în care ştia profesorul să-i antreneze pe studenţi şi să şi-i facă apropiaţi colaboratori.

*

De la Călinescu am învăţat să nu fiu indiferent în ce ediţie citesc un autor. El avea un simţ extraordinar pentru cartea frumos tipărită, pentru coperţi şi literă, pentru hârtie şi ilustraţii. Savura la lectură tot

ceea ce punea în alertă spiritul lui neliniştit. Odată, la un seminar, ne spuse că, în lectura unui clasic antic, îl interesează neapărat anul tipăririi şi locul. Amănunte care-i puteau sugera atitudinea unei anume epoci faţă de opera respectivă: „Citind simt mereu lângă mine, aplecaţi peste pagini alături de ai mei, ochii cititorului de atunci şi în secret, compar lectura mea cu a lui, despre care eu ştiu aproape tot, bucurându-mă – firește, o bucurie spirituală – că eu sunt cel care ştie mai mult. Vai, însă, nu sunt niciodată sigur, dacă şi mai bine”.

Îmi amintesc de ziua înmormântării. Sosisem duminici în zori, la Bucureşti. În rotonda Ateneului, numai câţiva, printre care şi Papadima. M-am apropiat de catafalc şi am privit îndelung spre chipul care mă uluise ani la rând. Era tot colţos, tot într-un fel de avântare, dar acum de un pământiu întunecat. Deşi slăbise cumplit în lunile din urmă, moartea îl tumefiase puţin, dând un relief împlinit obrajilor. Semăna, în ciuda stingerii sale, cu cel din fotografia atât de cunoscută, în care, peste profilul său grecesc de medalie, se răsfaţă parcă, suflată de-o briză mediteraneeană, coama lui leoniană.

Evocările nu mi-au plăcut. Seci, academice, savante. Nici măcar cea rostită de Philippide. Cred că l-ar fi enervat, dacă ar fi putut să le asculte.

Cortegiul s-a îndreptat spre Piaţa Naţiunii, de unde, până la Bellu, urma să mergem cu autobuzele. Sicriul era aşezai într-o dubită închisă, din care nu i se putea zări decât foarte greu capul. Imagine de-a dreptul penibilă şi meschină, pentru care nu ştiam cui să-i fiu recunoscător: familiei sau, Academiei?

Mă aflam în acelaşi rând cu acad. Iorgu Iordan şi cu Ovidiu Papadima, la câţiva metri numai, în urma sicriului. Din Piaţa Naţiunii, am urcat în microbuzul Institutului de literatură, împreună cu colaboratorii celui dispărut, primind fericit invitaţia lui Const. Chiţimia, chiar dacă, pe zece locuri, urma să stăm 21 de persoane.

Am ajuns astfel primii la Bellu unde am aşteptat sosirea sicriului, pe care l-am scos din dubită şi l-am dus să-l aşezăm, în capelă, pe catafalc. Dintre academicieni, aici n-am mai văzut decât pe Eugen Jebeleanu şi pe Traian Ionaşcu – ambii pe atunci încă membri corespondenţi. Restul se pierduseră pe drum. Dispăruseră.

*

Călinescu a fost pentru mine nu un profesor de o anumită specialitate, ci profesorul! Cel de la care am învăţat arta de a deveni intelectual.

Într-un fel, Călinescu mi-a fost profesor cu mult înainte de întâlnirea noastră la Facultate. Începând cu *Viaţa lui Eminescu*, citită în 1940. Cu *Istoria literaturii*, mai mult frunzărită prin anii 1941 – 42, când, neavând bani să mi-o cumpăr, o împrumutam de la colegul meu Mircea Bogdan – carte de căpătâi, mai târziu, după ce mi-o vinde cu 500 de lei poetul Iustin Ilieşiu, în toamna lui 1943.

Călinescu mi-a rămas profesor şi după terminarea studiilor universitare. Continuam să-l audiez, săptămânal, în „Contemporanul". Spun „să-l audiez" şi nu să-l citesc, pentru că, după ce-l ascultasem la Facultate, acum nu-i mai puteam citi niciun rând, fără să nu-i aud şi vocea, contrariantă şi seducătoare.

Despre Călinescu nu se poate scrie decât pe apucate. Nu urmând un plan de compoziţie clasică, ci sărind de ici colo, într-o tehnică de portret sculptural, în care, până spre final, totul pluteşte între aproximativ şi posibil. Aşa cum există *eminescianism*, există şi *călinescianism*. (Dar nimeni nu poate vorbi în cultura noastră despre cantemirism sau despre iorghism, deşi Cantemir şi Iorga, sunt spirite universale).

Călinescianismul este un fel de a exista al ideilor. Un fel de existenţă a lor particulară, călinesciană. Ideile *sunt* la un moment dat în cultură. Stau la dispoziţia noastră. Din momentul în care încep să existe *pentru noi*, ele împrumută ceva din modul nostru în care le gândim şi le exprimăm. Recunoaştem întotdeauna geniul, când îi descoperim stilul de a lua în proprietate ideile. De a le face să sune şi să miroase specific, cu gestul cu care, pământul şi văzduhul produc iarbă şi vânt.

*

Blaga spune undeva, în *Spaţiul mioritic*, că există o idee Eminescu. Altceva decât ideea de „om deplin al culturii româneşti". Formularea lui Constantin Noica e vagă şi metaforizantă în cazul lui Eminescu, dar devine concretă şi la obiect, aplicată la Iorga.

Eminescu e un mod de a exista al sufletului românesc în lume. Unicul, până acum, la asemenea altitudini. Ideea Eminescu este tocmai imaginea mentală a lui *ce suntem* şi *cum suntem*.

Există însă şi o idee Călinescu, ca imaginea mentală a unui popor, din care aflăm *ce putem deveni* şi *cum putem deveni*. Lecţia lui Eminescu se adresează tuturor. E totală şi democratică. A lui Călinescu e singulară şi norocratică, spre a întrebuinţa un cuvânt camilpetrescian, şi are în vedere, mai ales, avangarda spiritului. Nu „democratismul" lui Călinescu intră aici în discuţie. Omul era de extracţie umilă şi sincer ataşat mulţimilor.

Ideea Eminescu exprimă sufletul românesc! Ideea Călinescu exprimă inteligenţa românească Sufletul e mereu *democratic*. Inteligenţa e totdeauna *aristocratică*.

Ea vine mereu în istorie în urma sufletului, ca să-i înţeleagă şi să-i explice lucrarea.

*

Mulţi vorbesc de talentul de actor al lui Călinescu. La spectacolele din casa de pe str. Vlădescu n-am asistat niciodată şi nu i-am văzut, nici pe O. Papadima în rolul Zmeului din piesa *Fluturele* sau în cel al lui Irod şi nici pe I.C. Chiţimia şi pe Gh. Vrabie interpretând personaje botezate cu numele lor, nume devenite simboluri. Călinescu era actor, nu pentru că avea vocaţia artei scenice. Dimpotrivă! Spectacolul era pentru el modalitatea de a exista. Cei care l-au cunoscut bine ştiu că la el totul era spectacol: gesturile, privirile, vocea, înfăţişarea, mersul, ideile…

Călinescu mergea pe stradă într-o atitudine distrată. Nu vedea casele, nu observa oamenii. Vedea numai strada. Se complăcea de fapt, nu în concretul ei inedit, ci într-o abstracţiune. Strada era pentru, el o categorie filosofică.

Mergea pe trotuar, călcând cu vârfurile pantofilor în afară, cu mâna în buzunar, uneori fluierând, alteori vorbind singur, fără nicio preocupare pentru ţinută. L-am văzut odată când mă luasem după dânsul – şi asta am făcut-o de multe ori în acei ani – cumpărând de la o brutărie, de pe strada Academiei, covrigi, şi ronţăindu-i, fără să-i pese de nimeni, cu o poftă molipsitoare.

Altă dată a cumpărat de la simigerie acadele. A mers cu ele în mână pe stradă, oprindu-se din când în când şi privindu-le. Dialogul dintre ochii lui lacomi şi batoanele de zahăr roz, era de-a dreptul sublim. Să fi fost acelea clipele unor mari regăsiri în copilărie, pe care, nu izolarea, ci numai neastâmpărul străzii, i le putea oferi? Nu mai ştiu din ce motive – îl va fi privit cineva mustrător, bănuindu-l că stă gata să mănânce acadelele, el om în toată firea, şi să nu le mai ducă celor mici de acasă, că s-a apropiat de un demisol şi le-a abandonat aici pe un pervaz, cu gest indignat de lepădare.

Cineva ar putea să spună: poze călinesciene. Dar Călinescu era sincer cu sine şi cu lumea până la sublim şi la ridicol. Aşa-zisele sale poze nu erau altceva, de fapt, decât tentative de abordare a universului înconjurător. Forme sui generis de relaţii cu lumea. În ultimă instanţă, dialoguri călinesciene cu lucrurile. Elemente din spectacolul care se numea Călinescu. Căci opera cea mai originală pe care a creat-o profesorul a fost însăşi acest spectacol al personalităţii sale nepereche!

*

Am fost odată la dânsul la redacţia ziarului „Naţiunea", să-i cer o recomandare, pentru Biblioteca Academiei, unde, la sectorul documentare, nu se putea pătrunde, decât cu avizul unui academician. Discuţia noastră a fost eminamente civică. M-a descusut ca un reporter despre tot ce se întâmpla, în acei ani, la Năsăud. S-a interesat de toate – de îmbrăcăminte, de alimentaţie, de învăţământ, de locuinţe. L-a surprins precizarea mea că năsăudenii mănâncă mămăligă tot timpul. Pâinea apare la ei pe masă numai la sărbătorile mari. A comentat chestia cu mămăliga: „Mămăliga e afrodiziacă – spunea el –; sexuală. De aceea ţăranii proliferează naţia. Spiritualitatea, ei e una neliniştită, modernă – creaţie a claselor consumatoare de porumb, mici şi mijlocii. Pâinea e clasică. Nobleţea ei au verificat-o piramidele".

Civismul lui atunci l-am descoperit. Credeam că articolele sale pe teme contemporane erau determinate de necesităţi de conjunctură. Mă înşelasem însă. Profesorul avea vocaţie de agora. Mi-a cerut să-i trimit veşti din judeţul Năsăud pentru „Naţiunea". Ceea ce am şi făcut, dar nu în ritmul fixat de dânsul. I-am lăsat atunci şi două poezii dintre care una mi-a publicat-o într-o pagină culturală.

Călinescu a orientat întâlnirea noastră în direcţia unor dezbateri contemporane, excluzând cu totul literatura. Recomandarea pentru Biblioteca Academiei mi-a dat-o fără măcar să mă întrebe ce voiam să cercetez acolo. Faptul că trăiam în provincie, într-o zonă profund rurală, atât de departe de Bucureşti, îl socotea o fericire. Când mi-a declarat asta, cu voce înaltă, l-am suspectat de rousseauism. Dar la mijloc nu era decât imensa lui convingere că numai acolo, cu oameni de nădejde, se putea hotărî binele naţiei.

*

E o mare fericire pentru noi că profesorul s-a lăsat fotografiat şi că istoria literară posedă astăzi câteva zeci de imagini ale chipului său. Fotografiile lui Călinescu – cele publicate şi oricâte s-ar mai descoperi între timp sunt însă departe de a epuiza ipostazele în care omul s-a înfăţişat oamenilor. De la cele domestice, în care numai cu greu poţi bănui în insul bine hrănit, ducându-şi cu o siguranţă uşor vulgară, de braţ, consoarta şi până la cele spiritualizate, în care înţelepciunea dând mâna cu boala lasă pe figura lui umbra unei ataraxii universale, Călinescu ne propune – folosind o metaforă chinezească – „cele o mie de chipuri ale sale".

Când mă gândesc la el, îmi place să privesc mai ales trei din fotografiile sale: cea în care, cu părul în dezordine, cu ochii închişi, cu obrajii răvăşiţi şi cu buzele strânse – a dispreţ sau a smerenie – Călinescu nu mai e decât amărăciune; cea leonina, în profil, în care epoletul bluzei, îi dă aerul unui general, care a trecut prin atâtea victorii şi prin atâtea înfrângeri, încât pentru el nu mai sunt posibile nici disperări, nici vanităţi, nici orgolii.

În sfârşit, cea publicată şi pe coperta revistei „Manuscriptum", Nr. 2/1974: Un Călinescu apolinic, în care abia se mai vede cum Dionisos s-a stins uşor în liniile adâncite ale obrajilor. Totul aici sugerează limitele. Dincolo nu mai există nimic. Sau poate că abia dincolo începe aventura.

De câte ori îi privesc chipul din această fotografie, îl aud şoptind cu vocea lui înaltă şi subţiată, de tenor în falset, versurile din *Brise marine* a lui Mallarmé:

„La chair est triste, hélas! et j'ai lu tous les livres".

Oameni pe care i-am iubit, *Editura Junimea*, *Iaşi*, *1977*, *p*. *46 – 59*.
1978

IORGU IORDAN

Aşa cum l-am cunoscut înainte de a-l cunoaşte ca om pe George Călinescu, l-am cunoscut ca publicist în sensul larg al cuvântului şi, în multe privinţe, în sensul înalt al acestui termen. Îi citeam cu mare regularitate tot ce publica, bineînţeles, nu numai cu interes de natură, să zicem, ştiinţifică, ci şi cu plăcere estetică, fiindcă George Călinescu a fost un scriitor autentic în tot ceea ce producea el, indiferent de conţinut: un articol de ziar, o recenzie despre o carte apărută sau un studiu cu pretenţii ştiinţifice, se caracterizau toate, în primul rând, prin această calitate.

El ştia nu numai să scrie, ci să şi gândească, profund şi subtil, asupra tuturor problemelor pe care le aborda. L-am cunoscut ca om după ce a venit la Iaşi. Nu mai ţin minte dată exactă, probabil prin 34 – 35, poate că 36. (Evenimentele mai recente din viaţa mea, adică de-acum 40 sau 50 de ani, sunt mai puţin clare în memorie decât cele de-acum 80 de ani; asta ce constatare banală, chiar pentru oamenii obişnuiţi, nu numai pentru psihologi. Cu cât o amintire este mai veche, cu atâta e mai proaspătă în memorie. Pare ciudat, pentru că straturile vechi sunt acoperite de structurile noi şi totuşi ele sunt mai vii decât cele adăugate. Când e vorba de evenimentele de-acuma doi sau trei ani, atunci mă încurc chiar de tot, ca un candidat la un examen, care n-a pregătit bine sau care este prea emotiv.)

A venit la Iaşi ca să-şi susţină teza de doctorat. Ar fi trebuit să o susţină la Bucureşti, pentru că el şi-a făcut studiile universitare la Bucureşti. După ce le-a terminat, după ce a fost şi la Roma, ca membru al „Şcolii române" de acolo, şi-a început sau, poate după Roma, şi-a continuat, activitatea ca profesor în învăţământul mediu. Ştia însă că atmosfera la Bucureşti nu era favorabilă pentru felul lui de a gândi şi, mai ales, pentru curajul cu care, la o vârstă tânără, chiar foarte tânără, îşi exprima punctele sale de vedere, fără să ţină seamă de considerente de natură exterioară.

A venit la Iaşi şi pentru motivul că se împrietenise cu Mihai Ralea şi, bineînţeles, avea admiraţie şi stimă pentru Garabet

Ibrăileanu. Eu am fost un om norocos, chiar foarte norocos în viaţa mea. (Aceia dintre dumneavoastră oare mi-au citit cu atenţie *Memoriile* au putut să vadă că au fost împrejurări foarte serioase în dezvoltarea mea, pe vremea când eram încă şcolar, care puteau, în împrejurări mai puţin favorabile, să ducă la rezultate cu totul opuse.) Şi în cazul lui Călinescu am fost un om foarte norocos, căci am participat, datorită unor condiţii în care eu n-am avut niciun fel de merit, la întreaga lui carieră didactică, dar şi ştiinţifică, în sensul că am făcut parte din comisia lui de doctorat. Pe urmă am fost membru al comisiei pentru ocuparea conferinţei de *Critică şi estetică literară* de la Universitatea din Iaşi, rămasă vacantă prin numirea lui Octav Botez la catedra de *Istorie a literaturii române moderne*, după moartea lui Ibrăileanu, şi, în sfârşit, partea mai puţin cunoscută, foarte puţin cunoscută de către unii dintre dumneavoastră, care vor fi citit ceea ce am spus eu altă dată, cu altă ocazie, am fost şi în comisia pentru recomandarea lui ca profesor. La un moment dat, catedra de *Istorie a literaturii vechi* a rămas vacantă, şi eu, ca membru al comisiei care urma să facă recomandările în vederea ocupării ei, mi-am permis, fără să fi fost specialist propriu-zis, chiar dacă am ţinut, ocazional, şi cursuri de istorie a literaturii româneşti vechi, să fac un contraraport. Căci raportul specialistului din comisie era pentru recomandarea unui alt candidat. Eu, care, probabil pentru că veneam din afara istoriei literaturii vechi, mi-am zis, şi am şi scris, în raportul meu, că studiul acestei literaturi nu trebuie să se limiteze la prezentarea culturii şi, mai ales, la biografia şi bibliografia oamenilor care au trăit şi s-au realizat în cele trei secole de literatură românească veche. Am spus că în cronici sau, mai cu seamă, în cronici se găsesc şi lucruri cu valoare artistică, în sensul chiar exigent al termenului. De aceea mi-am permis să prezint un raport în care recomandam pentru ocuparea catedrei acesteia pe Călinescu, referindu-mă Ici cele 70 – 80 de pagini din *Istoria literaturii*… (despre care a pomenit cineva înainte, spunând că nu se ştie de ce nu mai apare şi poate, că nu e numai speranţă, ci şi oarecare certitudine în ce priveşte apariţia ei.) În aceste pagini sunt multe „descoperiri”, căci erau, într-adevăr, descoperiri, dacă ţinem seamă de ceea ce citeam mai înainte despre literatura veche românească. E adevărat că n-am putut obţine în consiliul profesoral

numărul de voturi necesar pentru recomandarea lui Călinescu, dar am putut împiedica (poate să pară o satisfacţie de ordin aproape maliţios) „chemarea" – acesta ora termenul consacrat atunci pentru recomandarea cuiva pe baza titlului de doctor şi a unor lucrări ştiinţifice valoroase a celui propus de specialistul din comisie. În sfârşit, ultima etapă a carierei sale, în partea finală încă nerealizată a ei, a fost în momentul când a rămas vacantă catedra de *Istorie a literaturii române moderne*, în urma morţii lui Octav Botez. De data aceasta succesul a fost extraordinar, bineînţeles nu datorită mie şi nici chiar unora dintre membrii comisiei care erau profesori la Universitatea din Iaşi, ci a unei întâmplări, de natură strict personală, asupra căreia trebuie să mă opresc, pentru că, din păcate, nu numai atunci, dar mai ales atunci, relaţiile personale dintre oameni jucau un rol foarte mare. Dimitrie Caracostea, care era specialist în literatura română modernă, profesor la Universitatea din Bucureşti, membru al Academiei Române, a făcut un raport foarte favorabil pentru recomandarea lui George Călinescu la această catedră. Cei care nu ştiau cum se explică această atitudine, căci până atunci Dimitrie Caracostea fusese mai degrabă ostil lui Călinescu, au rămas surprinşi. Unii dintre noi nu, pentru că aflasem din timp că între Caracostea şi Ion Petrovici, ministrul Educaţiei naţionale, intervenise o răceală, care mersese până la duşmănie. Şi atunci, deoarece Petrovici era foarte nemulţumit de Călinescu din cauza celor 10 – 20 de rânduri, mi se pare că nu mai multe, pe care i le-a consacrat acestuia ca scriitor în *Istoria literaturii române*, a devenit pur şi simplu furios. De altfel, Petrovici recomandase, cu ani în urmă, lucrarea binecunoscută a lui Călinescu, *Opera lui Eminescu*, pentru premiul mare „Haman-giu", de 100.000 de lei al Academiei Române şi, conform unui obicei al pământului, se aştepta din partea lui Călinescu la altfel de tratament în *Istoria literaturii române*. Datorită acestei întâmplări, căci este într-adevăr o întâmplare, Dimitrie Caracostea a făcut, cum am mai spus, un raport elogios de recomandare a lui George Călinescu la catedra de *Istorie a literaturii moderne*. Membrii comisiei, în majoritate ieşeni, au fost bucuroşi că, în sfârşit, această catedră, ilustrată de Ibrăileanu, va avea acum un succesor demn de cel care, într-un fel oarecare, a şi creat-o, întrucât el cel dintâi a lucrat la această catedră şi a condus-o foarte

multă vreme.

Acum, ca să mai dau un amănunt, care arată cum reacţionează oamenii în ocazii de felul acesta. Imediat după ce s-au terminat lucrările de recomandare a lui Călinescu – aceasta a fost în a doua jumătate a lunii martie 1944; când frontul era la vreo 10 km, mi se pare, de Iaşi – un tânăr asistent (cred că era numai asistent) bucuros că George Călinescu a fost recomandat la catedră, s-a gândit că rămâne vacantă conferinţa de *Critică şi estetică literară*, pe care ar putea s-o ocupe el. Şi cum se găsea în termeni foarte buni cu Ion Petrovici, s-a dus la ministru şi i-a vorbit despre asta: „Conferinţa e liberă acum, fiindcă George Călinescu a fost recomandat profesor, în unanimitate". Mi se pare că ministrul era în picioare cât a stat de vorbă; după aceea, a simţit nevoia să se aşeze pe un scaun. N-a mai putut rezista. „Cum, niciun vot contra?". Căci nu numai în comisia de recomandare, dar nici în consiliul Facultăţii, care trebuia să ratifice, n-a fost nimeni contra.

Petrovici n-a mai putut să facă altceva decât să refuze numirea lui Călinescu la Universitatea din Iaşi, adică de la sfârşitul lui martie, când lucrările erau gata, până la 23 august, când s-a întâmplat accidentul cu cărămida, cum se spune, cărămidă solidă şi căzută de sus de tot. În felul acesta Universitatea din Iaşi n-a putut să-l aibă pe Călinescu profesor. A fost numit la cea din Bucureşti, unde avea desigur condiţii mult mai favorabile de lucru.

Despre omul Călinescu n-am spus nimic până acum.

Era un om dificil, cred că nu numai prin temperament. În general, el nu avea încredere în oameni. *Cronica pesimistului* ne arată acest lucru. E adevărat că, după 23 August, când a început să se preocupe de probleme politice şi şi-a dat seama (cum nu putea să nu-şi dea seama mai ales un om ca el?) despre transformările oare începeau să se producă în ţara noastră, el şi-a intitulat rubrica respectivă *Cronica optimistului* şi, dat fiind talentul său excepţional, nu numai de scriitor, ci, aş adăuga, şi de actor, în sensul frumos al cuvântului, a izbutit să scrie cronici, cel puţin tot aşa de convingătoare, cu conţinut optimist, ca şi cele de mai înainte cu conţinut pesimist. El se ferea însă de contactul cu lumea şi pentru ca să-şi menajeze timpul şi forţele de lucru. De altfel, la Iaşi, ducea o viaţă extrem de modestă, şi nici la

Bucureşti n-a trăit cum s-ar fi cuvenit. N-a vrut. Căci nu viaţa exterioară contează, când e vorba de un om mai puţin obişnuit. Personal nu l-am vizitat acasă la el decât la Iaşi, şi foarte târziu. În schimb, el a venit de multe ori la mine, mai ales în legătură cu preocupările lui privitoare la literatura spaniolă, din care a ieşit cartea cunoscută sub titlul *Impresii asupra literaturii spaniole*. Şi eu, silit de titulatura catedrei mele, ca şi de conţinutul ei, făceam cursuri de limbă şi literatură spaniolă, cum făceam cursuri şi de limba şi literatura italiană, pe lângă cele de lingvistică romanică, şi aveam o bibliotecă, modestă, însă mai bună decât cea de la Universitate, care era inexistentă (n-avea cum să fie altfel pentru că de-abia începusem să încropesc o bibliotecă de literatură romanică, în primul rând de spaniolă şi italiană.) La Bucureşti, bineînţeles, unde, ca atâţia ieşeni de baştină, nu cum era Călinescu, care şi-a găsit locul mai mult sau mai puţin potrivit, îl întâlneam mult mai des, şi l-am cunoscut mai de-aproape, când am devenit colegi la Academie. În legătură cu acest lucru, cu care termin, trebuie, deşi sunt destul de jenat, să insist asupra unei reputaţii, care mi s-a creat din necunoaşterea faptelor, dar, probabil, şi din alte cauze, în legătură cu aprecierile mele despre Călinescu.

Eu am fost multă vreme vicepreşedinte al Academiei, în noua organizare a ei după 1948. Răspundeam în această calitate de munca pe care o duceau institutele de ştiinţe sociale şi umaniste. George Călinescu era directorul Institutului care-i poantă numele acum şi, evident, ne găseam destul de des în posturi foarte diferite de acelea de colegi sau de oameni. Cum eu trebuia să-mi fac datoria, câteodată, poate, chiar din punct de vedere strict administrativ, ca să nu spun birocratic, căci mă trăgeau şi pe mine alţii la răspundere, nu mă împăcăm totdeauna cu felul de a lucra al lui Călinescu, în calitatea sa de director al institutului. El lăsa cercetătorilor deplină libertate, ceea ce este foarte frumos şi foarte just, teoretic vorbind. Cum unii oameni, nu prea ştiau să folosească, uneori nici chiar pentru ei înşişi, această idee de libertate, se întâmpla, destul de des, ca lucrurile să nu meargă bine, şi atunci se iveau diferende, care căpătau forma unor discuţii, câteodată şi a unor adrese, în legătură cu astfel de situaţii. De aceea, mi-a ieşit buhul, cum se spune prin Moldova, că nu numai nu-l

apreciam şi nu-l stimam, dar chiar îl duşmăneam. Că lucrurile se prezintă în realitate altfel, dovedeşte, între altele, faptul că la moartea lui am scris, poate, cel mai frumos articol, punându-l alături de Haşdeu şi de Iorga, în ce priveşte marea lui capacitate de cărturar, de artist, de scriitor, alături, deci, de două genii ale neamului nostru, pe care-i recunoaşte ca atare toată lumea.

BIBLIOGRAFIE

Jurnalul literar", *iunie 1978*, *p*. *S*.

Partea I

1962

Camil Baltazar, *Contemporan cu ei*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1962, p. 104 – 105.

1965

Mihai Novicov, [„… *omagiu modest*"], în „Gazeta literară, XII, nr. 12, 18 martie 1965. p. 3.

Perpessicius, [*Câteva amintiri*], în „Gazeta literară", XII, nr. 12, 18 martie 1965, p. 2. Republicat, cu titlul *în locul florilor*, în volumul *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor (III)*, *1963* – 1967, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 159 – 160.

Dinu Pillat, [„… l-am *văzut*"], în „Gazeta literară", XII, nr. 12, 18 martie 1965, p. 3. Inclus în articolul *Profesorul*, în „Revista de istorie şi teorie literară", nr. 3 – 4, 1965, p. 565 – 572.

Vasile Rebreanu, [G. *Călinescu*], în „Tribuna", IX, nr. 11 (424), 18 martie 1965, p. 2.

Adrian Marino, *Lecţia lui Călinescu*, în „Contemporanul", XX, nr. 12 (962), 19 martie 1965, p. 2.

George Muntean, „*învăţaţi, trebuie să trăim 10.000 de ani*!", în „Contemporanul", XX, nr. 12 (962), 19 martie 1965, p. 2.

Al. Piru, *Îl revăd*… în „Contemporanul", XX, nr. 12 (962), 19 martie 1965, p. 3.

I.C. Chiţimia, *Profesorul*, în „Luceafărul", VIII, nr. 13 (172), 19 iunie 1965, p. 4.

Constantin Crişan, *George Călinescu*. *Profesor*, în „Ateneu", II, nr. 6, iunie 1965, p. 7.

Mihai Novicov, *Directorul nostru*, în „Revista de istorie şi teorie literară", tom. 14, nr. 3 – 4, 1965, p. 555 – 563.

Dinu Pillat, *Profesorul*, în „Revista de istorie şi teorie literară", tom. 14, nr. 3 – 4, 1965, p. 565 – 572. Republicat parţial, cu unele schimbări, sub titlul *G. Călinescu*, în volumul *Mozaic istorico-literar. Secolul XX*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969, p. 171 – 181; ediţia a II-a. Editura Eminescu, Bucureşti, 1971, p. 254 – 264; vezi şi *File de istorie literară. Evocări*, text ales, stabilit, prefaţă şi bibliografie de I. Oprişan, Editura Albatros, Bucureşti, 1972, p. 320 – 326.

1966

Ovidiu Papadima, *Amintiri*, în „Gazeta literară", XIII, nr. 11 (697).

17 martie 1966, p. 5.

I. Valerian, *Primul roman şi un mic vehicul*, în „Gazeta literară", XIII, nr. 11 (697), 17 martie 1966, p. 6. Republicat, cu titlul *Micul Peugeot din „Cartea nunţii"*. În volumul *Chipuri din viaţa literară*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970, p. 95 – 98.

Cornelia Ştefănescu, *Pe o scenă improvizată*, în „Ateneu", III, nr. 6 (23), iunie 1966, p. 7, 18.

1967

I.D. Lăudat, *G. Călinescu la Iaşi*, în „Ateneu", IV, nr. 3 (32), 20 martie 1967, p. 2. Republicat parţial, cu titlul *Momente (IV)*, în „Steagul roşu" (Bacău), XXIII, nr. 4847, 7 septembrie 1968, p. 3.

Corneliu Baba, *Amintiri şi pagini de jurnal*, în „Ramuri", IV, nr. 6 (36), 15 iunie 1967, p. 13.

Emil Manu, *Caso, lui George Călinescu – postludiu romantic*, în „Astra", II, nr. 7, iulie 1967, p. 9, 19.

Al. Rosetti, *Călinesciana (I – HI)*, în „Luceafărul", X, nr. 41 (285), 14 octombrie 1967, p. 3; nr. 42 (286), 21 octombrie 1967, p. 3; nr. 49 (293), 9 decembrie 1967, p. 3. Republicat în volumele: *Cartea albă*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968, p. 62 – 72; *Note din Grecia. Diverse. Cartea albă*, cuvânt înainte de Liviu Călin, Editura Minerva (Bpt), Bucureşti, 1970, p! 257 – 265; *Călătorii şi portrete*, Editura Sport-turism, Bucureşti, 1977, p. 238 – 244.

Mircea Bandu, *Amintiri despre G. Călinescu*, în „Orizont”, XVIII, nr. 10, octombrie 1967, p. 38 – 40.

Perpessicius*, în locul florilor*, în *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor (III), 1963* – 1967, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 159 – 160. Reproduce articolul din „Gazeta literară”.

18 martie 1965.

Isaiia Răcăciuni, *Amintiri*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 104 – 106.

1968

Alexandru Raicu, *George Călinescu – gazetarul*, în „Luceafărul”, XI, nr. 6 (302), 10 februarie 1968, p. 2.

I.D. Lăudat, *Momente (I – IV)*, în „Steagul roşu” (Bacău), XXIII, nr. 4698, 16 martie 1968, p. 3; nr. 4757, 25 mai 1968, p. 3; nr. 4781, 22 iunie 1968, p. 3; nr. 4847, 7 septembrie 1968, p. 3. (în numărul din septembrie reproduce parţial articolul din „Ateneu”, martie, 1967).

Nicolae Manolescu, *Oameni care sunt*, în „Luceafărul”, XI, nr. 26 (322), 29 iunie 1968, p. 8. Republicat, cu unele modificări, în volumul *Contradicţia lui Maior eseu*, Editura Cartea românească, Bucureşti, 1970, p. 95 – 97.

Al. Rosetti, *G. Călinescu, I – III*, în *Cartea albă*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968, p. 62 – 72. Reproduce articolele din 14 şi

21 octombrie şi 9 decembrie 1967.

1969

I. Negoiţescu, O *amintire*, în „Viaţa românească”, XXII, nr. 2, februarie 1969, p. 134.

Emil Manu, *Tudor Vianu în redacţie*, în „România literară”, II, nr. 21.

22 mai 1969, p. 12.

Şerban Cioculescu, *Tinereţe fără vârstă*, în „România literară”, II, nr. 25 (37), 19 iunie 1969, p. 3, 12.

Elena Piru, *Cu G. Călinescu în călătorie de studii*, în „Ateneu”, VI, nr. 6 (59), iunie 1969, p. 16.

Cornelia Ştefănescu, *La ultimul prag*, în „Secolul 20”, nr. 6 (102),

iunie 1969, p. 74 – 79.

Vasile Ion Cataramă, *George Călinescu şi „Noua Junime”*, în „Argeş”, IV, nr. 9 (40), septembrie 1969, p. 3.

C.N. Negoiţă, O *prietenie literară*: *George Călinescu – Ramiro Ortiz*, în „Almanahul literar”, 1969, p. 259 – 260.

Dinu Pillat, *G. Călinescu*, în *Mozaic istorico-literar*. *Secolul XX*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969, p. 171 – 181. Republicat în ediţia a II-a, Editura Eminescu, Bucureşti, 1971, p. 254 – 264 şi fragmentar în *File de istorie literară*. *Evocări*, text ales, stabilit, prefaţă şi Bibliografie de I. Oprişan, Editura Albatros, Bucureşti, 1972, p. 320 – 326. Reproduce parţial, cu unele schimbări, articolul *Profesorul*, din „Revista de istorie şi teorie literară”, tom. 14, nr. 3 – 4, 1965, p. 565 – 572.

Mihai Şerban, *Amintiri*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969, p. 116 – 118.

1970

Dumitru Micu, *Gândind la G. Călinescu*, în „Universitas”, nr. 10, februarie 1970, p. 6.

N. Barbu, *Rememorări*... în „Cronica”, V, nr. 10 (213), 7 martie 1970, p. 6.

G. Istrate, *George Călinescu – profesorul*, în „Cronica”, V, nr. 10 (213).

7 martie 1970, p. 6 – 7. Aurel León, *G. Călinescu la Iaşi*, în „Cronica”, V, nr. 10 (213), 7 martie

1970, p. 3. Republicat, cu titlul *George Călinescu*, în volumul

Umbre, Editura Junimea, Iaşi, 1970, p. 139 – 146. Nicolae Ţaţomir, *Panteonul universal*, în „Cronica”, V. nr. 10 (213), 7

martie 1970, p. 1.

George Muntean, *G. Călinescu – profesor*, în „România literară”, III, nr. 11 (75), 12 martie 1970, p. 29.

Dinu Pillat, *Amintiri*, în „Cutezătorii”, IV, nr. 11, 12 martie 1970. p. 10 – 11. Reproduce fragmente din articolul *Profesorul*, din „Revista de istorie şi teorie literară”, nr. 3 – 4, 1965, p. 565 – 572.

Mihai Novicov, *„Misterul” Călinescu*, în „Ramuri”, VII, nr. 3 (69),

15 martie 1970, p. 7.

Adrian Păunescu, *Singurul interviu al unui scriitor trebuie să fie opera lui. De vorbă cu Ion Caraion*, în „România literară”, III, nr. 14 (78), 2 aprilie 1970, p. 6 – 7.

Viorel Alecu, *Debutul universitar al lui G. Călinescu*, în „Ramuri”, VII, nr. 5 (71), 15 mai 1970, p. 19.

Const. V. Toma, O *amintire din anii studenției*, în „Steagul roşu” (Bacău), XXV, nr. 5387 (6866), 3 iunie 1970, p. 3.

Ion Caraion, *Fotoliul gol*, în „România literară”, HI, nr. 42 (106), 15 octombrie 1970, p. 6.

Şerban Cioculescu, *Al. Rosetti*, în „România literară”, III, nr. 43, 22 octombrie 1970. p. 5.

Cella Serghi, Marea *şi ecourile ei*, în „România literară”, III, nr. 43, 22 octombrie 1970, p. 6 – 7.

M. Novicov, *La moartea lui Vladimir Streinu*, în „Ramuri”, VII, nr. 12 (78), 15 decembrie 1970, p. 2.

Aurel Leon, *George Călinescu*, în volumul *Umbre*, Editura Junimea Iaşi, 1970, p. 139 – 146. Reproduce articolul din „Cronica”, 7 martie 1970.

Nicolae Manolescu, *Contradicţia lui Maiorescu*, Editura „Cartea românească”, Bucureşti, 1970, p. 95 – 97. Reproduce, cu unele modificări, articolul din „Luceafărul”, 29 iunie 1968.

Al. Rosetti, *G. Călinescu*, *I – III*, în volumul *Note din Grecia*. *Diverse*. *Cartea albă*, Editura Minerva (Bpt), Bucureşti, 1970, p. 257 – 265. Reproduce articolul din *Cartea albă*, p. 62 – 72.

I. Valerian, *Chipuri din viaţa literară*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970, p. 48 (*Memoriile au stârnit vâlvă*), 88 – 89 (*Ramiro Ortiz şi literatura română*), 95 – 98 (*Micul Peugeot din „Cartea nunţii*”. Re –, produce articolul din „Gazeta literară”, 17 martie 1966).

1971

Ieronim Şerbu, *Vitrina cu scriitori*: *George Călinescu*. *Fragment*, în „Viaţa românească”, XXIV. nr. 11, noiembrie 1971, p. 28 – 37. Republicat în volumul *Vitrina cu amintiri*, Editura „Cartea românească”, Bucureşti, 1973, p. 41 – 65.

Constantin Georgiade, *George Călinescu student. Eseu psihologic*, în „Revista de istorie şi teorie literară", tom. 20, nr. 4, 1971, 609 – 614.

Dinu Pillat, G. *Călinescu*, în Mozaic *istorico-literar*. *Secolul XX*, ediţia a II-a, Editura Eminescu, Bucureşti, 1971, p. 254 – 264. Reproduce textul ediţiei I, Bucureşti, 1969. p. 171 – 181.

1972

D. Florea-Rarişte, *Călinescu în Iaşi*, în „Convorbiri literare", nr. 8, 30 aprilie 1972, p. 5.

1973

Eugen Barbu, *Portretul*, în „România literară", VI, nr. 11, 15 martie

1973, p. 16.

Ieronim Şerbu, *George Călinescu*, în *Vitrina cu amintiri*, Editura „Cartea românească", Bucureşti, 1973, p. 41 – 65. Reproduce articolul din „Viaţa românească", nr. 11, noiembrie 1971, p. 28 – 37.

1974

Ovidiu Papadima, *Spectacolul lumii şi „bufonada" înţeleptului*, în „Manuscriptum", V, nr. 2 (15), 1974, p. 21 – 24.

Al. Piru, *Teza de doctorat*, în „Luceafărul", XVII, nr. 24 (633), 15 iunie 1974, p. 8.

Elena Piru, *Privilegiul nepereche*, în „Luceafărul", XVII, nr. 24 (633), 15 iunie 1974, p. 8, 6.

Marius *Robescu*, *Inorogul*, în „Luceafărul", XVII, nr. 24 (633), 15 iunie

1974, p. 8, 6.

Radu Vulpe, *La Şcoala română din Roma*, în „Luceafărul", XVII, nr. 24 (633), 15 iunie 1974, p. 8, 6.

1975

Aurel Leon, *Cu editorul „Jurnalului literar" despre G. Călinescu*, în „Cronica", X, nr. 11, 15 martie 1975, p. 5. D. Păcurariu, *Scurte evocări*, în „Cronica", X, nr. 11, 15 martie 1975, p. 4 – 5.

Vasile Nicolescu, *Efigie călinesciană*, în „Luceafărul", XVIII, nr. 24, 14 iunie 1975, p. 1, 7.

Maria Minciu, *în universul călinescian*. *Convorbire cu Alice Vera*

Călinescu, în „România literară”, VIII, nr. 25, 19 iunie 1975, p. 12 – 14.

Emil Manu, *Fascinanta intimitate călinesciană*, în volumul *Sinteze şi antisinteze literare*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 32 – 61.

Emil Manu, *Indiscreţii călinesciene*, în „Almanahul literar”, 1975, p. 156 – 159.

1976

George Călinescu evocat de: *Şerban Cioculescu*, *Gavril Istrate*, *G. Ivaşcu*, *Aurel Leon*, *Mihai Novicov*, *Ovidiu Papadima*, *N. Ţaţomir*, în volumul *13 Rotonde la Muzeul literaturii române*, Bucureşti, 1976 r p. 204 – 224.

Aurel Rău, *Călinescu, între cărţile lui*, în volumul *întâlniri cu scriitori*, Editura Univers, Bucureşti, 1976, 98 – 108.

1977.

Al. Rosetti, *G. Călinescu*, I – III, în volumul Călătorii *şi portrete*, Editura Sport-turism, Bucureşti, 1977, p. 238 – 244. Reproduce articolul din *Cartea albă*, Bucureşti, 1968, p. 62 – 72. Vezi şi *Note din Grecia*. *Diverse*. *Cartea albă*, Bucureşti, 1970, p. 257 – 265.

Lucian Valea, *G. Călinescu*, în volumul *Oameni pe care i-am iubit*, Editura Junimea, Iaşi, 1977, p. 46 – 59.

1978

Victor Eftimiu, *L-am cunoscut*... în „Jurnalul literar” (Municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej) – ediţie specială la zilele culturii călinesciene – iunie 1978, p. 1.

Iorgu Iordan, *Aşa cum l-am cunoscut*, în „Jurnalul literar” (Municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej) – ediţie specială la zilele culturii călinesciene – iunie 1978, p. 8.

PARTEA A II-A

Marin Bucur. [*Cetăţean şi profesor*], în „Luceafărul”, VIII, nr. 6, 13 martie 1965, p. 3.

Şerban Cioculescu, [*Cărturarul*], în „Luceafărul”, VIII, nr. 6, 13 martie 1965, p. 3.

Al. Philippide, [*Eruditul*], în „Luceafărul”, VIII, nr. 6, 13 martie 1965, p. 3.

Victor Eftimiu, O *permanentă explozie stelară*, în „Tribuna", IX, nr. 11 (424), 18 martie 1965, p. 2. Jean Livescu, [„... *un sârguincios ucenic*"], în „Gazeta literară", XII, nr. 12, 18 martie 1965, p. 2. Panaitescu-Perpessicius, *Un mare cărturar-artist*, în „Tribuna", IX, nr.

11, 18 martie 1965, p. 2. Reprodus în volumul *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor*, *III*, *1963 – 1967*, Bucureşti, 1967, p. 161 – 162.

Al. Philippide, [„*O minte nemaipomenit de cuprinzătoare*..."], în „Gazeta literară", XII, nr. 12, 18 martie 1965, p. 2.

A.E. Baconsky, *Elegie la moartea unui artist*, în „Contemporanul", XX, nr. 12, 19 martie 1965, p. 8.

Ioan Grigorescu, *Cu timpul său*, în „Contemporanul", XX, nr. 12, 19 martie 1965, p. 2.

V. Arachelian, *Profesorul*, în „Viaţa studenţească", X, nr. 7, 3 aprilie 1965, p. 13.

Nicolae Ţirioi, *in memoriam*, în „Orizont", XVI, nr. 4, aprilie 1965, p. 56.

N. Ţaţomir, *Cu trei decenii în urmă*... (*evocare*), în „Iaşul literar".

XVI, nr. 5, mai 1965, p. 55 – 57. Marin Bucur, *Socratismul călinescian*, în „Secolul 20", V, nr. 6, iunie

1965, p. 113 – 114.

G.O., *Dascălul*, în „Viaţa românească", XVIII, nr. 6, iunie 1965, p. 207 – 208.

G.O., *Popas timişorean*, în „Viaţa românească", XVIII, nr. 6, iunie 1965, p. 208 – 209.

Dumitru Hâncu, *Co-director al „Vieţii româneşti"*, în „Viaţa românească", XVIII, nr. 6, iunie 1965, p. 155 – 160.

Adriana Iliescu, *La „Lumea"*, în „Viaţa românească", XVIII, nr. 6. iunie 1965, p. 193 – 199.

Silvian Iosifescu, *Dimensiuni*, în „Viaţa românească", XVIII, nr. 6, iunie 1965, p. 28 – 33.

George Ivaşcu, G. *Călinescu*, *un umanist contemporan*, în „Viaţa românească", XVIII, nr. 6, iunie 1905, 5 – 10. Nicolae Manolescu, *Formarea personalităţii*, în „Viaţa românească".

XVIII, nr. 6, iunie 1965, p. 146 – 154.

Emil Manu, *Cu G. Călinescu, pe urmele scriitorilor*, în „Viaţa românească”, XVIII, nr. 6, iunie 1965, p. 218 – 219.

Adrian Marino, *La „Jurnalul literar”*, în „Viaţa românească”, XVIII, nr. 6, iunie 1965, p. 187 – 192.

D. Micu, *începuturile*, în „Viaţa românească”, XVIII, nr. 6 iunie 1965, p. 50 – 60.

Vasile Nicolescu, *Dimensiunea interioară a universalităţii*, în „Secolul 20”, V, nr. 6, iunie 1965. p. 115 – 120.

Lucian Raicu, *Paradoxul călinescian. Spiritul polemic*, în „Viaţa românească”, XVIII, nr. 6, iunie 1965, p. 114 – 122.

Cornelia Ştefănescu, *în fruntea revistei „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor”*, în „Viaţa românească”, XVIII, nr. 6, iunie 1965, p. 199 – 203.

D. Vatamaniuc, *G. Călinescu la Timişoara*, în „Orizont”, XVI, nr. 9, septembrie 1965, p. 93 – 94.

I. Valerian, *Cu George Călinescu prin anii tinereţii*, în „Gazeta literară”, XIII, nr. 40 (673), 30 septembrie 1965, p. 3. Republicat, cu titlul *George Călinescu*, în volumul cu *scriitorii prin veac*, Bucureşti, 1967, p. 67 – 74.

Iorgu Iordan, G. *Călinescu şi Universitatea din Iaşi*, în „Revista de istorie şi teorie literară”, tom. 14, nr. 3 – 4, 1965, p. 501 – 512.

Vladimir Streinu, *Spectacolul personalităţii*, în „Revista de istorie şi teorie literară”, tom. 14, nr. 3 – 4, 1965, p. 493 – 499.

Dinu Pillat, *Le professeur*, în „Revue roumaine”. XX, nr. 2, 1966, p. 90 – 91. Versiunea franceză a articolului din „Revista de istorie şi teorie literară”, tom. 14, nr. 3 – 4, 1965, p. 565 – 572.

Eugen Barbu, *Jurnalierul*, în „Gazeta literară”, XIII, nr. 11, 17 martie 1966, p. 1, 5.

Al. Săndulescu, *Fântâni arteziene*, în „Gazeta literară”, XIII, nr. 11, 12 martie 1966, p. 2. Republicat, cu titlul *G. Călinescu*. În volumul *Pagini de istorie literară*, Bucureşti, 1966, p. 212.

Vladimir Streinu, *Instinctul artistic*, în „Gazeta literară”, XIII, nr. 11, 12 martie 1966, p. 1 – 2.

Eugenia Tudor, *Debuturi la „Viaţa românească”*, în „Viaţa românească”.

XIX, nr. 3, 1966, p. 47 – 51.

Valeriu Ciobanu, G. *Călinescu*, în „Revista *dă* istorie şi teorie literară”, tom. 15. nr. 3, 1966, p. 497 – 506.

N.C. Mihalache, O *pagină de istorie literară*: *G. Călinescu*, *profesor la Timişoara*, în „Revista de istorie şi teorie literară”, tom. 15, nr. 4, 1966, p. 673 – 674 şi „Contemporanul”, XXI, nr. 30, 29 iulie 1966, p. 9.

Mihai Drăgan, *Moment G. Călinescu*, în „Cronica”, II, nr. 3, 21 ianuarie 1967, p. 8, 11.

Al. Căprariu, *însemnări dintr-un „Jurnal intim”*. În „Tribuna”, XI, nr. 6, 9 februarie 1967, p. 5.

Saşa Pană, *G. Călinescu despre revista „Unu”*, în „Gazeta literară”, XIV, nr. 13, 30 martie 1967, p. 2.

Pompiliu Constantinescu, *Un profesor volubil*, în volumul *Scrieri 2*, ediţie îngrijită de Constanţa Constantinescu, cu o prefaţă de Aurel Felea, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 219 – 221. Reproduce articolul din „Spectacolul”, 21 mai 1939.

Perpessicius, *Un mare cărturar artist*, în volumul *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor (III). 1963 – 1967*, Bucureşti, 1967, P161 – 162. Reproduce articolul din „Tribuna”, 18 martie 1965.

Vladimir Streinu, *Triptic scriitoricesc*, în „Luceafărul”, XI, nr. 10 (306), 9 martie 1968, p. 1 – 2.

Marin Sorescu, *Profesorul*, în „Luceafărul”, XII, nr. 20, 17 mai 1969, p. 2.

Elena Piru, *George Călinescu şi cercetarea arhivistică*, în „România literară”, II, nr. 25, 19 iunie 1969, p. 12 – 13.

George Ivaşcu, *Al timpului nostru*, în „Contemporanul”, XXIV, nr. 25, 20 iunie 1969, p. 1.

Geo Şerban, *Magul ctitor în stele*… în „Contemporanul”, XXIV, nr. 25, 20 iunie 1969, p. 3.

Eugen Simion, *Injustiţii creatoare*, în „România literară”, II, nr. 26, 26 iunie 1969, p. 5.

Al. Dima, *70 de ani de la naşterea lui G. Călinescu. Ctitorul*

Institutului de istorie literară, în „Revista de istorie şi teorie literară”, tom. 18, nr. 2, 1969, p. 193 – 195.

Dinu Pillat, *La aniversarea. Institutului „G. Călinescu”*. În „Ateneu”, VI, nr. 6, iunie, 1969, p. 7.

Teodor Vârgolici, *Cum lucra G. Călinescu*, în „Argeş”, IV, nr. 12, decembrie 1969, p. 19.

Ilie Dan, *G. Călinescu şi „Jurnalul literar”*, în „Cronica”, V, nr. 10 (213), 7 martie 1970, p. 7.

Liviu Călin, *G. Călinescu şi „Bietul Ioanide”*, în România literară”, III. nr. 11 (75), 12 martie 1970, p. 13.

Al. Săndulescu, *Nostalgia istoriei şi tentaţia romanescului*, în „România literară”, III, nr. 14, 2 aprilie 1970, p. 12 – 13.

Şerban Cioculescu, *Tudor Vianu, corespondent*, în „România literară”, III, nr. 33, 13 august 1970, p. 5.

Eugenia Oprescu, *Prezenţă, atmosferă, permanenţă*, în „Revista de istorie şi teorie literară”, tom. 19, nr. 3, 1970, p. 411 – 415.

George Ivaşcu, *Un testament*, în „România literară”, V, nr. 12, 16 martie 1972, p. 3.

Ion Bălu, *G. Călinescu şi „Noua Junime”*, în „Viaţa românească”, XXV, nr. 8, august 1972, p. 48 – 57. George Ivaşcu, *Călinescu – profesorul*, în „România literară”. VI, nr.

11, 15 martie 1973, p. 1. George Muntean, *Vocaţia*, în „România literară”, VI, nr. 11, 15 martie

1973, p. 17.

Alexandru Balaci, *Călinescu sau calea netulburată*, în „Luceafărul”.

XVII, *nr*. 24 (633), 15 iunie 1974, p. 8, 6. Dinu Flămând, *Jurnalistul activ*, în „Luceafărul”, XVII, nr. 24 (633), 15

Iunie 1974, p. 3.

Adrian Marino, *Marea disciplină a creaţiei*, în „Luceafărul”, XVII, nr.

24 (633), 15 iunie 1974, p. 8. Mircea Martin, *Incredibil exponent*, în „Luceafărul”, XVII, nr. 24 (633).

15 iunie 1974, p. 8. Mircea Mincu, *Spiritul călinescian*, în

„Luceafărul”, XVII, nr. 24 (633).

15 iunie 1974, p. 3. Vasile Nicolescu, *Pe drumul vieții*, în „Luceafărul”, XVII, nr. 24 (633).

15 iunie 1974, p. 8.

Sânziana Pop, *Sub pecetea*, în „Luceafărul”, XVII. nr. 24 (633), 15 iunie 1974, p. 8, 6.

Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *George Călinescu*, în „România literară”.

VII, nr. 25, 20 iunie 1974, p. 3. Nicolae Liu, *Secretul manuscriselor eminesciene*, în „România literară”.

VII, nr. 25, 20 iunie 1974, p. 4. Alexandru Philippide, G. *Călinescu*, în „România literară”, VII, nr. 25.

20 iunie 1974, p. 12 – 13.» Al. Rosetti, *Siluete*, în România literară”, VII, nr. 25, 20 iunie 1974, p. 3.

Constantin Ţoiu, *Buncărul*, în „România literară”, VII, nr. 25, 20 iunie 1974, p. 5.

Ion Bălu, *G. Călinescu şi „Viaţa românească”*, în „Viaţa românească”.

XXVII, nr. 6, iunie 1974, p. 39 – 42. Al. Philippide, *încercare de portret*. În „Manuscriptum”, V, nr. 2 (15), iunie 1974, p. 6 – 10. Al. Săndulescu, *Chemările spaţiului*, în „Steaua”, XXV, nr. 6, iunie

1974, p. 12 – 13.

N. Barbu, G. *Călinescu la Iaşi*, în „Cronica”, X, nr. 11, 15 martie 1975, p. 4, 7.

Paul Anghel, *Călinescu întemeietor*, în „Viaţa românească”, XVIII, nr. 3, martie 1975. p. 23 – 29.

Alexandru George, G. *Călinescu şi spiritul polemicii*, în „Viaţa românească”, XXVIII, nr. 3, martie 1975, p. 30 – 36.

E. Lovinescu, G. *Călinescu*, în volumul *Memorii*, texte alese şi postfaţă de Nicolae Balotă, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, p. 170 – 172. Reproduce articolul din volumul *Memorii*, II, Craiova, 1932, p. 229 – 232; vezi şi *Scrieri*, 2, Bucureşti. 1970, p. 345 – 346.

INDICE DE NUME

A

Aderca, Felix 138 – Agârbiceanu, Ion 80 Alcibiade 53 Alecsandri, Paulina 157 Alecsandri, Vasile 22, 36, 54, 56.

90, 93, 180 *Alecu*, *Viorel* 6*9, 10*7, 242 Alexandrescu, Grigore 13, 165 Alterescu, Simion 111 Andreescu, C. 69 Andreescu, Ion 77, 182, 216 Anghel, Gheorghe 187 Angliei, Paul 249 Arachelian, V. 245 Arcimboldo 163

Arghezi, Tudor VII, 9, 38, 42, 68, 82, 83, 108, 154, 182, 183, 187, 194

Aristotel 24 Asachi, Gheorghe 67 Avertus, Petrus 183

Baba, *Corneliu 3*9, 240 Bach, Johann Sebastian 15, 56, 165, 179

Baconsky, A.E. 245

Bacovia, George VII

Baidan, Boris 69, 71

Balaci, Alexandru 248

Balotă, Nicolae 249

Baltazar, Camil 239

Balzac, Honoré de IX, 20, 79, 132.

135, 136.165

Bandu, *Mircea 4*6, 240

Barbu, *Eugen 15*1, 243, 246

Barbu, Ion 44, 68, 69, 71, 119, 120.

149, 174, 182, 193 *Barbu*, *N*. *8*5, 242, 249 Bart, Jean 154

Baudelaire, Charles 83, 123, 174, 216

Bădărău, Dan 68 Bădărău, fraţii 100 Bălu, Ion XII, 248, 249 Băncilă, Octav 105, 210 Bârsan, Mircea 69, 102, 192, 208 Bédier, Joseph 114, 216 Beethoven, Ludwig van 179 Bellu, Nicolae 111 Beniuc, Mihai 161 Bergson, Henri-Louis 114, 118, 119 Bernardin de Saint-Pierre, Jacoz Henri 175, 176

Blaga, Lucian VII, 38, 68, 95, 97.

99, 170, 184, 212, 225, 226, 229 Bleuler, psihanalist 123 Bogdan, Mircea 228 Bogza, Geo VIŞI, 138 Bolintineanu, Dimitrie 215

Botez, Constantin 117 Botez, C.I. 69
Botez, Octav 69, 71, 72, 85, 100.
146, 147, 154, 155, 234, 235 Botta, Emil 127 Boz, Lucian 123 Braharu, D. 218 Brâncuşi, Grigore 105, 106 Brâncoveanu, Constantin 185 Brunetière, Ferdinand 114 Bucur, Marin 245 Bucuţa, Emanoil 1 Budai-Deleanu, Ion 95, 202 Byron, George Gordon 175
e
Cambiaso 163
Camilar, Eusebiu 69, 71, 72
Camus, Albert 166
Cantemir, Dimitrie VII, 7, 99, 106.
229
Caracostea, Dumitru 41, 42, 43, 200, 235
Caragiale, Ion Luca 3, 8, 11, 12, 22, 74, 95, 109, 143, 144, 184, 185, 188, 189, 220, 224
Caragiale, Matei 197
Caraion, *Ion 11*0, 242
Carducci, Giosuè 114
Cartojan, Nicolae 11, 218
Cataramă, *Vasile Ion 6*7, 69, 241
Călin, Liviu 45, 240, 248
Călinescu, *Alice Vera* XI, 10, 17, 32, 57, 59, 60, 62, 63, 65, 6*6, 166*.
179, 180, 181, 194, 195, 207, 209.
210, 216, 227, 244 *Călinescu*, *G*. „VII – XIII, 1 – 249 Călugăru, Ion 140 Căprariu, Al. 247 Ceaikovski, Piotr Ilici 44 Cehov, Anton Pavlovici 3 Cerna, Panait 19, 71, 199 Cervantes Saavedra, Miguel de 3.
183
Chausson, Ernest 165 Chelariu, Traian 186 Chiabrera, Gabriello 183 Chiaro, Anton Maria del 185 *Chiţimia*, *1*. *C*. *1*0, 172, 204, 205.
228, 230, 239 Ciobanu, Ştefan 218 Ciobanu, Valeriu 30, 172, 200, 204.
219, 221, 247 *Cioculescu*, *Şerban 5*3, 81, 111, 140.
*19*0, 192, 193, 195, 196, 197, 199.

200, 203, 204, 224, 241, 242, 244.

245, 248 Ciorănescu, Al. 183 Ciucurencu, Alexandru 77, 78, 182.

216

Ciurea, Al. 81 Claudian, Alexandru 192 Codreanu, Mihai 108 Comarnescu, Petru 127 Constantinescu, Constanţa 247 Constantinescu-Iaşi, Petre 222 Constantinescu, Pompiliu 131, 134.

138, 140, 141, 247 Cornescu, C.C. 221 Costin, Miron 7, 91, 109 Coşbuc, George 13, 96, 225 Creangă, Ion VII, X, 11, 13, 22, 56.

59, 76, 95, 109, 149, 159, 170, 201 *Crişan*, *Constantin 1*4, 239 Croce, Benedetto 114

D

Dan, Ilie 248

Daniello, M. Bernardino 183 Dante, Alighieri 114 Daumier, Honoré 135 Delavrancea, Bebs 121, 122, 125 Demostene 153 Densuşianu, Ovid 11 Diamandi, Stere 119 Dima, Al. Vili, 247 Dimitrescu, Ştefan 52, 73, 100, 154, 182

Dostoievski, Fiodor Mihailovici 37.38, 132

Dragomirescu, Mihail 112, 114, 117, 126

Drăgan, Mihai 247 Ducă-Vodă 36

Dumitrescu-Buşulenga, Zoe 248 E

Eftimiu, Victor 224, 245

Eliade, Mircea 127

Eminescu, Mihai VII, X, 2, 3, 7, 8, 11, 13, 14, 15, 22, 27, 37, 39, 43, 53, 54, 56, 64, 76, 81, 82, 84, 89, 90, 94, 95, 99, 100, 101, 106, 109, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 133, 135, 146, 147, 155, 159, 165, 170, 173, 176, 180, 187, 189, 191, 194, 198, 200, 208, 210, 214, 225, 228, 229, 235

Eminovici, Harietta 123

Eminovici, Maria 122

Eminovici, Neculai 122

Eminovici, Ruxandra 122

Eminovici, Şerban 122

Eminovici, Vasile 122

Endre, Ady 220
Enescu, George 120, 165, 207 Engels, Fr. 24
Erasm (Erasmus) din Rotterdam 183
Făcea, Costache 31, 32, 34, 179 Faguet, Émile 114 Filicaia, Vicenzo da 183 Filimon, Mihai 157 Filimon, Nicolae 156, 157, 221 Flaubert, Gustave 79 Flămând, Dinu 248 *Florea Rarişte*, *D*. 6*9, 14*6, 243 Florian 176
Francisc din Assisi 2, 112 Freud, Sigmund 123, 155
G
G.O. 245
Galaction, Gala 42, 200 Celli, Giovan Battista 183 George, Alexandru 249 *Georgiade*, *Constantin 11*2, 243 Gessner, Solomon 176 Gheorghiu, Athanasie 101, 104, 208, 209
Gheorghiu, Traian 69, 71 Gheorghiu, Virgil 127 Ghica, Ion 222, 223 Ghica, Pantazi 215 Ghiulea, C.R. 100 Goethe, Johann Wolfgang 123, 183 Goga, Octavian 37, 95, 225 Gogh (Van Gogh), Vincent van 15 Gongora y Argote, Luis de 11, 81, 82
Goya (Francisco José de Goya y Lucientes) 84
Grammont, cavalerul de 53 Grigorescu, Ioan 245 Grigorescu, Lucian 182 Grigorescu, Nicolae 184, 185, 216 Grigoriu-Argeş 42 Groza, Horia 127
H
Haşdeu, Bogdan Petriceicu VII, 7, 99, 106, 185, 188, 221, 238
Haşdeu, Iulia 185, 188
Hazard, Paul 114, 216
Hâncu, Dumitru 245
Hegel, Georg W. Fr. 114
Henric al IV-lea 140
Hervian, Dinu 141
Hoffmann, Ernst T.A. 11
Hogaş, Calistrat 13
Hölderlin, Johann Christian Friedrich 123
Horaţiu 3

Hugo, Victor 38, 123 I
Iancu, Avram 99
Ibrăileanu, Elena 208
Ibrăileanu, G. 67, 85, 86, 90, 92.
94, 97, 100, 126, 154, 155, 182.
191, 192, 205, 234, 236 Iliescu, Adriana 235 Ilieşiu, Iustin 228 Ionaşcu, Traian 228 Ionescu, Eugen 125, 127, 128 Ionescu, Nae 74
Iordan, *Iorgu* XIII, 69, 90, 91, 99, 150, 154, 155, 192, 22*8, 23*3, 244, 246
Iorga, Nicolae VII, 7, 9, 11, 74, 86, 95, 99, 109, 110, 200, 205, 218, 229, 238
Iosifescu, Silvian 245
Isanos, Magda 69, 71
Iser, Iosif 77, 216
Istrate, *Cavril 8*9, 19*0, 20*5, 242, 244
Istrati, Panait 13
Ivaşcu, *George* 4, 68, 69, 105, 13*9, 19*0, 192, 193, 194, 195, 196, 203, 208, 244, 246, 247, 248
J
Jalea, Ion 212
Jammes, Francis 11
Jebeleanu, Eugen 127, 228
Jiquide, Aurel 51
Juleville, Petit de 114
Jung, psihanalist 123
Julius, librar la „Aloalay" 125
K
Kant, Immanuel 183 Kogălniceanu, Mihail 22, 36, 215 „Kretschmer, psihanalist 123
L
Laforgue, Jules 2 Lamartine, Alphonse de 112 Lanson, Gustave 114 Lazăr, Gheorghe 170 Lawrence, David Herbert 128 Lăudat, *I*. *D*: *3*6, 240, 241 Lemaître, Jules 114 Lehin, V.I. 24

Leon, *Aurel 9*9, 100, 207, 242, 244 Leonardo da Vinci 130
Leopardi, Giacomo 79
Lesnea, George 68, 192
Ligne, Charles-Joseph de 53
Liu, Nicolae 248
Livescu, Jean 245
Loghin, G.D. 119
Lovinescu, E. 42, 120, 121, 122.
124, 125, 126, 131, 133, 137, 138.
142, 212, 226, 249 Luchian, Ştefan *71*, 182 Lugli, Giuseppe 160 Lukianos (Lucian) 79
M
Macedonski, Al. 37, 225 Machiavelli, Niccolò 78 Maiorescu, – Titu 2, 7, 28 – 29, 52, 69.
71, 113, 114, 187, 220, 221, 226, 241, 243 Mallarmé, Stephane 232 Mancaş, Mircea 69 *Manolescu*, *Nicolae 5*0, 241, 243.
246
Manoliu, Petru 182 *Manu*, *Emil 174, 18*7, 240, 241, 244.246
Marinescu, I.M. 69, 70, 154, 155 *Marino*, *Adrian* 4, 219, 239, 246, 248
Marino, Giambattista 11 Martin, Mircea 248 Martinescu, Pericle 127 Marx, Karl 24
Matastasio, Pietro dell'Abate 183
Mărgărit, George 104, 105
Medrea, Corneliu 217
Meissner, C. 72
Micu, *Dumitru 8*0, 242, 246
Mihalache, N.C. 247
Mihai Viteazul 99
Mihăescu, Gib 37, 136 Mihăilescu, proprietar 207, 208 *Minciu*, *Maria 16*6, 244 Mincu, Mircea 248 Minea, Ilie 146 Minulescu, Ion 149 Mişu, librar la „Cartea românească" 125 Molière 32 Monet, Claude 1
Montaureanu, librar la „Socec" 125 Montesquieu 183 Moretti,

Balthasarus 183 Mozart, Wolfgang Amadeus 165, 179

Mörike 183

Muntean, *George* 7, 239, 242, 248 Murărașu, D. 219 Mureşanu, Andrei 82 Murnu, George 223 Musset, Alfred de 147

N

Napoleon, Bonaparte 34, 172, 204

Neacşu, boier 185

Neculce, Ion 7

Medioglu, G. 219

Negruzzi, Costache 215

Negruzzi, Iacob 70

Negoiță, C.N. 241

Negoițescu, I. 241

Nicodin, Dinu 137

Nicolescu, *Vasile 16*3, 244, 246, 248

Niculescu-Ritz 101

Noica, Constantin 229

Novalis 12

Novicov, *Mihai* IX, *1*6, 18, 32, 19*0, 19*6, 197, 198, 201, 202, 239, 240, 242, 244 o

Odobescu, Alexandru 221 Olivier, Laurence 77 Onciu, Dimitrie 114 Onofrei, M. 181 Oprescu, Eugenia 60, 248 Oprescu, George 218, 223 Oprișan, I. XI, 79, 240, 241 Ortiz, Ramiro 112, 113, 114, 116.

117, 159, 183, 241, 243 Oţetea, Andrei 69 ţ 222

P

Paciurea, Dimitrie 181 Pallady, Theodor 77, 182, 216 Pană, Saşa 82, 247 Pann, Anton 37, 185, 186 Panu, Gheorghe 70 Papadat-Bengescu, Hortensia 37, 81.

133, 134, 136 *Papadima*, *Ovidiu 2*7, 185, 19*0, 200*.

201, 203, 204, 205, 219, 221, 223.

227, 228, 230, 240, 243, 244 Papini, Giovanni 1, 83, 114, 117 Papu, Edgard 127 Pascal, Jean 71 Pascu, George 103 Paulian, doctor 43 Pavelescu, Mircea 69, 71 *Păcurariu*, *D*. *16*1, 244 Păunescu, Adrian 242

Pârvan, Vasile 1, 8, 74, 112, 113.

116, 160 Pelimon, Alexandru 175 *Perpessicius* 1, 81, 111, 143, 161.

223, 239, 240, 245, 247 Petică, Ştefan 13 Petrarca, Francesco 114, 123 Petraşcu, Gheorghe 77, 180, 182

Petraşincu, Dan 125, 127, 132, 139, 141

Petrescu, Camil 37, 40, 81, 111.

119, 120, 136, 142, 182 Petrescu, Cezar 135 Petronius 154 Petrovici, Ion 235, 236 Philippide, Al. 100 Philippide, Al. Al. VIII, 111, 228.

245, 248, 249 *Pillat*, *Dinu* 30, 5*5, 7*2, 219, 221.

239, 240, 241, 242, 243, 246, 247 Pillat, Ion 217 Pirandello, Luigi 118 *Piru*, *Al*. 8, 10*5, 15*4, 175, 194, 208.

219, 239, 243 *Piru*, *Elena 56, 15*6, 204, 241, 243.

247 Platon 24

Plămădeală, Vladimir 69 Poe, Edgar Allan 123 Pogor, Vasile 72 Pop, Sânziana 248 Popa, Gr. T. 67, 68, 69, 193 Popa, N.I. 68 Popa, Tudorel 193 Popescu, Candiano 188 Popovici, D. 96, 206 Popovici, Ioan 170 Pound, Erza 82 Praxiteles 47 Predescu, Lucian 219 Proust, Marcel 37, 38, 136 Puşcariu, Sextil 218 Puşkin, A.S. 38

R

Raicu, *Alexandru 4*9, 127, 241 Raicu, Lucian 246

— Ilea, Mihail 39, 42, 73, 94, 100.

102, 117, 126, 154, 156, 234 Răcăciuni, Isaiia 241 Rădulescu, Haralambie 187 Rădulescu, Ion-Heliade 7, 31 Rădulescu-Motru, C. 112, 113, 115, 117

Rău, *Aurel 21*2, 244 Rebreanu, Liviu 13, 31, 37, 90, 92, 95, 96, 121, 137, 170, 194, 200.

225.

Rebreanu, *Vasile* 3, 239

Redi della Crusca, Francesco 183

Renan 94

Richelieu, mareşalul de 53 Richter, Jean Paul 183 Rilke, Reiner Maria 183 *Robescu*, *Marius 15*8, 243 Robot, Al. 127

Rosetti, *Alexandru* 3*2, 3*9, 41, 42, 91, 161, 180, 240, 241, 242, 243, 244, 248

Roşu, Nicolae 136

Russo, Alecu 201

S

Sadoveanu, Mihail VII, 8, 67, 08.

92, 95, 99, 120, 200, 206 Sahia, Alexandru 49 Saint-Simon, Louis de 79 Sainte-Beuve, Charles Augustin

114, 129 Sava, Ion 111 Săndulescu, Al. 246, 248, 249 Săteanu, C. 72 Săvulescu, Traian 206, 207 Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph de 119

Schileru, Eugen 111 Schopenhauer 114, 156 Sebastian, Mihail 135, 136 Segur, contele de 53 Seneca 183 Serghi, Cella 242 Serghie, Emil 101 Shakespeare, William 71, 77 Simion, Eugen 84, 247 Slavici, Ion 13, 37, 56, 95, 96, 170, 225

Sorescu, Marin 78, 247 Stancu. Zaharia 111, 131 Stănescu, Nichita 82 Stendhal IX, 79 Stolnicu, Simion 127 Streinu, Vladimir 140, 224, 242.

246, 247 Suchianu, D.I. III

Ş

Şchiopul, Petru 36

Şelmar, Traian 111

Şerban, Geo 212, 247

Şerban, Mihai 242

Şerbu, *Ieronim 11*9, 126, 127, 138.

243 v

Ştejănescu, *Cornelia 31, 5*7, 240.

241, 246 Ştefan cel Mare 95.96, 99

T

Tafrali, Orest 146, 147, 154, 155 Taine „Hippolyte Adolphe 114, 118 Talleyrand 78 Tasso, Torquato 3 Teodoreanu, Ionel 72, 105, 192 Teodoreanu, Păstorel 191 Teodorescu, Raoul 218

Teodorii, Liviu 128 Tertulian, N. 84 Thibaudet, Albert 136 Tieck,

Johan Ludwig 183 Timofeev 24
Tizian (Tiziano, Vicellio) 78 Tolstoi, Lev IX, 3, 166 Toma, Const. V. 242 Tomaziu, G. III Tonitza, N.N. 1, 77, 182, 216 Topârceanu, George 67 Torrentino, Hermano 183 Toscanella, Oratio M. 183 Tudor, Eugenia 246 Tzara, Tristan 82
T
Ţaţomir, *Nicolae* 69, 7*1, 10*5, 190.
*21*0, 242, 244, 245 Ţirioi, Nicolae 245 Ţoiu, Constantin 249
V
Valea, *Lucian 21*8, 244
Valerian, I. VIII, 129, 240, 243, 246
Valéry, Paul 11, 130, 182 Vatamaniuc, D. 246 Vârgolici, Teodor 83, 247 Vergilio 183
Vianu, Tudor 51, 73, 139, 143, 158.
161, 174, 178, 214, 218, 241, 248 Vigny, Alfred de 12 Vinea, Ion 68 Vlad, C. 123 Voiţin, Al. 69 Volney, Constantin de 183 Voltaire 28, 29, 34, 84, 141, 183.
203
Vrabie, Gh. 172, 204, 205, 230 *Vulpe*, *Radu 15*9, 244
X
Xenopol, Al. 148 Z
Zambaccian, K.H. 77. Zola, Emile IX, 132
„Adevărul” 127 – 128, 129
„Adevărul literar şi artistic” 72, 89, 90, 97, 192, 216
„Arhiva” 67, 72
„Azi” 131
„Bilete de papagal” 167
„Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide”.
67, 72
„Chemarea” 72
„Contemporanul” 32, 66, 79, 84, 94.
97, 144, 213, 229… Convorbiri literare” 9, 113, 115 „Dimineaţa”

49, 129 „Discobolul” 123, 125, 126, 127, 128 „Ecoul” 89, 94. Flacăra” 128. Gândirea” 225
„Laşul” 69, 72, 102, 192, 193, 208, Iaşul literar” 71
„Însemnări ieşene” 67, 68, 72, 193, 209
„Jurnalul literar” 4, 9, 72, 86, 88, 89, 96, 97, 102, 109, 148, 192, 193, 194, 195, 209
„Limbă şi literatură” 176 „Lucea” 81 „Luceafărul” 78
„Lumea” 67, 82, 83, 89, 94, 97, 100, 110, 175, 191, 208, 221
„Manifest” 191 „Manuscriptum” 232
„Naţiunea” 49, 82, 89, 97, 175, 178, 221, 231
„Opinia” 100, 208 „Pegas” 127 „Revista critică” 67 „Revista de istorie şi teorie literară” 30 „Revista fundaţiilor” 27
1 Numele publicaţiilor din *Bibliografie* şi de la sfârşitul fiecărui articol nu au fost menţionate.
„Ritmul vremii” 113 „Roma” 118
„România literară” 90, 137, 169
„Semnalul” 69
„Steaua” 214, 215
„The Spectator” 183
„Tribuna Ardealului” 80, 81, 83
„Tribuna nouă” 83
„Tribuna poporului” 89, 94, 97, 111
„Ţara de Jos” 113 „Universul literar” 1, 129 „Viaţa” 137 „Viaţa literară” 129
„Viaţa românească” 9, 67, 71, 97, 105, 155, 192, 193
„Victoria” 139
„Vremea” 9, 94, 97, 130
LISTA ILUSTRAŢIILOR
G. Călinescu (1899 – 1965).
La masa de lucru.
Portret de Corneliu Baba.
Alt portret de Corneliu Baba.
Portret de Al. Ciucurencu.

Portret de Șt. Dimitrescu.
George și Vera Călinescu.
G. Călinescu și poetul George Lesnea la bojdeuca lui Creangă.
9. În timpul unei prelegeri în amfiteatrul „Odobescu”, 1963.
10. Interiorul bibliotecii.

CUPRINS

Omul excepțional și artistul de geniu VII
Nota editorului… XI
1965
Perpessicius*, în locul florilor*… 1
Vasile Rebreanu, *G. Călinescu „*… 3
Adrian Marino, *Lecția lui Călinescu* 4
George Muntean, *„… Învățați, trebuie să trăim 10.000 de ani*!” 7
Alexandru Piru, *îl revăd* 8
I.C. Chițimia, *Profesorul*… la
Constantin Crișan, *George Călinescu*. *Profesor*… 14
Mihai Novicov. *Directorul nostru* 16
1966
Ovidiu Papadima, *Amintiri* 27
Cornelia Ștefănescu, *Pe o scenă improvizată* 31
1967
I.D. Lăudat, *G. Călinescu*, *la Iași* 36
Corneliu Baba, *Amintiri și pagini de jurnal* 39
Al. Rosetti, *G. Călinescu* 39”.
Mircea Bandu, *Amintiri despre G. Călinescu* 46
1968
Alexandru Raicu, *George Călinescu – gazetarul*… 49
Nicolae Manolescu, *Oameni care sunt*… *50*
1969
Șerban Cioculescu. *Tinerețe fără vârstă* – 53
Elena Piru, *Cu G. Călinescu în călătorie de studii* 56
Cornelia Ștefănescu, *La ultimul prag* 57

Vasile Ion Cataramă, *George Călinescu şi „Noua Junime”* 67
Dinu Pillat. *G. Călinescu* 72
1970
Dumitru Micu, *Gândind la G. Călinescu* 80
Nicolae Barbu, *Rememorări* 85
G. Istrate, *Profesorul George Călinescu* 89
Aurel Leon, *George Călinescu*… 99
Nicolae Ţaţomir, *Panteonul universal*… 105
Viorel Alecu, *Debutul universitar al lui G. Călinescu*. 107
Ion Caraion, *Fotoliul gol*. 110
1971
Constantin Georgiade, *George Călinescu, student. Eseu psihologic* 112
Ieronim Şerbu, *George Călinescu*… 119
1972
D. Florea-Rarişte, *Călinescu în Iaşi*… 145
1973
Eugen Barbu, *Portretul* 151
19.74
Al. Piru. *Teza de doctorat* 154
Elena Piru, *Privilegiul nepereche*. 156
Marius Robescu, *Inorogul* 158
Radu Vulpe, *La Şcoala Română din Roma*… 159
1975
D. Păcurariu, *Scurte evocări* 161
Vasile Nicolescu, *Efigie călinesciană*. 163
Maria Minciu*, în universul călinescian*. *Convorbire cu Alice Vera Călinescu* 166
Emil Manu, *Fascinanta intimitate călinesciană*…174
Emil Manu, *Indiscreţii călinesciene*… 187
dima, *N. Ţaţomir*
Aurel Rău, *Călinescu, între cărţile lui*

1977
Lucian Valea, G. Călinescu
1978
Iorgu Iordan, *Așa cum l-am cunoscut Bibliografie Indice de nume Indice de publicații. Lista ilustrațiilor*
190.212
218
233.239.251.259.261